

UNIVERZITA KONŠTANTÍNA FILOZOFA V NITRE
FILOZOFICKÁ FAKULTA

ŽIDIA NA STRÁNKACH DENNÍKA SLOVÁK 1919 – 1938

Dizertačná práca

Štúdijný program: DSSD – slovenské dejiny
Štúdijný odbor: 2.1.9 – slovenské dejiny
Školiace pracovisko: Katedra histórie
Školiteľ: Prof. PhDr. Pavol Mešťan, DrSc.

2011

PhDr. Miriam Mlyneková

Zadanie

Ďakujem Prof. PhDr. Pavlovi Mešťanovi, DrSc. a Maxovým starým rodičom.

Abstrakt

Antisemitizmus v akejkolvek podobe, či fáze nie je neškodným. Skrýva v sebe potenciál fatálneho zločinu, ktorý je jeho vyvrcholením. Zločinným nie je iba vražedné finále antisemitizmu. Zločinnou je už samotná podstata antisemitizmu a jeho šírenie, ktoré spôsobia, že skupina ľudí (Židov) je postavená mimo morálne záväzky zvyšku spoločnosti. V dizertačnej práci sa venujem fázam procesu vylúčenia Židov z morálneho univerza slovenskej majority v období medzi dvoma svetovými vojnami. Vo svojej práci poukazujem na jednu parciálnu, špecifickú a zároveň veľmi silnú i vplyvnú líniu v procese vývoja antisemitizmu na Slovensku. Touto líniou je formovanie verejnej mienky vo vzťahu k Židom prostredníctvom denníka *Slovák*. Venujem sa detailnému skúmaniu tém, spôsobu a periodicity informovania o židovskej komunite. Zaznamenávam, ako sa redakcia denníka snažila formovať mienku svojich čitateľov vo vzťahu k židovstvu, ako sa vyvíjali prejavy jeho antisemitizmu, čím následne prebiehal proces vylúčenia Židov z morálnych záväzkov majority. Tento proces som rozdelila do troch období: 1919 – 1924, 1925 – 1932, 1933 – 1938. Na základe výskumu a analýzy získaných informácií som dizertačnú prácu koncipovala okrem úvodu a záveru do troch kapitol, v rámci ktorých sa zaoberám jednotlivými vytýčenými obdobiami.

Kľúčové slová:

Žid, antisemitizmus, denník *Slovák*, Hlinkova slovenská ľudová strana, židovská otázka, protizidovská karta.

Abstract

Anti-Semitism in any form or phase is not harmless. It hides in itself potential fatal crime, which is its culmination. Anti-Semitism is a crime but not only because it is murderous in the end. The root of anti-Semitism is the base of criminality and its diffusion, which causes that group of people (Jews) are situated out of moral obligations of society. In the dissertation thesis I am inscribing exclusion phases of the Jews from the moral universe of the Slovak majority between the two world wars. In my thesis I am point out partial, specific and very strong and influential line in anti-Semitism development in Slovakia. This line is forming public opinion in relation to the Jews by daily newspaper Slovak. I am concentrating to a detailed examination subjects, method and periodicity of information provided on the Jewish community. I am recording, as the editors sought to shape the opinion of its readers in relation to Judaism as anti-Semitism development and then exclusion of Jews from the moral obligations of the majority taken place. I have divided this process into three periods: 1919 – 1924, 1925 – 1932, and 1933 – 1938. Based on the research and analysis of gathered information I have conceived a dissertation thesis in addition to the introduction and the conclusion into three chapters, in which I address defined periods.

Key words

Jew, anti – Semitism, daily newspaper Slovak, Slovak People's party of Hlinka, Jewish question, anti – Jewish card.

OBSAH

Úvod	9
Prehľad cieľov a hypotéz	29
Zdroje a východiská antisemitizmu na Slovensku	31
Identita Židov na Slovensku v období prvej ČSR	39
1. Židia na stránkach denníka Slovák 1919 – 1924	47
1.1 Charakteristika obdobia	47
1.2 Štatistické údaje, Židia doma a v zahraničí (chronológia)	49
1.3 Výrazové prostriedky	53
1.3.1 Parazitológia	53
1.3.2 Bojová a militantná rétorika	57
1.3.3 Absurdné obvinenia	58
1.4 Charakter, morálka a vlastnosti Židov	59
1.5 Alkoholizácia, maďarizácia, ekonomické zdieranie a židovský krčmár	63
1.6 Pridelovanie licencií na predaj liehových nápojov	65
1.7 Zvýhodňovanie Židov v Československej republike	69
1.8 Vzťah medzi prezidentom Masarykom a židovskou komunitou	71
1.9 Zvýhodňovanie Židov na úkor slovenských katolíkov	73
1.10 Židovská karta	76
1.10.1 Židia proti autonómii Slovenska	81
1.11 Židia a ľavicová politika: stotožňovanie Židov so socializmom, marxizmom, komunizmom a boľševizmom	82
1.12 Židia a ich postoje počas I. svetovej vojny	87
1.13 Zložitosť slovensko-židovských vzťahov	89
1.14 Zhrnutie obdobia 1919 – 1924	90
2. Židia na stránkach denníka Slovák 1925 – 1932	93
2.1 Charakteristika obdobia	93
2.2 Štatistické údaje, Židia doma a v zahraničí (chronológia)	98
2.3 Výrazové prostriedky	124
2.4 Vlastnosti a konanie Židov	127
2.4.1 Vzťah Židov k Slovensku	129
2.4.2 Pozitívne informácie o vlastnostiach a konaní Židov	131
2.5 Židovská karta	132

2.6	Prezident Tomáš G. Masaryk a prípad „Tateleben“	135
2.7	Numerus clausus	141
2.8	Zhrnutie obdobia 1925 – 1932	143
3.	Židia na stránkach denníka Slováč 1933 – 1938	147
3.1	Charakteristika obdobia	147
3.2	Štatistické údaje, Židia doma a v zahraničí (chronológia)	153
3.3	Výrazové prostriedky	171
3.4	Vlastnosti Židov	172
3.5	Kritika, obvinena a útoky proti Židom	174
3.5.1	(Ne)používanie slovenského jazyka	174
3.5.2	Varovania a požadovanie dôkazov o absencii nepriateľstva zo strany Židov voči Slovákom a Slovensku	176
3.5.3	Golemiáda	179
3.6	Židovská otázka	181
3.6.1	Numerus clausus	182
3.6.2	Možnosti židovskej emigrácie	183
3.7	Židovská karta	187
3.8	Aktivity Židov a židovských organizácií	190
3.9	Zhrnutie obdobia 1933 – 1938	194
	Záver	198
	Zdroje a použitá literatúra	203
	Prílohy	
	Prehľad článkov publikovaných v rokoch 1919 – 1938 na stránkach denníka <i>Slovák</i> týkajúcich Židov	

Úvod

Holocaust odhalil úpadok humanizmu, ohrozil človeka, jeho existenciu, jeho kultúru a hodnoty, negoval základné morálne kritériá. Zároveň môžeme konštatovať, že k atrofovaniu hlbokých ľudských hodnôt dochádza spravidla v exponovaných situáciách, akými sú vojny či prírodné katastrofy. Dobrou správou však je, že považujeme za potrebné neustále analyzovať tie javy v spoločnosti, pri ktorých sa defrauduje ľudská dôstojnosť a altruistické predispozície *Homo sapiens*. Permanentne existuje snaha hľadať odpoveď na otázky prečo Osvienčim, prečo holocaust, prečo sa vtedy ľudia správali tak, ako sa správali, prečo a kedy dospeli k takému správaniu. Hľadanie odpovedí a neustále vracanie sa k otázke PREČO je pokusom hľadať ľudskosť, pokusom znova definovať človeka, ktorý má aj po vyše 60 rokoch po Osvienčime vratké nohy a chabú stabilitu.

Človek dokázal postaviť pyramídy, katedrálu v Chartres, vyliečiť mor, namaľovať slnečnice, urobiť na Mesiaci „malý krok“ i „mať svoj sen“. Tento istý živočíšny druh bol schopný vymyslieť, zdokonaliť, postaviť a sprevádzkovať plynové komory a krematóriá v Osvienčime, Treblinke, Sobibore, Majdanku, Chelmne. Elie Wiesel, jeden z tých, ktorí prežili, povedal: „*Osvienčim nie je možné pochopiť ani bez boha, ani s Bohom. Je to udalosť, ktorá je rovnako významná ako zjavenie na hore Sinaj a budúci príchod Mesiáša, ale stojí na opačnom póle – ako antizjavenie alebo „Anti-Mesiáš“, Mesiáš smrti.*“¹ Uvedomujeme si, že činy našich predkov v minulosti sú našou súčasťou, patria do našej psychologicko-genetickej výbavy a spoločne s tým, čo do nej vtlačíme my, budú súčasťou informácií, ktoré ďalej ponesú naše deti. Preto, ako povedal Július Spitzer: „*Vzťah k minulosti môže byť prevenciou voči nenávisti, ak sa v ňom uplatní odvaha hľadať pravdu. Môže byť užitočný v morálnom zmysle, aby sa humánne oslobodilo od nehumánneho.*“² Tak, ako je nevyhnutné poznať a neustále hovoriť, čoho negatívneho, nemorálneho a nehumánneho bol a je človek schopný, rovnako dôležité je poznať, čo predchádzalo zlu, čo predchádzalo „bodou zlomu“, v ktorom človek prestal byť človekom. Kedy a čo spôsobilo, že časť obyvateľstva začala byť tolerantná a rezistentná voči tomu, čo sa dialo ich susedom, lekárom, obchodníkom, remeselníkom, ku ktorým „predtým“ pravidelne chodievali. Výchova k takejto „tolerancii“ začala už dávno predtým, ako boli natiahnuté ostnaté drôty vyhladzovacích

¹ CHERON, DE SAINT, Michaël. Elie Wiesel: zlo a exil. Praha: Portál, 2000, s. 69.

² ŠPITZER, Juraj. Svitá až keď je celkom tma. Bratislava: Kaligram, 1996, s. 27.

táborov a začali premávať preplnené vlaky smrti. Tento prerod sa neodohral z večera na ráno. Nie je možné, aby človek išiel večer spať ako priateľský a znášavivý voči iným a ráno sa zobudil so selektívnym vnímaním svojho okolia, nenávisťný voči ľuďom s inou vierou, hodnotami či starými rodičmi, ktorí si každý piatok zaželali „Šabat šalom“. Takýto posun v myslení je proces, voči ktorému nie je človek prirodzene rezistentný, a preto je nutné neustále sa k nemu vracat', neustále ho študovať a analyzovať. Hľadať príčiny, spôsoby a snažiť sa poučiť. Július Špitzer vyslovil dôležitú myšlienku o zločine, ktorý sa nezačína na rampe pri selekcii na rôzne spôsoby zabíjania, ale už „... tam a vtedy, keď určitú skupinu alebo spoločenstvo ľudí vyhlásia za neoprávnených, keď ich zákonmi postaví mimo akékoľvek zákony. Potom je už len otázkou času, kedy ju odstránia.“³

Človek nie je rezistentný voči zlu, ale má schopnosť reflexie. Ľudská pamäť je vysoko selektívna, ale sú tu výpovede svedkov zla zachytené v knihách, novinách či iných médiách. Jediná objektívna pravda je mýtus, ale vieme nájsť tisíce malých subjektívnych právd, ktoré nám pomáhajú vytvárať obraz tej „pravdy“ o tom, čo sa stalo, či o tom, čo sa deje. Dejiny židovského národa sú fascinujúce. Paul Johnson napísal, že ide vlastne o „svetové dejiny videné očami vzdelanej a inteligentnej obeť.“⁴ Dejiny Židov sú tiež dejinami prenasledovania, utrpenia, bezmocnosti, ale aj viery a schopnosti prežiť. To sú dôvody, prečo židovská problematika vedie rebríčky v množstve napísaných i predaných kníh. Ľudia chcú čítať či počuť príbehy národa označovaného ako vyvolený, ktorého príslušníci boli až príliš často bezmocní, utlačovaní, opovrhovaní a nakoniec i masovo vraždení. Svoju zvláštnu prítlačivosť má pre prijímateľa informácií obeť i páchatel'. Mysliaci človek sa snaží získať informácie, vcítiť sa do situácie matky baliacej kufor a odchádzajúcej s deťmi do ničoty, ale tiež poznať motívy a správanie sa páchatel'a. Vražedná mašinéria vyvrcholila nepriedušným uzatvorením plynových komôr, vhođením príslušného množstva kryštálov cyklónu B a spracovaním telesných pozostatkov. Nájsť však jej skutočný začiatok je veľmi ťažké. Podľa môjho názoru ani nie je možné nájsť pevný východiskový bod. Antisemitizmus je pripisovaný kresťanskej ére a dalo by sa teda konštatovať, že začína ukrižovaním Krista a má viac ako dvetisícročnú históriu. Avšak, ako uvádza Gerald Messadié, „k pomerne

---

³ ŠPITZER, Juraj. Svitá až keď je celkom tma. Bratislava: Kaligram, 1996, s. 29.

⁴ JOHNSON, Paul. Dějiny židovského národa. Praha: ROZMLUVY, 1995, s. 15.

*prudkým výbuchom antisemitizmu dochádzalo už v predkresťanskom období.*⁵ Prvé výbuchy antisemitizmu úzko súviseli už s Mojžišom. Vraj už Hekataios z Abdér obvinil Mojžiša z toho, že oddeľuje svojich stúpcov od iných ľudí a vyvoláva xenofóbiu.⁶ Do tak „hlbokej“ histórie sa vraciam preto, lebo antisemitizmus dvadsiateho storočia je aj výsledkom nánosov historickej pamäte ľudstva, spomienok hromadených generáciami predkov, odovzdávaných legiend, povier a rozprávání či starých krívd nahromadených možno už od Mojžiša. V žiadnom prípade netvrdím, že antisemitizmus či judeofóbia je záležitosťou genetiky. Patria k jednému z mnohých latentných modelov myslenia a správania, ktorý sa kóduje do nášho podvedomia podobne ako iné evolúciou preformované programy správania. Nie je nevyhnutné, aby sa nenávisť voči Židom musela prejavíť alebo musela ovplyvňovať naše správanie. Záleží na „správnej“ kombinácii konkrétnych osobnostných čŕt, predispozícií, sociokultúrnych skúseností a vonkajších podmienok, aby sa mohla prejavíť a aktivizovať. Ako tvrdí Erich Fromm: „Medzi nami žijú stovky Hitlerov, ktorí by sa prejavili, keby nadišla ich historická hodina.“⁷ Ak by tomu tak nebolo, generácia ľudí, ktorá vo svojom okolí nevidela a nevie identifikovať Žida, by nereagovala na „charakteristické“ vlastnosti Židov ponúknuté napríklad v rámci televíznej zábavy. Historik Eric Hobsbawm tvrdí, že byť antisemitom, resp. nájsť si dôvody, prečo ním byť, nie je nič ťažké a vysvetľuje: „Židia boli takmer všade a mohli kludne symbolizovať všetko, čo bolo na nespravodlivom svete najnenávidenejšie, prinajmenšom ich oddanosť ideám osvietenectva a francúzskej revolúcie, ktoré ich emancipovali, a tým ich urobili tak viditeľnými. Mohli slúžiť ako symbol nenávideného kapitalistu, finančníka, revolučného agitátora, slabnúceho vplyvu „vykorenených intelektuálov“ a nových masmédií, ako symbol nekalej súťaže, ktorá im dala neproporčný podiel na účasti v niektorých profesiách vyžadujúcich vzdelanie, a ako cudzinca, tzn. outsidera ako takého, nehovoriac o názore prijímanom medzi staromódnyimi kresťanmi, že Židia zabili Ježiša Krista.“⁸ To znamená, že naozaj nebol a nie je problém nájsť na Židoch dôvody, ktorými majoritu alebo Nežidov iritujú, najmä ak je to v danej spoločensko-historickej klíme žiaduce a skupinou elit podporované.

Antisemitizmus na Slovensku má svoju históriu a svoje typické črty. Aj napriek tomu, že niektorí historici odmietajú tézu o existencii akýchsi slovenských špecifik či

---

⁵ MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu. Od starověku po dvacáté století.* Praha: PRÁH, 2000, s. 19.

⁶ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa.* Praha: ROZMLUVY, 1995, s. 39.

⁷ FROMM, Erich. *Anatomie lidské destruktivity: můžeme ovlivnit její podstatu a následky?* Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, s. 421.

⁸ HOBBSAWM, Eric. *Věk extrémů. Krátké 20. století (1914 – 1991).* Praha: Argo, 1998, s. 128.

charakteristických tém, v ktorých je alebo bola ventilovaná či vysvetľovaná nenávisť Slovákov voči židovskej komunite. Je možné súhlasiť s tým, že prvky antisemitizmu, ktoré sa objavujú na Slovensku, sú prítomné aj v iných krajinách. Napríklad výrazne identifikovateľná postava židovského krčmára obohacujúceho sa na úkor alkoholizmu svojich zákazníkov alebo jeho obviňovanie z alkoholizácie chudobného ľudu sa objavuje aj v Poľsku či v Rusku. Ekonomický antisemitizmus zosobnený v židovskom obchodníkovi, ktorý nepracuje manuálne, ale bohatne z mozoľov iných, tiež nie je slovenským špecifikom. Stereotyp tvrdiaci, že Židia nepracujú manuálne, patrí k stabilnému repertoáru antisemitov. Podobne ako ich obviňovanie zo snahy vládnuť svetu či už prostredníctvom svetového kapitálu a tlače alebo na opačnej strane politického spektra prostredníctvom celosvetovo šíreného bolševizmu. Budovanie národného povedomia na úkor židovskej menšiny tiež nie je patentované slovenskými nacionalistami. Slovenským špecifikom je práve spôsob kombinácie jednotlivých prvkov a dôraz na niektoré z nich. Tému o slovenských špecifikách potvrdzuje aj Pavol Mešťan. Ten v súvislosti so stereotypmi a predsudkami, ktoré sú spájané s negatívnym vnímaním Žida na Slovensku, uvádza: „*Pretrvávajúce nacionalistických a rasových stereotypov v myslení časti obyvateľstva na Slovensku sa vyznačovalo mnohými špecifikami. Nesúviseli vždy a priamo so stereotypom alebo obrazom Žida. Navodzujú však atmosféru, v ktorej sa darí tomuto stereotypu prežívať a v ktorej ho možno v duchu Machiavelliho zásady, že „treba mať už vopred vyhliadnutého obetného baránka“, v príhodnom čase znovu oživiť. Nacionalistické, rasové a antisemitské stereotypy v myslení časti obyvateľstva – a neboli to vždy vekovo starí alebo najstarší občania – sa objektívne opierali o niektoré čisto slovenské reálie.*“⁹ Aj Andrej J. Jelínek píše o slovenskom antisemitizme i jeho prameňoch uvedomujúc si jeho nuansy na Slovensku a konštatuje: „*Žid je pre Slováka cudzí a práve jeho viera ho pomôže najľahšie rozoznať. Tento druh nenávisťi k Židom má univerzálny habit, ale na Slovensku sa chcel stotožniť s národným charakterom.*“¹⁰

Antisemitizmus v akejkol'vek podobe či fáze nie je neškodným. Skrýva v sebe potenciál fatálneho zločinu, ktorý je jeho vyvrcholením. Zastávam názor, že zločinným nie je iba vražedné finále antisemitizmu. Zločinnou je už samotná podstata

---

⁹ MEŠŤAN, Pavol. Niektoré špecifické podmienky reprodukcie negatívneho stereotypu Žida na Slovensku po roku 1989. In *Antisemitizmus na konci 20. storočia. Zborník referátov z konferencie* (Nitra, 15. – 17. máj 2000). Bratislava: Judaica Slovaca, 2001, s. 177.

¹⁰ JELÍNEK, J. Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 91.

antisemitizmu a jeho šírenie, ktoré spôsobia, že skupina ľudí (Židov) je postavená mimo morálne záväzky zvyšku spoločnosti. Takto je potom odsúdená k bezpráviu, utrpeniu a nakoniec smrti. Podobný postoj zaznel aj v knihe Claudie Koonzovej *Svedomí nacizmu*, ktorá bola pre moju prácu veľkou inšpiráciou. V knihe autorka píše „*Židia boli pred rokom 1933 v Nemecku prijímaní ako normálni spoluobčania, v dobe vpádu do Poľska v septembri 1939 už dávno nepatrili do sféry morálnych záväzkov a ohľadov priemerného Nemca. K takémuto posunu nedošlo náhodou, vylúčenie Židov z „nemeckého morálneho univerza“ bolo starostlivo pripravené a riadené.*“¹¹ Podľa môjho názoru je vylúčenie skupiny ľudí z morálneho univerza majority proces, ktorý je akýmsi prológom – prípravou k definitívnemu vykonaniu zločinu, a to aj napriek tomu, že prebieha úplne v súlade s aktuálnymi zákonmi. V rámci tohto procesu sa u relatívne veľkého množstva ľudí aktivizujú vyššie spomenuté myšlienkové mapy a stereotypy, ktoré majú nebezpečný potenciál. Tento proces môže mať a v histórii aj mal rôznu dĺžku trvania, východiská, svoju štruktúru, svojich aktérov a nezanedbateľné „národné špecifiká“. Práve v rámci neho boli Židia postavení mimo spoločnosť, mimo zákon, ochranu či akékoľvek morálne kritériá. Majorite bola implantovaná myšlienka, že táto „skupina“ je cudzincom a škodcom vo vlastnej krajine. Stáva sa smrteľným nepriateľom, ktorého je nutné zbaviť sa: donútiť k emigrácii, deportovať či dokonca zlikvidovať. Osoby pracujúce na tom, aby Židia boli pauperizovaní a dehumanizovaní, sa odvolávali práve na historické, náboženské, politické i psychologické stereotypy. Snažili sa prebúdzat' predsudky s cieľom zbaviť majoritu súcitu a porozumenia, odvolať sa k archetypálnym špecifikám regiónu, prípadne vzbudiť ekonomické záujmy. Historik Raul Hilberg tvrdí, že „konečné riešenie“ záležalo na „*vytvorení ovzdušia tichého súhlasu a nápadného usporiadania behu vecí.*“¹² V prípade antisemitizmu – jeho prebúdzania či presúvania od latentnej k otvorenej roviny, využívania v spoločenskom a politickom zápase k vytváraniu atmosféry ohrozenia, napätia a strachu z inakosti, jeho využívania k získavaniu priaznivcov či voličov – sa jednalo o proces, ktorého koniec si napríklad medzivojnoví politici a elity (možno s výnimkou nacistických) nemohli byť schopní ani predstaviť.¹³ Faktom však je, že tento proces naštartovali, živili a nesú zaň plnú zodpovednosť.

---

¹¹ KOONZOVA, Claudia. *Svedomí nacizmu*. Praha: Columbus, 2008, s. 13.

¹² HILBERG, Raul. In KOONZOVA, Claudia. *Svedomí nacizmu*. Praha: Columbus, 2008, s. 19.

¹³ Alexander Mach vo svojich spomienkach tvrdil: „*Áno, chceme samostatný štát, ale keby sme zaň mali platiť životom židovského dieťaťa, nechceme ..., nezaslúžime si ...*“ In MACH, Alexander. *Z ďalekých ciest*. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 2009, s. 307.

V dizertačnej práci sa venujem práve tomu, čo predchádzalo, resp. primárnym fázam procesu vylúčenia Židov z morálneho univerza slovenskej majority v období medzi dvoma svetovými vojnami. Vo svojej práci chcem poukázať na jednu parciálnu, špecifickú a zároveň veľmi silnú a vplyvnú líniu v procese vývoja antisemitizmu na Slovensku. Touto líniou je formovanie verejnej mienky slovenskej, predovšetkým katolíckej majority vo vzťahu k Židom prostredníctvom printových médií, ktoré zakonzervovali stopy vývoja antisemitizmu na Slovensku v medzivojnovom období. Ich štúdium je fascinujúce aj tým, že ponúkajú obraz spoločnosti, ktorá prirodzene nevedela, k akým fatálnym dôsledkom sa rúti. Súčasník však „koniec“ pozná, takže sa môže venovať detailom a súvislostiam, ktoré sa v tom čase nemuseli zdať dôležité, mohli sa zdať dokonca neškodné či napomáhajúce „dobrej“ veci.

V medzivojnovom období bola predovšetkým periodická tlač zdrojom informácií. Vychovávala, vzdelávala, prinášala zábavu a mala formatívny vplyv na široké ľudové vrstvy.¹⁴ Je možné predpokladať, že aj prostredníctvom novín, časopisov či kalendárov získavali obyvatelia Slovenska informácie, ktoré formovali ich názory, postoje i správanie. Vedú sa polemiky o skutočnom počte ľudí, ktorí tlač pravidelne kupovali a čítali. Výhrady sa týkajú najmä sociálne a vzdelanostne slabšieho vidieckeho obyvateľstva. Aj Ľubomír Lipták mal na túto tému skeptickú poznámku: „*Odborná literatúra o dejinách médií sa zaoberá prevažne jedným segmentom zdrojov informácií: novinami, časopismi, literatúrou, ktoré sa na Slovensku vydávali, nie tými, ktoré sa čítali.*“¹⁵ Predpokladám však, že periodickú tlač sledovali miestne elity (farári, učitelia, právnici, notári), ktoré mali významný vplyv na tvorbu verejnej mienky a aj prostredníctvom nich sa myšlienky ponúkané v periodikách šírili ďalej. Zároveň vďaka nim boli „poučené“ aj sociálne a vzdelanostne slabšie vrstvy obyvateľstva.

Po prvej svetovej vojne bol stav periodickej tlače na Slovensku značne problematický. Podľa konštatovaných faktov v práci Zuzany Duhajovej a Ľubomíra

---

¹⁴ Rozhlasové vysielanie sa iba stávalo relevantným zdrojom informácií. Na Slovensku sa začalo vysielat' z Bratislavy a Košíc v roku 1926, resp. 1927. Vo svojich počiatkoch sa potýkalo s mnohými problémami, ako napríklad nedostatočné pokrytie (obmedzený dosah), technická nedokonalosť, slabšia prístupnosť pre menej majetné vrstvy. Pozri KAMENEC, Ivan. Hlavné trendy vývoja slovenskej kultúry v kontexte spoločenského a politického života za predmníchovskej republiky. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 458. Zdrojom informácií sa stávajú aj filmy a špeciálne filmy s tzv. „poslaním“ či už politickým, kultúrnym, etickým. Rozširovala sa sieť kín, existovali dokonca aj kiná pojazdné. Pozri LIPTÁK, Ľubomír. Nepre(tr)žité dejiny. Bratislava: Q111, 2008, s. 89 – 90.

¹⁵ LIPTÁK, Ľubomír. Nepre(tr)žité dejiny. Bratislava: Q111, 2008, s. 89.

Šefčáka jej hrozil takmer zánik.¹⁶ Hoci istá tradícia vydávania periodickej tlače tu aj napriek značným problémom existovala. Andrej Tušer uvádza, že „pred prvou svetovou vojnou vychádzalo na Slovensku 77 periodík, hoci ich počet mal klesajúcu tendenciu, je možné konštatovať, že o tlačené slovo bol záujem.“¹⁷ V roku 1919 vzniklo asi 60 nových novín a časopisov, pričom v roku 1920 ich bolo celkove 120.¹⁸ Tieto počty mali vzrastajúcu tendenciu.¹⁹ Na Slovensku v medzivojnovom období vychádzalo priemerne 12 – 15 plnohodnotných denníkov, z toho osem v slovenskom jazyku a jeden výtlačok pripadal na 10 – 15 dospelých čitateľov.²⁰ Treba však priznať, že v porovnaní s českými krajinami boli tieto počty takmer zanedbateľné. Nie všetky tituly mali šancu na dlhšiu existenciu. Postupom času sa zlepšovali aj ekonomické podmienky a noviny nežili iba z abonencie a sponzorských darov a prichádzala aj inzercia a reklama. Obsahovo bola slovenská prvorepubliková tlač rozmanitá, prinášala spravodajské informácie z domácej politickej scény a zo zahraničia, lokálne informácie, zaujímavosti i literárne útvary (básne, poviedky, ba i romány na pokračovanie). Formovali sa rôzne rubriky, ako napríklad vnútropolitická, ekonomická, kultúrna a neskôr i športová. Denníky mali väčšinou univerzálny charakter, avšak s jasnou politickou profiláciou. Okrem tlače politických strán mali svoje periodiká aj národnostné menšiny, predovšetkým maďarská, v menšej miere nemecká či ukrajinská. Tieto mali podobný charakter ako slovenská tlač, čo znamená, že svoje denníky, prípadne týždenníky vydávali ako tlačové orgány politických strán národnostných menšín. Židovská komunita vydávala niekoľko periodík v nemčine, maďarčine a aj v slovenskom jazyku.²¹ Existovala tiež tzv. záujmová tlač, ako napríklad náboženská, odborová, ženská, telovýchovná, kultúrna, umelecká, humoristicko-satirická, vedecká a odborná. Na Slovensku mali už od čias Mateja Hrebendu tradíciu aj tzv. kalendáre, ktoré sa nachádzali v takmer každej

---

¹⁶ Pozri DUHAJOVÁ, Zuzana – ŠEFČÁK, Luboš. Dejiny slovenského novinárstva 1918 – 1968. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999, s. 7.

¹⁷ Pozri TUŠER, Andrej. Systém a typológia periodickej tlače. In Otázky žurnalistiky [online]. 1997, č. 4, s. 265 – 274. Dostupné na internete <http://www.sav.sk/journals/zurnal/full/oz0497a.pdf> [citované 27.11.2010].

¹⁸ TUŠER, Andrej. Systém a typológia periodickej tlače. In Otázky žurnalistiky [online]. 1997, č. 4, s. 266. Dostupné na internete <http://www.sav.sk/journals/zurnal/full/oz0497a.pdf> [citované 27.11.2010].

¹⁹ Hoci Československá republika deklarovala slobodu tlače, existovala cenzúra i ďalšie obmedzenia. Republika vytvorila rámec (právny, politický, ekonomický) pre širokú a počas jej existencie rastúcu škálu periodík a tlačovín.

²⁰ Pozri LIPTÁK, Lubomír. Nepre(tr)žité dejiny. Bratislava: Q111, 2008, s. 89.

²¹ Židovská strana vydávala týždenník *Jüdische Volkszeitung* (1919 – 1923), *Jüdische Familienblatt* (1926 – 1933), *Židovské noviny* (1938). Pozri KRNO, Svetozár. Politické strany Višegrádskej štvorky. Nitra: FF UKF, 2007, s. 243.

domácnosti a najmä na vidieku predstavovali dôležitý zdroj informácií, ku ktorým sa celá rodina opakovane po celý rok vracala.

Vo svojej dizertačnej práci som si za hlavný objekt skúmania zvolila prezentovanie židovskej problematiky tak, ako bola publikovaná na stránkach denníka *Slovák*. Venujem sa detailnému skúmaniu tém, spôsobu a periodicity informovania o židovskej komunite. Zaznamenávam, ako sa redakcia snažila formovať mienku svojich čitateľov vo vzťahu k židovstvu, ako sa vyvíjali prejavy antisemitizmu a ako následne prebiehal proces prípravy na vylúčenie Židov z morálnych záväzkov členov na stránkach denníka. Predpokladám, že tento proces má svoje vývojové fázy, ktoré budem môcť prostredníctvom článkov a ich analýzy postihnúť a zaznamenať. Vychádzam tiež z predpokladu, že antisemitizmus sa bude pohybovať v istej sínusoide a v rámci skúmaného obdobia skončí vo fáze otvoreného a agresívneho antisemitizmu. Práve túto tézu chcem vo svojej práci verifikovať.

Prvé číslo *Slováka* vyšlo 16. 1. 1919 v Ružomberku a posledné číslo vyšlo na Veľkú noc 1945 v Bratislave. *Slovák* bol hlavným tlačovým orgánom Slovenskej ľudovej strany (SLS), v roku 1925 premenovanej na Hlinkovu slovenskú ľudovú stranu (HSLS).²² Prvý ročník bol vydávaný ako týždenník. Konkrétne 44 čísel vychádzalo každý štvrtok na štyroch stranách. Prvým redaktorom bol katolícky kňaz Štefan Mohel'. Už v lete 1919 sa vedenia redakcie ujal ďalší kňaz a spisovateľ Ignác Grebáč Orlov a pomáhali mu v tom čase študenti Karol Sidor, Augustín Način, Vojtech Straka a ďalší. Na začiatku roku 1920 sa zvýšila periodicitu vydávania a od 3. februára 1920 bol vydávaný denne okrem pondelka a jeho náklad bol 6000 až 8000 výtlačkov. Do roku 1922 sídlila redakcia v Ružomberku. Spoločne s presťahovaním do Bratislavy vzrástol počet stránok a ustálil sa na ôsmich stranách v priebehu týždňa a na dvanástich stranách v nedeľnom vydaní. Ak noviny pre sviatok nevyšli, deň predtým sa zvýšil počet strán zvyčajne na desať. Sviatočné vydania na Veľkú Noc a na Vianoce mali viac ako

---

²² Od roku 1936 HSLS okrem *Slováka* vydávala aj denník pre ľudové vrstvy s názvom *Slovenská pravda*, ktorá v rokoch 1920 – 1930 vychádzala ako týždenník HSLS pre východné Slovensko. Ako uvádzajú Zuzana Dúhajová a Ľuboš Šefčák: „... obracala sa na zaostalejšie vrstvy, ktoré chcela získať hlavne demagógiou. Ostrie jej útokov bolo namierené proti Čechom, čechoslovákovi, bolševikom a židom.“ Jej šéfredaktorom bol až do decembra 1938 Alexander Mach. HSLS disponovala aj týždenníkom s celoslovenským významom *Slovenské ľudové noviny*, ktoré vychádzali už od roku 1910 a boli prvým tlačovým orgánom strany. S týždennou periodicitou vychádzal aj *Slovák – týždenník*, ktorý bol zostavovaný z článkov uverejnených v denníku *Slovák*. Týždenník bol určený pre tých, ktorí nepotrebovali dennú periodicitu prísunu správ, či skôr pre tých, ktorí si nemohli dovoliť kupovať noviny denne. Pozri DUHAJOVÁ, Zuzana – ŠEFČÁK, Ľuboš. Prehľad dejín slovenského novinárstva v období 1918 – 1945. Prehľad najnovších dejín slovenského novinárstva od r. 1945. Bratislava: Rektorát Univerzity Komenského, 1968, s. 36 – 37.

dvadsaťštyri stránok. Pri príležitosti 19. výročia vydávania denníka redakcia prišla so zaujímavými štatistickými údajmi: „Spolu je to 41000 strán, teda 164000 stĺpcov. Pravda počítame priemer. Niektoré dni totižto „Slovák“ nevyšiel, ale inokedy mal 10 – 12 – 16 ba i viac strán. V redakcii pracovalo za týchto 19 rokov 6 redaktorov. Títo mali 4750 pracovných dní.“²³ V roku 1922 prišla ďalšia zmena a Andrej Hlinka vymenoval za šéfredaktora Vojtecha Tuku, hoci ovládanie slovenčiny nepatrilo k jeho silným stránkam. V roku 1925 po sporoch s Vojtechom Tukom redakciu opustil zodpovedný redaktor denníka, významný žurnalista a kňaz Jur Koza Matejov. Medzníkom v histórii strany i denníka bol novoročný úvodník, ktorý vyšiel pod názvom *V desiatom roku martinskej deklarácie*²⁴ a napísal ho Vojtech Tuka. Tvrdil v ňom, že Martinská deklarácia mala tajnú klauzulu, podľa ktorej sa Slovensko pripája k republike iba dočasne na dobu 10 rokov. Po ich uplynutí sa mali jeho zástupcovia rozhodnúť, ako ďalej. Článkom Vojtech Tuka zaútočil na samotný princíp vzniku republiky.²⁵ Po Tukovom zatknutí sa šéfredaktorom *Slováka* stal Jozef Sivák, ktorého v roku 1930 vystriedal Karol Sidor. Články v denníku boli často cenzúrované a noviny vychádzali s vybielenými časťami.²⁶ Tiež sa stalo, že stiahnuté z obehu bolo celé číslo. Od 21. septembra do 21. decembra 1933 sa dokonca úplne zastavilo vydávanie denníka. Takto bola redakcia sankcionovaná v súvislosti s informovaním o Pribinových oslavách v Nitre. Na margo zásahov cenzúry voči *Slovákovi* Zuzana Duhajová a Ľuboš Šeščák však uvádzajú: „V každom prípade však postupovali úradné miesta proti nemu miernejšie ako proti komunistickej tlači.“²⁷ Zhruba od roku 1935 sa redakcia denníka vo svojich príspevkoch netajila obdivom k nacistickému Nemecku. Avšak už pred

---

²³ *Slovák*, 16. 1. 1938, s. 11, Niekoľko číslíc.

²⁴ *Slovák*, 1. 1. 1928, s. 1.

²⁵ Úvodník naštartoval kauzu, ktorá vošla do československých dejín pod názvom „Vacuum iuris“. Paradoxom je, že HSĽS bola v tom čase vládnu stranou. Vojtech Tuka bol následne obvinený a súdený podľa zákona na ochranu republiky. Definitívny verdikt padol 5. októbra 1929 a potvrdený bol 31. júla 1930. Súd ho uznal vinným a odsúdil ho na 15 rokov väzenia a stratu občianskych práv. Spoločne s Vojtechom Tukom boli súdení aj ďalší spolupracovníci *Slováka* Alexander Mach a Anton Snaczký (obaja boli oslobodení). Na protest proti rozsudku ministri za HSĽS Jozef Tiso a Ľudovít Labay podali demisiu a odišli z vlády. Tým sa skončilo dvojročné obdobie pôsobenia HSĽS ako vládnej strany.

Pozri KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé. (1867 – 1939)*. Praha: Dokořán, 2008, s. 231 – 234.; Pozri KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 192 – 193.

²⁶ Cenzor mohol zasiahnuť a „vybieliť“ celý článok alebo iba jeho časť. V roku 1923 bol prijatý zákon č. 50/1923 Zb. z. a n. na ochranu republiky. Tento umožňoval trestne stíhať činy, ktoré dovtedy neboli zahrnuté „pod hlavičku“ trestných činov. Práve na základe tohto zákona mohlo byť a aj bolo zastavené vydávanie periodík, prípadne mohli byť trestne stíhaní zodpovední redaktori novín a časopisov. Aj zásahy cenzora spadali práve pod spomenutý zákon.

²⁷ DUHAJOVÁ, Zuzana – ŠEŠČÁK, Ľuboš. *Prehľad dejín slovenského novinárstva v období 1918 – 1945. Prehľad najnovších dejín slovenského novinárstva od r. 1945*. Bratislava: Rektorát Univerzity Komenského, 1968, s. 35.

nástupom Hitlera akceptovala vodcovský princíp: „Jeden národ, jedna strana, jeden vodca.“ V denníku *Slovák* to bolo napríklad jasne viditeľné už v momente, ako vzal čitateľ noviny do rúk. Na titulnej strane sa v hlavičke uvádzalo: „*Zakladateľ a vodca: Andrej Hlinka.*“²⁸ Rok 1938 strana, mediálne plne podporovaná svojimi tlačovými, začala s heslom „*V novom roku do útoku*“ za uznanie autonómie Slovenska a za splnenie všetkých klauzúl Pittsburskej dohody. Význam denníka *Slovák* z pohľadu ľudákov vystihujú slová napísané pri príležitosti 19. výročia jeho vydávania: „*Ten náš vytlačný papier je akoby pochodňou, ktorá roznáša svetlo slovenskej pravdy.*“²⁹

Slovák ako tlačový orgán SLS (HSLS) poskytoval obraz židovskej komunity cez prizmu svojej ideológie, tak, ako ju vnímali či mali vnímať jej členovia, prívrženci, sympatizanti, ba nevyhýbal sa ani osobným animozitám. Slovenská ľudová strana sa od svojho založenia stavala do pozície jediného, nezištného a horlivého ochrancu slovenských národných a štátoprávných záujmov, buditeľa a budovateľa slovenského národného sebavedomia a slovenského nacionalizmu.³⁰ SLS (HSLS) bola silne konzervatívne a národne orientovaná a k jej základným pilierom patrilo rímsko-katolícke náboženstvo.³¹ Nadväzovala na tradície maďarského Néppártu.³² Jednoznačne a neotrasiteľne uznávala vodcovskú autoritu Andreja Hlinku. Označovala ho ako „otca národa“ či „vodcu národa“. V strane existovalo množstvo prúdov či skupín. Najčastejšie sa spomínajú skupiny tzv. umiernených, ktorú tvorili zväčša katolícki kňazi (Jozef Tiso, Jozef Buday, Jozef Sivák a Martin Sokol) a skupina tzv. radikálov, ktorá bola inšpirovaná talianskym fašizmom (Alexander Mach, Vojtech Tuka, Karol Sidor, Ferdinand Ďurčanský). Strana napriek svojim volebným výsledkom bola s výnimkou

---

²⁸ S tak jasnou deklaráciou Hlinkovho vodcovstva začal denník vychádzať 25. 3. 1922. Nápis z hlavičky *Slováka* nezmizol ani po smrti Andreja Hlinku. Bol doplnený o kríž pri mene označujúci jeho smrť, ani po nej neprestal byť vodcom a zakladateľom. Tento nápis „prežil“ až do posledného vydania na Veľkú Noc roku 1945.

²⁹ *Slovák*, 16. 1. 1938, s. 11, Niekoľko číslic.

³⁰ Slovenská ľudová strana vznikla v roku 1905 odštiepením od uhorskej ľudovej strany a v roku 1913 si začala budovať aj organizačnú štruktúru. Od jej založenia až po svoju smrť hral v strane najdôležitejšiu úlohu jej predseda, katolícky kňaz, Andrej Hlinka. Činnosť strany bola po vojne znovuobnovená 19. 12. 1918 v Žiline. Pozri LETZ, Róbert. *Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938)*. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 141.

³¹ Kňazi patrili k stranickým špičkám (Andrej Hlinka, Jozef Tiso, Jozef Hamaj) a silné zastúpenie mali aj v redakcii *Slováka* (Štefan Mohel, Ignác Grebáč Orlov, Jur Koza Matejov).

³² Katolikus Néppárt (Katolícka ľudová strana) vznikla v roku 1894 a predstavovala populistickú, konzervatívnu a antiliberálnu politickú stranu. Spočiatku bola ústretová voči národnostným menšinám a spolupracovali s ňou aj členovia budúcej SLS, ako napríklad Andrej Hlinka, neskôr sa orientovala iba na maďarských katolíkov. Pozri KRNO, Svetozár. *Politické strany Višegrádskej štvorky*. Nitra: FF UKF, 2007, s. 116. Vo vzťahu k Židom žiadnu toleranciu a ústretovosť neprejavovala.

rokov 1927 – 1929 v opozícii.³³ Spolu s ňou sa v opozícii ocitla aj väčšina Slovákov.³⁴ Voličskú základňu tvorili predovšetkým nižšie a menej vzdelané vrstvy (roľníci, drobní remeselníci), ale aj časť inteligencie. Strana odmietala ideu čechoslovakizmu, liberálnu demokraciu a marxistický socializmus. Bola tvrdým bojovníkom za autonómiu Slovenska a hlásila sa k Pittsburskej dohode. Jej predstavitelia na čele s Andrejom Hlinkom si plne uvedomovali potrebu národného obrodzenia Slovákov v politickej rovine sprevádzanú ziskom samosprávy (autonómie) Slovenskej krajiny. Pochopili tiež vedome alebo intuitívne, že národ k naplneniu vytýčených cieľov potrebuje okrem náboženstva i ďalšie stmelovacie prvky. A jednou z najsilnejších a zároveň najľahšie použiteľných zbraní k zjednoteniu národa je vedomie spoločného „nepriateľa“. Je jedno, či je skutočný alebo domnelý, musí však byť takým, aby ho bolo možné kedykoľvek a univerzálne použiť ako dôvod vlastného neúspechu a zlyhania. Alebo práve naopak v jeho protiklade vyzdvihnúť kladné črty, pozitíva, úspechy a morálku národa vlastného.

Vyjadrovanie sa strany (jej špičiek a členov) vo vzťahu k Židom bolo dané jej antisemitizmom. Ten v strane reálne existoval aj napriek jeho častému verbálnemu odmietaniu. SLS (HSLS) na stránkach *Slováka* v rôznych podobách, v rôznom čase akoby pociťovala potrebu deklarovat': „My nie sme antisemiti, ale sme povolání upozorňovať a chrániť Slovákov pred nepravosťami, krivdou a ich odvekými nepriateľmi – Židmi.“ Čo nesúviselo so skutočným presvedčením a ideológiou strany, ale skôr so snahou aspoň v deklaratívnej rovine dodržiavať Ústavu a zákony republiky. V neposlednom rade tiež získať dojem nezaujatosti a dodržiavania kresťanských prikázaní. *Slovák* napríklad v článku *Košické museum*³⁵ kritizoval fakt, že riaditeľom múzea v Košiciach sa stal Žid. Pričom na adresu židovstva v texte zaznelo: „*Neupierame židom práva na existenciu, ale nech nechajú, čo je nám sväté, nech vypustia zo svojho kšeftovského programu naše národné inštitúcie. My im do sionistických schôdz tiež nechodíme.*“ Stať *Obecné voľby a židia*³⁶ analyzovala situáciu po voľbách, vyjadrovala radosť nad ich výsledkom. Tento vnímala ako záväzok v boji

---

³³ Po župných voľbách v roku 1923 sa stala najsilnejšou slovenskou politickou stranou a toto postavenie si udržala počas trvania prvej ČSR. Najvýraznejší volebný úspech zaznamenala v parlamentných voľbách v roku 1925 (34,31 %). Róbert Letz tvrdí, že ju vtedy volilo až 50,58 % Slovákov. Pozri LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 141.

³⁴ K tomuto konštatovaniu je možné dospieť súčtom hlasov, ktoré získali opozičné politické strany na Slovensku v jednotlivých voľbách.

³⁵ *Slovák*, 19. 3. 1920, s. 2.

³⁶ *Slovák*, 23. 9. 1923, s. 3.

za autonómiu, v duchu ktorej sa strana zaviazala pracovať. Zároveň boli Židia v článku upozornení: „*Nech si židia robia, čo chcú, ale nech si dobre zapamätajú, že si to slovenský národ dobre zaznačí, jestli sa k terajším vládnym stranám pripojac umožnia, aby terajší režim čo len dočasne ďalej zostal. ... Nevyhrážame sa, ale pripomenúť musíme, že slovenská ľudová strana čo strana konsolidácie a verejného poriadku nehlásala a nehlási triedny boj ani v ohľade národnom ani náboženskom, no nevedela by zabudnúť, keby sa židia teraz a tam, kde im to miestna situácia dovoľuje, pripojili sa k stranám teraz zomierajúcim, podopreli by režim nespravodlnosti a vykorisťovania a takto by sa rovno postavili proti životným záujmom slovenského národa. Slovenská ľudová strana tam, kde by to židia urobili, podlžná by bola tým slovenskému národu, aby židov práve za takých škodcov a nepriateľov slovenského národa považovala ako doterajších držiteľov moci a by proti nim zahájila odboj na život a na smrť na celej žiare života verejným biľagovaním židov ako nepriateľov národa slovenského.*“ V texte *Čo to má znamenať?*³⁷ redakcia denníka vysvetľovala a obhajovala vzťah Slovákov k antisemitizmu nasledovne: „*Slovák nie je programový antisemita. On si žiada len, aby žid nemal nadpráva nad ním. Lebo čo zkusoval Slovák v tomto ohľade v minulosti? Rozdávali sa licencie na výčap liehovín, žid mal peniaze a spôsob dostať sa ku kompetentným faktorom a dostal licenciu on. ... Vydávali sa rozličné dodávky štátne a zase žid svojim peniazom a chytrosťou to pre seba uchvátil a Slovákov vždy naprázno klepli zuby. Mal-li Slovák rozopru so židom, žid svojim lichotením a cvendžiacim dôvodom našiel si prístup aj k sudcom a žid i pri súde vyhrával proti Slovákov väčšinou na úkor pravdy. ... A hľa, takúto porobu židovskú Slovák už viac nechce znášať. A nazdal sa, že prevratom jej bude koniec. Lež vývin vecí dokazuje, že tomu nie je tak. ... Lebo čo inšie môže znamenať obrana židov, ako obranu ich nadpráv, ich prapotentnej moci! Avšak bude-li Slovák i v tejto nádeje sklamaný, jeho toľkým sklamaním i tak zvyklá dôvera k republike môže sa ešte zmenšiť. A to môže byť osudné. Preto: Caveant consules!*“³⁸

Verbálne odmietanie antisemitizmu nebolo vždy konzekventné. Autor článku s názvom *Kam to spejeme*³⁹ jeho prítomnosť v poprevratovom období pripustil a zdôraznil, že slovenský antisemitizmus má svoje dobré dôvody a je prirodzeným a ospravedlniteľným: „*...tajiť sa nedá, že počiatky našej štátnej samostatnosti sa pohli*

³⁷ Slovák, 18. 3. 1922, s. 1.

³⁸ Narážka na latinský výrok „*VIDEANT CONSULES, NE QUID DETRIMENTUM RES PUBLICA CAPIAT*“ - Nech konzuli dbajú na to, aby štát neutrpel nijakú škodu (Cicero, Reči proti Katilínovi).

³⁹ Slovák, 30. 7. 1920, s. 1.

v znamení istej dózy antisemitizmu.“ Tieto slová autor zdôvodnil tým, že „slovenský ľud najbolestnejšie tlačila židovská moc. Žid bol pánom na Slovensku, ľud jeho otrokom. Žid oberal náš ľud hmotne, odkupoval jeho role. Žid otravoval ľud jeho pálenečným, umne pestoval v ňom opilstvo a tak otročil ho duchovne. A konečne žid bol vždy a všade najhorlivejším exponentom maďarského utláčania Slovákov. On bol pionérom maďarčenia.“ Na záver si neodpustil konštatovanie: „Bude-li ďalej vzmáhať sa moc židovská, môže to byť osudné. Nejde o dáke prenasledovanie židov, ale o púhu sebaobranu. Židia zahubili bývalé tisícročné Uhorsko, našu mladuškú republiku snadnejšie a skôr môžu odbaviť.“

Vo svojej dizertačnej práci sa teda venujem detailnému štúdiu článkov so židovskou problematikou na stránkach denníka *Slovák*. Je nutné opätovne zdôrazniť, že denník *Slovák* je bez akýchkoľvek výhrad (a to s plným vedomím vyššie uvedeného deklaratívneho odmietania) denník antisemitský a judeofóbny. Opätovne zdôrazňujem, že vychádzam z predpokladu, že na jeho stránkach je možné sledovať vývoj antisemitizmu, pričom predpokladám jeho oscilovanie medzi jeho otvorenou, neskôr latentnou a nakoniec opäť otvorenou a veľmi agresívnou fázou, ktorá sa stala akousi predprípravou (opätovným aktivovaním stereotypov, predsudkov a „nánosov“ v myslení katolíckej majority) na riešenie židovskej otázky na Slovensku.

Vo fáze prípravy na písanie dizertačnej práce som preštudovala všetky čísla denníka *Slovák*, ktoré vyšli v medzivojnovom období a snažila som sa veľmi presne zachytiť a excerpovať všetky články, v ktorých sa spomínajú Židia. Zostavila som zoznam všetkých článkov s ich obsahom. Pri tých článkoch, ktoré som považovala za prínosné pre svoju prácu, som si zaznamenala dôležité údaje a citáty. Takto som získala zhruba 370 strán excerpovaného textu. Tento som následne spracovávala štatisticky a tematicky v istých časových úsekoch s cieľom následnej analýzy.

Stanovila som si viacero cieľov: prostredníctvom článkov publikovaných na stránkach denníka *Slovák* zaznamenávam a analyzujem obraz Židov, témy a spôsoby ich informovania. Následne charakterizujem fázy, v ktorých osciloval antisemitizmus na Slovensku. Na základe štúdia a analýz preštudovaných textov, periodicity výskytu a spôsobu písania o Židoch určujem aj časové ohraničenie týchto fáz. Dospela som však k poznaniu, že nie je možné stanoviť presný dátum (deň) či zlomový okamih, v ktorom konkrétna fáza začína či končí. Posledný rok každej etapy je rokom „prechodu“ či skôr medzistupňom a prípravou k ďalšej etape. Každá stanovená etapa je zároveň samostatnou kapitolou, v ktorej sa snažím okrem uvádzania vyhládaných informácií

zasadiť ich do širších súvislostí spoločensko-politickej a hospodársko-ekonomickej situácie na Slovensku či vo svete. Každú z týchto etáp spracovávam prostredníctvom jednoduchých štatistických údajov chronologicky a tematicky. Chronologický sled zachovávam predovšetkým pri článkoch, ktoré sa týkajú správ zo zahraničia. V rámci tematického spracovania pomenúvam témy, ktoré rezonovali opakovane a vinú sa celým obdobím výskumu (k nim samozrejme priradím jednotlivé články). Redakcia i jednotliví autori sa k nim opakovane vracajú. Sú to predovšetkým akési stabilné typové charakteristiky Židov – ich morálka, vlastnosti, konanie, politická orientácia, stereotypy či predsudky voči nim. V každom stanovenom časovom období sa nachádzajú aj témy, v rámci ktorých sa články objavujú pomerne často, ale zároveň neprechádzajú z jednej etapy do druhej. Sú to špecifické témy viažuce sa napríklad na udalosť alebo „prípád“, ktorý silne rezonoval v spoločnosti. Jednotlivé obdobia sa od seba navzájom líšia aj rétorikou, jazykovými a výrazovými prostriedkami.

So štúdiom článkov začínam v januári 1919, kedy začal *Slovák* vychádzať a končím na konci septembra 1938, resp. na začiatku októbra. Koniec výskumu vymedzujem podpisom Mníchovskej dohody a následne vyhlásením autonómie Slovenska. Tieto momenty považujú autori venujúci sa židovskej problematike za zlomové. Andrej J. Jelinek napísal: „*Kým však existovala republika a rešpektovali sa právne pomery, židovské obyvateľstvo nebolo ohrozené priamou brutalitou. Tieto pomery sa prudko zmenili po Mníchovskej dohode z 29. septembra 1938. Do ulíc slovenských miest a najmä obcí s nemeckou menšinou vtrhlo násilie. Objavovali sa protižidovské nápisy, Židom rozbíjali okná a fyzicky ich inzultovali na uliciach. Tento stav sa zhoršil po Žilinskej dohode a po vyhlásení slovenskej autonómie 6. októbra 1936.*“⁴⁰ Peter Salner uviedol, že vyhlásenie autonómie bol moment, od ktorého sa „... židovská komunita ocitla v neznámej (hoci na základe dovtedajšieho vývoja slovenskej spoločnosti nie celkom nepredvídateľnej) situácii.“⁴¹ Eduard Nižňanský spomenul aj prvý zásah moci, ktorý poznamenal židovskú komunitu: „*Symptomatickým je, že po vyhlásení autonómie Slovenska bol likvidovaný nielen politický a názorový pluralizmus,*

---

⁴⁰ JELINEK, J. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 247.

⁴¹ SALNER, Peter. Židia v období autonómie Slovenska (6. 10. 1938 – 14. 3. 1939). In POJAR, Miloš (ed.). Židovská menšina za druhej republiky. Sborník prednášok z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v lednu až červnu 2007. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 132.

ale že nový režim sa snažil dokázať svoju „reálnu“ moc aj v živote židovskej komunity tým spôsobom, že v podstate zakázal Eruv – drôty.“⁴²

V septembri 1938 sa definitívne skončila „príprava“ majority na toleranciu voči antisemitizmu. Práca s verejnou mienkou či konkrétne s mienkou čitateľov *Slováka* začínala prinášať svoje ovocie. Židia sa stali jasne vymedzenou (identifikovateľnou) skupinou, ktorá v blízkej budúcnosti bude platiť za skutočné i domnelé hriechy spáchané na slovenskom ľude. Ten to bude v drvivej väčšine prípadov akceptovať ako historickú nevyhnutnosť, menšie zlo či morálnu satisfakciu (božie mlyny melú pomaly, ale isto). Vyhlásením autonómie Slovenska sa zároveň začína obdobie riešenia židovskej otázky. Už počas trvania II. republiky (od 6. októbra 1938 do 14. marca 1939) došlo k jasným diskriminačným krokom voči židovským obyvateľom a boli prijímané prvé protižidovské právne normy a opatrenia.⁴³ V tejto fáze za výraznej pomoci antisemitských printových médií je už antisemitizmus plne transformovaný do svojej otvorenej a agresívnej podoby. Majorita prešla prípravou – čas a história prinesú jeho fatálne dôsledky. Čitateľská obec *Slováka* je už napríklad oboznámená s rozličnými možnosťami vyst'ahovania (Palestína, Birobidžan a Madagaskar).⁴⁴ Zvykala si na myšlienku, že má právo prebrať židovské obchody či židovský majetok (budúca arizácia) a podobne. Výsledky prípravy a aktivovanie agresívneho nepriateľstva voči Židom začali fungovať presne tak a vtedy, keď to elity potrebovali. Eduard Nižňanský uvádza, že *„prvá vlna antisemitizmu sa prejavila na Slovensku už bezprostredne po vyhlásení autonómie. Stalo sa tak pri organizovaní osláv vzniku autonómie. Na*

---

⁴² NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 20. Eruv bola stará židovská tradícia „zmiešania“ verejného a súkromného priestoru umožňujúca konať niektoré skutky, ktoré sú inak počas šabatu či niektorých sviatkov zakázané. Židovské štvrte boli symbolicky obohnané drôtmi – eruv a spájali ich symbolicky do „jedného domu“. Peter Salner na túto tému uviedol: *„Je paradoxom, že bezprostredne po vyhlásení autonómnej Slovenskej krajiny (6. 10. 1938) jedno z prvých opatrení novej vlády smerovalo proti tomuto zdanlivo bezvýznamnému a z hľadiska okolitého obyvateľstva či „pokrokového myslenia“ okrajovému javu.“* SALNER, Peter. Otváranie a uzavieranie priestoru ako súčasť židovskej tradície domova. In Etnologické rozpravy [online]. 1999, ročník 6, č. 2, s. 22. Dostupné na internete <http://www.ketno.ff.ukf.sk/rozpravy/12%20ER2-99.rtf> [citované 16. 7. 2011].

⁴³ Pozri KAMENEC, Ivan. Židovská otázka na Slovensku počas druhej svetovej vojny. In HOENSCH, K. Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Lubomír (zost.). Bratislava: Veda, 1999, s. 140.

⁴⁴ O možnostiach židovskej emigrácie do Palestíny, Birobidžanu a Madagaskaru informoval Slovák veľmi intenzívne najmä v rokoch 1937 – 1938. Pozri Slovák, 12. 3. 1937, s. 3 – 4, Posl. Sidor: Nech sa sťahujú židia do Palestíny a Birobidžanu!; Slovák, 25. 3. 1937, s. 3, Ak nie Palestína, tak teda Birobidžan, alebo Madagaskar.; Slovák, 15. 5. 1937, s. 3, Poľsko usadí židov na Madagaskare.; Slovák, 21. 1. 1938, s. 3, Madagaskar – zaslúbená zem Židov.; Slovák, 24. 4. 1938, s. 1 – 2, O. Dunajec: Čierne dni Židovstva.

viacerých miestach Slovenska vtedy došlo k antižidovským vystúpeniam.⁴⁵ Ľudia boli tak nabudení, že sami volali po radikálnych riešeniach.⁴⁶ Objavovali sa protižidovské heslá, vystúpenia a nastupovalo agresívne správanie voči židovskej komunite. Ivan Kamenec uvádza, že práve HSĽS vedela najsystematickejšie a najobratnejšie hrať s protižidovskou kartou. Podchytila hospodársky a sociálne neuspokojené maloburžoázne stredné vrstvy, ako aj inteligenciu márne čakajúcu na plné uplatnenie. HSĽS vedela „využiť v hojnej miere aj dožívajúce prvky náboženského antisemitizmu, vydávajúc sa za ochrancu slovenského národa nielen pred jeho hospodárskymi a nacionálnymi neprajníkmi, ale aj náboženskými nepriateľmi.“⁴⁷ Preto stúpenci HSĽS (čitatelia *Slováka*) očakávali, že strana splní svoje sľuby a bude riešiť židovskú otázku. Autonómna vláda ich začala naplňovať naozaj rýchlo a veľmi tvrdý zásah voči Židom sa uskutočnil už v novembri 1938.⁴⁸

Môj primárny výskumný záujem sa teda končí v momente, keď sú Židia vyradení z morálneho záväzku slovenskej majority a tá je pripravená akceptovať protižidovské opatrenia, dokonca sama požaduje tvrdé zásahy proti židovským obchodníkom, ku ktorým voľakedy chodili nakupovať, remeselníkom, susedom či dokonca „bývalým“ priateľom. Naozaj desivý je fakt, že ich nielen prijíma, ale aj sama inicializuje. Eduard Nižňanský konštatuje, že až po vyhlásení autonómie sa objavili výrazné protižidovské články a „začala skutočne protižidovská propaganda“.⁴⁹ Dovolím si s týmto tvrdením nesúhlasiť a vo svojej práci preukážem, že minimálne na stránkach denníka *Slovák* takáto kampaň začala oveľa skôr.

---

⁴⁵ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 29.

⁴⁶ Lubomír Lipták dokonca uviedol, že prvé protižidovské opatrenia sa snažili vytlačiť Židov z verejných priestorov a iniciatíva prichádzala od miestnych fašistov: „V Nitre v júni 1938 „Miestna organizácia HSĽS dáva touto cestou na známosť nitrianskym nearijcom... že ich je veľa v parku na Sihoti, aby si prisvojili iba toľko miesta v parku, koľko im patrí.“ Podobné sťažnosti na „rozťahovanie“ sa Židov v kinách, na kúpaliskách, na korze viedli často k priamym zákazom prístupu na verejné priestranstvá...“ LIPTÁK, Lubomír. Nepre(tr)žité dejiny. Bratislava: Q111, 2008, s. 107.

⁴⁷ KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, s. 17.

⁴⁸ Začiatok protižidovskej akcie sa udáva dátumom 4. 11. 1938 a Židom bola znemožnená evakuácia z územia, ktoré malo byť odovzdané Maďarsku. Ďalej (nemajetní) Židia zdržujúci sa na územiach južného Slovenska mali byť deportovaní (dobovo – „postrkovaní“) cez nové hranice. Vláda sa snažila využiť obdobie po arbitráži a chcela sa zbaviť predovšetkým chudobných Židov. Novembrovými deportáciami preukázala HSĽS ochotu spolupracovať s nacistickým Nemeckom pri riešení tzv. židovskej otázky. Pozri NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 34 – 36.

⁴⁹ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 33.

Na základe výskumu a analýzy získaných informácií som dizertačnú prácu koncipovala okrem úvodu a záveru do troch kapitol, v rámci ktorých sa zaoberám jednotlivými vytyčenými obdobiami. Úvod dizertačnej práce som zámerne koncipovala obširnejšie a tiež je doplnený časťami, v ktorých sa venujem zdrojom a východiskám antisemitizmu na Slovensku a tiež identite Židov na Slovensku v čase existencie trvania Československej republiky.

V prvej kapitole sa zaoberám obdobím vymedzeným rokmi 1919 – 1924. „Poprevratové obdobie“ bolo etapou prvotnej stabilizácie bezpečnostnej a politickej situácie v Československu. Vychádzam z predpokladu, že vo vzťahu k židovskej komunite sa jednalo o roky otvoreného a verbálne veľmi agresívne prejavovaného antisemitizmu, ktorý nezriedka prerástol do fyzických útokov proti Židom a ich majetku. Predpokladám, že denník *Slovák* veľmi intenzívne pracoval so židovskou tematikou i židovskou kartou a jeho antisemitizmus sa nachádzal v otvorenej až agresívnej fáze.

Druhá kapitola práce je vymedzená obdobím rokov 1925 – 1932. Predpokladám, že publikované texty článkov uverejňovaných v denníku sa vyznačujú vyššou mierou tolerancie a zmiernosti voči židovskej komunite v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Budem sa snažiť potvrdiť hypotézu, že Židia neboli tak masívne vinení za príkoria, s ktorými sa musel slovenský národ vyrovnávať a antisemitizmus *Slováka* sa nachádzal vo svojej latentnej fáze.

Obdobie spracovávané v tretej kapitole som vymedzila rokmi 1933 – 1938. Jeho začiatok som stotožnila s nástupom nacistickej vlády v Nemecku a kulmináciou svetovej hospodárskej krízy na Slovensku. Oficiálna česko-slovenská reprezentácia tvrdila, že „kopírovanie hitlerizmu u nás nemôže mať trvalý úspech.“⁵⁰ Na stránkach denníka *Slovák* predpokladám preberanie postojov nacistickej ideológie. Vo vzťahu k Židom spojenie či inšpiráciu nemeckým rasovým antisemitizmom. Základná premisa tohto obdobia je, že antisemitizmus ľudákov sa dostal opäť do svojej otvorenej fázy. Predpokladám tiež, že články vychádzajúce v tomto období mali čitateľa pripravovať na myšlienku, že je prirodzené, vysoko žiaduce a hlavne legitímne, aby slovenský ľud žiadal riešenie židovskej otázky. Prehľad a analýza článkov z tohto obdobia by mala

---

⁵⁰ ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a.s., 2008, s. 199.

preukázať, že antisemitské prejavy rozhodne nezačali až v čase autonómie Slovenska, ale už oveľa skôr.

V dizertačnej práci sa snažím v maximálnej možnej miere pracovať a uvádzať presné citácie z článkov. Rozhodla som sa tak preto, aby som mohla podať čo najplastickejší obraz problematiky, ktorý by nebol vytrhnutý z celkového kontextu doby a jej prezentácie na stránkach daného periodika vo vzťahu k Židom. Citácie a excerpce z článkov zároveň slúžia na čo najpresnejšie zachytenie dobovej atmosféry, spôsobu písania žurnalistov, ale tiež na poukázanie používania takých výrazových a jazykových prostriedkov, ktoré boli pre židovskú problematiku danej doby signifikantné. V denníku sa nezmieľavo vyskytovali aj pravopisné či gramatické chyby. V prípade citácií som sa nevyhla ich replikovaniu. Zaujímavé je, že hoci SĽS (HĽS) odmietala koncepciu čechoslovakizmu a kritizovala používanie bohemizmov v slovenskom jazyku, sama ich však na stránkach svojho tlačového orgánu bohato využívala. V porovnaní s dnešnými novinami denník používal množstvo sarkazmov a ironických komentárov, ktoré sa inak ako uvádzaním presných citácií zachytiť nedajú. Považujem takýto postup za správny a to aj za cenu možných výhrad voči akcentu na popisný charakter práce.

V dizertačnej práci skúmam a analyzujem pohľad iba istej (špecifickej) skupiny ľudí na Židov publikovaný v tlačovom médiu jednej politickej strany a z neho odvodzujem vývojové fázy antisemitizmu. Avšak faktom je, že SĽS (HĽS) mala veľmi slušný potenciál voličov a sympatizantov. Výsledky rôznych typov medzivojnových volieb poukazovali na výnimočné postavenie strany a jej vplyvu na verejnú mienku. *Slovák* bol hlavným tlačovým médiom strany a ako taký prinášal ideológiu a jej oficiálne (i neoficiálne) postoje a názory smerom k voličom i sympatizantom, čitateľom i pasívnym prijímateľom. Denník *Slovák* využíval prítomnosť antisemitských tradícií na Slovensku, formoval verejnú mienku časti populácie a prispel k faktu, že majorita sa stala tolerantnou voči tomu, čo sa neskôr dialo so židovskou komunitou na Slovensku. V neposlednom rade si treba uvedomiť, že práve HĽS a jej predstavitelia boli plne zodpovední za vyst'ahovanie a likvidáciu podstatnej časti židovskej komunity na Slovensku.

Okrem uvedených cieľov som si stanovila za úlohu zostaviť a v prílohe uviesť zoznam všetkých publikovaných článkov v rámci danej problematiky, či už v nich Židia zohrávali hlavnú úlohu, alebo boli spomenutí iba okrajovo. Už rozsah tohto zoznamu poukazuje na záujem o židovskú komunitu zo strany ľudáckych elít, ale aj na intenzívnu prácu s vyvolávaním alebo utlmovaním nepriateľských postojov voči Židom tak, ako

potrebovali pri sledovaní svojich straníckych záujmov. Verím, že zostavený zoznam pomôže aj iným autorom pri ich budúcich prácach na tému židovstva či antisemitizmu v medzivojnovom období.

Publikovaných prác venujúcich sa komplexne a analyticky židovskej problematike v období Československej republiky je pomerne málo a majú skôr charakter štúdií, vedeckých článkov či príspevkov z konferencií. Na tomto poli je veľmi aktívne Múzeum židovskej kultúry a jeho edícia *Acta Judaica Slovaca*, v ktorej pravidelne vychádzajú zborníky štúdií a článkov *Acta Judaica Slovaca*. Veľký kus práce pri mapovaní dejín Židov na Slovensku pred druhou svetovou vojnou urobil Andrej J. Jelínek. Jeho kniha *Davidova hviezda pod Tatrami – Židia na Slovensku v 20. storočí* nadväzuje a rozširuje dva zborníky statí *Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí (časť I. a II.)*.⁵¹ Za významnú považujem aj štúdiu Kataríny Hradskej *Postavenie Židov na Slovensku v prvej československej republike*, ktorá vyšla v zborníku *Emancipácia Židov – antisemitizmu – prenasledovanie*. Vzdelávacie a kultúrne centrum Židovského múzea v Prahe vydalo zborník z cyklu prednášok *Židovská menšina v Československu v tridsiatych rokoch*. Právne postavenie národnostných menšín v prvej Československej republike a ich medzinárodnú ochranu spracoval René Petráš v knihe *Menšiny v medziválečnom Československu*. Židovskej národnostnej menšine je v nej venovaná podkapitola. Tematikou Židov a verejnej mienky na Slovensku počas medzivojnového obdobia sa venuje diplomová práca Petra Bártu z roku 2005 *Židia a verejná mienka na Slovensku v rokoch 1918 – 1939 z pohľadu domácej tlače*, ktorá vznikla pod vedením doc. PhDr. Marty Dobrotkovej, CSc. v Trnave. Autor sa v nej venoval denníkom *Slovák*, *Slovenský denník*, *Robotnícke noviny* a podáva prehľad vybraných článkov, ktoré zoraďuje chronologicky do niekoľkých oblastí. Zaujímavou je i monografia Petry Rybářovej *Antisemitizmus v Uhorsku v 80. rokoch 19. storočia*, ktorá sa síce venuje obdobiu, ktoré vzniku Československa predchádzalo, avšak poskytuje veľmi cenné informácie umožňujúce lepšie pochopiť podstatu a hlbšie súvislosti antisemitizmu na Slovensku. Inšpiračným zdrojom pre moju prácu bola kniha Claudie Koonzovej *Svedomí nacizmu*.

Z hľadiska jednoduchej dostupnosti k hlavnému objektu môjho výskumu – denníka *Slovák* mi veľmi pomohla česká digitálna knižnica periodík *Kramérius*, ktorá je

---

⁵¹ Práce Andreja J. Jelínka disponujú samozrejme väčším časovým rozsahom ako obdobie Československej republiky (1918 – 1938). Patria k najkomplexnejším prácam mapujúcim dejiny Židov v 19. a 20. storočí na území Slovenska.

slovenským čitateľom prístupná prostredníctvom Univerzitnej knižnice v Bratislave. V elektronickej podobe sa tam nachádza niekoľko titulov starších periodík. Z prvej polovice 20. storočia je možné nájsť dva tituly *Slovák* a *Gardista*.

V rámci technicko-lingvistickej poznámky chcem upozorniť na spôsob písania Žid a žid (s veľkým a malým písmenom) v mojej dizertačnej práci. Pri ich používaní vychádzam z konštatovania Eduarda Nižňanského: „*V tomto ohľade treba povedať, že dobovo počas I. ČSR a aj v období autonómie Slovenska bol používaný tento pojem s veľkým písmenom, teda Žid, keď sa jednalo o židovskú národnosť, a s malým písmenom žid, keď išlo o židovskú konfesiu. Takto to bolo zaznamenané aj v štatistických dátach z tohto obdobia*“.⁵² V dizertačnej práci používam veľké písmeno Žid (Židia) všade tam, kde nepôjde výslovne o informácie týkajúce sa konfesie. V citáciách samozrejme dodržiavam spôsob písania daného autora. Čo sa týka používania veľkých a malých písmen na stránkach denníka *Slovák*, nedá sa nájsť presný kľúč, podľa ktorého redakcia a jeho prispievatelia postupovali. Pri čítaní článkov som nadobudla presvedčenie, že pravopis slova Žid/žid autori často podriaďovali skôr celkovému kontextu článku a dobe, v ktorej text vznikol, ako gramatickým pravidlám.

---

⁵² NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 13.

Prehľad cieľov a hypotéz

Ciele

Cieľom dizertačnej práce je:

1. Sledovať a analyzovať články týkajúce sa Židov publikované denníkom *Slovák* v období rokov 1919 – 1938. Preukázať, že nimi denník významne prispel k procesu vylúčenia Židov z morálnych záväzkov svojich čitateľov, členov i sympatizantov HSĽS.
2. Preukázať, že je možné sledovať vývoj a charakteristické rysy ľudáckeho antisemitizmu. Dokázať, že tento vývojový proces mal svoje obdobia (fázy), ktoré je možné časovo ohraničiť, a tým stanoviť vývojové etapy antisemitizmu prezentovaného v denníku.
3. Charakterizovať vytýčené obdobia, v ktorých osciloval ľudácky antisemitizmus.
4. Sledovať a analyzovať periodicitu článkov so židovskou problematikou, použitie jazykových prostriedkov, vývoj tém a celkový spôsob prezentácie Židov v rokoch 1919 – 1938 v denníku *Slovák*.
5. Získané informácie spracovať prostredníctvom jednoduchých štatistických údajov a následne usporiadať chronologicky a tematicky. V rámci tematického spracovania pomenovať tie témy, ktoré rezonovali opakovane a objavovali sa počas celého sledovaného obdobia. Pomenovať špecifické témy viažuce sa k istému roku alebo obdobiu.
6. Zostaviť a v prílohe práce publikovať chronologicky usporiadaný zoznam článkov zaoberajúcich sa danou problematikou.

Hypotézy

Prvá hypotéza je spojená predovšetkým s prvým definovaným cieľom práce: Denník *Slovák*, informovaním v negatívnych súvislostiach, odvolávajúc sa na historické, náboženské, politické i psychologické stereotypy, pracoval s rôznou mierou antisemitizmu svojich čitateľov tak, že prebúdza predsudky a nepriateľstvo voči Židom s cieľom zbaviť svojich čitateľov súcitu a porozumenia, a tým vyradiť Židov z ich morálneho univerza.

Ďalšie hypotézy sa viažu cieľu dva až päť:

Vzhľadom k spoločensko-politickému vývoju predpokladám tri navzájom odlišné obdobia ľudského antisemitizmu.

„Poprevratové obdobie“ 1919 – 1924 ako etapa prvej stabilizácie bezpečnostnej a politickej situácie v Československu. Vo vzťahu k židovskej komunite sa jedná o roky otvoreného a verbálne agresívne prejavovaného antisemitizmu. Denník *Slovák* veľmi intenzívne pracuje so židovskou tematikou. Antisemitizmus denníka sa nachádza v otvorenej až agresívnej fáze.

Pri charakteristike „obdobia zmiernosti“ 1925 – 1932 predpokladám, že publikované texty článkov denníka *Slovák* sa vyznačujú vyššou mierou tolerancie a zmiernosti voči židovskej komunite v porovnaní s predchádzajúcim obdobím. Židia nie sú tak masívne vinení za „prikoria“, s ktorými sa musel slovenský národ vyrovnávať. Antisemitizmus denníka *Slovák* sa nachádza vo svojej latentnej fáze

V „období eskalujúceho antisemitizmu“ rokov 1933 – 1938 predpokladám inšpiráciu denníka *Slovák* nacistickou ideológiou a rasovým antisemitizmom. Antisemitizmus prezentovaný v denníku sa dostáva opäť do svojej otvorenej až radikálnej fázy. Články vychádzajúce v tomto období presvedčujú čitateľa, že je prirodzené a legitímne, aby slovenský ľud žiadal riešenie a vyriešenie židovskej otázky.

Vyvraciam konštatovanie Eduarda Nižňanského, že až po vyhlásení autonómie sa objavili výrazne protižidovské články a „začala skutočne protižidovská propaganda“.⁵³ Antisemitické prejavy rozhodne nezačali až v čase autonómie Slovenska, ale na stránkach denníka *Slovák* už oveľa skôr.

---

⁵³ NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 33.

Zdroje a východiská antisemitizmu na Slovensku

Východiskovým bodom pri skúmaní antisemitizmu na Slovensku, jeho zdrojov a špecifik je pre mňa konštatovanie Gily Fatranovej. Podľa nej je „*antisemitizmus iracionálny jav, ktorý nie je odkázaný na racionálne dôvody. Jeho stúpanie alebo klesanie nie je podmienené iba správaním sa Židov, ich postavením, výdobytkami, ale aj atmosférou vyvolávanou rôznymi kruhmi, politickými stranami, ako aj oficiálnym postojom vlády a režimu k Židom.*“⁵⁴ Antisemitizmus je možné zjednodušene chápať ako predsudky alebo nenávisť voči Židom, všetky typy správania a myslenia namierené proti Židom. Pojem antisemitizmus sa ujal a má svoju dlhú históriu a to aj napriek tomu, že nie je celkom korektný.⁵⁵ Výstižnejší by bol pojem judeofóbia, ktorý uprednostňuje aj Gustav Perednik.⁵⁶

Antisemitizmus alebo tzv. židovská otázka v Európe nášho letopočtu sa začala formovať už v 1. storočí po Kristovi.⁵⁷ Židia boli vnímaní ako odlišní a cudzí, mali iný životný štýl a boli pevne uzatvorenou komunitou.⁵⁸ Už v tomto čase sa formujú výhrady voči Židom a zdroje nepriateľstva, ktoré sa následne rozvíjali a vinuli sa dejinami až do súčasnosti. Faktom významne prispievajúcim k ich odlišnosti a neskôr aj k nenávisti voči nim bolo až tvrdohlavé uznávanie striktného monoteizmu a to už v čase, keď iné komunity verili v rôzne, zväčša mnohopočetné božstvá.⁵⁹ Vysoko kultúrne

---

⁵⁴ FATRANOVÁ, Gila. Životnosť antisemitských javov. In Antisemitizmus na konci 20. storočia. Zborník referátov z konferencie (Nitra, 15. – 17. máj 2000). Bratislava: Judaica Slovaca, 2001, s. 161.

⁵⁵ Pojem anti-semitizmus po prvýkrát použil nemecký žurnalista Wilhelm Marr 2. septembra 1879 v *Allgemeine Zeitung des deutschen Judentums* v súvislosti so začiatkom vydávania istého antisemitského týždenníka. Wilhelm Marr sa ním snažil odlišiť tradičnejšie kresťanské formy animozity voči judaizmu od nového, moderného, sekulárneho postoja voči Židom. Pojem čoskoro získal aj rasový podtón. Pozri WISTRICH, S. Robert. Hitler a holokaust. Bratislava: Slovart, 2002, s. 35.; Pozri RYBÁROVÁ, Petra. Antisemitizmus v 80. rokoch 19. storočia. Bratislava: PRO HISTÓRIA, 2010, s. 13.

⁵⁶ Antisemitizmus je namierený výlučne proti Židom, hoci k semitským národom patria napríklad aj Arabi.

⁵⁷ Napríklad prvá daň v dejinách, ktorá bola vymeraná všetkým židom od troch do šesťdesiatich, resp. šesťdesiatichdvoch rokov sa začala vyberať v roku 70 a platila sa až do 4. storočia.

⁵⁸ Koncept uzatvorenej komunity okrem iného vychádza aj zo spôsobu bývania Židov. Títo obývali už od staroveku štvrte oddelené od ostatného obyvateľstva. V ranom staroveku si sami kládli podmienku, aby ich štvrť bola oddelená vysokým múrom. Neskôr to boli požiadavky vládcov či mešťanov, aby Židia neboli priamo integrovaní a asimilovaní s väčšinovým kresťanským obyvateľstvom. Svoju rolu zohrávali aj ekonomicko-hospodárske faktory, ako napríklad pracovať mohli aj v meste, ale na noc museli odchádzať do svojej časti mesta, takto boli pod kontrolou vládcu či „mesta“. Pojem geto vznikol v Taliansku v 16. storočí v Benátkach. Židovská komunita bola vykázaná do bývalej zlievarne na kanóny, ktorá bola známa ako ghetto nuovo. Pozemok bol oddelený od pevniny kanálmi a neskôr boli postavené aj vysoké múry. Pozri JOHNSON, Paul. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy, 1995, s. 232 – 233.

⁵⁹ Pozri MESSADIÉ, Gerald. Obecné dějiny antisemitismu. Od starověku po dvacáté století. Praha: PRÁH, 2000, s. 45 – 58.

spoločenstvo, ako napríklad Rimania, nechápali a odsudzovali ich prísneho a nezmieriteľného Boha. Nechápali vnútorný a vysoko individuálny zážitok tohto Boha, ktorý bol všade, kde bol človek (hebrejec), a ktorý nepotreboval také rituály, obety a chrámy ako panteón bohov rímskych (gréckych), obdarených až takmer ľudskými vlastnosťami. Hebrejec v komunikácii so svojím Bohom nepotreboval prostredníka, stačil mu iba zákon a rituály. Náboženský mýtus vyvoleného národa, línia náboženskej a sociálno-ekonomickej uzatvorenosti židovskej komunity spoločne s pravidlom o nevyhnutnej vzájomnej pomoci významne prispeli k vzrastu nenávisťi voči Židom.⁶⁰ Ďalší stereotyp o snahe Židov vládnuť svetu má tiež korene siahajúce až k začiatku nášho letopočtu. Paul Johnson uvádza: „*Rímsky zemepisec gréckeho pôvodu Strabon tvrdil, že židia sú mocnosťou v celom obývanom svete.*“⁶¹

V súvislosti so snahou presnejšie charakterizovať antisemitizmus sa používajú adjektíva náboženský, ekonomicko-hospodársky, rasový či politický. Ich vymedzenia predstavujú tzv. ideálny typ či charakteristiku umožňujúcu jednoduchšie vystihnúť podstatu problematiky. V reálnom živote sa hranice medzi týmito vymedzeniami stierajú a v žiadnom prípade ich nemožno vnímať oddelene, nakoľko sa navzájom významne dopĺňajú a prelínajú.

Nábožensky (kresťanský) motivovaný antisemitizmus je jeho prvou systematickou podobou datovanou v letopočte po Kristovi, predstavuje východiskovú platformu moderného antisemitizmu a akýsi základ budúcich stereotypov a „nánosov“. Odráža sa v ňom nenávisť kresťanov voči židom pre ich údajnú spoluvinu na poprave Krista, ich odmietanie uznať Krista za syna Božieho a vnímanie kresťanskej bohoslužby ako služby pohanskému Bohu. Faktom však zostáva, že medzi judaizmom a kresťanstvom bola a je veľmi silná previazanosť. Ivan Dubnička skonštatoval, že „*kresťania sa na jednej strane stavajú do pozície tých, ktorí judaizmus odmietajú, na strane druhej na ňom stavajú.*“⁶² V dobe od 2. do 7. storočia vznikol celý rad kresťanských spisov zverejnených pod názvom *Adversus Judaeos*, ktoré de facto začali náboženské ťaženie kresťanov proti židom.⁶³ V stredoveku sa obe spoločenstvá navzájom obviňovali

---

⁶⁰ Vzájomná pomoc a spoliehanie sa výlučne na príslušníkov vlastnej komunity je znakom prenasledovaných skupín či národov, ktoré prechádzali negatívnymi a tragickými historickými skúsenosťami. Avšak nie každý národ či skupina ľudí, ktorá prešla takouto skúsenosťou, si túto tradíciu skutočne zachovala tak, ako práve Židia.

⁶¹ JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 1995, s. 132.

⁶² DUBNIČKA, Ivan. *Mravy, šelmy a vegetariáni*. Nitra: FF UKF, 2007, s. 153.

⁶³ Pozri FRANK, Karl. Suso. „*Adversus Judaeos*“ v prvokresťanskej cirkvi. In MARTIN, Bernd – SCHULIN, Ernst (usp.). *Židovská menšina v dejinách*. Olomouc: Votobia, 1997, s. 26 – 40.

z bezbožnosti a zároveň sa od seba izolovali. Jedna i druhá strana disponovala separačnými nariadeniami, ako napr. zákaz zmiešaných manželstiev, zákaz spoločného stolovania, zákaz zúčastňovať sa „cudzích“ rituálov a pod.⁶⁴

Náboženské výhrady voči židom sa na Slovensku objavovali veľmi často. Katolícky klerus tento rozmer antisemitizmu zdôrazňoval a rozvíjal. Zo slovenských kazateľníc sa ozývali obvinenia zo zavraždenia Krista, o dedičnej vine i rituálnych vraždách. Andrej Jelinek uvádza, že práve náboženský antagonizmus predstavoval základ židovsko-nežidovských vzťahov na Slovensku.⁶⁵ Tým, že Slovensko bolo z hľadiska židovskej konfesie vnímané ako prevažne „ortodoxné“, rozpor sa ešte viac stupňoval.⁶⁶ Ortodoxní židia svojím výzorom, správaním, pravidlami a rituálmi dráždili slovenských katolíkov a ich „inakosť“ nebolo možné nevidieť. Hoci je zaujímavé, že náboženský konzervativizmus až bigotnosť katolíckych Slovákov a ortodoxných židov mal niekoľko styčných bodov, respektíve existovali oblasti, kde sa vedeli zhodnúť. Tieto sa ukázali napríklad v spoločnej kritike prejavov mravnosti, správania sa na verejných priestranstvách (kúpaliskách), moderných spôsobov obliekania či skôr „pohoršovania“ mladých žien. S takýmito „spoločnými“ výhradami je možné sa stretnúť na stránkach denníka *Slovák*.

V stredoveku sa začal formovať aj antisemitizmus ekonomicko-hospodársky. Odrážal sa v ňom predovšetkým odpor voči práci Židov s peniazmi. Židia boli bankármi panovníkov, ale aj „bankármi“ či v negatívnom kontexte skôr úžerníkmi zdierajúcimi jednoduchý ľud. Vzhľadom na svoje obmedzené možnosti uživiť svoje rodiny sa venovali obchodu a podnikaniu. Tieto skutočnosti dokresľuje aj nasledujúci citát: „*Je zrejmé, že židovstvo obľubovalo takzvané slobodné povolania, ako napríklad obchod alebo povolania pracujúcej inteligencie. Tento fakt vyplýva a vysvetľujú historické skutočnosti: na jednej strane zákony už v 11. storočí obmedzovali možnosti židov v poľnohospodárstve, na druhej strane židovský ľud veky inklinoval k takým povolaniam, v ktorých mohol naplno rozvinúť svoju osobnosť a sklony k tvorivej, nie*

---

⁶⁴ Už okolo roku 1300 boli navrhované deportácie židov na presne neurčený ostrov, kde mali byť držaní až do súdneho dňa.

⁶⁵ JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí. Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 15.

⁶⁶ Myslím tým, samozrejme, tradičný judaizmus, označovaný ako ortodoxný. Pozri FRANEK, Jaroslav. Judaizmus. Bratislava: Archa, 1993, s. 18 – 19.; O fakte, že na Slovensku prevažovala ortodoxia, píše aj Andrej Jelinek. Pozri JELINEK, Ješajahu, Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 32.; Bratislava bola centrárou ortodoxných smerov. Pozri MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 73.

vždy len duševnej činnosti.“⁶⁷ Napriek tomu, že Židia boli k práci s peniazmi vlastne nútení na základe prísneho zákonodarstva, plnili aj nezastupiteľnú hospodársku funkciu.⁶⁸ Postavenie veriteľa bolo pre Židov často osudné a zadlženosť kráľa, šľachty, mešťana či hoci aj jednoduchého roľníka vyvoláva u dlžníka pocit nenávisti i nepriateľstva. Paul Johnson uvádza príklad Anglicka a Francúzska v 13. storočí: „... medzi veľkých dlžníkov patrila v oboch krajinách chudobná dedinská šľachta – trieda, z ktorej sa najčastejšie regrutovali vodcovia antisemitských vln.“⁶⁹ Spojitosť medzi „ekonomicko-hospodárskou nenávisťou“ voči Židom (veriteľom, obchodníkom, bankárom či úžerníkom) v stredoveku a v novoveku je vcelku jasná. Model nenávisti plynúcej zo závidosti či zadlženia fungoval veľmi podobne.

Ekonomicko-hospodárske napätie bolo významným zdrojom nenávisti voči židovskej komunite aj na Slovensku. Židia v tejto oblasti disponovali obrovskou pružnosťou, schopnosťou prispôbiť sa, pričom Slovák nikdy takouto schopnosťou nevyňikal. Ján Mlynárik uvádza dôvody relatívne ľahkej identifikácie hospodárskeho postavenia Židov, ktorí „...na Slovensku najmä od 19. storočia a potom výraznejšie v 20. storočí do značnej miery ovládli hospodársky a finančný život a prostredníctvom obchodnej siete prenikli aj do tých najmenších dedín, ich spolužitie so slovenskou spoločnosťou sa stávalo jasným, často reflektovaným a tiež konfliktným. Židov v slovenskej spoločnosti nebolo možné nevidieť a ignorovať.“⁷⁰

Židia v tomto smere na Slovensku boli obviňovaní zo zdierania a úžery najčastejšie vyplývajúcej z ich „funkcie krčmárov a obchodníkov“. Už Ľudovít Štúr vo svojom parlamentnom prejave z roku 1847 bojoval proti rozširovaniu páleníc a krčiem, „do ktorých sa háved' zberby židovskej dostala, ktorá bez všetkého svedomia ľud lúpi a zodiera, aby árendy zaplatiť mohla... Pustnú všade obce, Židia opanúvajú sudcovskou exekúciou sedenie úbohého ľudu, ktorý sa z domu vystáhať, od rodiny svojej a od známych odobrať a do šíreho sveta sa pustiť musí, aby tam zomrel a zakapal.“⁷¹ Židovský krčmár je jednou z najsilnejších postáv mytológie antisemitizmu na

---

⁶⁷ LANG, Tomáš – STRBA, Sándor. Holokaust na južnom Slovensku na pozadí histórie novožamočských židov. Bratislava: Kaligram, 2006, s. 89.

⁶⁸ V stredoveku platili pre Židov prísne obmedzenia až zákazy týkajúce sa vlastníctva pôdy. Židom bolo zakázané vstupovať do cechov. Kanonické právo zakazovalo kresťanom požičiavanie peňazí za úrok a pod.

⁶⁹ JOHNSON, Paul. Dějiny židovského národa. Praha: Rozmluvy, 1995, s. 206. Toto veľmi presne vystihuje podstatu problému, veriteľ je v tomto prípade ľahko zraniteľnou a odstrániteľnou figúrou, spolu s ktorou mizne aj problém nedostatku financií.

⁷⁰ MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 64.

⁷¹ Reč Ľudovíta Štúra na uhorskom sneme z 21. 12. 1847. In BAKOŠ, Samuel (zost.). Antológia dejín slovenskej osvety II. Bratislava: Národné osvetové centrum, 1995, s. 28.

Slovensku.⁷² Andrej J. Jelinek vo svojej práci citoval zaujímavý záver sociológa Antona Štefánka, ktorý bol pôvodne publikovaný v *Slovenskej vlastivede*: „*Vyšlo najavo, že kresťanskí krčmári nie sú lepší od židovských. Rozdiel je v tom, že kresťanský krčmár pije spravidla spolu so svojimi hosťami, čo židovský nikdy nerobil.*“⁷³ Na židovského krčmára sa tradične zvažoval alkoholizmus a ožobračovanie slovenského národa. Tento bol aj významnou figúrou najskôr maďarizácie – donášal vrchnosti uhorskej, neskôr vraj pracoval pre Čechov.⁷⁴ Krčma bola miestom intenzívneho sociálneho života Slovákov. Práve v nej sa formovala verejná mienka, utvárali sa postoje a názory na otázky súkromného i pracovného života, politického diania, tu je napríklad možné pátrať po príčinách vzrastu či poklesu preferencii politických strán. Židovský krčmár bol informovaný a mal relatívne veľký vplyv, hoci bol veľmi často objektom nenávisti či agresívnych útokov. Verejnosť bola často a vcelku úspešne presvedčaná, že židovskí krčmári sú zodpovední nielen za alkoholizmus, ale automaticky za všetky priestupky, ktorých sa návštevníci krčmy pod vplyvom alkoholu dopustili. Kritiky prichádzali najmä od kňazov a národných buditeľov: „*Skoro v každej dedine považujú roľníci Žida za svojho priateľa, dôverníka, radcu, učiteľa, svedníka. ... Žid dáva radu i mienku a úsudok svoj o tom. Akákoľvek bieda a núdza zakvačí gazdu, najsamprv sa vyponosuje u Žida, svojim kamarátom a Židovi. Všetci i Žid ho ľutujú a pomáhajú mu jeho žiaľ zalievať pálenkou, posilňuje v robote pálenkou, radu dáva pálenkou, obveseľuje, občerstvuje pálenkou.*“⁷⁵ Fenoménu Žid a krčma sa venuje množstvo článkov v denníku *Slovák* predovšetkým v poprevratovom období, pričom texty „buditeľov“ obsahujúce obviňovanie Židov z alkoholizácie Slovákov boli publikované na jeho stránkach predovšetkým v rokoch 1937 – 1938.

Ďalšími výraznými „postavami“ spoločnosti na Slovensku boli židovskí obchodníci väčšinou podomoví, malí či strední a remeselníci. Tieto povolania sú svojím postavením podobné krčmárovi. Aj oni mali prehľad o financiách svojich zákazníkov, ich rodinných pomeroch, názoroch na život či politiku. Tradičnou výčitkou, s ktorou sa

---

⁷² Postava židovského krčmára bola pomerne hojne rozpracovaná aj v literárnej rovine. Charakteristické bolo jeho negatívne pôsobenie na slovenskej dedine, ako napríklad v diele *Krčmársky kráľ* od Martina Rázusa či *Príhody a skúsenosti mládenca Reného* od Jozefa Ignáca Bajzu a pod.

⁷³ JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 19.; Pozri MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 64 – 72.

⁷⁴ Mlynárik uvádza, že „*krčmár pozoroval, čo sa v dedine deje a informoval vždy a včas a dôkladne četníkov, okresného hejtmana, notára. Preto úradu dávali krčmárske licencie židom.*“ In: MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, s. 69.

⁷⁵ Martin Húska (kňaz a národovec 19. st.). In JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí. Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 18.

židovskí obchodníci a nielen oni potýkali, bolo tvrdenie, že sa neživia prácou svojich rúk, ale zdierajú slovenský ľud a žijú z jeho mozoľov. Oblúbený slovný zvrät dobovej publicistiky v časoch otvoreného antisemitizmu bol: „*Židia žijú z našej (kresťanskej) krvi, potu a mozoľov.*“ Autori textov obsahujúcich toto a podobné tvrdenia s prehľadom ignorovali fakt, že väčšina židovských obchodníkov a remeselníkov žila na hranici ekonomického minima a živila sa prácou vlastných rúk. Tvrdenia o alkoholizácii, zdieraní a hospodárskom útlaku Slovákov Židmi sa objavovali veľmi často a medzi ľuďmi, ktorí boli ochotní ich prijímať, silno rezonovali. Tieto stereotypy zohrali významnú rolu pri arizácii židovského majetku a deportáciách. Ľudácke elity nezriedka obhajovali svoje návrhy na protižidovské opatrenia práve ekonomickými dôvodmi.⁷⁶

V rámci ekonomicko-hospodárskej charakteristiky antisemitizmu je nutné pripomenúť, že mal aj rozmer boja proti liberalizmu na strane jednej a marxisticky inšpirovaného socializmu na strane druhej.

Rasový a politický antisemitizmus sa objavuje v 19. storočí. Transformuje sa zo stredovekej náboženskej a ekonomicko-hospodárskej podoby do podoby rasovej, ktorá sa následne inštitucionalizuje v protižidovských postojoch politických strán a tak získava aj rozmer politický.⁷⁷ Upúšťa od zdôrazňovania náboženských rozdielov a kladie dôraz na dedične pokrivený charakter Židov. A keďže o DNA sa v tejto dobe vôbec nevedelo, mohol rasový antisemitizmus získať aj punc vedeckosti, hoci to bola čistá demagógia. V súlade s dobou a jej rétorikou Židia boli vnímaní ako konfesijná skupina, národ, politické spoločenstvo či rasa. V skutočnosti bolo a stále je veľmi ťažké nájsť jednoznačnú a presnú definíciu pojmu rasa. Napríklad v nacistickom Nemecku sa používali veľmi vágne vymedzenia opierajúce sa o vratké základy pochybnej vedy. Claudia Koonzová uvádza, že ani najhorlivejší nacistickí fanatici ju neboli schopní exaktne definovať.⁷⁸ Súčasná politická veda definuje rasu ako skupinu ľudí, ktorá sa (údajne) od iných skupín odlišuje telesnými alebo biologickými charakteristikami.⁷⁹ Napriek tomu mal rasový antisemitizmus v Nemecku svoje silné korene: „*Židia boli*

---

⁷⁶ Pozri Slováč, 12 .3. 1937, s. 3 – 4, *Posl. Sidor: Nech sa sťahujú židia do Palestíny a Birobidžanu.*; Slováč, 25. 3. 1937, s. 3, *Ak nie Palestína, tak teda Birobidžan, alebo Madagaskar.*

⁷⁷ Pozri RYBÁŘOVÁ, Petra. Antisemitizmus v 80. rokoch 19. storočia. Bratislava: PRO HISTÓRIA, 2010, s. 13.

⁷⁸ Pozri KOONZOVÁ, Claudia. Svědomí nacizmu. Praha: Columbus, 2008, s. 18.

⁷⁹ Pozri HEYWOOD, Andrew. Politologie. Praha: Eurolex Bohemia, 2004, s. 459.

neassimilovatelní, protože ich „podstata“ bola produktom „rasovej kultúry“, nebezpečnej pre nemeckú rasu.“⁸⁰

V rasovom antisemitizme je zakódovaný aj veľmi nebezpečný faktor, ktorý uľahčil Nemcom vyradiť ich zo svojho „morálneho univerza“. Židia sú vnímaní v kolektívnych pojmoch ako zlá a deštruktívna rasa (kolektív). Zo Židov sa stalo cudzie teleso a ako také bolo symbolom zla, ktorého sa dopúšťajú zámerne a účelovo. Nebezpečenstvo rasového antisemitizmu, ak sa naň pozeráme z pohľadu „prípravy“ budúcej likvidácie spoločenstva spočíva v tom, že ponúka možnosť nevnímať Žida ako individuum, ako Alexa Blocha, syna či otca niekoho, suseda, krčmára, obchodníka, ale ako kolektívnu entitu, akýsi homogénny zhluk. Nie je to človek, je to na základe rasovej bázy definovateľná a identifikovateľná skupina ľudí. Židia chápaní ako menejcenná rasa boli dehumanizovaní, označovaní ako paraziti, choroboplodné zárodoky či bacily, ktoré útočia a snažia sa otráviť a zničiť zdravý organizmus spoločnosti.

Takéto vnímanie Židov sa objavuje v medzivojnovom období aj na Slovensku predovšetkým v rétorike ľudákov. Nie je zriedkavým ani na stránkach denníka *Slovák*, kde napríklad vo vyhláseniach Alexandra Macha z roku 1938 odznelo, že Židia sú cudzí živel, trvalý nepriateľ slovenského národa a zároveň nevyliciteľne chorý národ, ktorý chce žiť na úkor iných národov.⁸¹ Podľa rétoriky ľudákov v denníku *Slovák* boli Židia živlom, ktorý na celom svete spôsobuje rozklad. Prvky verbálneho rasového antisemitizmu - vnímanie Židov v kolektívnych pojmoch na báze spoločných biologických a morálnych vlastností sa objavovali od začiatku vydávania denníka. Konkrétne pojem rasa v súvislosti so Židmi som v denníku *Slovák* zaznamenala v januári 1927.⁸² Priame spojenie alebo inšpiráciu nemeckým rasovým antisemitizmom je možné vidieť v roku 1932, kedy *Slovák* používal pojem rassam ktorý prešiel transformáciou podľa nemeckého pravopisu „rasa – Rasse – rassa“.⁸³

Na Slovensku sa pojem národ a rasa často zamieňal a stotožňoval. Predpokladám, že horliví slovenskí antisemiti nemali v definíciách celkom jasno, a tak v ich očiach boli

---

⁸⁰ MESSADIÉ, Gerald. *Obecné dějiny antisemitismu. Od starověku po dvacáté století.* Praha: PRÁH, 2000, s. 273.

⁸¹ Pozri NIŽŇANSKÝ, Eduard. *Holokaust na Slovensku 7. Vzťah slovenskej majority a židovskej minority (náčrt problému).* Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, Katedra všeobecných dejín FF UK, 2005, s. 9 – 10.

⁸² „... upozorňujeme našich čitateľov, že označenie „Žid“ znamená v prvom rade národnosť, ba viac ako národnosť: číro – čistú rasu, a len v druhom rade znamená ono tiež aj vierovyznanie izraelské.“ In *Slovák*, 29. 1. 1927, s. 3, Či môžu byť Židia Slovákmi.

⁸³ Detailnejšie sa touto problematikou budem zaoberať pri spracovaní obdobia 1925 – 1932 na stránkach denníka *Slovák*.

Židia skupinou s nejasne definovanými hranicami medzi náboženskou, etnickou a rasovou identitou. Spravidla „vyťahovali“ tú, ktorú aktuálne potrebovali.

Počas existencie slovenského štátu a vykonávania „konečného riešenia židovskej otázky“ mali antisemiti jediný cieľ – vyčistiť príslušné územia od židovského živlu. Slovenská krv (rasová identita) mala byť čistá a ako uvádza Pavol Mešťan: „*V pomeroch slovenského štátu 1939 – 1945 bola totiž národná a rasová fikcia a nenávisť dovedená do tragickej absurdity. Vládnuca ideológia, ale aj prax vychádzali z biologických rasistických teórií národa. Za primárny znak národa bola považovaná jednota krvi, spoločný biologický koreň a jeden rasový typ.*“⁸⁴ Protižidovské aktivity v právnej rovine vyvrcholili v tzv. Židovskom kódexe, ktorý kodifikoval pravidlá a nariadenia, pričom niektoré z nich už boli oficiálne či neoficiálne v platnosti a zdefinoval Žida na rasovom základe.⁸⁵

---

⁸⁴ MEŠŤAN, Pavol. Niektoré špecifické podmienky reprodukcie negatívneho stereotypu Žida na Slovensku po roku 1989. In *Antisemitizmus na konci 20. storočia. Zborník referátov z konferencie* (Nitra, 15. – 17. máj 2000). Bratislava: Judaica Slovaca, 2001, s. 182.

⁸⁵ Pozri 198. nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov. In *Slovenský zákonník. Čiastka 52, Ročník 1941*, s. 643.

Identita Židov na Slovensku v období prvej ČSR

Československo v dobe svojho vzniku bolo krajinou multikultúrnou, multietnickou s regionálne disproporčným stavom hospodárstva a kultúry. Jednotlivé regióny mali svoje historickým vývojom dané tradície, v politickej rovine malé či takmer žiadne skúsenosti s demokraciou. Spoločnosť na Slovensku od vzniku Československej republiky prechádzala turbulentným vývojom, menila sa v oblasti spoločenskej, politickej, hospodárskej i národnostnej. Slovensko bolo aj napriek svojmu relatívne malému územiú etnicky, konfesionalne aj sociálne výrazne rozvrstvené.⁸⁶ Ako konštatuje Ľubomír Lipták Slovensko na začiatku 20. storočia rozhodne nebolo homogénne „...na Slovensku neexistovalo mesto bez významnejšej etnickej či konfesionalnej menšiny, bola to štruktúra s rôznym pomerom Slovákov, Nemcov, Maďarov, Židov a v niekoľkých prípadoch aj východných Slovanov. Po roku 1918 v ich postavení a statuse došlo k niekoľkým zmenám, citelné bolo najmä rozšírenie tradičnej škály etník o Čechov. Pluralita konfesií a ich vzťahy v rôznych kombináciách, predovšetkým katolíci – protestanti, kresťania – izraeliti bola nielen faktickým pozadím variantov rôznych prejavov spôsoby života, aj navonok bola neustále a očividne deklarovaná obradmi, sviatkami, sabatom, menami, výnimočnosťou medzikonfesných sobášov a podobne.“⁸⁷

Židia nepatrili k početne silnej komunite ani v rámci Československa, ani na Slovensku. Podľa prvého sčítania ľudu, ktoré sa uskutočnilo 15. februára 1921 na území Československej republiky žilo 354 342 Židov a teda tvorili 2,6 % obyvateľstva. Na Slovensku žilo 135 918 Židov, čo zodpovedalo 4,54 % obyvateľstva.⁸⁸ Židovská komunita na Slovensku prijala vznik republiky s istou dávkou rezervovanosti, republika bola pre nich veľkou neznámou, od ktorej nevedeli, čo môžu očakávať. Vzhľadom na politicko-spoločenské podmienky novovzniknutej Československej republiky museli Židia na Slovensku hľadať a čiastočne nanovo definovať svoju identitu. Možnosti hľadania identity židovského etnika na Slovensku v tomto období môžeme rozdeliť do

---

⁸⁶ Slovensko sa v roku 1919 rozprestieralo na ploche 49 000 km² a malo 3,3 milióna obyvateľov. K slovenskej národnosti sa hlásilo 2,3 milióna občanov (70 %), k maďarskej 580 tisíc občanov (17,5 %), k nemeckej 148 tisíc občanov (4,5 %), k rusínsko-ukrajinskej 90 tisíc občanov (2,7 %) a v neposlednom rade na Slovensku žilo 148 tisíc Židov (4,2 %). Pozri KAMENEC, Ivan - FIALOVÁ, Zuzana Malé dejiny česko-slovenských vzťahov VI. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 8.

⁸⁷ LIPTÁK, Ľubomír. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 465.

⁸⁸ Spracované podľa údajov ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 494 – 497.

niekoľkých okruhov. Zásadným faktorom pre časť židovskej komunity bolo náboženstvo a príslušnosť k náboženskej obci, uchovanie a dodržiavanie jeho nariadení a rituálov. Následne to bola národná a jazyková identita. Vzhľadom k tomu, že si mohli slobodne zvoliť svoju národnosť (vrátane židovskej), mal národnostný a jazykový pragmatizmus výpovednú hodnotu o spôsobe a vývoji uvažovania Židov žijúcich na slovenskom území. Ďalšími určujúcimi faktormi na ceste skúmania ich identity bol vzťah k sionizmu, politická orientácia a spoločenský život na Slovensku.

Pre väčšinu Židov bolo nevyhnutnosťou udržanie náboženstva. Možnosti slobodnej voľby národnej a jazykovej boli akýmsi moderným luxusom, ktorí si mohli dovoliť iba v priaznivých obdobiach. Na Slovensku existovali tri základné prúdy v židovskom náboženstve: ortodoxný (konzervatívny smer), neologický (reformný smer) a náboženské obce, ktoré nechceli prijať ani jeden z dvoch prevládajúcich náboženských prúdov a zostali v stave ako pred rozdelením, označovali sa ako smer „status quo“ („status quo ante“).⁸⁹ Rozdiely medzi nimi spočívali predovšetkým v náboženských praktikách.⁹⁰ Pred vznikom ČSR centrom ortodoxie bola Bratislava a Pešť ideovým centrom neológov (reformistov). Preto nie je prekvapujúci fakt, že väčšina Židov na slovenskom území (týkalo sa to najmä menších miest a vidieka) dodržiavala ortodoxné náboženské a kultúrne tradície, čo zároveň znamenalo väčšiu mieru ich sociálnej a spoločenskej uzavretosti. Sila ortodoxie postupne slabla, židovský stredný stav a bohatšie vrstvy najmä v mestách mali tendenciu pripájať sa k neologickým (reformovaným) náboženským obciam, ktoré mali „laxnejší“ prístup k dodržiavaniu náboženských a rituálnych predpisov. Andrej Jelinek si tiež všimol a opísal zaujímavý jav: „...práve na Slovensku, kde prevládala ortodoxia, slovenský nacionalizmus vlastne neporozumel, že ortodoxní Židia – ak sa na to pozrieme dialekticky – sú jeho spojencami.“⁹¹ To znamená, že slovenskí „ortodoxní“ katolíci a ortodoxní Židia mali v zásade veľmi podobné hodnoty i konzervatívne videnie sveta.

---

⁸⁹ Toto rozdelenie pochádza z roku 186, kedy sa v Pešti uskutočnil židovský kongres, na ktorom sa uhorské židovstvo rozdelilo v zásade na tri druhy náboženských obcí: ortodoxné, neologické a status quo. Pozri BOTÍK, Ján. Etnická história Slovenska. Bratislava: LÚČ, 2007, s. 101 – 102.; JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 30 – 31.

⁹⁰ V ortodoxných synagógach sedia ženy a muži oddelene, v reformovaných spolu. Ortodoxní rabíni študujú striktnie iba v náboženských školách – ješivách, reformovaní rabíni si môžu dopĺňať svoje vzdelanie aj na svetských školách, univerzitách. Kázne reformovaných rabínov sú uvoľnenejšie, používajú jazyk, ktorý je bližší ľuďom. Ortodoxní sa držia striktnie posvätných textov a ich jazyka. Ďalšie rozdiely môžu byť v stravovacích predpisoch, dodržiavaní predpisov o šabate a pod. Pozri FRANEK, Jaroslav. Judaizmus. Bratislava: Archa, 1993, s. 18 – 20.

⁹¹ JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 32.

Ortodoxní Židia zostávali národnostne neutrálni, nepociťovali potrebu a nevideli ani výhodu v možnosti definovať sa ako židovská národnostná menšina, dokonca ju odmietali. Katolíckych nacionalistov poburovala ich židovská „inakosť“ a namiesto spojenca slúžili ako odstrašujúci príklad a postupom času aj ako signifikantný obraz nepriateľa. Príslušníci ortodoxných náboženských obcí prísne dodržiavali aj predpisy týkajúce sa odievania, strihania vlasov a fúzov, nosenia pajesov, a tak boli už na prvý pohľad identifikovateľní. V časoch vyhroteného antisemitizmu a protižidovských nepokojov sa stávali terčom výsmechu a fyzických útokov. V neskoršom období noviny s obľubou prinášali práve ich karikatúry.

V novom štátnom útvare sa dominantným stáva hľadanie nacionálnej identity. Podľa Andreja Jelinka do roku 1918 bolo slovenské židovstvo považované nielen politicky, ale aj spoločensky a historicky za organickú súčasť maďarského židovstva.⁹² Preto je logické konštatovanie Petra Salnera, že „vznik nového štátu prijali Židia na Slovensku skepticky až nepriateľsky. Len postupne sa formovala lojalita, ktorá prerástla v stotožnenie sa s ideálmi prvej Československej republiky.“⁹³ Základným právnym dokumentom ČSR bola ústava, ktorá zostala počas celej jej existencie nezmenená a venovala sa pomerne podrobne právam menšín.⁹⁴ Československo patrilo ku krajinám, ktoré sa k nim postavili veľmi zodpovedne. Poskytovalo svojim menšinám najrozsiahlejšie práva v celoeurópskom porovnaní.⁹⁵ Bola prijatá aj zvláštna medzinárodná zmluva o ochrane menšín.⁹⁶ Najvýznamnejšou zmenou pre Židov v porovnaní s habsburským zákonodarstvom bolo ich uznanie ako národa (národnostnej menšiny) a pri sčítaniach ľudu sa objavila možnosť uvádzať židovskú národnosť. Hlavným znakom každej uvádzanej národnosti bol jazyk, avšak Židom bola udelená výnimka vzhľadom k ich multilingvizmu a nejasnosti v definícii „jazyka Židov“.⁹⁷

---

⁹² JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 75.

⁹³ SALNER, Peter. Medzi demokraciou a holokaustom. Židia na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia. In POJAR, Miloš (ed.): Židovská menšina v Československu v tridsiatych rokoch. Sborník přednášek z cyklu ve Vzdělávacím a kulturním centru Židovského muzea v Praze v říjnu 2003 až červnu 2004. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, s. 83.

⁹⁴ Práva menšín boli upravené v §128 – §134 Ústavy. Pozri KÁRNÍK, Zdeněk. Malé dějiny československé (1867 – 1939). Praha: Dokořán, 2008, s. 99.

⁹⁵ V §128 odsek 1 sa doslovne uvádza: „Všichni státní občané republiky Československé jsou si před zákonem plně rovni a požívají stejných práv občanských a politických nehledíc k tomu, jaké jsou rasy, jazyka nebo náboženství.“ 121/1920 Sb. Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné online http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html [citované 27. 11. 2010].

⁹⁶ Niektoré jej pasáže priamo formuloval minister zahraničných vecí Eduard Beneš.

⁹⁷ Je potrebné pripomenúť, že špecifické ustanovenie týkajúce sa Židov spôsobovalo pri oboch sčítaniach ľudu (1921, 1930) v ČSR značné problémy. Viedla sa diskusia o tom, že prihlasovanie sa k židovskej

Význam možnosti výberu národnosti sa často relativizuje a niektorí historici zastávajú v tejto súvislosti skeptické názory. Napríklad Andrej Jelinek tvrdí, že Židia na svoj výber vždy doplácali.⁹⁸ Niekedy sa za hlavnú príčinu možnosti hlásiť sa k židovskej národnosti považuje snaha vlády znížiť počet občanov ČSR hlásiacich sa k maďarskej či nemeckej národnosti, a tak štatisticky zlepšiť pomer čechoslovákov voči bývalým vládnucim národom. Podstatný však bol dôsledok zákonnej úpravy a teda fakt, že Židia sa sami mohli rozhodnúť, ktorou cestou svojho národného sebaurčenia sa vyberú. Bola to nesporná devíza, ktorú im ČSR po svojom vzniku ponúkla. Židia na Slovensku disponovali reálne niekoľkými možnosťami voľby svojej národnej identity, mohli asimilovať s národom slovenským a hlásiť sa ku konceptu československého národa.⁹⁹ Mohli sa pripojiť k maďarskému či nemeckému národu alebo prihlásiť sa k novej možnosti a zvoliť si národnosť židovskú.¹⁰⁰ Podľa sčítania ľudu vo februári 1921 sa z celkového počtu obyvateľov Slovenska (2 958 557) hlásilo k židovskej národnosti 70 529, čo predstavovalo 2,39 %. K židovskému (izraelskému) vierovyznaniu sa hlásilo 135 918 ľudí, čo predstavovalo 4,60 % populácie Slovenska. V decembri 1930 sa pri druhom sčítaní ľudu z celkového počtu obyvateľov Slovenska (3 254 189) prihlásilo k židovskej národnosti 65 385 (2,01 %) občanov a k izraelskému vierovyznaniu 136 737 (4,11 %) veriacich.¹⁰¹ Vzhľadom k danej štatistike je možné konštatovať, že Židia netvorili percentuálne silnú časť spoločnosti a dokonca ich počet mal klesajúcu

---

národnosti by sa malo obmedziť na osoby používajúce hebrejčinu alebo tzv. židovský žargón (jidiš). Pozri PETRÁŠ, René. Menšiny v meziválečnom Československu (Právni postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana). Praha: Karolínium, 2009, s. 353 – 359.

⁹⁸ Pozri JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 78. Andrej Jelinek konštatoval: „...v podmienkach otvorenej a relatívne demokratickej spoločnosti si Žid mohol vyberať, avšak na svoj výber doplácaval. Aj keď sa stal či zostal Maďarom alebo Nemcom, Slováci – dominujúca národnosť – ho nemuseli vždy prijať. Čo bolo horšie, štátnej správe bol na príťaž nielen pre svoju národnosť, ale aj kvôli náboženstvu. Výber národnosti automaticky neotváral dvere do nežidovskej, maďarskej či nemeckej spoločnosti. Nebolo veľmi sľubné ani keď sa rozhodol stať Slovákom: slovenská kultúra nebola pre Židov v porovnaní s maďarskou či s nemeckou veľmi atraktívna, slovenský spoločenský život a odmena, ktorú ponúkal, boli skromné a často chýbala aj ochota prijať Židov medzi seba.“ Ďalšími dvomi alternatívami podľa Andreja Jelínka bolo zotrvať v židovskej náboženskej komunite, túto si vyberali najmä ortodoxní, druhou bola alternatíva židovského národniarstva. Nesmieme pritom zabudnúť, že táto alternatíva v sebe zahŕňala okrem iného aj sionistické hnutie, ktoré malo svojich prívržencov najmä na južnom Slovensku.

⁹⁹ Pozri HRADSKÁ, Katarína. Postavenie Židov na Slovensku v prvej československej republike. In HOENSCH, K. Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Lubomír (zost.). Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku. Bratislava: Veda, 1999, s. 131 – 132.

¹⁰⁰ Mnoho Židov sa k židovskej národnosti začalo hlásiť vďaka silnejúcemu sionistickému hnutiu. Ortodoxní Židia, u ktorých bola prvoradá náboženská príslušnosť, volili alternatívy slovenskej, československej, maďarskej či nemeckej národnosti.

¹⁰¹ Spracované podľa údajov ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 494 – 543.

tendenciu. Ak však uvažujeme o ich rozhodovaní, pri voľbe národnosti je treba mať na pamäti aj konštatovanie Andreja Jelínka, ktoré veľmi presne situáciu Židov zachytáva: „Pri rozoberaní národnostného optovania Židov si treba uvedomiť, že išlo o etnickú menšinu s trpkými skúsenosťami z minulosti. Pragmatizmus a oportunistický bol pre ňu zákonom života a prežitia. Život ich nútil ísť so silným, s vládnucim. Pre židovské masy bolo dôležité ochrániť si náboženstvo, národnosť bol moderný prepych.“¹⁰²

Ako som už naznačila, pri výbere jazyka mali Židia na Slovensku väčší diapazón možností a oni sami ovládali a boli schopní komunikovať vo viacerých jazykoch.¹⁰³ Dorozumievacími jazykmi Židov na Slovensku boli jidiš, hebrejčina (rabíni a vedenie ortodoxných bohoslužieb), nemecký, maďarský a slovenský jazyk. Jidiš sa používal predovšetkým doma a nezvykol sa uvádzať pri sčítavaniach ľudu. Bol vo väčšine prípadov akýmsi prirodzeným materinským jazykom „mame-lošn“. Maďarský, nemecký a slovenský jazyk boli jazykmi pre „vonkajšie“ uplatnenie. Boli prostriedkom na štúdium, prácu, slúžili na komunikáciu so svetom. V roku 1922 bola podľa hlásení židovských náboženských obcí hlavnou rečou nemčina, výnimku tvorili obce na južnom Slovensku, ktoré sa hlásili k maďarčine.¹⁰⁴ Existovali aj regióny, kde hlavnou „obcovacou rečou“ bola slovenčina. Preto je možné povedať, že výber jazyka podliehal jednak regionálnemu členeniu, čo vyplývalo najmä z tradícií a historických skúseností, a samozrejme pragmatickým dôvodom z hľadiska spoločenského, profesného či politického uplatnenia. Katarína Hradská uvádza, že Židia, ktorí sa hlásili k židovskej národnosti, sa dorozumievali viac maďarsky či jazykom jidiš ako po slovensky.¹⁰⁵

Vzťah k sionizmu prispieval tiež k formovaniu identity židovstva na Slovensku. Sionizmus je možné charakterizovať ako hnutie, ktorého cieľom bolo vytvorenie

---

¹⁰² JELINEK, Ješajahu, Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 26 – 27.

¹⁰³ Podľa ústavy jazykové práva určoval osobitný zákon, ktorý bol jej súčasťou. Avšak o jazykové opatrenia bol vedený spor a jeho predmetom bolo určenie potrebného percenta na stanovenie jazykovej menšiny. Bola prijatá kvóta tzv. kvalifikovanej menšiny, a to 20 %, to znamená, že ak bol v okrese (súdnom či politickom) pomer jazykovej menšiny 20 % a viac, táto mohla komunikovať vo svojom jazyku s úradmi. V praxi sa však tieto pravidlá ukázali byť nevykonávateľnými a nejasnými, preto v rokoch 1925 – 1926 boli prijaté podrobné vládne nariadenia, ktoré však boli nesmierne komplikované. Pozri KÁRNÍK, Zdeněk. Malé dějiny československé (1867 – 1939). Praha: Dokořan, 2008, s. 101.

¹⁰⁴ Pozri JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 25 – 26.

¹⁰⁵ Pozri HRADSKÁ, Katarína. Postavenie Židov na Slovensku v prvej československej republike. In HOENSCH, K. Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Ľubomír (zost.). Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku. Bratislava: Veda, 1999, s. 132.

domova pre židovský národ či návrat Židov do svojej pôvodnej vlasti.¹⁰⁶ Ortodoxná židovská komunita na Slovensku sionizmus a priori odmietala a videla v ňom bezbožnosť a falošný mesianizmus. Neologické obce myšlienku sionizmu tiež nevnímali veľmi pozitívne. Paradoxne vo svetle týchto faktov vyznieva, že sionizmu sa na Slovensku po vzniku ČSR darilo. Andrej Jelinek to vysvetľuje tým, že Židia sa ocitli uprostred národnostného zápasu ostatných a sionizmus im poskytol „únikovú cestu bez toho, aby sa museli stotožniť s niektorou zo súperiacich strán.“¹⁰⁷ Sionistické hnutie zastupovala organizácia Mizrahi¹⁰⁸ s pomerne silnou základňou najmä mladých ľudí, ktorá stála na náboženskom základe.¹⁰⁹

Pre politicko-spoločenské uplatnenie židovskej komunity v Československej republike bolo dôležité, že už v novembri 1918 sa sformovala Židovská národná rada. Táto sa obrátila na československú vládu s memorandom o zaistenie menšinových práv židovského obyvateľstva. Na rozdiel od iných menšinových národných rád Židia nežiadali územnú autonómiu ani separátne národnostné celky, pretože žili v diaspóre a tieto požiadavky by nezodpovedali ich spôsobu existencie. Československá vláda preto týmto požiadavkám bezodkladne vyhovel.¹¹⁰ Akékoľvek zámery vládu k rozhodnutiu viedli, výsledok prijali mnohí Židia s nadšením a celkovou spokojnosťou.

V rámci politického života sa Židia v Čechách a na Slovensku už v roku 1919 rozhodli, že sa budú politicky organizovať v rámci samostatných politických strán.¹¹¹ V máji 1919 na Slovensku vznikol Národný (ľudový) zväz Židov.¹¹² Ako jeho odnož vznikla Židovská strana, ktorá politicky zastupovala Židov žijúcich na Slovensku

---

¹⁰⁶ História sionizmu siaha do dávnej minulosti, túžba po „Sione“ prastarej vlasti je prítomná už v knihách prorokov. Za zakladateľa moderného sionizmu je považovaný Theodor Herzl (1859 – 1904). V práci *Židovský štát* vyjadril myšlienku, že problémy Židov vyplývajú z absencie vlastného štátu. Za významnú postavu dejín sionizmu je považovaný tiež Moses Hess (1812 – 1875). Pozri FRANEK, Jaroslav. *Judaizmus*. Bratislava: Archa, 1993, s. 106 – 126.

¹⁰⁷ JELINEK, J. Andrej. *Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť*. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 63.

¹⁰⁸ *Východniar* (hebr.).

¹⁰⁹ Pozri HRADSKÁ, Katarína. *Postavenie Židov na Slovensku v prvej československej republike*. In HOENSCH, K. Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Lubomír (zost.). *Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku*. Bratislava: Veda, 1999, s. 134.

¹¹⁰ Pozri MLYNÁRIK, Ján. *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005, s. 76.

¹¹¹ Pozri CRHOVÁ, Marie. *Politické strany a politika židovské menšiny*. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel et al. *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861 – 2004. I. díl: 1861 – 1938*. Brno: Nakladatelství DOPLNĚK, 2005, s. 965 – 985.

¹¹² Pri štúdiu materiálov som sa stretla s pomenovaním Národný zväz Židov aj Ľudový zväz Židov. Jan Mlynárik v *Dějínách Židů na Slovensku* pomenúva túto organizáciu ako Národný zväz Židov. Andrej Jelinek v zborníku statí *Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí* ju nazýva Ľudový zväz Židov. Pozri MLYNÁRIK, Ján. *Dějiny Židů na Slovensku*. Praha: Academia, 2005, s. 76.; JELINEK, J. Andrej. *Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť*. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 79.

a „patrili do nej národne zmyšľajúci, národne ľahostajní aj sionisti. Záber strany bol pomerne široký, a preto mohla získať vyše polovicu židovských hlasov na Slovensku.“¹¹³

Od roku 1926 viedol Židovskú stranu Július Reisz a ako konštatuje Svetozár Krno: „Orientovala sa skôr na majetnejšie vrstvy. Jej prevažne pravicový a sekulárno-národný program požadoval ochranu a rovnoprávnosť Židov a uchovanie židovskej identity. Spolupracovala s národnými demokratmi, ale aj so sociálnou demokraciou.“¹¹⁴

Okrem nej na Slovensku pôsobila aj Židovská hospodárska strana, ktorá z náboženského hľadiska bola reprezentantkou ortodoxných Židov. Ľavicovou stranou bola Poale Sion (Robotníci Sionu), z nej sa odčlenila Židovská komunistická strana (tá sa neskôr pripojila ku Komunistickej strane Československa). Židovsko-maďarskou stranou bola Országos Zsidó Párt (Krajinská židovská strana), táto pôsobila na južnom Slovensku a spolupracovala s maďarskými stranami.¹¹⁵ Je potrebné si uvedomiť, že Židia nevolili a nezdužovali sa iba vo „svojich“ politických stranách. V čase demokratickej republiky sa necítili byť ohrození, a preto volili a politicky sa organizovali slobodne podľa svojich osobných preferencií, pričom sa nerozhodovali iba striktno na etnickej alebo konfesionalnej báze.

Počas existencie Československa prešlo židovstvo na Slovensku dynamickými zmenami: významná bola slovakizácia mladšej generácie, v spoločenskom živote sekularizácia a politizácia.¹¹⁶ Židovská komunita bola typická vyšším vzdelaním ako slovenská majorita. Židovskí študenti navštevovali vysoké školy v Prahe, Brne, Budapešti, Viedni i novozaloženú univerzitu v Bratislave. V obdobiach vzrastu antisemitizmu ich prítomnosť na univerzitnej pôde vyvolávala protižidovské demonštrácie. Denník *Slovák* sa venoval tejto problematike v mnohých článkoch zo sveta a opisoval aj nespokojnosť s počtom a správaním židovských študentov na Univerzite Komenského. Československá vláda podporovala aj zakladanie nižších židovských škôl a gymnázií, čo najmä u ľuďakov vzbudzovalo pocit, že Židia boli vládou uprednostňovaní na úkor katolíkov.

---

¹¹³ JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 78 – 79.

¹¹⁴ KRNO, Svetozár. Politické strany Višegrádskej štvorky. Nitra: FF UKF, 2007, s. 243.

¹¹⁵ Pozri KRNO, Svetozár. Politické strany Višegrádskej štvorky. Nitra: FF UKF, 2007, s. 242 – 243; NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 16 – 17.

¹¹⁶ JELINEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 77.

Z môjho pohľadu bolo pre Židov na Slovensku v tomto období podstatných niekoľko faktov: ako štátom uznaná národnostná menšina sa mohli slobodne zapájať do politického a spoločenského života, smeli ovplyvňovať chod štátu, stáli v pozadí dôležitých politických rozhodnutí. Smeli slobodne podnikat' i vzdelávať sa, pričom tieto možnosti boli garantované ústavou a zákonmi demokratického štátu. Na záver mi však nedá nepripomenúť, že rovina „de iure“ nemusí vždy korešpondovať s rovinou „de facto“. Najmä na sklonku existencie republiky mohlo byť zdanie prvorepublikovej idyly pre Židov bolestne klamlivé.

1. Židia na stránkach denníka Slováč 1919 – 1924

1.1 Charakteristika obdobia

Po skončení prvej svetovej vojny a vyhlásení Československej republiky začína tzv. poprevratové obdobie. Vo vzťahu k židovskej komunite je ho možné vnímať ako etapu, ktorú charakterizovali prejavy otvorených antisemitských útokov. Na základe detailného štúdia a následnej analýzy statí publikovaných na stránkach denníka *Slovák*, periodicity a charakteru zmienok o židovskej komunite, ale aj podľa vývoja politickej, hospodárskej a ekonomickej situácie na Slovensku, a zároveň v kontexte medzinárodnej situácie, som vymedzila pre potreby dizertačnej práce koniec tohto obdobia rokom 1924.

Situácia v novovznikajúcej republike na slovenskom území bola značne komplikovaná. Traumy vojny prenikli veľmi hlboko a jej dôsledky sa dotkli životov jednotlivcov i celej spoločnosti. Väčšina dospelých mužov slovenskej populácie bojovala priamo na frontoch prvej svetovej vojny a potýkala sa so zraneniami, vojnovou brutalitou i demagógiou. Zázemie bolo poznačené nedostatkom bezpečia, jedla, základných životných istôt a potrieb. Vojna prehĺbila rozpory v rakúsko-uhorskej monarchii a zároveň otvorila cestu k riešeniu problémov národov a národností žijúcich na jej území. Kreovanie demokratického politického systému, nové spoločenské hodnoty a konvencie, nové usporiadanie medziludských vzťahov vygenerované vojnou boli pre obyvateľov neraz ťažko čitateľné a zrozumiteľné. Formovanie politickej a spoločenskej kultúry v mladej republike na jednej strane vzbudzovalo obavy i veľké očakávania, na strane druhej toto zložitú „mediobdobie“ poskytovalo možnosti vytvárať platformy pre ventilovanie resentmentov minulosti, nespokojnosti s predchádzajúcou existenciou v rámci monarchie a rovnako aj hnevu za utrpenie vo vojne. Hľadali sa vinníci za existenčné problémy, domnelí i skutoční nepriatelia. Vyjadrovanie túžob po lepšom živote sprevádzali situácie, pri ktorých sa preukázala malosť, politická nezrelosť, neskúsenosť a obavy o vlastnú, veľmi krehkú štátotvornú a národnú identitu Slovákov.

Historické skutočnosti viažuce sa k dejinám slovenského národa, sila a variabilita etnických a konfesijných skupín, absencia či minimum politických, kultúrnych a vzdelanostných elít, ale tiež integrujúcich národných ideí a z toho vyplývajúce nízke

národné sebavedomie Slovákov a ich politická nezrelosť spôsobili, že životaschopnosť národa bola veľmi slabá. Pavol Mešťan vo svojej práci dokonca tvrdí, že v roku 1918 otázka stála tak, či je slovenský národ vôbec schopný života.¹¹⁷ Na Slovensku absentovali samotní Slováci,¹¹⁸ ktorí zároveň museli prejsť náročným hľadáním svojej národnej, kultúrnej i politickej identity.¹¹⁹ Vzhľadom na svoje predchádzajúce historicko-politické skúsenosti sa iba pomaly, bolestivo a za pochodu učili chápať princípy fungovania nového štátu. Situáciu v poprevratovom období dokresľoval aj významný fakt, že Slovensko bolo aj napriek svojmu relatívne malému územiu etnicky, konfesionalne aj sociálne výrazne rozvrstvené, avšak bez dostatočnej miery tolerancie voči iným národnostným či konfesionalným skupinám. V prvých mesiacoch (a nielen počas nich) budovania štátu a posilňovania slovenského elementu v ňom je možné vidieť veľmi silnú potrebu najmä negatívneho vymedzovania sa voči „iným“, hľadania štátnej a národnej identity vo vzťahu k ostatným etnikám žijúcim na slovenskom území.¹²⁰ Vývojom v novom štátnom útvere neprechádzali iba Slováci. Cestou hľadania si svojho miesta v spoločnosti vzhľadom k historicko-politicko-spoločenským zmenám museli prejsť aj iné etnické, prípadne konfesné skupiny, ktoré sa po vzniku ČSR ocitli v spoločnom politickom útvere, ale zároveň nevedeli, čo majú a čo môžu od neho očakávať.

Jednou z takýchto komunit v mimoriadne komplikovanom postavení bola komunita židovská. V tomto období chaosu, nepokojov a nestability sa Židia stali cieľom útokov (pogromov, rabovania) a padali na nich rôzne obvinenia. Vojaci prichádzajúci z frontu rabovali predovšetkým židovské obchody a krčmy, aby sa nasýtili a oslávili slobodu. K prepusteným vojakom sa pridávalo aj civilné obyvateľstvo, pričom Židia a ich majetok sa stali vhodnými objektmi na ventilovanie nahromadenej agresivity a nenávisťi. Toto správanie bolo neskôr vysvetľované aj na

---

¹¹⁷ Pozri MEŠŤAN, Pavol. Niektoré špecifické podmienky reprodukcie negatívneho stereotypu Žida na Slovensku po roku 1989. In *Antisemitizmus na konci 20. storočia*. Zborník referátov z konferencie Nitra, 15. – 17. máj 2000. Bratislava: Judaica Slovaca, 2001, s. 179.

¹¹⁸ Až v poprevratovom období sa 19,5% pomaďarčených Slovákov prihlásilo späť ku svojej slovenskej identite. Podľa daného štatistického ukazovateľa je možné konštatovať, že až pätina Slovákov bola tzv. „poprevratovými Slovákmi“. Pozri KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dejiny československé (1867 – 1939)*. Praha: Dokořán, 2008, s. 214.

¹¹⁹ Systém politických strán sa na Slovensku iba formoval, absentovala slovenská univerzita a slovenský spolkový život bol viac ako nedostatočný.

¹²⁰ Najsilnejší zápas bol vedený s tézou o existencii československého národa, v rámci ktorého existoval tlak na splynutie Slovákov so „silnejšími“ Čechmi. Nezanedbateľný je tiež fakt, že česko-slovenské napätie vyplývajúce z tohto zápasu vnášalo na slovenskú politickú scénu prvky silnej diferenciácie a nedôvery k predstaviteľom myšlienky čechoslovakizmu a československého centralizmu vôbec. Pozri KAMENEC, Ivan – FIALOVÁ, Zuzana. *Malé dejiny česko-slovenských vzťahov VI*. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 8 – 12.

stránkach denníka *Slovák*, že rabujúci si iba brali späť majetok, ktorý Židia získali z ich mozoľov.

Antisemitizmus nebol pre Slovákov ničím novým, nadviazal totiž na svoje historické tradície a psychologicko-sociálne animozity. Jedným z jeho medzníkov boli napríklad texty Ľudovíta Štúra či Svetozára Hurbana Vajanského. Slovenské politické elity už v období pred vznikom Československa videli v antisemitizme riešenie istých slovenských problémov, ktoré prezentovali aj vo svojich prejavoch. V čase Československej republiky a obzvlášť v poprevratovom období sa antisemitizmus stal pre Slovákov jedným zo zdrojov národného sebavedomia. Umožňoval a uľahčoval identifikáciu v zmysle „my“ čestní, spravodliví, statoční, ukrivdení či ukrátení a trpiaci Slováci versus „oni“ Židia ako stelesnenie zlého, nečistého, podlého, profitujúceho na úkor slovenského kresťana. Antisemitizmus sa stal akýmsi „zástupným problémom“, ktorý niektoré politické elity využívali na ventilovanie národných frustrácií. Národné sebavedomie Slovákov bolo takto povzbudzované a postupne rástlo, avšak skôr na princípe „bujnenia metastáz“. Zdravé sebavedomie národa a zdravý nacionalizmus sa budujú na základe pozitívnych prvkov, odkazov a symbolov. Sebavedomie „bujnejúcich metastáz“ je postavené na extrémnom nacionalizme a šovinizme a ako také nevyhnutne potrebuje nepriateľa. Avšak nebezpečenstvo tohto prístupu je veľmi veľké, lebo ak je nacionalistické cítenie prebúdzané takýmto spôsobom, hrozí zároveň eskalácia otvoreného antisemitizmu s jeho agresívnymi sprievodnými javmi.

Obdobie rokov 1919 – 1924 sa na stránkach denníka *Slovák* nieslo v znamení otvoreného a agresívneho antisemitizmu, ktorý bol najmä v počiatkoch sprevádzaný fyzickými útokmi na životy, zdravie a majetok Židov.

1.2 Štatistické údaje, Židia doma a v zahraničí (chronológia)

Po spracovaní preštudovaných materiálov týkajúcich sa prvého skúmaného obdobia (1919 – 1924) som zaznamenala, že v denníku *Slovák* bolo uverejnených 463 článkov obsahujúcich zmienky o Židoch.

V roku 1919 bolo publikovaných 16 statí, ktoré sa týkali Židov. Iba jediný z nich sa zaoberal židovskou problematikou v cudzine.¹²¹ Všetky zmienky o Židoch je možné vnímať ako negatívne.

---

¹²¹ *Slovák*, 19. 4. 1919, s. 5, Kto vedie dnes maďarský národ?

V roku 1920 bolo v *Slovákovi* zaznamenaných 136 článkov so zmienkami o Židoch. 32 správ bolo z cudziny a 41 z celkového počtu je možné považovať za informatívne. Je však nutné podotknúť, že mnoho informatívnych článkov sa končilo sarkazmom, ktorý bol vo forme veľmi stručného komentára, ako napríklad v článku *Komu sa vedie v našej republike dobre?*¹²² Autor sa v tejto správe venoval *Bulletinu*, židovskému časopisu vychádzajúcemu v Paríži, ktorý uviedol, že v Maďarsku a v Poľsku sa nerešpektujú práva Židov. Naopak Československo sa uvádzalo ako krajina moderná, ktorá uznáva židovskú národnosť a Židia majú veľkú voľnosť a slobodu pri obchodovaní. Svoj text ukončil ironickou poznámkou: „*To je pravda, svätá pravda! My to cítime na vlastnom tele.*“ Ďalším príkladom je správa z Maďarska *Židia a blokáda Maďarska*.¹²³ Maďari vyjadrili svoje rozhorčenie a vinili z bojkotu svojej krajiny Židov. *Slovák* to komentoval: „*Oproti bojkotu začínajú Maďari protiakciu. Nepôjdu vraj odprosovať ku židovskej rade do Amsterdamu, ale začnú vyháňať židov z Maďarska. Bože uchovaj! To by potom všetko prišlo na Slovensko!*“ Článok *Maďarské a židovské banky*¹²⁴ sa venoval žiadostiam Židov o odškodnenie za peniaze, o ktoré prišli počas bolševického prevratu v Pešti. Komentár *Slováka* znel: „*Ba čo by ešte nechceli?*“ V roku 1920 sa objavili aj správy o činnosti svetového židovstva, ako napríklad *Medzinárodný kongres židov a Palestýna*.¹²⁵ Referoval o prvom výročnom kongrese sionistických zástupcov všetkých krajín, ktorý sa uskutočnil 30. júna 1920 v Londýne. *Prvý židovský snem*¹²⁶ bol názov správy o prvom volenom židovskom sneme v Jeruzaleme. Objavila sa však aj správa na hranici absurdných obvinení s názvom *Židovskí zločinci*.¹²⁷ Táto čerpala z rakúskych úradných štatistík z roku 1910 a z uhorských z obdobia rokov 1909 – 1913. Odznelo v nej konštatovanie, že najviac zločincov je medzi Židmi, konkrétne: „*najviac zločinov medzi židmi je však v Rusku.*“ Zaujala ma aj správa (*Obec bez žida*¹²⁸) z nemeckej obce Metzenseifen, ktorá vraj nestrpí Žida a obchody i krčmy sú „*všetké v domorodých nemeckých kresťanských rukách.*“ V kontexte dejín hrozivo vyznel záverečný komentár *Slováka*: „*Tak by to malo byť i vo všetkých našich slovenských obciach!*“

¹²² *Slovák*, 15. 6. 1920, s. 3.

¹²³ *Slovák*, 25. 6. 1920, s. 1.

¹²⁴ *Slovák*, 10. 8. 1920, s. 3.

¹²⁵ *Slovák*, 9. 7. 1920, s. 1.

¹²⁶ *Slovák*, 28. 10. 1920, s. 4.

¹²⁷ *Slovák*, 16. 10. 1920, s. 3.

¹²⁸ *Slovák*, 3. 12. 1920, s. 3.

V roku 1921 bolo uverejnených 84 článkov, ktorých téma sa buď priamo venuje Židom, alebo čiastočne sa dotýka židovstva, z nich 21 malo informatívny charakter. Iba jeden článok je možné vnímať ako pozitívnu zmienku o Židoch a to stať *Slováci katolíci!*¹²⁹ Bola to výzva na „vystavanie pomníka našej cirkevno-národnej slobody“ a v tejto súvislosti boli ako pozitívny príklad uvedení biblickí Židia, ktorí ochotne prispeli na svoj svätostánok: „*Keď sa Židia zo zajatia egyptského vyslobodili, a Mojžiš pri vrchu Sinaj chcel svätý stánok vystaviť, Židia na jeho vyzvanie ochotne a s radosťou obetovali svoje poklady a drahokamy k ozdobe stánku Pánovho. My len haliere prosíme a to, čo každý dľa hmotných pomerov obetovať môže.*“ Krátka správa *Ako sa židia radi majú*¹³⁰ bola o odškodňovaní a pomoci európskym židom od dobročinného spolku amerických židov. Tá sa končí zvolaním: „*Chválihodné spoludržanie!*“ Správa o činnosti židovského divadla v Kežmarku (*Židovské divadlo*¹³¹) informovala o kultúrnych aktivitách miestnych Židov. Pseudovedecky vyznel článok *Choromyseľnosť ľudí*,¹³² v ktorom *Slovák* na počte choromyseľných pacientov v rakúskych, maďarských, nemeckých a talianskych ústavoch dokazoval, že „*pomerne najviac prípadov neurasthenie, hystérie a smyslových poruchov je badané u židov.*“

Slovák v roku 1922 publikoval 82 článkov so židovskou problematikou. Z nich 23 sa týkalo Židov mimo Československa. Prevažne obsahovali informácie o protižidovských hnutiach v Maďarsku, Rumunsku a Poľsku. Aj v tomto roku sa objavili správy s ironickým komentárom, ako napríklad *Židovská škola*.¹³³ Text článku informoval o príprave výstavby školy. Na záver odznel komentár: „*Potom sa vraj židia majú na Slovensku zle.*“ *Slovák* v rámci informácií o činnosti židovskej komunity na Slovensku publikoval správu o kongrese židovských náboženských obcí v Piešťanoch s názvom *Židovský kongres v Piešťanoch*.¹³⁴ Ako pozitívnu zmienku je možné vnímať článok *Loyalita židov*,¹³⁵ kde bolo uvedené, že „*spojené strany židovské (cionisti) na Slovensku pod vedením pána Siposa odovzdali dňa 24. t .m. ministromi dr. Mičurovi prejav loyality k č.-s. republike, ponevác niektoré časopisy na Slovensku ich loyality vzali v pochybnosť.*“

¹²⁹ *Slovák*, 27. 3. 1921, s. 1 – 2.

¹³⁰ *Slovák*, 18. 1. 1921, s. 3.

¹³¹ *Slovák*, 15. 6. 1921, s. 3.

¹³² *Slovák*, 20. 9. 1921, s. 3.

¹³³ *Slovák*, 20. 8. 1922, s. 4.

¹³⁴ *Slovák*, 11. 6. 1922, s. 2.

¹³⁵ *Slovák*, 26. 4. 1922, s. 2.

V roku 1923 publikoval *Slovák* 87 článkov o Židoch, z toho bolo 33 správ zo zahraničia, predovšetkým z Palestíny, Poľska a Maďarska. Viac ako polovicu (46) je možné považovať skôr za informatívne, hoci niektoré z nich majú za cieľ vykresľovať negatívny obraz Žida, ako napríklad správa o zbití kresťanského študenta polytechniky v Poľsku *Židia nabili študenta kresťana*.¹³⁶ Keďže rok 1923 bol rokom obecných volieb, v rámci správ sa objavili informácie o Židovskej strane či židovských kandidátoch v rôznych politických stranách. *Slovák* si neodpustil ani články so sarkastickými poznámkami. Prvá zmienka o Židoch v danom roku bola o tom, že Národný fond židovský zaistil pre 35 rodín z Česko-Slovenska možnosť usadiť sa v Palestíne. Židia sa mali odsťahovať už na jar a *Slovák* im vo svojom článku *Židia do Palestíny*¹³⁷ zaželal: „Šťastnú cestu! Škoda, že ku tým 35-tim nemožno pridať niekoľko núl.“

V poslednom roku vytýčeného obdobia som už zaznamenala menej článkov s taxatívnymi zmienkami o Židoch. *Slovák* v roku 1924 publikoval 58 statí, z toho 20 správ je zo zahraničia. Jednoznačne dominujú faktografické správy, otvorených antisemitských útokov preukázateľne ubúda, avšak istý nepriateľský podtón zostáva. V rubrike *List z Prahy* denník priebežne uverejňoval rôzne informácie a postrehy, ktoré sa týkali predovšetkým politického života v hlavnom meste či konkrétne pražskej vlády. V danom čísle sa v rubrike *List z Prahy*¹³⁸ objavila poznámka o tom, že prezident má veľmi dobrú mienku o Židoch: „V Č.S.R. neexistuje problém židovskej otázky. Židia sú rovnoprávnymi občanmi a veľmi sú spokojní. Antisemitizmus ako program je u nás nemožným. Sionizmus pokladá za dobrý výhľad do budúcnosti židovského národa. Od sionizmu nesmie byť upusteno. Sionizmus je p. prezidentovi sympatický ako zjav charakterný.“ *Slovák* pridal aj komentár v tom zmysle, že sa teší tomuto uznaniu, ale zároveň upozornil, aby sa aj katolíkom „rovnako meralo“. Pripomenul prezidentovi jeho starší výrok o tom, že katolíci budú mať iba toľko práv, koľko si vydobyjú. Redakcia sa k tomuto výroku v rôznych obmenách a parafrázach opakovane vracala a poukazovala na to, že takýto postoj prezidenta nepovažuje za korektný, obzvlášť pri jeho pozitívnom vzťahu k Židom.

---

¹³⁶ *Slovák*, 12. 4. 1923, s. 4.; *Slovák*, 13. 4. 1923, s. 4. Vzhľadom k tomu, že náklad *Slováka* z 12. 4. bol skonfiškovaný, článok sa objavil v tlači aj nasledujúci deň.

¹³⁷ *Slovák*, 3. 1. 1923, s. 4.

¹³⁸ *Slovák*, 20. 9. 1924, s. 2.

1.3 Výrazové prostriedky

V rokoch 1919 – 1924 sa v denníku *Slovák* používali výrazové prostriedky, ktoré boli typické aj pre nacistické Nemecko. Ich používanie považujem za jeden z preukázateľných dôvodov vnímať antisemitizmus v tomto období za otvorený a veľmi agresívny.

1.3.1 Parazitológia

Výraz „píjavice“ na označenie Židov sa vyskytol v článku *Ludové zhromaždenie vo Veľkých Topoľčanoch*,¹³⁹ kde sa uvádzalo: „Čo sklep to žid, a pravda píjavica ľudu...“ V texte „*Slovenská Vlast*“ sa obíma so Židmi¹⁴⁰ bol *Slovák* rozhorčený tým, že periodikum *Slovenská vlast* sa opovážila „...brániť židovské píjavice.“ V článku *Židovská otázka*¹⁴¹ jeho autor okrem iného upozorňoval na odchod kresťanov do Ameriky, pretože tu (na Slovensku) nemohli dôstojne existovať. Hoci v tej istej chvíli „... na stá židov sostupuje s vlaku čo došli práve z Maďarska na Slovensko sa pást'. Tí úbohí odchádzajú do cudziny: na staré matky plačú, ruky spínajú a v tej istej chvíli prichádzajú židovské píjavice. Tak smutno, tak tesno je u nás – vo vlastnej otčine necítíme sa doma.“ *Slovák* upozorňoval na problémy slovenskej spoločnosti v článku *Pánu min. Mičurovi do pozornosti*,¹⁴² pričom za jeden z najzásadnejších považuje židovstvo, o ktorom sa vyjadril nasledovne: „Žid, toto je píjavica nášho slovenského ľudu. Tejto sa nevieme striasť. Tomu môžeš nadať, našpintať ako len chceš on toho nedbá. On si len pomyslí, „... veď prídeš zas, budeš mňa ešte potrebovať“... A tomu všetkému sme si sami len na vine.“ V *Dopise*¹⁴³ od ľudáka z Turčianskeho Sv. Martina sa uvádzalo: „V Turci už začíname čistiť a dúfame, že v krátkom čase nebude už medzi nami pájesovej píjavice, vlastizradných maďarónov.“ Autor v liste pripomenul, že aj legionári mali veľké zasadanie, kde schválili heslo: „Očistiť Slovensko od píjavíc židovských!“ Rubrika *Besednica* v článku *2000 a 1400*¹⁴⁴ sa zaoberala holičskožidovskými a maďarskožidovskými študentmi v Prahe. Autor článku skonštatoval: „na vycivených nádrách matičky Prahy visí tritisíc štyristo píjavíc

¹³⁹ *Slovák*, 15. 3. 1919, s. 2.

¹⁴⁰ *Slovák*, 11. 4. 1920, s. 2 – 3.

¹⁴¹ *Slovák*, 10. 6. 1920, s. 1 – 2.

¹⁴² *Slovák*, 6. 10. 1920, s. 2 – 3.

¹⁴³ *Slovák*, 9. 10. 1920, s. 3.

¹⁴⁴ *Slovák*, 14. 10. 1920, s. 2.

nebezpečných štátu a nebezpečných vašim synom...“ a títo zaberali miesto slovenskému študentstvu. V rámci politického boja padli aj vyjadrenia typu: „Naším robotníkom žilinským i z okolia Žiliny musím oznámiť, aby sa nedali zavádzať Židmi s pinklíkom na chrbte prišlými, ale aby striasli s tela tieto ohavné pijavice a smele sa postavili do šíku kresťansko sociálnej organizácie slovenskej, kde ich čakajú vlastní slovenskí bratia!“¹⁴⁵

Jozef Hamaj opisoval svoje zážitky z cesty poslancov a senátorov ľudovej strany na východ republiky v článku *Zo Slovenského Východu*¹⁴⁶ a v súvislosti so Židmi napísal: *„Vlasy nám dupkom stávali. Vypasená židovka, špinavé židuliencie vyliezli na chodbu a pomáhali najstaršej pijavici, nás gójov vycicať. ... Židov je tu na tisíce miestami, jako ku pr. v Stropkove. Oni tvoria tam väčšiu polovicu obyvateľstva. Kaftáne a pajese nosia a v každej obci najmenej päť-šesť krčiem je v ich rukách. Oni sú pijavicami, kliatbou nášeho dobrého rusínskeho ľudu!“* Aj sloboda Ruska, ktorú zničili *„ruskí židia nasiaknutí bolševickými a anarchistickými ideami, medzi nespokojným ľudom pôsobili ako bacily“* by bola podľa Slováka možná iba vtedy, ak by mohli *„vyslobodiť sa zpod teroru a železnej päste židovských pijavíc.“*¹⁴⁷ Úvodník s názvom *Pijavice*¹⁴⁸ od Jur Kozu Matejova bol z väčšej časti *„vybielený“* cenzúrou, avšak to, čo z neho zostalo, bolo zamyslením sa o rôznych národoch, pričom vyjadrenia na úkor Židov boli pre redakciu Slováka v danom období významné. Autor rozdeľoval národy na tie, *„ktorým ostaneme na veky povďačnými“* – k nim priradil Grékov i Rimanov za ich kultúrnu misiu. Ľudstvo bude povďačné aj za *„svetovú misiu Francie, Nem. a iných veľkých národov, ktoré bohatosťou a vyspelosťou svojej kultúry obohatili i iné národy. Žiaľbohu nemôžeme to povedať o všetkých národoch. Sú národy sebecké, egoistické a pažravé, ktoré ako pijavica chcú žiť na tele cudzom a sať sily iných národov. Od nich môžu byť zdravších a životaschopnejších, ale slabších a pokojamilovnejších a môžu byť menej preflikaných. Najsmutnejším príkladom takéhoto vyžierania iných národov dáva nám židovstvo samé. Stá a stá rokov žije už výlučne zo životnej sily iných. Z cudzej krvi, z cudzieho tela. A žije dobre pohodlne. Ale nenávidene a opovržene. Lebo pijavica sa každému hnuší.“* Matejov ďalej rozvíjal myšlienku, že i slovenský národ bol obeťou takejto pijavice, ktorá z neho žila tisíc rokov: *„Prežili sme i to. Nechceme rekriminovať. História nám dala zadosťučinenie. ... Pijavice slovenský národ striasol a hoci oslabený dal sa do práce. ... No čoskoro sme so strašným*

¹⁴⁵ Slováček, 26. 11. 1920, s. 3, Žilinské „Právo Židov“.

¹⁴⁶ Slováček, 29. 4. 1921, s. 2 – 3.

¹⁴⁷ Slováček, 12. 8. 1921, s. 1, Ruskí židia.

¹⁴⁸ Slováček, 27. 5. 1923, s. 1.

prekvapením museli prísť na to, že nádej naša bola privčasná. “ Ďalej článok po zásahu cenzora nepokračoval. Ako Pažraví polypi¹⁴⁹ boli označení židovskí komisári v Rusku, ktorí mali nabádať k organizovaniu štrajkov a kupovaniu komunistických časopisov, „aby ozbrojovali robotníkov, aby utvárali skupiny robotníkov, chcejúcich zrealizovať proletársku diktatúru, aby kliesnili cestu ideí oddania vedenia fabrík do rúk rozvratníkov ... “

Metafory syfilis židovstva, parazit či bacil použil Andrej Fridrichovský, ktorý napísal sériu tvrdo antisemitských článkov so spoločným názvom *Židia a socializmus*.¹⁵⁰ Do posledného z nich zasiahla aj cenzúra, napriek tomu môžeme sa v ňom dočítať: „Či z obavy pred budúcim veľkým Ruskom, alebo že i Západ Európy je tiež tak presiaklý sifilisom židovstva, že sa nikto neodváži otvorene vystúpiť oproti pánom sveta? Vidíme tu strašný fakt, alebo sa nemôžu alebo nechcú sa zbaviť „parazita“, ktorý v túto chvíľu ako morový, tuberkulózný alebo sifilistický bacil ovládava a premáha nekonečne väčšieho, avšak otráveného jeho jedom Obra! ... Buďme na strážni všetci, ktorí sme si uchovali zdravého, neskaleného úsudku a zdravého smyslu pre celok. Do boja proti najväčším škodcom našej a vôbec ľudskej slobody! Neskoro bude, až budeme nútení klaňať sa a bozkávať boty lotrov a prosiť o život. .... Organizujme sa, robme nátlak na žurnalistiku našu, aby konečne otvorene a nebojácne začala boj proti škodcom našim a celého človečenstva!“¹⁵¹ Slovák publikoval článok s citáciami názorov Napoleona Bonaparteho na Židov, s ktorými vyjadril nadšený súhlas. V texte článku *Napoleon o židoch*¹⁵² sa uvádzalo: „Ani proti katolíkom, ani proti protestantom nečujeme toľko ponôš ako proti židom. Lebo všetko zlo, čo títo zapríčiňujú, nekorení v jednotlivcoch, ale v sústave národa, židia sú podobní húseniciam a kobyľkám, ktoré hryzú krajiny.“

Židia boli pre zmenu démonizovaní v článku *V mene republiky...*,¹⁵³ ktorý informoval o súdnom procese s Jozefom Hamajom. V tom čase ústredný tajomník SĽS bol súdený za výroky v texte z júna 1920, ktorý napísal pod pseudonymom Vasil. Redakcia obhajovala Hamajove slová o tom, že „...republika sa dostala do rúk židovských démonov – republika zahynie – republika je dobrou dojnou kravou židovských kšeftárov, úžerníkov.“ Jozef Hamaj podľa vyjadrení Slováka nepoburoval

¹⁴⁹ Slovák, 5. 4. 1923, s. 4.

¹⁵⁰ Slovák, 20. 11. 1920, s. 2 – 3.; Slovák, 30. 11. 1920, s. 3 – 4.; Slovák, 4. 12. 1920, s. 3.; Slovák, 8. 12. 1920, s. 3.

¹⁵¹ Slovák, 8. 12. 1920, s. 3.

¹⁵² Slovák, 17. 9. 1921, s. 3.

¹⁵³ Slovák, 27. 2. 1921, s. 2.

proti židovskému vierovyznaniu, ale iba poukázal na reálny problém republiky. V inom článku denník vykreslil Židov ako rozkladný živel každej spoločnosti a vlády slovami: „*Zabudli ste, že v tejto tragédii človečenstva všade sa osvedčili židia, jako notorickí ničitelia, špekulanti, vysávači, paholci brachiálnej moci, špióni, udavačia a provokatéri? Naši zjavní nepriatelja a hrobári, slovom nepriatelja celého ľudstva!*“¹⁵⁴

Aplikácia výrazov prevzatých z organickej prírody či metafor vykresľujúcich Židov ako cudzorodé, démonické a nepriateľské teleso cudzopasiace na úbohom slovenskom ľude skrýva v sebe nebezpečný potenciál. Vnímanie Židov ako parazitov, ktorí spoločnosť neobohacujú, ba práve naopak, iba z nej profitujú, roznechovalo nepriateľstvo i agresivitu a umožnilo vnímať Židov v kolektívnych pojmoch. Daniel J. Goldhagen používanie takýchto výrazových prostriedkov dáva do súvislosti so snahou uľahčiť situáciu pre nemeckú verejnosť alebo poskytnúť psychologickú možnosť umlčať a vysporiadať sa so svedomím či s poslednými bariérami morálky.¹⁵⁵ Claudia Koonzová tvrdí, že nacistickí teoretici sa uchýľovali k „*pojmosloviu z parazitológie, aby popísali nebezpečenstvo číhajúce vo vnútri organizmu etnika.*“¹⁵⁶ Nemci v tretej ríši, ktorých myslenie bolo takto preparované, nemuseli vnímať Židov ako jednotlivé osobnosti, svojich židovských priateľov, susedov či obchodníkov. Pri intenzívnejšom opakovaní týchto tvrdení sa s úľavou nechali presvedčiť, že vôbec nejde o ľudskú bytosť. Preto bolo iba „*prirodzené*“, že Židia z Nemecka zmizli v dôsledku akejsi modifikovanej verzii deratizácie či dezinfekcie. Dovolím si však pripomenúť, že prirovnania Židov k parazitom sa vo veľkej miere používali už v 18. storočí. Imre Herman uvádza, že „*už v roku 1777 prirovnával parížsky obchodný cech Židov k osám, ktoré vnikajú do úľa, aby pozabíjali včely, rozpárali im brušká a vycicali z nich nazhromaždený med.*“¹⁵⁷ Podobné výrazy boli používané aj v neskoršom období. V roku 1881 Ferenc List tvrdil, že „*by sa priedilo povahe veci, keby jeden národ žil ako parazitujúci živočích na úkor iného národa, keby sa zahniezdil v jeho útrobach. Osud chce, aby kresťania strhli tento národ zo svojej hrude a poslali ho späť do jeho skutočnej vlasti.*“¹⁵⁸

Zaujímavá je skutočnosť, že výrazové prostriedky sa v jednotlivých storočiach veľmi nelíšia. Obviňovanie Židov z parazitizmu jednak zdôrazňuje ich odlišnosť,

---

¹⁵⁴ Slovák, 4. 12. 1920, s. 3, Židia a socializmus.

¹⁵⁵ Pozri GOLDHAGEN, J. Daniel. Hitlerovi ochotní katani. Praha: Nakladatelství LN, 1997, s. 68 – 71.

¹⁵⁶ KOONZOVÁ, Claudia. Svědomí nacizmu. Praha: Columbus, 2009, s. 16.

¹⁵⁷ HERMAN, Imre. Psychológia antisemitizmu. Nové Zámky: Psychoprof, 1998, s. 75.

¹⁵⁸ HERMAN, Imre. Psychológia antisemitizmu. Nové Zámky: Psychoprof, 1998, s. 75.

cudzotu a jednak zdôrazňuje, že predstavujú prvok rozkladu, ktorý ničí zdravé jadro spoločnosti. Analýza používania daných pojmov v denníku *Slovák* okrem iného potvrdzuje aj voľbu časového ohraničenia jednotlivých kapitol mojej dizertačnej práce. Najviac článkov obsahujúcich podobné výrazy pochádza z rokov 1920 a 1921, neskôr sa výrazové prostriedky zmierňujú a vyskytujú sa už len zriedkavo. Ich nebezpečenstvo a rozpor so zákonnými normami si uvedomovala aj štátna moc. Články, v ktorých sa takéto výrazy objavovali, boli nezriedka cenzurované. Autori, ako napríklad Jozef Hamaj, boli za protižidovské výroky súdení a odsúdení.

1.3.2 Bojová a militantná rétorika

Slovák v záveroch svojich článkov v rámci rôznych tém v súvislosti so Židmi nezriedka používal bojovú až militantnú rétoriku, ktorou sa snažil vyzývať svojich čitateľov k bdlosti voči nepriateľom (Židom). Paradoxné je, že militantnú rétoriku používali vo výzvach, aby sa hlásili ku kresťanskej ideii, ktorá hlása mier, lásku, pokoj, a tá ich ako jediná môže zachrániť.¹⁵⁹ Sú to napríklad výroky: „*Kto to čítaš, rozumej a nedaj sa zvádzať.*“¹⁶⁰; „*Chyťme sa toho vážne a nie na plakátoch kričme von s votrelcami! Nech je konečne Slovák pánom na Slovensku a nie kadeaká zberba židovských puštošov!*“¹⁶¹; „*Vedzte, že pokuta za hriech neujde!*“¹⁶²; „*Slovom podporujte všetko, čo je naše a nedajte sa viac židovi zviest', hľad'te, aby žid z vašej dedinky zmizol. Prispejte tomu každý jeden s celou silou, aby sme na Slovensku už raz my boli pánmi a nie židia!*“¹⁶³ Andrej Fridrichovský sériu svojich silne antisemitsky ladených článkov *Židia a socializmus* ukončil výzvou: „*Zahod'te malicherné spory, vedomí bud'me, že sme synovia jednej matky, že v nebezpečí nám je sa nutno sraziť v jedon mohutný šik. Bud'me na stráži všetcia, ktorí sme si uchovali zdravého, neskaleného úsudku a zdravého smyslu pre celok. Do boja proti najväčším škodcom našej a vôbec ľudskej slobody! Neskoro bude, až budeme nútení klaňať sa a bozkávať boty lotrov a prosit' o život. .... Organizujme sa, robme nátlak na žurnalistiku našu, aby konečne otvorene a nebojácne začala boj proti škodcom našim a celého človečenstva!*“¹⁶⁴ Aj v roku 1922 *Slovák*

¹⁵⁹ *Slovák*, 11. 5. 1920, s. 2, Špióni a včul cionisti.

¹⁶⁰ *Slovák*, 7. 5. 1920, s. 3, Rozumné slová.

¹⁶¹ *Slovák*, 18. 7. 1920, s. 3, Von s votrelcami.

¹⁶² *Slovák*, 10. 8. 1920, s. 3, Hontiansky Slovák proti židom: Už sa to kýva.

¹⁶³ *Slovák*, 22. 7. 1920, s. 2 – 3, Zo Žiliny.

¹⁶⁴ *Slovák*, 8. 12. 1920, s. 3.

vyzýval: „Už dost' bolo vyžierania a podobných výčinov za vojny. Náš ľud si to dobre zapamätal, dost' sa natrpel, dľa toho nech sa i drží.“¹⁶⁵

Za heslo, ktoré by mohlo charakterizovať toto obdobie, považujem výzvu smerujúcu k „roduverným“ Slovákom – „byť na stráži“¹⁶⁶, byť bdelym a nedôverčivým voči tak cudziemu elementu, akým boli Židia. Takéto vyjadrovanie považujem za ďalší dôkaz, že zo strany denníka *Slovák* bola uskutočňovaná akcia hrubého a štvavého antisemitizmu, ktorá vyzývala ľudí k nepriateľstvu a aktivitám namiereným proti Židom.

1.3.3 Absurdné obvinenia

Výskyt absurdných obvinení na adresu Židov a ich náboženských rituálov nebol v tomto období v denníku častý. No musím konštatovať, že obvinenia, hoci sporadicky, sa predsa len objavovali. Jedným z nich bol prípad obvinenia z rituálnej vraždy v článku *Povesti o krvelačných židoch v okolí Košíc*.¹⁶⁷ Do tejto kategórie spadá aj správa o ukradnutom dievčati z Beluši, ktorého zmiznutie „... dalo vzniknúť novosti, že dievča zabili židia. Chýr rozšíril sa v celom okolí a v Beluši došlo k hluku ľudu, takže muselo zakročiť četníctvo.“¹⁶⁸

Krátka správa o vymieraní obyvateľstva dávala do súvislosti úmrtnosť v Detve, kde zúril šarlach, s tamojším lekárom – Židom, ktorý „o úbohých gójov veľmi sa nestará.“¹⁶⁹ Obsah článku naznačoval, že nečinnosť a zanedbávanie povinností židovského lekára boli príčinami vysokej úmrtnosti obyvateľov Detvy. Do kategórie absurdných obvinení bez relevantných dôkazov je možné zaradiť už aj spomínané články o židovských zločincoch¹⁷⁰ či o zvýšenej početnosti choromyseľných Židov¹⁷¹.

---

¹⁶⁵ *Slovák*, 3. 1. 1922, s. 3, Nenásytní židia.

¹⁶⁶ Toto „heslo“ sa v strane ujalo a používalo sa veľmi často. Neskôr bol z neho odvodený pozdrav „Na stráži!“, ktorý sa stal oficiálnym pozdravom Hlinkovej gardy a slovenským variantom „Heil Hitler!“

¹⁶⁷ *Slovák*, 6. 4. 1923, s. 4.

¹⁶⁸ *Slovák*, 6. 4. 1922, s. 4, Židia ukradli dievča?

¹⁶⁹ *Slovák*, 17. 3. 1921, s. 4, Detviansky ľud vymiera.

¹⁷⁰ *Slovák*, 16. 10. 1920, s. 3, Židovskí zločinci.

¹⁷¹ *Slovák*, 20. 9. 1921, s. 3, Choromyseľnosť ľudí.

1.4 Charakter, morálka a vlastnosti Židov

K porovnávaniu charakteru Židov, ich vlastností, hodnôt a „špecifickej morálky“ s charakterom, vlastnosťami, hodnotami a morálkou kresťanov sa *Slovák* opakovane vracal, čím názory strany, denníka a jeho jednotlivých autorov hlboko vrýval do vedomia a podvedomia svojich čitateľov. Obdivovanými i nenávidenými schopnosťami Židov boli prispôsobivosť, vzájomná súdržnosť, schopnosť prežiť a zachovať si svoju identitu aj v nepriaznivých politicko-spoločenských podmienkach: „*Oni sú jediní, ktorí v každom čase vedia sa prispôbiť okolnostiam a predsa neodcudzujú sa svojomu kmeňu.*“¹⁷² Vzájomná súdržnosť Židov bola opísaná aj ironickou metaforou: „*Naozaj, predsa je to len tak, že keď tu udreš jedného žida, ihneď to pocítia a zajakajú židia po – celom svete...*“¹⁷³ Redaktori a prispievatelia denníka tvrdili, často s nenávisťou, že sila židovstva spočíva práve v solidarite národa žijúceho v diaspóre, roztrúsenom po celom svete a tiež „... v jeho izolovanosti od ostatných národov po 4 tisícročia, umožnilo mimo ich náboženstva, nenávisť a pohrdanie jeho ku všetkému nežidovskému. ... Žiadna vnútorná sila, ale len nacionalizmus a národný šovinizmus mohol uchovať národ židovský cez 40 storočí prenasledovania po celom svete. ... Nájdete v židoch len nevzdelaný a barbarský národ, sústreďujúci v sebe od dávna najšpinavšiu lakotu a najodpornejšiu poveru, jako i neprekonateľnú nenávisť voči národom, ktoré ich medzi sebou trpia a obohacujú“¹⁷⁴. Ako vidno z úryvku, jeho autor sa snažil schopnosť prežiť a uchovať svoje hodnoty maximálne dehonestovať.

Podobná charakteristika a znevažovanie zaznieva aj zo state *Čo nás spája s Čechmi*,¹⁷⁵ v ktorej si autor položil otázku: „*Čo je prvým najurčitejším základom, podstatou samobytnosti jedného národa?*“ Odpovedal príkladom: „*U židov na pr. mimo národného povedomia chýbajú takrečeno všetky spomenuté vlastnosti. Svoj národný jazyk ztratili už v VI. storočí pred Kr. behom babylonského zajatia, sú roztrásení po celom svete a blízko dvetisíc rokov nežijú v žiadnej politickej jednote. V náboženskom ohľade sú tiež rozdrobení, je medzi nimi veľa nevercov. Oni sú najhorlivejší rozširovatelia neznajbožstva a osočovatelia všetkých vierových mravných náuk, nakazlivé semená všetkého revolučného rozvratu, večná kliatba spokojného vývinu kresťanskej kultúry a všeobecnej konsolidácie. Kresťanské spoločenstvo bez všetkého*

¹⁷² *Slovák*, 19. 4. 1919, s. 5 – 6, Na veľkonočné dovolenie.

¹⁷³ *Slovák*, 15. 7. 1920, s. 2, Bojkot Maďarska.

¹⁷⁴ *Slovák*, 20. 11. 1920, s. 2 – 3, Židia a socializmus.

¹⁷⁵ *Slovák*, 19. 1. 1921, s. 1.

zvážšovania môže im privolať slová ich proroka. *Perditio nostra ex te Izrael. Naša zkaza pochádza z teba Izrael. A kto by o tom pochyboval, že židia tvoria jeden prísne určený, samobytný, samorázny národ?! A čo ich robí tým? Jedine ich hlboké národné presvedčenie, živé národné povedomie! Toto ich spája v jeden celému kresťanstvu neželaný, nám skazunosný, silne zorganizovaný národný celok.*“

V rozsiahlom článku *Židovský sjazd alebo všenárodná Palestína*¹⁷⁶ zaznela informácia o konaní „židovskej internacionálnej porady“ v Prahe. Tú si mali Židia zvoliť ako miesto konania zámerne, pretože „*pôda a okolnosti pre židovstvo sú u nás príliš výhodné a psychologickým vlastnostiam a povahe židovskej v každom ohľade vyhovujúce.... Židia sú národ „internacionálne rozložený“ a ako takých ich neviaže ani k jednému štátu rodoláska, pôvodnosť kmeňová, krvavý výboj samostatnosti, alebo státisícročná k tej či onej zemi hruda vlasti. Ako vzdelaný a húževnatý národ vie sa prispôbiť ku každému národu. Vie cestu, spôsob, kde a jako si má budúcnosť založiť. Kým v t. zv. kultúrnych krajoch sa prispôbujú už i židia jednopotomkovstvu, zatiaľ chudobnejšia a nábožnejšia vrstva je až podivne plemenná. Jeden druhého vedia až do krajnosti zastávať, brániť, vzájomne napomáhať. Rodinné rozpory, zvady sú zriedkavosťou u židov.*“ Na záver článku, ktorý síce nepovedal nič o židovskom zjazde, ale detailne sa venoval charakteru, vlastnostiam a schopnostiam Židov, Slovák uviedol: „*Učme sa od židov aspoň dve vlastnosti: nešpiniť vlastné náboženstvo a uctiť súveriacich. Ináč obchod, zlato a tlač Sionistov bude silnejšia ako počet nesvorných 100 milionových národov. – Sapienti sat.*“¹⁷⁷ Zdanlivo paradoxne, v kontexte opakovania charakteristiky Židov ako prispôsobivých a flexibilných, vyznievala výčitka: „*Vieme, že Židia sa nevedia ľudu prispôbiť. Keď nás Slováci so svojimi deťmi do Debrecína vyvandrojú, jeho deti sa o pár rokov pomad'arčia, ale žid býva v dedine medzi Slováckmi, ba tam býval i jeho otec. Jeho deti sa bavia s našimi deťmi, žid v takej dedine ustavične je v potyku s ľudom, ved' pálenku meria a hľa koľko Nemcov býva v dedine, sú to všetko židia.*“¹⁷⁸ Na inom mieste akoby tento paradox pripomínal, že „*...Židia totiž, krem toho, že všade sú a ostanú Židmi, kým ich kus bude, jednako vedia byť na pr. v Nemecku „alldeutschmi“ alebo vo Francúzsku zápalistými Francúzmi..... A len práve na Slovensku, kde nevodí sa im horšie ako v zosnulom Uhorsku, nechcú byť Slováckmi!*“¹⁷⁹

¹⁷⁶ Slováck, 21. 8. 1921, s. 3 – 4.

¹⁷⁷ Sapienti sat (lat.). - Múdremu napovedz. (Kto vie, rozumie.).

¹⁷⁸ Slováck, 31. 12. 1920, s. 3, Štatistika.

¹⁷⁹ Slováck, 8. 9. 1921, s. 1 – 2, Židia na Slovensku.

Slovák tvrdil, že Židia „...ako história dokazuje, boli odjakživa bezohľadnými egoistami, ktorí neštítali sa nijakých zbraní k svojmu obohaceniu a získaniu moci.“¹⁸⁰ Na titulnej strane denník publikoval názory francúzskeho filozofa a historika E. Renana o Židoch. V článku *Čo písal Renan o Židoch*¹⁸¹ sa uvádzalo, že „... semitská povaha, nátura pozostáva z negácie ... semit nepozná inej povinnosti okrem povinnosti k sebe samému.“ E. Renan charakterizoval semitov ako egoistov, ktorí tvrdo idú za svojimi cieľmi a nepoznajú čisté city. Slovák v článku citoval aj slová revolucionára G. Tridona „... semiti sú v obraze civilizácie tóňou, a zlým duchom tohto sveta. Všetko je otrava, čo nám oni donášajú.“

Židia sú „otrokmi zlata“ a mamonu – aj takúto charakteristiku priniesli obrazy z trhov s titulkom *Škvrny na R...skom trhu*.¹⁸² V príbehu *Otrok zlata* bol opisovaný „žid s veľkým krivým nosom, hustou bokombradou,“ u ktorého „bolo cítiť akúsi vnútornú bolesť, uštvanosť duše“ vyvierajúcu z potreby vypredať všetok tovar, s ktorým na trh prišiel. V sérii článkov *Zožidovčenie Francúzska*¹⁸³ bol publikovaný výber z diela antisemitského spisovateľa E. Drumonta: „Židovstvo je živým dôkazom, že dobrí zriedka kedy napravia zlých, kdežto maličký počet bezcharakterných, zkažených pokazi i najšľachetnejšie národy. Židia demoralizovali ako nepatrná menšina celé Francúzsko. Z altruistického a šťastného francúzskeho ľudu povstal ošklivý, peniazmi nenasýtený, skúpy ľud, ktorý sa priblížil ku hrobu hladovej smrti.“¹⁸⁴ Na záver článku Slovák poznamenal, že nedávno navštívil Slovensko generál Henoque, a keď sa ho opýtali, či má Drumont vo svojom diele pravdu ohľadom židov, odpovedal: „Bohužiaľ až veľmi!“

Židia podľa charakteristík vykresľovaných v denníku neboli budovateľským národom, nepracovali manuálne a mali sklon k deštrukcii: „Židia nie sú v stave na základe šlachetných snáh, svedomitej a najmä samostatnej práce, nesobeckosti nejake panstvo, kráľovstvo vybudovať. Oni sú odborníci v rúcaní. Aby niečo docielili, musia si Arijčanov požičať k pomoci.“¹⁸⁵ Autor v stati *Židovská otázka*¹⁸⁶ písal, že ak by poctivo pracovali, orali, kopali, rúbali, vo fabrikách pracovali (akože tak nečinia), bol by vzťah Slovákov k Židom oveľa lepší. Slovák sa k myšlienke, že Židia, na rozdiel od

¹⁸⁰ Slovák, 12. 7. 1921, s. 2, Židovský Vsesvetový sväz.

¹⁸¹ Slovák, 3. 9. 1921, s. 1.

¹⁸² Slovák, 6. 10. 1921, s. 2.

¹⁸³ Slovák, 14. 2. 1922, s. 2.; Slovák, 21. 2. 1922, s. 2.; Slovák, 23. 2. 1922, s. 2.; Slovák, 25. 2. 1922, s. 2.; Slovák, 28. 2. 1922, s. 2.; Slovák, 4. 3. 1922, s. 2 – 3.; Slovák, 19. 3. 1922, s. 2 – 3.

¹⁸⁴ Slovák, 14. 2. 1922, s. 2.

¹⁸⁵ Slovák, 21. 4. 1922, s. 4, Elitná spoločnosť.

¹⁸⁶ Slovák, 10. 6. 1920, s. 1 – 2.

pracovitého slovenského ľudu nepracujú manuálne, vracal opakovane a rád. V. Borovčan v liste uverejnenom v denníku o poprevratových pomeroch vo svojej obci písal: „Aj my sme tu pocítili následky slobody, ktorú sme využili k tomu, aby sme sa od našich židov oslobodili. Dvaja naši vážení občania založili si obchod a krčmu, a tak sa patrí. Nech zase židia idú ťažko pracovať, lebo sa im viac vyžierať nedáme. To si ale žiadame, aby aj naši obchodníci hľadeli svoj tovar od kresťanských závodov zadovážiť, lebo našich židov k užitočnej práci len tak prinútíme, keď všetci vospolok len svojich ľudí podporovať budeme.“¹⁸⁷ Slováč sa snažil písať aj odľahčeným štýlom a pri charakteristike Židov priniesol „úsmevné“ historky či žarty: „Žid ide dolu ulicou bratislavskou a číta „Program klubu Východoslovákov“, a keď vidí: „Členské len 30 korún, čo každému sa stonásobne vynahradi!“ , zakrúti hlavou – Ved’ to je krásny gšeft! A hneď sa utekal dať zapísať na člena.“¹⁸⁸

Z uvedených charakteristík je možné odvodiť, že nenávisť a nepriateľstvo (antisemitizmus) voči Židom v tomto období a na stránkach denníka *Slovák* mali silný národnopsychologický rozmer. Autori a ľudácke elity akoby si uvedomovali, že Židia disponovali vlastnosťami, ktoré Slovákom chýbali a vďaka nim si zachovali svoju židovskú identitu (náboženstvo, súdržnosť komunity v zlých časoch...). Kritizovali schopnosti Židov a ich správanie v „novej krajine“ vnímali negatívne. S odmietaním a nepriateľstvom vnímali fakt, že si veľmi rýchlo osvojili jej jazyk, akceptovali kultúru, zorientovali sa, prispôbili sa právnym normám, našli si svoje ekonomicko-sociálne zaradenie. Avšak toto všetko dosiahli bez toho, aby stratili svoje náboženstvo i tradície s ním spojené, väzby na vlastnú komunitu a v neposlednom rade, aby stratili svoju židovskú identitu. Slováci tieto schopnosti a lojalitu voči svojej komunite mali o poznanie slabšie.¹⁸⁹ Ak prechádzali asimiláciou, Slováci prijali nový jazyk (maďarský), kultúru a normy, avšak s tým, že začali vlastnou komunitou pohrdáť a odmietali vidieť svoje korene a hlásiť sa k nim. Tvrdím to s plným vedomím sociálno-ekonomicko-politických tlakov, ktoré boli na asimiláciu Slovákov vyvíjané. Podľa môjho názoru si túto skutočnosť ľudáci uvedomovali, čo eskalovalo ich nenávisť voči Židom, ktorí disponovali práve tými vlastnosťami, ktoré by radi videli u vlastného národa.

¹⁸⁷ Slováč, 5. 7. 1919, s. 3, Borovce.

¹⁸⁸ Slováč, 11. 6. 1922, s. 1, Žid ako taký.

¹⁸⁹ Dôkaz tohto tvrdenia vidím napríklad v počte tzv. „poprevratových Slovákov“.

1.5 Alkoholizácia, maďarizácia, ekonomické zdieranie a židovský krčmár

Témy ako židovská alkoholizácia a zdieranie Slovákov, židovský krčmár – agent maďarizácie a prideľovanie licencií na predaj alkoholu či licencií na trafiky boli dominantnými v rámci výpočtu krívd a nepravostí voči slovenskému ľudu, za ktoré sú zodpovední Židia.

Problém alkoholizmu najmä na slovenskom vidieku mal hlboké korene. Vzťah Slovákov k alkoholu veľmi presne vystihol Ján Lajčiak vo svojej knihe *Slovensko a kultúra*, ktorá pôvodne vyšla v roku 1921: „...*nieto príležitosti, čo by sa mohla zaobísť bez páleného. Keď sa Slovák narodí, hneď je na stole fľaša. Keď je sobáš, bez fľaše to ísť nemôže, pred pohrebom a po pohrebe už fľaša svieti na stole. .... Do roboty bez páleného nejde, robotu svoju bez páleného nedokončí. ... Či na to potrebné peniaze má alebo nemá, to na veci nič nemení, ale pálenka byť musí. Ak má, vytiahne ich z priečinka, ak nemá, alebo sused požičia, alebo žid zborguje.*“¹⁹⁰ Vládnuce elity a najmä slovenská inteligencia si (vzdelanci, kňazi) už za Uhorska uvedomovali potrebu protialkoholickéj propagandy. Petra Rybářová tvrdí, že práve v nej „*sa postava židovského krčmára využívala ako vzor zlého žgrolša, ktorý ľud demoralizuje pálenkou, ale občas aj ako vzor pragmatického, striedmeho človeka, ktorý nepije alkohol.*“¹⁹¹ Redakcia *Slováka* nadviazala na rétoriku týchto kampaní z predchádzajúceho storočia, prípadne zo starších textov aj citovala. Príkladom je rozsiahly článok Dr. Matrika *Z reči protipáleníčnych Kaplána Plošica*.¹⁹² Boli v ňom uvedené citáty z knihy *Reči proti paleničnje* vydané v roku 1846, ktoré podľa tvrdení v článku nestratili nič na aktuálnosti. Článok tvrdil: „*Nesatstno židovskuo plemu Ľudu nassjemu prwnu palenku podávalo. Kde sa oni wo wečom počte nachádzajú tam Ľud običajne zchudobnení jek w nassej vlasti tak aj w Polsku a Rusku, kde už do obecnjeho porekadla presslo: „Na krčme žid, bez Boha Lid, usad' na krčmu židáka, bude Žobrák zo Sedljaka.*““

Slovákom hojne opisovaný židovský krčmár, využívajúci slabosť slovenského ľudu vo vzťahu k alkoholu, bohatol a nezriedka bol zároveň aj agentom Uhorska (Maďarska) a jeho snáh o úplné politické a duchovné ovládnutie slovenského národa. Žid bol vinený aj za duchovnú porobu slovenského národa, pretože „*umne pestoval*

¹⁹⁰ LAJČIAK, Ján. *Slovensko a kultúra*. Bratislava: Vydavateľstvo Q111, 2007, s. 119–120.

¹⁹¹ RYBÁŘOVÁ, Petra. Antisemitizmus v Uhorsku v 80. rokoch 19. storočia. Bratislava: PRO HISTÓRIA, 2010, s. 159.

¹⁹² *Slovák*, 31. 8. 1924, s. 6.

v ňom opilstvo a tak otročil ho duchovne.“¹⁹³ Článok *Mor alkoholizmu*¹⁹⁴ sa podrobne venoval zásadným problémom Slovenska – alkoholizmu a absencii vzdelancov – inteligencie. „*Sme národom rukami pracujúceho ľudu,*“ čo však neznamená, ako uvádza autor, že by Slováci boli horší ako iné národy, ba dokonca „*...kysucký drotár môže byť na vyššom stupni ľudskej mravnosti a dôstojnosti ... Aj my milujeme náš drotársky ľud ešte väčšmi preto, lebo je nešťastnou obeťou: Nešťastnou obeťou biedy, chudoby pálenky a žida.*“ Za minulej vlády „*bol žid všemohúcim pánom i v politike a pomocou žandára odohnal od ľudu toho, kto sa k nemu s láskou priblížil. Dnes je síce v politike už nie pánom žid, ale v hospodárskom ohľade je ešte vždy pri moci. A čo je jeho zbraň i moc? Pálenka, ktorú mu i dnes česko-slovenská vláda tak iste lifruje a dodáva, ako tá bývalá maďarská. Ba všetky časopisy, ešte i vládne jednohlasne konštatujú, že ani za Maďarska sa nepredávalo na Slovensku toľko alkoholu, pálenky, rumu ako dnes a že dnes triráz ... štyriráz toľko krčiem máme na našom slovenskom kraji, ako ich bolo predtým. A kde je pálenka, tam je i bude pánom žid.*“ Slovák konštatoval, že vláda sa spočiatku pokúšala znižovať spotrebu alkoholu – odalkoholizovať Slovensko, ale nepodarilo sa jej to. „*Na Slovensku sa ponechali licencie Židom a aby sa i novým uchádzateľom vyhovel: rozdávaajú sa i nové a pre toľkých odpredávačov treba i liehu v dostatočnom množstve.*“ Týmito slovami denník obviňoval nielen Židov, ale aj štát, ktorý potreboval peniaze a dostal ich z alkoholu. Štátu nezáležalo na tom, že „*Žid vycicia z nich i tú poslednú kvapku krvi. Vláda potrebuje peniaze....*“

Ruský legionár Ján Kohout si všimol, že už pred vojnou sa Židia na Slovensku stávali veľkokapitalistami a tento istý proces sa odohrával aj v novej republike. Židia bohatli, spájali pozemky vďaka pálenke a Slovák bol vždy ukrátený: „*Žid mal všetko, len robotníkov potreboval. Aj tých ľahko dostal. Zavolať ich robotovať za pálenku. Tak ohlúpení Slováci urobili všetko židovi za pálenku. Dobré vedelo maďarské pánstvo, prečo nedalo Slovákom školy. Lebo ináč by nebolo možné Slováka pripraviť na koniec o najdrahšie o materinskú reč. Preto bratia Slováci pozor!*“¹⁹⁵ Majetok, ktorý sa dostal do židovských rúk predajom alkoholu, považoval denník za majetok získaný nečestne a podlo. Slovenskí gazdovia na svojom zjazde v januári 1919 navrhovali, aby sa tento majetok vrátil do slovenských rúk, „*aby sa pozemky pálenkou do rúk židovských*

¹⁹³ Slovák, 30.7. 1920, s. 1, Kam to spejeme?

¹⁹⁴ Slovák, 11.10. 1922, s. 1–2.

¹⁹⁵ Slovák, 22.7. 1920, s. 2–3.

preplávané mohli sa znova do našich rúk dostať.“¹⁹⁶ Aj J. H. Jablonovský v článku *Hospodárstvo*¹⁹⁷ opisoval, ako prichádzal židovský krčmár k majetkom. Zároveň vyzval vládu, aby obrátila svoju pozornosť na majetky, ktoré vlastnili židia – krčmári, a ktoré zhromažďovali už od 50. rokov: „Sú obce, kde tretina, štvrtina obecného, urbárneho poľa preplávalo do rúk židovských. Vieme, ako sa korheľovalo, pilo sa a neplatilo. A tak prišiel majetok na bubon. Kúpil ho krčmár ... A kúpil ho za čo chcel. Tieto majetky by dnes občania nazpät' kúpili. Aj patriční židia sú ochotní ich odpredať, ale žiadajú nesmierne ceny za ne. Nech tu zakročí čím skorej vláda, aby občania mohli si tie pozemky za slušnú cenu kúpiť, aby neprišli do rúk cudzích.“ Článok *Kontraktálny pijan*¹⁹⁸ popisoval skutočný príbeh o strate majetku slovenského hospodára. *Slovák* uvádzal príbeh na pokračovanie, kde opisoval slovenského gazdu, ktorý bol zvolený za richtára a ktorého pripravil o majetok Žid – árendátor krčmy.

V kontexte uvedených skutočností sú zaujímavé dva názory. Prvým je názor sociológa Antona Štefánka, ktorý konštatoval: „Vyšlo najavo, že kresťanskí krčmári nie sú lepší od židovských. Rozdiel je v tom, že kresťanský krčmár pije spravidla spolu so svojimi hosťami, čo židovský nikdy nerobil.“¹⁹⁹ A názor Alexandra Macha, redaktora *Slováka*, neskôr ministra vnútra slovenského štátu, ktorý vo svojich pamätiach priznal svoj omyl: „Dnes už viem, že vina nebola len v Židoch – Židov u nás už niet, no pije sa ďalej.“²⁰⁰

Avšak tradičná „mantra“ antisemitov v slovenskom prostredí – obraz židovského krčmára, ktorý zdiera nevinného slovenského vidiečana, bohatne na jeho nešťastí a trápení, oberá ho nielen o majetok, ale aj o duchovné rozmery jeho života – fungovala veľmi dobre. Umožňovala prenášať na Židov zodpovednosť jednak za alkoholizmus na Slovensku, za prečiny, ktoré vznikli pod jeho vplyvom a tiež za straty majetku postihnutých alkoholizmom.

1.6 Pridelovanie licencií na predaj liehových nápojov

Slovák v priebehu celého sledovaného obdobia opakovane a dôrazne upozorňoval svojich čitateľov, ale aj vládu a príslušných činiteľov na pridelovanie licencií na predaj

¹⁹⁶ *Slovák*, 30. 1. 1919, s. 3 – 4.

¹⁹⁷ *Slovák*, 20. 2. 1919, s. 4.

¹⁹⁸ *Slovák*, 1. 7. 1923, s. 3; *Slovák*, 3. 7. 1923, s. 3; *Slovák*, 4. 7. 1923, s. 2.

¹⁹⁹ JELINEK, Ješajahu. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí: Zborník statí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 19.

²⁰⁰ MACH, Alexander. Z ďalekých ciest. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 2009, s. 208.

liehových nápojov. Taliansky domobranec článkom *Von s votrelcami!*²⁰¹ prispel do rubriky Chýrnik: „*Vidím po našich obciach plakáty, na nich Slovák drží za krk Maďara a kričí „Von s votrelcami.“ Keď toto vidím, vždy sa mi vzbúri krv. Von s votrelcami! sa kričí a pritom votrelci sa púšťajú do našej republiky a dobre sa im vedie. Sú to židia, majú licencie a sú väčšími pánmi, ako kedysi boli! Nám sa sľubovalo, že dostaneme licencie, trafiky a miesto nás židom to dali! Chyťme sa toho vážne a nie na plakátoch kričme von s votrelcami! Nech je konečne Slovák pánom na Slovensku a nie kadeaká zberba židovských puštošov!*“ Článok *Čo je s licenciami?*²⁰² dokonale vystihol prepojenie žid – krčma – licencie – maďarizácia: „*Najväčším nepriateľom slovenského ľudu je židovstvo, a to mestské židovstvo práve tak ako i dedinské. Ba toto druhé ešte viac ako to mestské. Po slovenských dedinách rozsiahnutí židia na koreň nášho národa založili svoju záhubnú sekeru; kazili hmotne i mravne náš ľud, ... Prostriedok židovstva k vyrvaniu a zničeniu koreňa nášho národa, nášho slovenského ľudu, bola krčma. Bojovalo sa proti tejto pevnosti židovskej, ale márne! Maďarské vlády v židoch nachádzali svojich najoddanejších emissárov a preto naše náreky a volanie o pomoc boli nevyslúchnuté! ... Po celom Slovensku bez všetkej agitácie jednomyselne sa pohla všeobecná žiadosť: krčmy vyňať z rúk židov! Odobrať im licencie a oddať ich našim ľuďom, spoľahlivým Slovákom a našincom! .... Prosby sa množia .... a revíziu rozkazujúce ministerské nariadenie ešte vždy mešká a následkom toho – židia – krčmári, naši najzákernejší nepriatelia ešte vždy šenkujú, ešte vždy znemravňujú náš národ! .... Odtáhovanie revízie licencií považuje za tajnú podporu židovstva! ... Tak sa nám pozdáva, že vláda dl'a starého maďarského systému udržať, ďalej podporovať chce židovstvo, naň si chce zakladať, namiesto toho, žeby raz zasiahla tam, kde nás Slovákov najviac bolí. Nie od Krista, nie od Ríma, nie od kontessii, nie od kňazov a katolíckych učiteľov, ale od židovstva nech nás oslobodí vláda! To si žiada Slovensko, to je rana Slovákov, sem nech obráti pozornosť, účinnosť a moc svoju vláda a nie na potieranie kresťanstva a náboženstva!*“ Vo vzťahu k prideľovaniu licencií vyjadril Slovák rozhorčenie aj v stati *Klam, podvod, nespravodlivosť a všetko možné.*²⁰³ Rozoberal v ňom konkrétny prípad zo Žakaroviec, kde „*...chytrácky rozum syna vyvoleného národa neustal v práci, aby mohol zadovážiť licenciu pre seba.*“ Tento sa spojil aj s vrchným četníkom Valom, „*že k akej národnosti patrí p. vrchný Valo, myslím netreba spomínať.*

---

²⁰¹ Slovák, 18. 7. 1920, s. 3.

²⁰² Slovák, 26. 7. 1919, s. 2.

²⁰³ Slovák, 15. 1. 1922, s. 3.

Tak sišli sa dvaja vyvolen a skomponovali tú akúsi prosbičku, aby sa úrady smilovali. “ Slováč tvrdil, že licenciu dostal „syn vyvoleného národa“ klamom a nespravodlivo. Na záver autor skonštatoval: „Len sme zvedaví, dokiaľ bude toto ešte ľud a úrady trpieť?“ Podobný prípad z Hubiny bol spomenutý v článku *Nenásytní židia*.²⁰⁴ Uvádza sa v ňom: „...mimovoľný vztek schytí človeka, keď pozoruje tú nenásytnú pažravosť na Slovensku bydliačich židov.“ Žid si vymohol licenciu a „tiež podobné veci sa dejú v Moravanoch, kde žida pripustia ešte i k obecnej pečiatke. Už dosť bolo vyžierania a podobných výčinov za vojny. Náš ľud si to dobre zapamätal, dosť sa natrpel, dľa toho nech sa i drží.“ Na titulnej strane v májovom čísle z roku 1922 sa ocitla informácia o dianí na Spiši s názvom *Židovský škreč pre licencie*.²⁰⁵ Židom sa nepáčilo, že im boli odňaté licencie na predaj alkoholu a predniesli sťažnosti. „Sťažovali sa, že k tomu nesúci ľudia dostanú licencie, akoby kresťan len stále musel hrdlačiť a nemal žiadneho práva, si tiež nejakým ľahším spôsobom vyrobiť každodenný chlieb a prísť k niečomu, židia teda len seba držia za súcich, schopných a oprávnených k tomu. Ustálili, že v záujme svojich, podľa nich ukrivdených, súdruhov či súvercov zakročia na najvyšších miestach spojenými silami.“ K situácii na Spiši sa Slováč vrátil aj o niekoľko týždňov v článku *Naše úrady a židia*.²⁰⁶ Autor skonštatoval: „Česi a Židia sa v našej republike čím ďalej, tým viac dorozumejú na úkor kresťanského obyvateľstva“ a predpokladal, že „aj tajná podplatná ruka musí pracovať.“ Svoj názor zdôvodnil tak, že „do obce patrí dľa zákona len jedna krčma, ale aby českí semiti podporovali svojich blízkych, svojmu človekovi ešte jednu licenciu dajú. Či je toto nie alkoholizovanie Slovenska? Či tí páni, ktorí teraz bezočive stranícky si počínajú, vedia, koľká zodpovednosť teraz leží na ich pleciach, keď pijaviciam ešte aj otravu dajú do rúk? A toto sa deje na celom Slovensku a Podk. Rusi od Moravy až po Marmoš. To je tá republikánska spravodlivosť a pridržanie sa Masarykovho abstinenčného programu!“ Nespokojnosť s prideľovaním licencií viedla aj k uverejneniu článku *Gen. finančné riaditeľstvo v Bratislave a delenie licencií*²⁰⁷, kde odznelo tvrdenie, že „záležitosť licencií na Slovensku je veľmi trápna. Mnoho křiku bolo a ešte bude pre ne.“ A problém sa neskončí, kým na čele generálneho finančného riaditeľstva nebude „dobrý kresťan, ktorý by otázku v prospech Slováčkov rozriešil.“ Článok riešil prípad z Prešova, kde dostal licenciu žid Rosenberg a zároveň všetky licencie bardejovského pivovaru mali Židia: „Ajhľa, nepriatelja Rímu posilujú

²⁰⁴ Slováč, 3. 1. 1922, s. 3.

²⁰⁵ Slováč, 7. 5. 1922, s. 1.

²⁰⁶ Slováč, 8. 8. 1922, s. 5.

²⁰⁷ Slováč, 14. 7. 1923, s. 3.

židovládu na Slovensku a pomocou židov alkoholizujú a ničia finančne slovenský ľud.“ V Piešťanoch bola Židovi licencia najskôr odňatá, no po istom čase mu ju znova prideli. To viedlo denník ku konštatovaniu: „*Toto je všetko dôkaz k tomu, že vládne kruhy so Slovenskom a slovenskými ľuďmi nesmýšľajú vážne, chcjú pomocou židov (teraz čechoslovákov!) i ďalej nechať slovenský ľud v objatí pijatiky. Tiež na židofílský smer, ako následok židorealizmu českého to vrhá hrozné tiene.*“ Vládu denník kritizoval v príspevku *Krčmy na Slovensku*,²⁰⁸ pretože nelákala ľud do knižníc, ale do krčiem. Po prevrate nastala snaha o oslobodenie „*zpod jarma židovského a v niektorých obciach veľmi rázne skončili so židovskými krčmármi.*“ Avšak po niekoľkých rokoch prišlo trpké sklamanie a „*zabudlo sa na odalkoholizovanie národa, menovite vláda zabudla na to, aby pre seba získala prostú sedlač, sama natískala chciam rum. Licencie poukávané židom ešte maďarskou vládou nie, že neboli zrušené, ale vydané ešte nové.*“ Prednáška Dr. Karola Lányiho sa tiež týkala alkoholizmu, ktorým „*bolo Slovensko nebezpečne zaplavené.*“ Riešenie videl v obmedzení predaja vína a piva, pričom predaj liehových nápojov mal byť úplne zakázaný. Uviedol, že sa nikdy nedovážalo toľko liehovín a „*nikdy sa toľko liehových „židovských spoločností“ pod ochranou našich bánk nezaložilo ako práve teraz po vojne.*“ Na podporu svojich tvrdení o nebezpečenstve alkoholu prevzal aj citáty z Talmudu. Na záver uviedol: „*Sťažujeme si, že vraj žid bohatne! Áno, lebo opilého žida málokto videl, Žid bohatne, majetok prepíja Slovák, kresťan. Naši židia zakladajú na Slovensku nové liehovary a pálenice a počet výčapov a predajov zo dňa na deň rastie.*“²⁰⁹

Téma prideľovania licencií na predaj liehu bola pomerne častou v tomto období. Denník pripomínal, že prideľovanie príslušných licencií v Československej republike nadviazalo na uhorskú tradíciu. V rámci nej boli preferovaní Židia a licencia pre nich predstavovala akúsi odmenu za informovanie a donášanie vrchnosti, a zároveň im umožňovala získavať nové informácie.²¹⁰ Ľudáci naznačovali, že táto tradícia pokračuje, iba „vrchnosť“ sa zmenila, namiesto Maďarov boli v úradoch Česi, ktorí Židov jednoznačne uprednostňovali. Ako uvádza Andrej Jelínek, neexistuje vedecké

---

²⁰⁸ Slovák, 28. 7. 1923, s. 2.

²⁰⁹ Slovák, 13. 5. 1923, s. 7.

²¹⁰ Je nutné si uvedomiť náväznosť na úlohu židovského krčmára pri alkoholizácii Slovenska. Vďaka pridelení licencií prostredníctvom alkoholu udržiaval tiež národ v nevedomosti a zaostalosti, čo uhorskej vrchnosti vyhovovalo.

spracovanie a analýzy údajov o židovskej účasti v slovenskom hospodárstve a ich skutočnom podiele v prípade licencií.²¹¹

1.7 Zvýhodňovanie Židov v Československej republike

Slovák sa opakovane vyjadroval aj k postaveniu Židov v Československej republike. Kritizoval pražskú vládu, že preferuje a zvýhodňuje Židov na úkor slovenských katolíkov. Za jeden z dôkazov protektívneho vzťahu republiky k Židom považovali ľudáci už spomínané pridelenie licencií na predaj alkoholu či licencie na trafiky: „*Slováci invalidi sú poškodení v záujme židov zbohatlíkov!*“²¹² Stať *Kto teraz panuje nad nami?*²¹³ sa venovala rozloženiu politických síl vo vláde a okrem iného uviedla: „*Finančný minister je žid Kuneš Sonntag – tento dáva licencie a trafiky, preto židia tak spokojne šenkujú d'alej. Tam je vo vláde aj druhý žid minister, menom Winter – tento je teraz najväčší patrón židov, tomuto telegrafuje hneď každý žid, keď sa mu to najmenšie stane.*“ Takejto vláde – podľa *Slováka* – ľud nedôveruje. Článok *Židia v československej republike*²¹⁴ bol o rozhovore s nemenovaným pánom referentom, v ktorom autor spomínal často kladenú poprevratovú otázku „*Čo bude s židmi?*“ Referent vypovedal o existencii „bodov“, ktoré mali Židov obmedzovať. Autor článku však skonštatoval, že nič z toho nebolo splnené a dodal „*Slovák ostane v každom ohľade väčším otrokom, aj ako bol dosiaľ. Ponevác dnes ho žid, socialist, domovínár a čo ja viem ký ešte parom sem tam strká a pumpuje z neho tú dobrú kvapku krve kresťanskej.*“

Slovák sa snažil vo verejnosti šíriť názor, že Židia by nemali pôsobiť vo verejných úradoch, pretože tam „*patria len roduverní.*“²¹⁵ Nesúhlasil ani s obsadením miesta riaditeľa Východoslovenského múzea v Košiciach Dr. Polákom. V tomto prípade videl dvojitú ranu Slovensku: Dr. Polák bol Žid a pochádzal z Čiech „*V Košiciach je na príklad representantom slovenskej kultúry žid, odial'si z Česka. ... Tak riešia úrady židovskú otázku Slovenska? To je tá sľubovaná revízia koncessií, ktorá nám mala pomôcť zbaviť sa ich? Áno, bratia Češi, máme tuná málo židov, len nám ich pošlite ešte viacej! My Slováci budeme robiť takým Drom Polákom stafáž, my štátotvorný element*

²¹¹ Pozri JELINEK, J. Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 228.

²¹² *Slovák*, 16. 3. 1924, s. 2, Nespravodlivé udeľovanie licencií v Banskej Štiavnici.

²¹³ *Slovák*, 13. 1. 1920, s. 3.

²¹⁴ *Slovák*, 12. 9. 1920, s. 2.

²¹⁵ *Slovák*, 19. 4. 1919, s. 5.

republiky! Či nepominuli ešte tie časy, kedy aj v Martine Slovenský dom musel mať za reštaurátéra žida, aby sa nič nemohlo stať!“²¹⁶ V protipolákovskom duchu pokračoval v tom istom vydaní aj článok *Kalvária slovenských umelcov*,²¹⁷ v ktorom sa uvádzalo: „Teraz je už múzeum hotové, ustálené, len zachovať ho je treba – na tento úkol sa však umelec – Slovák nehodí. Na to je treba – advokát, žid, Čech – pán Dr. Polák. Ten pán má všetky tri vlastnosti pravej dokonalosti, všetky tri vlastnosti pravej uspôsobivosti, pravej kvalifikácie „československej“.“

Vláda nedodržala ani sľuby, ktoré dala roľníkom na Turci: „Všetko zrekvirovali a ľudia druhej mienky nemajú smelosti vystúpiť. Len protežované deti Šrobára – židia. Zelení roľníci mysleli, že majú židov v pasti, kupčili s nimi a vysvitlo, že židia majú roľníkarov v hrsti. ... Nuž židia sú pánmi u nás.“²¹⁸ Autor publikujúci pod pseudonymom Dřžavín opisoval konkrétnu situáciu a konkrétne posty, ktoré obsadili Židia: „Teraz po prevrate by sa bolo patrilo, aby žid bol dal peniaze národu a tak odčinil svoju chybu. Ale nie, on organizuje židov, keďasuje veselo a arogantne sa chová voči nám.“ V článku sa objavili aj hanlivé výrazy, napríklad „... aby sa jeho židovskej kožke nič nestalo ... pehovatý židák...“ Časť článku cenzúra „vybielila“. Denník kritizoval aj ústavu a dĺžku trvania jej prípravy: „Za tú dobu mohlo výjsť dielo dokonalé, ale naša ústava dielom takým není.“²¹⁹ Nespokojnosť vyjadrovala redakcia denníka predovšetkým s paragrafom venujúcim sa školám a vede: „Je vidieť, že mnoho tí pánovia nemysleli a o vede mnoho toho nevedia. Ináč keď žid dr. Meisner je pôvodcom ústavy, tak sa nedivíme, že to s tou vedou špatne dopadlo. Však čo môže žid vedieť o vede – o kšefte to áno, ale viac nie.“

Podľa tvrdení denníka *Slovák* vyplynulo, že Židia sa po vzniku Československej republiky dostávali do zvýhodnených pozícií a boli pražskou vládou jednoznačne preferovaní na úkor slovenských katolíkov. Židom sa darilo uplatňovať vo všetkých oblastiach vrátane štátnej správy, museli však odolávať českej konkurencii presne tak ako Slováci. Ich konkurencieschopnosť a životaschopnosť bola väčšia, čo vyvolávalo nepriateľstvo voči nim. Na druhej strane nie je zanedbateľným faktom ani konštatovanie Andreja Jelinka: „Žid si nemohol nájsť živobytie ľahko. Štátne úrady, pošta a železnice

²¹⁶ Slovák, 19. 3. 1920, s. 2, Košické museum.

²¹⁷ Slovák, 19. 3. 1920, s. 2 – 3.

²¹⁸ Slovák, 3. 4. 1920, s. 2, Z turčianskeho pašalika.

²¹⁹ Slovák, 3. 4. 1920, s. 4, Ústavu máme.

boli pred židovskými uchádzačmi takmer uzavreté.“²²⁰ Toto tvrdenie čiastočne dokazuje aj fakt, že po vzniku republiky sa viac ako 42 % Židov živilo obchodom.²²¹

1.8 Vzťah medzi prezidentom Masarykom a židovskou komunitou

V článku *Proti judaizmu, materializmu, kapitalizmu*²²² v rámci rubriky *Chýrnik* sa v súvislosti so Židmi uvádzalo, že „*bola uzavretá smluva medzi židmi a prezidentom Masarykom, bolo by zapotreby, aby sa národ proti tomu postavil, lebo 400 židov v ministerstvách miestnych prevyšuje číslo pomernosti, ktoré židom na jejich počet 350 tisíc patrilo.*“ Takto nepriamo bola spomenutá možnosť zaviesť nariadenie „*numerus clausus*“ v štátnych úradoch. Toto však podľa právnych i nepísaných morálnych noriem republiky nebolo prípustné. Článok zároveň naznačoval blízky vzťah prezidenta Masaryka so Židmi. Náznakom či otvoreným tvrdeniam, že prezident Masaryk mal bližšie k Židom ako ku katolíkom, sa denník venoval opakovane. Podľa informácií *Slováka*, publikovaných v stati *Dve zprávy, ktoré sú zaujímavé*,²²³ poslal prezident pozdravný telegram židovskej svetovej porade. K tomu istému telegramu sa denník vrátil aj v článku *Katolíci a židia v československej republike*,²²⁴ v ktorom porovnával prístupy ku katolíkom a Židom v republike. Začínal výrokmi ministra Vavra Šrobára, ktorý „*usilovne hájil židov ako vzorných občanov a špinil katolíctvo a obviňoval ho paušálne z maďarónstva,*“ Ironicky pokračoval: „*Pri svetovej konferencii židovstva v Bratislave osvedčili sa ministri naši, ktorí tam zastupovali našu vládu, že židia sú najcennejším elementom pre konsolidovanie nášho mladého štátu. Inu, či chlieb ješ, toto pieseň spievaj.*“ Článok s horkosťou pripomenul telegram prezidenta Tomáša G. Masaryka zaslaný židovskému kongresu v Karlových Varoch, pretože na zjazd katolíkov neprišiel žiaden zástupca vlády a pán prezident odišiel na letný pobyt. Článok končil konštatovaním: „*Snáď by bolo najlepšie, keby sa naša vláda otvorene pridala k židovstvu...*“ Podobný prípad dokumentuje aj správa z Nítry, kde prezident položil základný kameň chudobinca a „*isté osoby požiadali družinu prezidentovu, či môžu do*

---

²²⁰ JELINEK, J. Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 231.

²²¹ Pozri HRADSKÁ, Katarína: *Postavenie Židov na Slovensku v prvej československej republike*. In HOENSCH, K. Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Ľubomír (zost.). *Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku*. Bratislava: Veda, 1999, s. 136.

²²² *Slovák*, 28. 4. 1920., s. 3.

²²³ *Slovák*, 19. 8. 1920, s. 2.

²²⁴ *Slovák*, 12. 9. 1920, s. 1 – 2.

slávnosti vziať obyvkľé kresť. náboženské obrady. Dostali rozhodnú zamietavú odpoveď. Naproti tomuto dl'a zvestí Lid. Nov. prijal prezident od orthodoxného židovského rabína Áronské požehnanie.²²⁵ Správa Židovský rabín chválil prezidenta Masaryka²²⁶ bola prevzatá zo Slovenského denníka a uviedla, že bratislavský hlavný rabín Dr. Funk vo svojej sobotnej kázni vyzdvihol veľký mravný význam Masarykovho heroického stanoviska, v ktorom sa postavil za obnovenie Hilsnerovho procesu a za jeho plné oslobodenie. Tému o blízkom vzťahu prezidenta so Židmi dokazoval podľa denníka aj fakt, že prezidentova dcéra Alica sa priatelila „so židom Bondym.“ Článok ironicky konštatuje, že „by bolo veľmi krásne, keď by s ňou obýval kráľovský hrad žid Bondy, budúci český Rotschild.“²²⁷ Nepriama kritika hradu a prezidenta odznela aj v ďalšom článku s otáznikom *Kde boli?*²²⁸, v ktorom Slováč polemizoval so Slovenským Denníkom o tom, kto sa zastával slovenského ľudu pred prevratom. Slováč odkazoval, že to boli predovšetkým kňazi, ktorí brojili „proti krčmám, proti opilstvu a proti židovskému kapitalizmu. ... 99 proc. kat. kňazstva boli otvorení autonomisti vtedy, keď skoro všetci zelení a červení páni so židmi spolu v jednom brde tkali. Nechcem povedať, ktorí všetci zastávali vtedy židov, lebo by už veľmi vysoko musel ísť, a to by vás potom mrzelo. Ináčej otvorte si oči a hneď budete vidieť, že tí istí páni nie sú ešte ani teraz židom cudzí. Kmotrovstvo ešte trvá, ale je možbyť voľačo opatrnejšie. Na najvyššom mieste republiky o ochranu žiadajúcim katolíkom povedal asi toľko: Keď chcete, ochráňte sa sami. Ak nie nuž zahyniete, to je vaša vec. Ale židom na tom istom mieste veľkodušne povedali. – Nebojte sa, ani tá najmenšia krivda sa vám nestane! A ani nemajú krivdy. Od toho času obzvlášte nie. Ba sľub potvrdil sa aj rodinným sväzkom.“

Prvý československý prezident Tomáš G. Masaryk sa čoskoro po svojej inaugurácii stal významným symbolom republiky, jej systému a ideológie čechoslovakizmu. Bol vypestovaný Masarykov kult, pričom, ako tvrdí Milan Zemko, dôvodov na jeho kultiváciu bolo hneď niekoľko.²²⁹ Slováč si veľmi pozorne všimal vzťah prezidenta Masaryka a Židov a nezriedka ho kritizoval. Tvrdil, že z pozície prezidenta to bol vzťah vysoko protektívny. Na druhej strane je nutné pripomenúť, že aj Židia mali k prezidentovi pozitívny vzťah, najmä z toho dôvodu, že v ňom videli záruku fungovania demokratického a právneho systému republiky. Kritika tohto vzťahu niesla

²²⁵ Slováč, 19. 8. 1923, s. 4, Masaryk požehnaný židovským rabínom.

²²⁶ Slováč, 7. 2. 1923, s. 3.

²²⁷ Slováč, 16. 10. 1920, s. 3, Radosť rodičov sú ich deti.

²²⁸ Slováč, 3. 3. 1921, s. 3.

²²⁹ Pozri ZEMKO, Milan. Občan, spoločnosť, národ v pohybe slovenských dejín. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 140 – 142.

v sebe niekoľko rovín – jednak to bol opakujúci sa mýtus o zvýhodňovaní Židov (vedome podporovaný prezidentom) a jednak v tejto téme začala prebleskovať aj kritika ideológie čechoslovakizmu, ktorej zakladateľom a hlavným predstaviteľom bol prvý prezident.²³⁰

1.9 Zvýhodňovanie Židov na úkor slovenských katolíkov

Slovák veľmi citlivo reagoval na opatrenia vlády v oblasti náboženstva a školstva, ním vnímané ako obmedzenia katolíkov a katolíckej cirkvi v republike.²³¹ Svedčí o tom aj výrok: „*Presvedčení sme, že v novom štáte nebudú tak ukrivdení kresťania!*“²³² No akoby redakcia denníka bola rada, že jej vláda toto presvedčenie, najmä vo vzťahu k Židom vyvracala, čím sa otvárala možnosť negatívneho vymedzenia voči nim. Štylizácia a obsah článkov mali nezriedka evokovať strach slovenských katolíkov z útoku Židov na náboženstvo, vieru a samotnú katolícku cirkev. Príkladom môžu byť články *Kultúrny boj zúri*²³³ a *Kancelparagraf*.²³⁴ Prvý bol namierený proti nariadeniam vlády, ktoré obmedzovali pôsobenie cirkvi. Išlo napríklad o „*Výnos o nepovinnom náboženstve v školách*“ a denník uviedol, že pôvodcom tohto nariadenia bol Žid. Zároveň sa vydal do útoku a upozorňoval na ďalšie problémy spoločnosti: „*za Habermanom ide Leo Winter, minister stravovania, náhodou žid, siaha po kláštoroch, rehoľníkoch a rehoľách. ... O kasárňach, bordeloch, krčmách, nevestincoch a rozličných brlohoch nevie nič pán minister žid?*“ V podobnom duchu sa niesol aj druhý článok. Týkal sa nariadenia o zákaze duchovných zasahovať do politického alebo štátneho života. Návrh nariadenia, ktoré bolo následne schválené, predniesol Dr. Stránsky, čo *Slovák* patrične okomentoval: „*Že vraj je to potrebné pre čistotu náboženstva (?) Hľa ako sa on žid – Stránsky stará!*“ Okomentované bolo i nariadenie Ministerstva školstva a národnej osvety ČSR, v ktorom sa uvádzalo, že židovskí žiaci v sobotu nemajú byť nútení písať, kresliť a učiť sa ručným prácam: „*Teda židom po vôli*

²³⁰ Pozri FATRANOVÁ, Gila. Slovensko a jeho spravodlivý medzi národmi. In MEŠŤAN, Pavol (zost.). *Acta Judaica Slovaca*, 2009, č. 15, s. 60.

²³¹ Pozri KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Slovensko na ceste k demokracii. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, s. 30.

²³² *Slovák*, 6. 2. 1919, s. 4, Spišská Magura proti Židom.

²³³ *Slovák*, 27. 2. 1919, s. 1.

²³⁴ *Slovák*, 27. 2. 1919, s. 2.

všetko, kdežto toto isté ministerstvo nariadilo kríže a sväté obrazy zo škôl povyhadzovať a vyučovanie náboženstva katolíckeho trpí tiež len ako predmet nepovinný.²³⁵

Štatistický prehľad židovskej populácie poskytol denníku východisko k záverom: „Žiaden iný národ nemá taký vplyv ako židia. Majú predné bohatstvo, ktoré im otvára všade dvere, ale majú ešte jednu vlastnosť, ktorá im zjednáva vážnosť. A touto vlastnosťou je: využitie zákonov. Oni dobre znajú zákony, ktoré môžu pre seba využiť a tak chodia deputácie na všetky vplyvné miesta, všade intervenujú a chránia svoje záujmy. Keby katolíci podobne vystupovali, to by sa nikdy nesmeli dovoliť náboženstvo urážať v škole, na schôdkach, shromaždeniach a novinách, ako je tomu teraz. Do Židov sa nebije preto, že hneď zakročia, my však si necháme všetko ľúbiť. Ale príde doba, keď ani my si všetko nedáme ľúbiť.“²³⁶ Obvinenie, že Židia boli v republike z najvyšších miest ochraňovaní na úkor katolíkov, zaznelo aj v stati *Ináč židom, ináč katolíkom*.²³⁷ Citovaný bol nemenovaný vysoký reprezentant republiky, ktorý mal povedať, že „katolíci budú mať toľko práv, koľko ovládajú vydobytí.“ Podľa Slováka sa takto vyjadril aj napriek výsledkom volieb, v ktorých katolíci dosiahli viac ako 756 tisíc hlasov a Židia iba 80 tisíc. Na druhej strane tento nemenovaný vysoký reprezentant republiky mal odkázať Židom: „Nebojte sa, vám sa nič nemôže stať.“

Podobne denník reagoval aj na štatistické informácie zo sčítania ľudu podľa náboženstva: „Teda v trinásťmiliónovom štáte je 11 miliónov katolíkov. A pri takomto pomere skutočne bezočivý bol teror drzích indivíduí, ktoré si s katolíkmi počínali ani keby to bola ohromná menšina, že 300 tisíc židov viac práva má v republike ako 11 miliónov katolíkov. Židom jediný kostol nebol odobratý, evanjelikom tiež ani jeden a katolíkom vyše tisíc!“²³⁸ Článok *Sčítanie ľudu a detí*²³⁹ apeloval na učiteľov a rodičov, aby správne viedli svoje deti k slovenskej národnosti: „Najväčší vplyv na rodičov majú ich deti. Keď dieťa povie: „Som Slováč!“ otec neodhodlá sa tak snadno byť niečím iným. ... Prehovorme tiež k deťom národnosti židovskej. Židia nech sa hlásia k národnosti židovskej alebo nech idú s národom štátotvorným a nie proti nemu: alebo Žid alebo Slováč.“ Denník okomentoval aj krátku správu o hodnote Rotschildovho majetku: „Na ohromný majetok židov neukazuje ale nikto, lež o majetku cirkevnom sa

²³⁵ Slováč, 12. 10. 1920, s. 3, Židom po vóli všetko.

²³⁶ Slováč, 10. 3. 1922, s. 3, Židov je na svete 13 a pol milióna.

²³⁷ Slováč, 8. 5. 1920, s. 3.

²³⁸ Slováč, 18. 2. 1923, s. 1, Sčítanie ľudu dl'a náboženstva. (Katolíkov je v štáte 11 miliónov).

²³⁹ Slováč, 15. 2. 1921, s. 4.

*hovorí stále...*²⁴⁰ *Slovák* publikoval rozhorčené reakcie na neoverené informácie získané z „počutia“. Autora článku Jána Grebáča Orlova pohoršila informácia o nariadení vlády, ktorú získal pri ceste vlakom do Bratislavy, kde počul, že katolícki kňazi vraj nemajú dostávať pasy. Utajené nariadenie malo byť zdôvodňované tým, že kňazi sú nespoľahliví. Autor ho komentoval: „Každý žid, každý keľas, ba každý vlastizradca má voľnosť chodiť sem i tam. Toho nikto nekontroluje. Tým sa sloboda neobmedzuje. To sú všetko spoľahliví ľudia, tým sa všetko dovoľuje.“²⁴¹ Tému o vydávaní pasov *Slovák* otvoril aj v súvislosti s vyjadreniami Dr. Eduarda Beneša o tom, že Židia z Rumunska a Poľska, ktorí cestovali cez československé územie, by nemali ťažkosti s pasmi. Na záver článku *Pasová aféra*²⁴² denník dodal: „Teda židom vydávajú pasy, kat. biskupi sú nespoľahliví, oni nemôžu dostať pas. Ba či dostane pas Msgr. Hlinka?“ Andrej Hlinka sa práve v inkriminovanom čase pripravoval na cestu do Ameriky, kam ho pozvali americkí krajanovia. Očakával, že ako osoba súdená a odsúdená za politické delikty bude mať problémy s vydaním pasu. *Slovák* týmito narážkami informoval verejnosť o probléme a pripravoval si vhodnú východiskovú pozíciu pre útoky voči vláde a príslušným úradom v prípade zamietnutia Hlinkovej žiadosti o pas.

Na hranici absurdity a čierneho humoru je dôkaz o údajnom uprednostňovaní Židov a evanjelikov pred katolíkmi. *Slovák* ho predložil v súvislosti s daňou z náhrobných kameňov. Denník tvrdil, že katolíkov, používajúcich bohatšiu výzdobu hrobov ako evanjelici a Židia (tí „užívajú k výzdobe hrobov kamene rovnoploché“²⁴³), táto daň de facto sankcionuje. *Slovák* svojich čitateľov upozornil v článku *Pohrabná štola u židov*,²⁴⁴ že katolíci sú aj na svojej poslednej ceste oveľa skromnejší ako Židia. Publikoval pohrebné náklady Žida obchodníka Bondyho, ktorý zomrel v Prahe v roku 1916, a porovnával ich s nákladmi na pohreb katolíkov: „*Jak nepatrná je proti tomu štola katolíkov! Okrem toho musia židia platiť každý rok daň náboženskú na udržiavanie svojich náboženských záležitostí.*“

Otázka náboženstva bola pre SĽS (HSLŠ) z prirodzených dôvodov obzvlášť citlivá. Republika hlásala odluku cirkvi a štátu, snažila sa o vysokú mieru sekularizácie aj v školstve, pričom sekularizácia a modernizácia oslabovala tradičný katolicizmus. Ako skonštatoval Róbert Letz Andrej Hlinka a jeho spolupracovníci mali od počiatku

²⁴⁰ *Slovák*, 6. 11. 1920, s. 3, Jediný žid Rotschild.

²⁴¹ *Slovák*, 1. 7. 1922, s. 1, Kňazi sú nespoľahliví (Tajnosti administrácie).

²⁴² *Slovák*, 12. 12. 1923, s. 4.

²⁴³ *Slovák*, 23. 10. 1920, s. 3, Prepychová daň z náhrobných krížov.

²⁴⁴ *Slovák*, 11. 3. 1920, s. 4.

isté výhrady, ktoré sa týkali predovšetkým katolíkov a náboženstva ako takého: „*Išlo tu o nedostatočné akceptovanie slovenských katolíkov v rozhodujúcich politických funkciách, ale aj o potrebu zastaviť šíriace socialistické hnutie a sekularizačný tlak.*“²⁴⁵

Publikované výhrady zapadali presne do modelu obrany katolíkov a zároveň navodzovali nepriateľské postoje voči Židom, ktorí opäť získavali výhody.

1.10 Židovská karta

Súčasťou politického boja SLS bolo aj využívanie „židovskej karty“. Týmto termínom je možné pomenovať metódy, v rámci ktorých sa židovská problematika používala v predvolebnom a volebnom boji či ako tromf pri diskreditácii politických súperov v očiach občanov – voličov. Nedôveryhodné mali byť tie politické strany, ktorých členovia, sympatizanti či podporovatelia boli aj Židia. V rámci predvolebného boja pred voľbami do Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia, ktoré sa uskutočnili 18. 4. 1920, *Slovák* upozorňoval, že agrárna strana²⁴⁶ „*drží so židmi a veľkostatkármi a chudobnému ľudu len sľubujú .... Nuž keď sa všetci budeme báť židov, chudobe sa nepomôže.*“²⁴⁷ Zároveň sa SLS prostredníctvom *Slováka* veľmi jednoznačne a opakovane dištancovala od možnosti, že by sa v jej radoch nachádzali Židia. Denník v článku *Ako smýšľajú americkí evanjelici? (Výtah z Denného hlasu)*²⁴⁸ polemizoval s evanjelickým politickým časopisom vychádzajúcim v Amerike a uviedol: „*Hovorí sa, že do ľudovej strany vstupujú maďaróni a židia. Že maďaróni mnohí vstupujú vďačne uverím, ale žeby židia do nej vstupovali, keďže vedia, že strana tá organizuje sa čo katolícka ba to už tak ľahko neuverím.*“ *Slovák* v stati „*Slovenská Vlast*“ sa obíma so Židmi²⁴⁹ odmietol obvinenie periodika *Slovenská vlast*, že sa spája so Židmi, „*ktorí ohlupovali, ničili náš ľud a medzi tým podáva si ruky a objíma sa s nimi.*“ Článok kritizoval ministra Vavra Šrobára, pretože sľúbil odobratie licencií Židom a ich pridelenie Slovákom, avšak nestalo sa tak: „*Židia majú všade väčšie právo, ako náš človek. Žid sa všade dotisne, náš človek býva svojimi odstrčený. Vláda a tí, ktorí hovoria, že pracujú za roľníctvo, za chudobu, do svojich bánk, úradov všade strkajú Žida, lebo Žid vie ich podplatiť, náš človek nemá z čoho vyžiť. Preto slovenský*

²⁴⁵ LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 141.

²⁴⁶ Republikánska strana československého vidieka a Domoviny (agrárnici).

²⁴⁷ *Slovák*, 31. 1. 1920, s. 2, Južní Češi oproti agrárnej strane.

²⁴⁸ *Slovák*, 17. 1. 1920, s. 1.

²⁴⁹ *Slovák*, 11. 4. 1920, s. 2 – 3.

ľud je rozhorčený a roztrpčený. A dnes „Slovenská Vlast“ opováži sa ešte brániť židovské pijavice.“ Denník bol rozhorčený a obviňoval *Slovenskú vlasť*, že „*orgán Národnej a roľníckej strany stavia sa na obranu Židov!*“ V rámci predvolebnej agitácie Dr. J. Hodál analyzoval klady, resp. zápory roľníckych strán a presviedčal, že jediná strana, ktorá je schopná zabezpečiť všetky potreby Slovákov, je Slovenská ľudová strana. V súvislosti so Židmi uviedol: „*Možno, že príde ešte aj štvrtá strana. Židia sú totižto v rozpakoch, či majú hlasovať s roľníckou stranou alebo či si majú spraviť svoju stranu židovskú. Že od tejto, keď sa utvorí, tiež nič dobrého nám nemožno očakávať, každý rozumný Slovák nahliadne.*“²⁵⁰

Po voľbách denník skonštatoval, že sociálno-demokratická strana mala na svojej kandidátke päťdesiat Židov, z ktorých bolo zvolených viac ako tridsať. Maďarských sociálnych demokratov reprezentovali traja Židia. Patetickým výkrikom upozornil: „*Teda chudobo! Pozri že, kto ťa bude zastupovať!*“²⁵¹ V stati *Čo na to poviete ľudia kresťanskí?*²⁵² noviny vyjadrili rozhorčenie, pretože podľa ich informácií časopis *Poale Zion* vyzýval pred voľbami svojich čitateľov, aby nevolili kresťanské ani mešťanské strany. Komentár denníka znel: „*Len u socialdemokratov kynie židom spása. Až sa spoja nemeckí a českí socialdemokrati, potom sa aj k nám dostaví blažená doba vlády židov nad gójom (kresťanom), ako to bolo v Rusku a Maďarsku. Toť máte na ukážku.*“

„Židovská karta“ nebola využívaná iba ako prostriedok diskreditácie politických súperov pred voľbami. Často bola súčasťou metódy boja aj v rámci bežného politického života. *Slovák* sa po voľbách opäť vrátil k téze o spolupráci agrárnej strany a Židov a v titule svojho článku sa pýtal *Kto drží so židmi?*²⁵³ Pripomenul obvinenia agrárnej strany spred volieb o spolupráci ľudovej strany so Židmi a maďarónmi, a zároveň tvrdil, že pravda vyšla najavo. Poukázal, že práve agrárna strana v Nitre oslovila Židov, aby s nimi spolupracovali. V prípade spolupráce by nepotrebovali vlastnú židovskú stranu, pretože „*oni – agrári – ich židovské záujmy dostatočne zastávajú a sľubujú, že i na budúce zastávať budú!*“ Na záver autor článku vyzval ľudí, aby súdili, kto drží so Židmi, čo sa automaticky chápalo ako zrada a urážka slovenských katolíkov. V ďalšom článku *Kresťane, koho si volíš?*²⁵⁴ denník „demaskoval“ Židov v radoch novozvolených poslancov a ironicky dodal: „*Žid bude vraj zastupovať na sneme roľníka, goja*

²⁵⁰ *Slovák*, 12. 3. 1920, s. 2, Na rozcestí II.

²⁵¹ *Slovák*, 8. 5. 1920, s. 3, Strana „chudobného“ ľudu.

²⁵² *Slovák*, 30. 4. 1920, s. 4.

²⁵³ *Slovák*, 11. 5. 1920, s. 2 – 3.

²⁵⁴ *Slovák*, 13. 5. 1920, s. 2 – 3.

(kresťana) a nie záujmy svoje, záujmy židovských fabrikantov?!“ Slovák aj v stati Zelená láska²⁵⁵ spájal agrárikov so Židmi, ktorí mali v strane rozkazovať. Zároveň sa jednoznačne dištancoval od nožnej prítomnosti Židov v SLS: „Celý svet vie, že ľudáci akžív boli antiseministi (proti židom!). Ale agrárici len vtedy, keď antiseminizmus na čas do módy príde. Keď sa pomínie saizona, potom si v láske chytro vynahradia i to čo zameškali.“ Denník pomenoval všetky necnosti Židov a tvrdil, že agrárici z nich profitovali a v momente, keď sa im to bude zdať výhodné, chceli by zasa spoluprácu s ľudákmi. V článku Židovláda na Slovensku²⁵⁶ bol obviňovaný z podpory Židov Vavro Šrobár „s jeho nevysvetliteľnou židofilskou politikou.“ V Košiciach vraj vyhlásil, že „židia sú najspolahlivejší občania a len ľudáci sú nebezpeční, hlavne katolíckí farári.“ Slovák vymenoval, čo všetko je v židovských rukách a publikoval napríklad zoznam firiem, ktoré boli „poverené zbieraním koží hovädzích po Slovensku.“ Na záver dodal: „Tá vysmiata cháska na každého až kričí, že Váh sa stal Mŕtvym morom a Slovensko tou prorokovou zaslúbenou zemou. Judeou.“

Typickým príkladom využívania „židovskej karty“ bol aj článok *Rôznosť spôsobov a prostriedkov boja v politike IV.*²⁵⁷ V sérii článkov jeho autor objasnil spôsoby boja v politike. Zameral sa na Slovenskú ľudovú stranu, Roľnícku stranu a Židov: „Roľnícka strana je – vraj - najčistejšia kresťanská strana (náboženstvo nemá miešať do politiky!?), lebo tam nekážu voliť žida. ... Ludáci kážu voliť – vraj – židov v Trenčianskej, v Orave atď. Ludáci kážu voliť žida, ale ani jedného nepomenujú, kde je? Kto je ten kázaný, alebo zvolený žid, lebo ani len jedného, a to je málo, ba ani pol židáčka nenájdete v ľudovej strane, ale roľnícka hemží sa od židov. Židia ju napomáhali, židia hlasovali za ňu, židia sú povolení v nej.“

Slovák analyzoval volebné víťazstvo sociálnych demokratov, ktorí sa nevyhli jeho kritike za spoluprácu so Židmi.²⁵⁸ V stati *Tiež príčiny víťazstva sociálnych demokratov*²⁵⁹ označoval za hlavnú príčinu ich víťazstva vo voľbách do Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia lživú kampaň, ktorú viedli proti Slovenskej ľudovej strane. Socialisti mali v rámci nej tvrdiť, že ľudáci zneužívali náboženstvo, boli maďarónskou a židovskou stranou. Slovák na margo obvinení uviedol: „...ozaj k smiechu to slúži rozumnému človeku – strana židovská, že maďaróni a židia s nami

²⁵⁵ Slovák, 30. 10. 1920, s. 2 – 3.

²⁵⁶ Slovák, 10. 10. 1920, s. 2.

²⁵⁷ Slovák, 13. 12. 1923, s. 2.

²⁵⁸ Slovák dokonca tvrdil, že zakladateľmi strany sociálnych demokratov sú Židia. Pozri Dnešní židia. Sväz Izraelitov. In Slovák, 3. 8. 1920, s. 2 – 3.

²⁵⁹ Slovák, 27. 5. 1920, s. 1 – 2.

držia.“ V zápätí zaútočil tvrdením, že polovica Židov hlasovala za svoju židovskú stranu a pýtal sa, za koho hlasovala tá druhá polovica. Zároveň ponúkol odpoveď: „Zasa na sociálnych demokratov a to preto, lebo sociálna demokracia na celom svete, teda aj u nás slúži židom.“ Ako dôkaz uviedol menný zoznam poslancov sociálnych demokratov a odhalil medzi nimi Židov: „Pravda ľúbozvučné mená? Až tak plesá srdce Slovákovo!“ Tí, ktorí hlasovali za sociálnych demokratov, hlasovali za stranu slúžiacu Židom: „Či si nebol špatne oklamany? Či si videl žida kedy, ktorý tebe dobre chce? Ved' si zkušoval pres storočia židovskú lásku! Myslel si si, že teraz v slobodnej republike sa konečne tej židovskej lásky sprostíš. A hľa – ovšem špatne oklamany – zasa sa dobrovoľne do židovského jarma vrháš!“ Sociálnu demokraciu aj po voľbách spájali Slováci so Židmi: „Medzi sociálnymi demokratmi vždy prvé slovo vedú židia. Sociálni demokrati vraj pracujú za chudobu. A v ich vedúcich radoch sú židia-millionári. Či je to nie pretváarka?“²⁶⁰ V článku *Soc. dem. súdruh minister Dérer všetko naháňa do saku židov*²⁶¹ kritizoval denník nariadenie ministra Ivana Déreera o zaistení koží pre ľudové ošatenie. Tieto mali byť odovzdané hlavným odborným strediskám, ktoré podľa Slováka patrili Židom: „Všetko len židom dopraje verný súdruh minister. Prebud' sa Slovač a stras so seba nadvládu, ktorá ti prikladá na každú tepnu pijavice, aby ti vyssaly posledné kvapky krvi. Otvor oči Slovač a vid', že soc. demokracia je náhončím židov a nepriateľom Slovákov i kresťanov, a preto jednaj so soc. demokraciou ako s tvojim najkrutejším nepriateľom.“ K výkupu koží sa denník opätovne vrátil v stati *Zaistenie koží pre ľudové ošatenie*,²⁶² kde uviedol správu z „Úradných novín č. 25“ a vymenoval zberne na výkup koží, v závere skonštatoval: „Ako vidno, sú to všetko židia. Takto podporuje vláda kresťanov – Slovákov!“ Podľa Slováka za politikou sociálno-demokratickej strany bola „tá organizácia, ktorá ide proti viere. Tá organizácia je slobodomurárstvo, sväzok odporníkov zásad kresťanských.“²⁶³ V zápätí stotožnil slobodomurárstvo so Židmi, pričom ich spoločným cieľom bol podľa denníka silný židovský národ: „Ten národ chcú k moci doviest' sociálni demokrati a slobodomurári, o ktorých som čítal tu veľmi interesantnú poznámku, že stoja v službe imperialistického kapitalizmu! Židia majú právo pracovať na pozdvihnutí svojho národa, ale nech to nerobia na úkor kresťanstva! Barvu von! Úprimnú politiku žiadame!“

²⁶⁰ Slováč, 31. 7. 1920, s. 2, Politika židov.

²⁶¹ Slováč, 19. 8. 1920, s. 2.

²⁶² Slováč, 26. 8. 1920, s. 3 – 4.

²⁶³ Slováč, 3. 12. 1920, s. 1 – 2, Neúprimná politika.

Denník z preferovania Židov obviňoval nielen politické strany, ale aj konkrétnych slovenských politikov, ktorí patrili do rôznych politických táborov. Najčastejšie boli so Židmi spájaní Dr. Ivan Dérer, Dr. Vavro Šrobár a Dr. Milan Hodža. V prípade Dr. Milana Hodžu noviny informovali, že v Bratislave na Veľkú noc v roku 1923 založil časopis pod názvom *Népújság*. *Slovák* ironicky skonštatoval, že Dr. Hodža založil *Népújság* „na dôkaz toho, že je nepriateľ všetkého čo je maďarské! ... a k nemu zavolať si za redaktorov Židov, príslušníkov cudzích, i nám nepriateľských štátov. ... Toto charakterizuje celý politický smer agrárnikov, ktorí pomocou Čechov, Maďarov a Židov sa chcú udržať pri moci a vlivu.“²⁶⁴ Kvôli článku *Hodža & comp.*²⁶⁵ bol *Slovák* 8. 6. 1923 skonfiškovaný a nasledujúci deň vyšlo mimoriadne vydanie s identickým úvodníkom, v ktorom však boli niektoré časti „vybielené“ po zásahu cenzora. Inkriminovaný článok mal podtitulky: „*Hodžovi maďarsko-židovsko-bolševickí waffenbrüderi – „Kresťanskú“ politiku jeho riadia Židia a Maďari – Reakcia vládneho plátku na Slovensku – Program vlády: pomocou Židov utíkať slovenský ľud.*“ Na úvodnej strane boli publikované kresby Milana Hodžu a „jeho dvoch spoločníkov v boji, maďarských Židov, jednoduchých štváčov, ktorých dr. Hodža si najal prevádzať svoju politiku na Slovensku,“ pričom komentár k nim znel: „*Donášame ich fotografie, aby si nemyslel náš ľud, že štveme nemajúc dokladov. Jeden vypasený žid, druhého tvár plná úkladov a lstí. ... Národní demokrati sú proti asimilácii Židov, židovskú politiku zavrhuju i lidáci, údajne i českí socialisti – prečo dovoľia teda búriť slovenský ľud a prečo dovoľia svojmu ministrovi reprezentovať vládu na Slovensku Židmi, Maďarmi a cudzími štátnymi príslušníkmi?*“ Dr. Hodžovi *Slovák* vytkol: „*Pán Hodža si nadobudnul v Prahe mnoho humanity a úcty k židom. Lenže veľmi divné je, že stá ba tisíce slovenských evanjelických a katolíckych rodín potrebovalo od vlády podporu, aby sa aspoň vyžiť mohli v svojom slobodnom štáte a nenašiel sa jediný človek vo vláde (ani Hodža), kto by im pomohol.*“²⁶⁶ Táto kritika zaznela po tom, čo Dr. Hodža poskytol interview Jakubovi Landauovi, dopisovateľovi židovského časopisu z New Yorku, v ktorom uviedol, že židovské maloroľníctvo nebude ukrátené pozemkovou reformou, ba naopak, vláda podporí projekty židovských kolónií či finančných ústavov.

²⁶⁴ *Slovák*, 29. 5. 1923, s. 2, Pomýlené chodníčky pražskej vlády.

²⁶⁵ *Slovák*, 8. 6. 1923, s. 1.

²⁶⁶ *Slovák*, 13. 10. 1923, s. 3, Hodža a židovské maloroľníctvo na Slovensku.

1.10.1 Židia proti autonómii Slovenska

Slovák v rámci boja so „židovskou kartou“ opakoval tiež tézu, že Židia boli proti autonómii Slovenska, a preto sú nepriateľmi slovenského národa. Zložitým myšlienkovým konštruktom denník následne kreoval u svojich čitateľov názor, že tie politické strany, ktoré sympatizovali so Židmi, sú automaticky odporcami autonómie a z toho dôvodu aj nepriateľmi slovenského národa. Platil a mohol byť použitý aj opačný myšlienkový postup, odporcovia autonómie sú priateľmi Židov. Článok *Autonómiiu Slovenska...*²⁶⁷ informoval o zhromaždení v Nitre, kde bol ako rečník prítomný Dr. Ivan Dérer, ktorý protestoval proti samospráve Slovenska. *Slovák* toto zhromaždenie ironicky okomentoval: „*Búrlive mu vraj tleskali všetci židia nitrianski: celé ghetto z Pároviec, všetci židovskí kapitalisti. Musí to byť tá autonómia zlá vec, keď takáto spoločnosť sa ohlasuje proti nej!*“ Článok *Nárek v Israeli*²⁶⁸ mal síce v názve „Israel“, avšak nikde v článku sa Židia nespomínali. Mal evokovať názor, že silnejúca myšlienka autonómie vzbudzuje obavy predovšetkým u maďarských Židov. Bol reakciou na článok v *Esti Újságu* o autonómii Slovenska, kde maďarská kresťanská strana vyjadrovala sklamanie nad tým, ako sa z ľudovej strany pod vedením jej vodcu Andreja Hlinku stala sebavedomá strana s myšlienkou autonómie: „...*hovorí z neho hlas zklamania a rezignácie. Oplakáva, krokodílske slzy leje nad obrátením „Pavla“.*“ *Slovák* k vykresleniu podpory Židov využil aj článok v periodiku *Slovenský denník* a to nasledovne: „*O nich píše Slov. denník takto: „Akí sú židia na Slovensku? Lučenecký „Nográd-Gömöri Hirlap“ píše, že Hercog Ignác v Lučenci dal na iredentistickú a reakcionársku propagandu 200.000 korún, podobne vraj obrovskými obnosami a ohromným nadšením podporovali vzniknutie pražskej duševnej expozitúry Horthyho Tarján Ödön a iných dvadsať židov. Takíto sú niektorí židia na Slovensku.*“ *Takto vzdychá Slov. denník, ale zabudol pridať k tomu, že hľa predsa ich tak u Šrobára ako i na hrade veľmi bratsky podporujú.*“²⁶⁹

„Židovskú kartu“ je možné chápať aj ako psychologické využívanie podprahového antisemitizmu Slovákov v rámci politického boja v zmysle „priatelia našich nepriateľov (Židov) sú tiež našimi nepriateľmi“ a títo sa spájajú proti záujmom slovenského ľudu v snahe čo najväčšmi mu uškodiť.

²⁶⁷ *Slovák*, 3. 10. 1919, s. 3.

²⁶⁸ *Slovák*, 2. 10. 1921, s. 1 – 2.

²⁶⁹ *Slovák*, 15. 7. 1922, s. 1, Židia na Slovensku.

1.11 Židia a ľavicová politika: stotožňovanie Židov so socializmom, marxizmom, komunizmom a bolševizmom

Jedným z tematických okruhov, ku ktorým sa *Slovák* opakovane vracal, bolo stotožňovanie Židov so socializmom, marxizmom, komunizmom či bolševizmom, demaskovanie židovského pôvodu vodcov ruskej revolúcie a významných predstaviteľov ruských bolševikov, prípadne označovanie Židov za hlavných šíriteľov radikálnych ľavicových myšlienok a ideológie. Slovenská ľudová strana bola stranou konzervatívnou, antiliberálnou a katolíckou a ako taká videla v marxisticky inšpirovanom socializme nepriateľa a priveľké nebezpečenstvo pre slovenský ľud, ktorý sa snažila pred „červeným nebezpečenstvom“ vytrvalo chrániť.²⁷⁰ V tomto prípade dochádzalo k zdvojenosti nepriateľa: aj komunista aj Žid.

Jednou z možností, ako stotožniť bolševizmus a Židov, bolo odhaľovanie židovského pôvodu vodcov ruskej revolúcie, prípadne tvrdenia, že vrcholnými predstaviteľmi Maďarskej republiky rád boli tiež Židia. Je však nutné pripomenúť, že informácie o ich židovskom pôvode neboli vždy pravdivé a korektné, slúžili skôr populistickým a demagogickým cieľom – mali šíriť strach. V rubrike *Chýrnik* pod názvom *Kto vedie dnes maďarský národ?*²⁷¹ *Slovák* analyzoval mená predstaviteľov maďarskej revolučnej vlády, pričom v mnohých menách objavil židovský pôvod ich nositeľov: „*Všetko vyvolený národ! Tých mien stačilo by ešte na dlhú listu, trebárs na celé číslo. Zrejmý dôkaz, že bolševizmus všade židia vedú.*“ V úvodníku *Bolševický raj*²⁷² sa uvádzalo, že aj Béla Kún bol Žid.

Článok *Vláda židov*²⁷³ jednoznačne spájal Židov a bolševizmus a začínal tvrdením: „*Vzhľadom na to, že i naša milá čs. republika sa silno požidovčuje, dovoľujeme si poznamenať niekoľko mien a udalostí ruského bolševictva podľa „Dokumentation catholique 6./3 1920“.*“ Následne denník vymenoval vodcov bolševizmu – Židov, ale aj židovských podporovateľov bolševizmu, ktorí mali finančne prispieť k revolúcii. V téme odhaľovania Židov na významných postoch ruskej vlády

²⁷⁰ Pozri KRNO, Svetozár. Politické strany Višegrádskej štvorky. Nitra: FF UKF, 2007, s. 236.; LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. 1914 – 1938. Bratislava: LIC, 2010, s. 141 – 142.

²⁷¹ *Slovák*, 19. 4. 1919, s. 5.

²⁷² *Slovák*, 22. 1. 1920, s. 1.

²⁷³ *Slovák*, 8. 7. 1920, s. 1.

pokračoval denník aj v článku *Židovská vláda v Rusku*,²⁷⁴ ktorý prevzal informácie od R. Wiltona, spravodajcu denníka *Times*. V článku sa hovorilo „o moskovskom soviete, že z jeho 384 členov len 45 sú Rusi, ostatní sú v ohromnej väčšine židia (300), ktorí prišli od Ruska z celého sveta k mastným hrncom.“ Na margo Wiltonových informácií *Slovák* pridal komentár: „*Revolty, ktoré sa v Rusku množia, svedčia o tom, že ruský ľud má už dosť židovskej hrúzovlády. Potom však príjdu v Rusku také pogromy na židovské beštie, akých svet ešte nevidel. Toho sa židia v Rusku už i teraz obávajú.*“ V duchu informácií, že v Rusku mali všetku moc vo svojich rukách Židia, sa niesla i stať *Pravda o Rusku*.²⁷⁵ Podobný článok s názvom *Kto je na čele ruského bolševizmu*²⁷⁶ prebral *Slovák* aj z poľského týždenníka *Mysl Nepodlegla*. S postupom času článkov odhaľujúcich pôvod ruských bolševických elít ubúdalo, avšak nevymizli úplne. V roku 1923 polemizoval *Slovák* s *Rudým právom*, v ktorom bol uverejnený zoznam vládnucich mužov v Rusku a „*kde sa pokúsi násilne presvedčiť svoje čitateľstvo, že medzi vládnucimi mužmi v Rusku len jediný Trocky (Bronštejn) pochodí z židovskej rasy.*“ *Slovák* informáciu okomentoval: „*Tak predsa, vzdorujú byť židovskými poddanými a radšej vsugerujú si, že len jedon je židom medzi ruskými vladármi.*“²⁷⁷

Jozef Hamaj pod pseudonymom Vasil tvrdil, že Židia sú prispôsobiví a ak by to bolo potrebné, stanú sa aj komunistami. Zároveň uviedol, že Židia boli a sú vodcami bolševikov v Rusku a v Maďarsku, kde dali „*pohrdúsiť tisíce gójov (kresťanov)*!“²⁷⁸ V stati *Prečo sme výnimkou?*²⁷⁹ bolo uvedené: „*Každý sa už presvedčil o tom, že pôvodcami bolševizmu a rozkladu sú židia. Smutný stav Ruska môže byť výstrahou každému štátu, ktorému záleží na vnútornom pokoji a na blahobyte občanov.*“ Noviny citovali berlínske sociálnodemokratické periodikum *Freiheit*: „*Pravda je, že všetka kommunistická milícia v krajinách Rusmi obsadených pozostáva zo židov. Je pravda, že členmi revolučných komitétov boli do Poľska s rudou armádou dopravení židovskí agitátori, a to nielen židia ruskí, ale aj židia rakúski a maďarskí. Je pravda, že časť židovského obyvateľstva sa s neobyčajnou ochotou hlásilo do služieb kommunistických agitátorov.*“ *Slovák* však konštatoval, že takéto odhalenia uskutočňoval už viac rás.

---

²⁷⁴ *Slovák*, 2. 10. 1920, s. 3.

²⁷⁵ *Slovák*, 14. 10. 1920, s. 3.

²⁷⁶ *Slovák*, 20. 10. 1920, s. 3.

²⁷⁷ *Slovák*, 17. 7. 1923, s. 3, Predsa sa hanbia za židov.

²⁷⁸ *Slovák*, 10. 6. 1920, s. 1 – 2, Židovská otázka.

²⁷⁹ *Slovák*, 23. 9. 1920, s. 1.

Úvodník *Ruskí židia*²⁸⁰ sa opäť vrátil k myšlienke, že práve Židia zohrali najväčšiu rolu v bolševickom Rusku, pracovali metódami teroru, správali sa ako tyrani a rozsievali anarchiu, akoby sa chceli odplatiť „za všetky utrpenia, ktoré im boli údelom za bývalého cárskeho režimu.“ Slovák popisoval postavenie Židov v cárskom režime, v ktorom nemali takmer žiadne práva a židovská inteligencia utekala do sveta, kde získavala skúsenosti so socialistickými ideami. Autor úvodníka tvrdil, že vojna Židov prebudila: „*Ruskí židia nasiaknutí bolševickými a anarchistickými ideami, medzi nespokojným ľudom pôsobili ako bacily. Začalo to vrieť až prišlo k revolúcii.*“ Psychológiu použil denník pri vysvetlení boja nevoľníckej masy za slobodu, pri ktorom vraj Židia získali do svojich rúk obrovskú moc: „*Zavádzajú a klamú ľud všelijakými nalúhanými vecami, aby ich držali na uzde. Preto vyslobodenie Ruska značí v prvom rade vyslobodiť sa zpod teroru a železnej päste židovských pijavíc.*“ V článku *Kto druhému jamu kope*²⁸¹ uvádzal denník informácie, ako ruskí Židia písali listy svojim súvercom do Ameriky. Opisovali podmienky, v ktorých žili, a na tomto základe americkí židovskí emigranti zozbierali na ich podporu 10 miliónov dolárov. Slovák to okomentoval: „*Židia kopali Rusku hrob a sami sa v ňom ocitli na konci. Je isto, že netrpia toľko, koľko ostatné obyvateľstvo Ruské. O to sa predsa postaral žid Lenin, Trocký a ostatní. Najväčšia bieda asi spočíva v strachu pred pogromy, keď sa podari vrhnúť Rusom židovské jarmo.*“ V tomto článku bol aj Lenin označený ako Žid.

Stotožňovaniu Židov s pôvodcami a vodcami krajne ľavicových ideologických prúdov a „experimentov“ bola venovaná séria článkov *Židia a socializmus*.²⁸² Jej autor Andrej Fridrichovský sa snažil logicky argumentovať a na základe historických súvislostí presviedčať čitateľov, že Židia sa zmocnili finančného, obchodného a priemyselného monopolu, tlače i diplomacie.²⁸³ Následne rozpútali vojnu, ktorá „bola pre židovstvo krvavá konjunktúra pre jeho panovačné chůtky“²⁸⁴ a nesmierne na nej zbohatlo. V ďalšej časti série sa Fridrichovský venoval „*židovskej vláde v Rusku*“²⁸⁵, kde ospravedlňoval Lenina ako idealistu, ktorý „je židom Dávidom Trockým-Bronsteinom“²⁸⁶ – *pravým ruským cárom terrorizovaný*.“ Ďalej sa venoval zoznamu

²⁸⁰ Slovák, 12. 8. 1921, s. 1.

²⁸¹ Slovák, 7. 4. 1922, s. 4.

²⁸² Slovák, 20. 11. 1920, s. 2 – 3.; Slovák, 30. 11. 1920, s. 3 – 4.; Slovák, 4. 12. 1920, s. 3.; Slovák, 8. 12. 1920, s. 3.

²⁸³ Pozri Slovák, 20. 11. 1920, s. 2 – 3.

²⁸⁴ Slovák, 30. 11. 1920, s. 3 – 4.

²⁸⁵ Slovák, 4. 12. 1920, s. 3.

²⁸⁶ Lev Davidovič Trockij (1879 – 1940), vlastným menom Leib Bronstein, bol najvyššie postaveným a „najviditeľnejším“ Židom v bolševickej hierarchii počas ruskej revolúcie. Johnson tvrdí, že viac ako

mien, z ktorého dedukoval, že ruskí vodcovia sú vlastne bezmocní a ocitli sa v „otroctve, z ktorého niet vyslobodenia“, pretože všetko vlastne riadili Židia. Slovákom adresoval výstrahu, že je „lepšie shodiť masku a mužne hlásať pravdu, ale nie zavádzať ľud robotný, ako to robia platení Horthyovsko-židovskí agenti, ktorí by radi na Slovensku prevrat, aby sme sa pod rúškom komunizmu opäť dostali do driapov maďarských, aby sme utratili našu slobodu“. V poslednom článku série obviňoval A. Fridrichovský tak mocnosti Dohody, ako aj československú vládu, pretože sa nesnažili pomôcť Rusku potrestať jeho ničiteľov. Práve naopak, „nikto sa neodváži otvorene vystúpiť proti pánom sveta.“²⁸⁷ Slováč však na toto nebezpečie poukazoval a vyzýval „byť na stráži“.

Séria článkov *Čo by nás očakávalo v bolševickom raji?*²⁸⁸ načrtávala, čo by sa stalo so Slovenskom, ak by zvíťazili komunisti, zároveň upozornila, že: „bolševizmus je vyvlastnenie kresť. majetku a oddanie v ruky židovské.“²⁸⁹

Slovák sa snažil svojim čitateľom vštepiť myšlienku, že Židom nestačila len bolševická vláda v Rusku, ale *Ruskí židia štvú za svetovú revolúciu*.²⁹⁰ V článku sa uvádzalo, že blízky spolupracovník Lenina – Žid Radek Sobelsohn presviedčal svojich poslucháčov o vhodnosti doby, ktorá je vraj „k offenzíve zahraničnej priaznivejšia ako bársktorá iná, lebo kommunistické hnutie stále rastie v Československu, v Juhoslávii, v Itálii a vo Francúzsku a i v ostatných štátoch strednej Európy má tiež silné pozície.“ Fakt, že aj v Amerike sú Židia komunisti, dokazoval Slováč v článku pod názvom *Bolševický vývoz v Amerike*,²⁹¹ kde informoval, že v newyorskom prístave sa „nalodilo asi 300 bolševikov, na čele s Goldmannom, Lipšteinom, Peršteninom (všade tie roztomilé mená) a loď odišla na neznáme miesto. Praktické štáty tak sa strasú tohto plemena, ktorý kazí pokoj v každom národe. Iné národy sú pohostinné oproti týmto pánom a divia sa nad zlými následkami. Škoda, že parník nejde okolo nás, však tu by

---

ktokoľvek iný bol zodpovedný za to, že ľudové masy si stotožnili revolúciu so Židmi. Pozri JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: Rozmluvy, 1995, s. 433 – 434. Veľmi presne to vystihuje aj vtíp, ktorý rezonoval medzi ľuďmi: „Po prevzatí moci bolševikmi navštívil v Kremli Leiba Bronsteina, alias Leva Trockého, jeho otec. Prezrel si palác a s uznaním pokyvoval hlavou. Potom povedal: – Všetko je to pekné, ale prečo sú všade, kam sa pozriem, iba obrázky Lenina? Si tu šéfom ty alebo on? – Šéfom som tu ja, – ukludňoval otca Leib, ale koncesiu na tento podnik mohol dostať jedine gój.“ Skutočnosť však bola iná, Trockij podobne ako iní židovskí marxisti (R. Luxemburgová, P. Axelrod a ďalší) odmietal národné sebaurčenie Židov. Zriekol sa židovstva a tvrdil, že jeho životnú cestu neovplyvnil ani judaizmus ani antisemitizmus.

²⁸⁷ Slováč, 8. 12. 1920, s. 3.

²⁸⁸ Slováč, 16. 5. 1920, s. 2 – 3; Slováč. 18. 5. 1920, s. 2.

²⁸⁹ Slováč, 18. 5. 1920, s. 2, *Čo by nás očakávalo v bolševickom raji*.

²⁹⁰ Slováč, 9. 1. 1921, s. 2.

²⁹¹ Slováč, 24. 1. 1920, s. 3.

našiel pašašierov.“ Článok *Pažraví polypi*²⁹² sa venoval rozpínavosti sovietskych komisárov, ktorí vysielali svojich ľudí do „zahraničných štátov“. V rámci článku sa vyskytla narážka, že títo komisári boli Židia: „Komisári s ohnutými nosy napomínajú obchodných činiteľov, aby vyvolávali a organizovali štrajky, aby zakupovali časopisy slúžiace komunistickým ideám a časopisy vôbec, aby ozbrojovali robotníkov, aby utvárali skupiny robotníkov, chcúcich zrealizovať proletár diktatúru, aby klisilili cestu ideí oddania vedenia fabriek do rúk rozvratníkov...“

Denník sa venoval aj kritike prílišnej demokracie v Československu, ktorá tým podporovala aj bujnenie marxizmu v republike. Podľa denníka najnáchylnejší nasledovať ultrademokraciu boli práve Židia – „Teda bohaté a vzdelávané židovstvo sa udáva za proletárov, aká irónia osudu! Žid proletár. Patronát chudoby. Lenin, Kún, Samuely, tiež sú obhajcovia biedy? Kto to verí? Mnohí – bohužiaľ – mnohí.“²⁹³ Znepokojenie z nečinnosti pražskej vlády proti zástupcom bolševického Ruska vyjadril Slovák v stati *Židovskí bolševici*²⁹⁴ slovami: „Ruský žid bolševik Hilerson sídli v Prahe ako zástupca Červeného kríža ruského. Odkúpil tlačiareň a propaguje bolševizmus. Vláda nerobí nič proti nemu.“ Denník poukázal na fakt, že celá ruská výprava Červeného kríža bola až na jednu výnimku plná Židov a práve oni zastupovali bolševické Rusko u nás: „A cele právom, veď žid žida môže zastupovať.“ V článku so slovnou hračkou v názve *Khón-munisti*²⁹⁵ denník uviedol: „Ludové noviny píšú: Naši bolševici, ktorí si riekajú, že sú ľavým krídlom socdemitov, dostali čestný názov „Löwyčáci“ od samých robotníkov, ktorí dobre vedia a chápu, že Löwy, Náthan, Isák, Ábeles a iní židáci sú jedinými generálmi bolševizmu. .... S týmito Khomunistamy boli argaláši vo vláde pol druha roka. A ešte niečo. Bolševici hlásajú už verejne takéto hospodárstvo: Vyvlastnenie všetkých veľkostatkov bez náhrady. Zrušenie všetkých štátnych dlhov a vyvlastnenie bánk a rozdelenie peňazí medzi sebou. To je ľahká robota!“

Úvodník *Obrod*²⁹⁶ sa zaoberal všeobecným morálnym úpadkom, ktorý so sebou niesla každá vojna. Jednou zo skazonosných myšlienok vygenerovaných vojnou bol i bolševizmus, ktorý „vyrval hegemoniu z rúk bielej rasy a preniesol ju ku semitom, židom. Kde panuje bolševizmus, panujú vlastne semiti židia. Tak sa zdá teda ako by

---

²⁹² Slovák, 5.4. 1923, s. 4.

²⁹³ Slovák, 26. 5. 1920, s. 1, Postup v ústupe.

²⁹⁴ Slovák, 23.9. 1920, s. 3.

²⁹⁵ Slovák, 23.3. 1921, s. 3.

²⁹⁶ Slovák, 24.3. 1921, s. 1.

*bolševizmus bol titánskym bojom za svetovú vládu medzi kresťanstvom a židovstvom. Siahnutie na hegemoniu bolo postupne pripravené. Najprv nazhromaždilo si židovstvo ohromné kapitále, zachvátilo obchod a peňažné trhy. Vydobilo si rovnoprávnosť, hodilo sa na dennú tlač, žurnalistiku a s týmto zaujalo vedúci zástoj vo verejnom živote, zaplavilo slobodne zednárske lože a z ich kulís vplývalo na politiku, všade vo prospech svojich národných záujmov. Tlačou, peňazmi a demagógiou postavilo do svojich služieb robotnícke masy a z ich surovou silou namáhalo sa zrúcať štáty a vystaviť na ich zrúcaninách svoju vládu. ... Semitský protikresťanský vplyv sa uplatňuje vo väčšej či menšej miere vo všetkých štátoch Európy. Hlavné jeho namáhanie väzí všade v odkresťančení, dekristianizovaní nižších osôb. Jeho prostriedky sú žurnalistika, podplácanie a omámenie duševne a mravne slabých. Rôznymi spôsobami lžou, falošnou osvetou, posmechom rozširuje, posilňuje opovrhnutie kresťanských zásad, očierňujú duchovenstvo, podnecuje a znevažuje všetko, čo je kresťanské, čo upomína národy na blesk ich minulosti, v krátkosti odmravňuje, demoralizuje a dekresťanizuje.“ Že aj na čele slovenských komunistov boli Židia, pripomínal neúnavne Slovák aj v stati *Bolševizmus na Slovensku*.²⁹⁷*

1.12 Židia a ich postoje počas I. svetovej vojny

Židia a ich správanie vo vojne bola špecifická téma, ku ktorej sa denník opakovane vracal, čo pôsobilo ako akási legitimizácia poprevratového správania sa Slovákov voči Židom či ospravedlnenie útokov na židovský majetok a Židov samotných. Autor V. v stati *Židia*²⁹⁸ oznámil, že sa z istého prameňa dozvedel informáciu, že až 80 % Židov bolo v maďarskej červenej garde. Títo „pouskakovali zo slovenského územia“ a pridružili sa k Maďarom, aby im pomáhali pri zachovaní celistvosti bývalého Uhorska. Článok tiež upozornil na skutočnosť, že „Židia u nás skladajú prísahu vernosti a posielajú svojich synov za demarkačnú čiaru, aby bojovali oproti nám Slovákom. Treba si dať pozor a zapamätať si každého takého, komu zmizol syn z domu a kdesi proti nám zbraň chytil, ktorý sa nepriateľsky chová oproti nám, aby sme ho v danej príležitosti, keď sa ku nám vráti, poznali.“ Slovák pripomenul v súvislosti s prideľovaním pôdy v hodonínskych štátnych statkoch (*Pôda štátnych*

---

²⁹⁷ Slovák, 27. 1. 1922, s. 3.

²⁹⁸ Slovák, 20. 2. 1919, s. 3.

statkov odopiera sa legionárom a dáva sa židom²⁹⁹), že pôda sa rozdeľovala nespravodlivo: „Štátne pole nedostanú tedy legionári a chudobní robotníci, ale váleční zbohatlíci – židia, ktorí po celú válku behali s „Kronenzeitungom“ v ruke a skákali od radosti, že už to Rakúsko vyhraje.“ Židia boli obviňovaní, že počas vojny ich zostalo až „80 procent doma a tých 20 procent vojenčilo, ale len tam, kde to tak nesmrdeľo a kde tie gule tak nešvišťali. A po válke pri prevrate každý mal zbraň namierenú proti nám. Spolu s Maďarmi všetci šli proti nám a proti našim milovaným československým legionárom.“³⁰⁰ Židia podľa Slováka získali nesmierne bohatstvo, lebo „vojna bola pre židovstvo krvavá konjunktúra pre jeho panovačné chůtky. Židovstvo vojnou získalo ďalšieho nesmierneho bohatstva, 40 millionov ľudí to zaplatilo životom.“³⁰¹ František Studnička napísal: „Židia boli ešte za války dozornými dodávateľmi, svojimi obchodmi, vojenskými dodávkami plnili svoje vrecká vtedy, keď sa kresťanské národy vraždili na svetových frontoch.“³⁰² V sérii článkov o bolševickom režime *Čo by nás očakávalo v bolševickom raji?*³⁰³ sa snažil Slováč presviedčať ľudí, že Židia nekalo obchodovali, dodávali nekvalitnú obuv i odev „a vaši synovia, vaši mužovia, vaši otcovia mrzli v papierových šatách pre židovskú lakomosť.“ Obviňoval Židov, že viac ľudí zomrelo pre ich zlé zásobovanie ako v boji. V rubrike *Besednica* bol uverejnený krátky článok P. Trenčana *Kde je zlato a striebro?*³⁰⁴ Vzápätí si na svoju otázku aj odpovedal: „U Ignáca, Armína, u Mórica, u Barucha, u Jakuba atď.“ Naznačoval, že Židia cez vojnu úžerou získali množstvo zlata a striebra a upozorňoval ich, že ak chcú byť priateľmi nového štátu, mali by poslúchnuť jeho výzvam: „Vydajte tie groše, ktoré ste ukryli!... Otvorte tajné úkryty a vydajte shabané poklady!“ Slováč prevzal článok *O židovskej otázke*³⁰⁵ z pražských novín *Naše Listy*, ktoré uvádzali: „Židovstvo za války nesmierne zbohatlo, zakúpilo kdejaký kúsok zlata, nakúpilo si aj domy a teraz dostáva tie najlepšie zbytkové zostatky. Za niekoľko rokov budeme týmto ľudom úplne otročiť. Je najvyšší čas založiť stranu antisemitskú, ktorá by si dobre všimla machlov židovských a ľud pred úplným zotročením chránila.... Kolonizácia Palestíny pokračuje dobre. U nás ten úbytok židovstva nikde nevidieť. Darí sa im u nás veľmi dobre a preto sa im odtiaľto nechce.“

²⁹⁹ Slováč, 4. 6. 1921, s. 3.

³⁰⁰ Slováč, 11. 5. 1920, s. 2, Špióni a včul cionisti.

³⁰¹ Slováč, 30. 11. 1920, s. 3 – 4, Židia a socializmus.

³⁰² Slováč, 26. 4. 1922, s. 4, Konsolidujme náš vnútorný život.

³⁰³ Slováč, 18. 5. 1920, s. 2.

³⁰⁴ Slováč, 7. 6. 1919, s. 2.

³⁰⁵ Slováč, 16. 11. 1924, s. 3.

1.13 Zložitost' slovensko-židovských vzťahov

Na zložitost' slovensko-židovských vzťahov poukazujú dva zaujímavé články, ktoré zároveň ukazujú ambivalentnosť a hlboko zakorenenú nedôveru voči Židom. Prvý článok bol z pera Dr. Jozefa Tisa, ktorý ho napísal pri príležitosti piateho výročia podpísania Pittsburskej dohody. Z kontextu článku vyplynulo, že istým spôsobom obdivoval vlastnosti Židov. Predovšetkým uznával ich schopnosť zomknúť sa okolo posvätného textu Tóry a dával ju Slovákom ako vzor. Jeho slová je možné chápať aj tak, že tieto vlastnosti a schopnosti prenesené do slovenského národného prostredia by boli obdivuhodnými, ale keďže sú židovskými, sú zdrojom ich utrpenia a sú hodné nenávisť. Text mal názov *Pittsburghská Dohoda je našim národným talizmanom*³⁰⁶ a uvádzal: „*Vedeckým problémom je už dnes všeobecne známa vernosť ba až do tvrdošijnosti stupňovaná vytrvanlivosť židovstva k svojim zásadám. Čo sa doteraz len pozorovalo a čo kresťanské národy na svojej škode trpko zkusovali, že žid medzi všetkými okolnosťami je židom a nikdy nezabudne vycítiť i z tých najspletitejších okolností, čo je záujmom židovstva – to sa začína vedecky skúmať. Hľadá sa tomu príčina a prameň odkiaľ táto živá citlivosť a silné povedomie spolupatričnosti pochádza a čo ju udržuje. Skúma sa dnes vedecky, či sa to má pripísať rasovej povahe židovstva a či je to snáď výsledkom - zvlášť u orthodoxnej časti židovstva – náboženského konzervativizmu, ktorý u židovstva tiež obdivovať musíme. Zistenie tohto prameňa dalo by vede i kľúč k porozumeniu celej povahy židovskej, čím by k neočakávaným výsledkom prospievala veda čisto teoretická, ale i praktická. Bez toho, žeby som zistenie prameňa tohoto v krátkom tomto článku previesť chcel, opovážim sa poukázať na prejav náboženského konzervativizmu židovského, ktorý keď i nie výlučným, ale zaiste veľmi vážnym činiteľom povahy židovskej je – a to robím práve v súvislosti s našimi záujmami slovenskými a v súvislosti s päťročným jubileumom Pittsburskej dohody.*“ Dr. Tiso ďalej opisoval, ako chodieval v detskom veku zo zvedavosti do synagógy, kde „*si pokorní spoluobčania židovskí odbavovali svoju pobožnosť.*“ Opisoval význam Tóry pre Židov a judaizmus: „*Ejhľa, thóra je to ten prameň, z ktorého židovstvo čerpá svoje posilnenie a ktorou obnovuje svoje vytrvávanlivosť pri svojej zvláštnej národnej a náboženskej povahe!*“ Podľa neho by sa „slovenskou Tórou“ mala stať práve Pittsburská dohoda,

³⁰⁶ Slovák, 31. 5. 1923, s. 5. (celé číslo bolo venované 5. výročiu podpísania Pittsburskej dohody). Text vyšiel aj v súbornom diele dokumentov, ktoré zachytávajú publicistiku Dr. Jozefa Tisa. FABRÍCIUS, Miroslav (ed.). Jozef Tiso: Prejavy a články. zv. I. (1913 – 1938). Bratislava: Historický ústav SAV, 2002, s. 136 – 138.

lebo tá: „je našim svätým národným zákonom, ktorý nám bol daný za hromobitia a blížkania svetovej vojny.“ Následne pokračoval paralelou Tóry a Pittsburskej dohody: „A potom thoru tú postavili do stredu náboženského svojho kultu, neďivme sa potom, že židovský národ vie sa konzervovať, vie sa uplatniť a vie spoludržať! Pittsburská dohoda súc našim národným zákonom a musí byť vnesená do stredu povahy, smýšľania, života slovenského!“

Druhým signifikantným článkom *Slovák* prejavil snahu sprostredkovať židovský pohľad na slovensko-židovské vzťahy a publikoval text Dr. I. Šplenera *Židia na Slovensku*,³⁰⁷ v ktorom žiadal denník, aby podporoval aj snahy Židov a neuverejšoval urážlivé články „ponévač našim najúprimnejším odhodlaním je s každým roduverným Slovákom spolupracovať za blaho štátu, a v ňom na povznesenie slovenského národa.“ *Slovák* tieto slová okomentoval nasledovne: „Uverejšujeme výš uvedený článok, lebo len tešiť sa môžeme tomu zjavu, že niektorí židia skutočne prispôsobujú sa novej orientácii a chcú sa stať opravdivými Slovákm. Jednako musíme zdôrazňovať, že žiaľbohu takéto zjavy sú len bielymi havranmi. Človek keď ide po uliciach našich miest, alebo keď cestuje vlakom, zdesene pozoruje, že židia akosi demonštratívne rozprávajú maďarsky. Tešíme sa úprimnému hlasu z kruhov židovských a len to si žiadame, aby tento hlas aj väčšiu ozvenu našiel medzi jeho súkmeňovcami.“

1.14 Zhrnutie obdobia 1919 – 1924

Na záver kapitoly zaoberajúcej sa obdobím vymedzeným rokmi 1919 – 1924 je možné konštatovať, že toto obdobie sa na stránkach denníka *Slovák* nieslo v znamení otvoreného a agresívneho antisemitizmu, ktorý je na jeho začiatku sprevádzaný aj fyzickými útokmi na životy, zdravie a majetok Židov.

Výrazové prostriedky používané v denníku v tomto období mali agresívny a radikálno-nepriateľský charakter. Židia boli označovaní ako *pijavice žijúce na úkor Slovákov, parazity cudzopasiace na tele spoločnosti*. Rétorika denníka bola militantná s cieľom vyzývať Slovákov byť bdelymi a ostražitými voči cudziemu elementu - Židom. Objavili sa aj absurdné obvinenia narážajúce na rituálne vraždy.

Množstvo článkov sa venovalo charakteristikám a morálnym vlastnostiam Židov, ktoré mali byť diametrálne odlišné od vlastností a morálky kresťanov. Židia boli

---

³⁰⁷ *Slovák*, 8. 10. 1921, s. 2 – 3.

vykresľovaní ako neschopní a neochotní manuálne pracovať a budovať, mali sklony k deštrukcii a rozkladu. Žili vždy na úkor niekoho – rozumej poctivého a čestného kresťana.

Nepriateľstvo voči Židom malo na stránkach *Slováka* silný národno-psychologický rozmer. Autori a ľudácke elity akoby si uvedomovali, že Židia disponujú vlastnosťami, ktoré Slovákom chýbajú a vďaka nim si zachovali svoju židovskú identitu (náboženstvo, súdržnosť komunity v zlých časoch). Kritizované boli schopnosti Židov – negatívne vnímané bolo ich správanie sa v novej krajine, rýchle osvojenie si jej jazyka, akceptovanie kultúry, zorientovanie a prispôsobenie sa právnym normám, objavenie svojho ekonomicko-sociálneho zaradenia. Avšak tohto všetkého boli Židia schopní bez toho, aby stratili svoje náboženstvo a tradície s ním spojené, väzby na vlastnú komunitu a v neposlednom rade, aby stratili svoju židovskú identitu. Slováci tieto schopnosti a lojalitu voči svojej komunite mali o poznanie slabšie.

Témy ako židovská alkoholizácia a zdieranie Slovákov, židovský krčmár – agent maďarizácie a prideľovanie licencií na predaj alkoholu či licencií na trafiky boli dominantnými v rámci výpočtu krivd a neprávostí voči slovenskému ľudu, za ktoré boli zodpovední Židia. Tradičný obraz židovského krčmára, ktorý zdiera nevinného slovenského vidiečana, bohatne na jeho nešťastí a trápení, oberá ho nielen o majetok, ale aj o duchovné rozmery jeho života, fungoval veľmi dobre. Umožňoval prenášať na Židov zodpovednosť jednak za alkoholizmus na Slovensku i za prečiny, ktoré vznikli pod vplyvom alkoholu a v neposlednom rade aj za straty majetku postihnutých alkoholizmom.

V správach z domova denník poukazoval na všetky krivdy, ktorých sa Židia dopustili na slovenskom ľude. Takmer úplne absentovali články, ktoré by vykreslili židovskú komunitu v pozitívnom svetle, prípadne by priznali dobré úmysly Židov vo vzťahu ku Slovensku. Čokoľvek Židia v tomto období vykonali, redakcia *Slováka* to vnímala predovšetkým ako útok či snahu zradiť alebo žiť na úkor slovenského ľudu. Denník neustále pripomínal oblasti, v ktorých boli Židia zvýhodňovaní na úkor Slovákov – predovšetkým katolíkov. *Slovák* neustále opakoval svoju tézu, že republika, jej vláda a prezident Tomáš G. Masaryk sú prajnejší voči Židom. V ekonomicko-hospodárskej oblasti to bolo prideľovanie licencií na predaj alkoholu a tabaku a otázka prerozdeľovania pôdy, ktorú republika vyvlastnila. Pre SLS (HSLŠ) bolo charakteristické vymedzenie „my – Slováci (katolíci) vs. oni – Židia“, čo umožňovalo vyzdvihovať dôležitosť zomknutia sa proti spoločným nepriateľom.

V politickom zápase o voliča bola používaná „židovská karta“. Týmto termínom som pomenovala metódy, v rámci ktorých sa židovská problematika používala v predvolebnom a volebnom boji alebo ako tromf na diskreditáciu politických súperov v očiach občanov – voličov. Nedôveryhodné mali byť tie politické strany, ktorých členovia, sympatizanti či podporovatelia boli Židia. *Slovák* v rámci boja so „židovskou kartou“ opakoval tiež tézu, že Židia boli proti autonómii Slovenska, a preto sú nepriateľmi slovenského národa. Zložitým myšlienkovým konštruktom sa denník snažil svojim čitateľom implantovať aj názor, že tie politické strany, ktoré sympatizovali so Židmi, sú odporcami autonómie a nepriateľmi slovenského národa.

Po celé medzivojnové obdobie sa opakovala téma spájania Židov s marxistickým socializmom a sovietskym Ruskom. SLS (HSLŠ) bola stranou konzervatívnou, antiliberalnou a katolíckou a ako taká videla v komunistickej ideológii svojho úhlavného nepriateľa, v ktorom zároveň identifikovala aj židovstvo. Čo znamená posilnenie nepriateľského postoja – aj Žid, aj komunista.

Špecifickou témou tohto obdobia bolo vykresľovanie správania sa Židov počas prvej svetovej vojny a podsúvanie názoru, že Židia v skutočnosti na frontoch nebojovali a neprelievali krv. V bojoch umierali iba synovia nežidovských matiek, kým Židia bohatli na úkor nešťastia a utrpenia iných. Vzťah slovenskej (katolíckej) majority voči židovstvu v tomto období bol značne komplikovaný a redakcia *Slováka* sa o ňom vyjadrovala často a v drvivej väčšine článkov negatívne. Po stabilizácii pomerov prevažne v politickej a bezpečnostnej oblasti sa antisemitské postoje prejavovali najmä v kritike hospodárskeho postavenia Židov, ich používania maďarského jazyka a preferovania maďarskej kultúry vôbec a v neposlednom rade boli Židia demaskovaní ako šíritelia marxistického socializmu. Od roku 1924 sa rétorika postupne utlmuje a mierne klesá záujem o židovskú problematiku.

2. Židia na stránkach denníka Slováč 1925 – 1932

2.1 Charakteristika obdobia

Obdobie vymedzené rokmi 1925 – 1932 už nie je zápasom o samotnú existenciu republiky. Z vnútropolitického hľadiska – ústava, politický systém i jednotlivé inštitúcie boli plne funkčné.³⁰⁸ Na strane druhej, ako konštatuje Dušan Kováč, tento vývoj „*bol od samého vzniku Československa pod tlakom medzinárodnej situácie.*“³⁰⁹ Republika vznikla vďaka versailleskému systému a mierové zmluvy garantovali jej existenciu a bezpečnosť. Hoci sa reprezentácia štátu snažila svojou aktívnou zahraničnou politikou zlepšovať jeho pozície, vzhľadom k rozporom medzi mocnosťami sa výsledkom postupne stával pravý opak.³¹⁰

Z hospodársko-ekonomického hľadiska bolo vymedzené obdobie veľmi špecifickým, jeho počiatok spadá do obdobia najväčšieho hospodárskeho vzostupu z hľadiska životnej úrovne obyvateľstva v medzivojnovom období (1924 – 1929).³¹¹ Ďalší faktor, významne sa podieľajúci na charaktere danej doby, bol krach na newyorskej burze (1929) a následné vypuknutie svetovej hospodárskej krízy, ktorá ovplyvnila politický a hospodársko-ekonomický život v republike.

---

³⁰⁸ Je však nutné pripomenúť, že skutočnú mocenskú štruktúru v republike predstavovali tri základné piliere moci, ktoré boli od seba navzájom takmer nezávislé: Hrad, vládna koalícia a bankovo-ekonomické centrály. Ako Hrad bolo označované mocenské a politické centrum zoskupené okolo prezidenta Masaryka. Tomáš G. Masaryk získal pomerne rozsiahle právomoci z ústavy, ktoré sa mu podarilo významne rozšíriť jeho politickou prestížou a charizmatickou autoritou, ktorá prerástla až do kultu osobnosti. Vládne koalície predstavovali druhý pilier moci – politický systém a relatívne veľký počet strán (najmenej 14) viedli k nutnosti koaličnej vlády. Takže vládny program bol vždy výsledkom veľkého kompromisu a prenikali aj informácie o chorobe mladých demokracií – korupcii. Systém koaličných vlád (koalíciu spravidla tvorilo päť strán – vládna päťka) a kompromisy medzi nimi viedli k nestabilite a k oslabovaniu demokratických foriem a inštitúcií. Pri určovaní hospodárskej politiky vlády malo najväčší vplyv tretie centrum moci a to bankovo-ekonomické centrály: veľké banky, Zväz priemyselníkov a ďalšie vrcholové ekonomické štruktúry. Tento pilier moci bol súčasťou politického systému a zúčastňoval sa na rozhodnutiach o všetkých dôležitých otázkach vnútornej a zahraničnej politiky štátu, čo sa vymykalo základným demokratickým princípom. Význam práve tohto piliera vzrástol v tridsiatych rokoch. Pozri HÁJEK, Miloš – RYŠÁNKOVÁ, Jarmila et al. Svět a Československo ve 20. století. Praha: Horizont, 1990, s. 50 – 51.

³⁰⁹ KOVÁČ, Dušan. Dejiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s.192 – 193.

³¹⁰ Medzinárodné aktivity Československa smerovali v rokoch 1920 – 1921 k vytvoreniu bloku nazývaného Malá Dohoda, ktorý mal slúžiť ako ochrana pred maďarskou revizionistickou politikou. Nepriaznivý trend sa ukázal najmä po medzinárodnej konferencii konanej v Locarne (1925), v rámci nej boli garantované západné hranice Nemecka (s Francúzskom a Belgickom), ale nie hranica východná (Československo, Rakúsko). Následným posilňovaním Nemecka a Talianska pozícia československého štátu oslabovala.

³¹¹ Pozri PRŮCHA, Václav et al. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 1. díl období 1918 – 1945. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2004, s. 232 – 233.

Z pohľadu HSĽS začalo obdobie rokov 1925 – 1932 veľmi úspešne. Jeho začiatok je zároveň politickým vrcholom, ktorý počas trvania prvej republiky strana zažila. V novembrových (1925) voľbách do Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia strana získala v rámci celoštátnych výsledkov 6,88 % hlasov, čo predstavovalo 23 mandátov.³¹² Na Slovensku boli ľudáci jednoznačne najsilnejšou politickou stranou (34,31 %),³¹³ čo strana automaticky využila na zdôraznenie svojich politických cieľov, predovšetkým zisku autonómie pre Slovensko. Tento volebný výsledok bol tiež interpretovaný ako jej jednoznačná podpora zo strany Slovákov. Po voľbách vedenie strany deklarovalo, že ľudáci chcú byť konštruktívnou opozíciou a autonómiu dosiahnuť postupne prijatím príslušných zákonov a opatrení.³¹⁴ Cieľom strany bolo informovať o svojich autonomistických aktivitách aj zahraničie.³¹⁵ Do politiky strany a jej prezentácie čoraz silnejšie zasahovala katolícka cirkev.³¹⁶

Volebný výsledok HSĽS a nestabilita tzv. celonárodnej koalície³¹⁷ znamenali začatie vyjednávania o vstupe ľudákov do vlády. Hlavným iniciátorom vstupu do vlády bol Jozef Tiso a skupina umiernených okolo neho. Na strane druhej vystupovalo radikálne krídlo okolo Vojtecha Tuku, ktorý vstup strany do vlády jednoznačne odmietal. HSĽS po zložitých a dlhotrvajúcich jednaniach napokon vstúpila do vlády 15. januára 1927, pričom získala dve ministerské kreslá: Ministerstvo verejného zdravotníctva a telesnej výchovy (Jozef Tiso) a Ministerstvo pre zjednotenie zákonov a organizáciu správy (Marek Gažík, Ľudovít Lábaj).³¹⁸ Vstup do vlády znamenal pre ľudákov pomerne veľký problém, nakoľko ich voliči a sympatizanti boli zvyknutí na tvrdú opozičnú rétoriku, ktorú teraz museli prirodzene tmiť, resp. miestami pôsobila

---

³¹² Strana získala 489 111 hlasov. Pozri ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 559.

³¹³ Takýto volebný výsledok strana v žiadnych voľbách v čase trvania Československa už nezaznamenala. Lepší výsledok dosiahla SĽS jedine v obecných voľbách v roku 1923, kedy získala takmer dvojnásobok oproti roku 1920 a to 34,7 % hlasov.

³¹⁴ Poslanci a senátori HSĽS sa uzniesli na tzv. Trnavskom manifeste, v ktorom boli zdôraznené náboženské otázky, dualizmus v hospodárstve, uskutočnenie pozemkovej reformy a revízie už pridelenej pôdy príslušníkom iných národov. Revízia mala byť namierená najmä na Čechov, avšak ako vyplynulo z analýzy príslušných článkov v denníku *Slovák*, smerovala aj proti Židom.

³¹⁵ K napĺňaniu tohto cieľa mal slúžiť aj pobyt Andreja Hlinku v USA v roku 1926. Denník *Slovák* podrobne zaznamenal jeho cestu a úspechy u amerických Slovákov.

³¹⁶ Volebný výsledok bol pripisovaný aj pastierskemu listu, v ktorom biskupi pred voľbami oslovili veriacich a zakazovali im podieľať sa na činnosti ľavicových, liberálnych a pokrokových politických strán a spolkov.

³¹⁷ Tzv. celonárodná koalícia bola siedmou vládou ČSR a trvala od 9. 12. 1925 do 18. 3. 1926. Bola vystriedaná druhou úradníckou vládou. Od 12. 10. 1926 bola zostavená československo-nemecká občianska vláda alebo tzv. „panská“ alebo tiež „colno-kongruová“ vláda. Práve k tejto vláde sa v januári 1927 pripojila HSĽS.

³¹⁸ Ľudovít Lábaj (Lábaj) nahradil Mareka Gažíka 27. 2. 1929.

rétorika ľudákov až schizofréne. Pre prívržencov myšlienky autonómie muselo pôsobiť veľmi paradoxne i kreslo ministra pre „unifikáciu“, ktoré strana získala. Sklamanie prinieslo aj krajinské zriadenie, ktoré malo veľmi ďaleko od skutočnej autonómie Slovenska.³¹⁹ Takéto protirečivé signály, rétorika a v konečnom dôsledku aj správanie strany viedli k poklesu volebných výsledkov: najskôr vo voľbách do obecných zastupiteľstiev (r. 1927, 22,82 %), okresných zastupiteľstiev (r. 1928, 29,10 %), potom v prvých voľbách do krajinského zastupiteľstva (r. 1928, 24,64 %) a nakoniec aj v predčasných parlamentných voľbách (r. 1929, 28,27 %).³²⁰ Volebné výsledky a Tukova aféra „vacuum iuris“ spôsobili, že 8. októbra 1929 opustili ministri za HSĽS vládu. Alena Bartlová skonštatovala: „*Vedenie HSĽS si uvedomovalo, že po nútenom odchode z vlády do opozície musí vysvetliť svojim členom čo najskôr novú politickú situáciu, v ktorej sa ocitli. Obávali sa, že ak sa rýchlo nespamätajú a nevytýčia v strane nový kurz, mohla by sa ich strana nielen ocitnúť v politickej izolácii voči iným stranám, ale súčasne strácať aj svojich prívržencov.*“³²¹ Tieto úvahy viedli nakoniec k dohode so Slovenskou národnou stranou v októbri 1932 a k vytvoreniu tzv. autonomistického bloku.³²²

Z pohľadu Židov bolo obdobie 1925 – 1932 pomerne pokojným. Ako uvádza Andrej Jelínek: „*Každodenná skutočnosť nútila slovenské Židovstvo reagovať na spoločenský vývoj. Vypracovalo si vedome či podvedome určité organizačné normy a zakotvilo formy myslenia a konania. Prvý, vari hlavný postulát židovského politického života bol nemietať sa do vnútorných záležitostí štátu, a najmä nie do národných. ... Židia si boli vedomí vnútro-slovenskej rozpornej problematiky a chceli sa jej vyhnúť.*“³²³ V rámci politického života židovskej komunity na Slovensku je možné konštatovať, že

---

³¹⁹ Model krajinského zriadenia vychádzal z modelu bývalej rakúskej časti Rakúsko-Uhorskej monarchie. ČSR bola rozdelená na štyri administratívno-správne celky: krajinu Českú, Moravsko-sliezsku, Slovenskú a Podkarpatoruskú. Nižšími správnymi jednotkami sa stali okresy. Týmto zákonom sa zjednotila správa v celom štáte a odstránilo sa župné zriadenie na Slovensku. Avšak krajinské zastupiteľstvá nemali žiadnu legislatívnu právomoc. Na čele krajinského úradu bol krajinský prezident, ktorý bol menovaný prezidentom republiky a zodpovedal ministrovi vnútra. Prijatím zákona 125/1927 Zb. z. a n. zaniklo ministerstvo s plnou mocou pre správu Slovenska. Skutočným paradoxom je fakt, že takúto úpravu podporila HSĽS a odmietali ju opozičné socialistické strany a komunisti.

³²⁰ Volebné výsledky spracované podľa ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 564 – 593.

³²¹ BARTLOVÁ, Alena. Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 63.

³²² Vo voľbách do Poslaneckej snemovne národného zhromaždenia konaných 19. mája 1935 kandidovali HSĽS, SNS, Autonómny poľnohospodársky zväz (Rusíni) a Poľská ľudová strana ako spoločný Autonomistický blok a získali na Slovensku 30,12 % hlasov.

³²³ JELÍNEK, J. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 191.

Židia volili, či pôsobili vo všetkých politických stranách vrátane HSĽS.³²⁴ Židia na Slovensku privítali vstup Ľudákov do vlády, pretože predpokladali, že vstupom do vlády sa zmierni rétorika a protižidovské aktivity strany. Na základe preštudovaného materiálu z denníka *Slovák* môžem skonštatovať, že tento predpoklad sa skutočne naplnil, rétorika a útoky na Židov boli výrazne tlmené. Táto skutočnosť vyplývala jednak z pôsobenia strany vo vláde, ale aj ďalším faktorom, ktoré charakterizovali začiatok vytýčeného obdobia. Ako napríklad stabilné medzinárodné postavenie krajiny, existencia a dodržiavanie ústavy a právneho poriadku i hospodársko-ekonomický rozvoj republiky.

Ďalšie konštatovanie, že svetová hospodárska kríza v čase svojho vypuknutia spôsobila agresívne útoky na židovskú komunitu, sa na stránkach denníka *Slovák* nepotvrdilo. Andrej Jelínek vo svojej práci uviedol: „*Kríza mala ťažké dôsledky aj na Slovensku. Zvýšená bieda a nezamestnanosť priniesli vyostrenie pomerov, extrémisti sa aktivizovali. ... Útoky na Židov boli čoraz agresívnejšie. ... Pritom zlý hospodársky stav priostril útoky na Židov. Označili ich za zodpovedných za krízu a obvinili, že počas hospodárskeho krachu bohatli na úkor iného obyvateľstva. Ich obrana, že nenesú zodpovednosť za hospodárske a politické udalosti a že aj oni ťažko trpia, nepresvedčili nikoho a tradičné „Židia sú na vine“ vládlo ulicou.*“³²⁵ Tieto tvrdenia sa, samozrejme, zakladajú na pravde, avšak k zintenzívnieniu útokov na Židov na stránkach *Slováka* v tejto súvislosti došlo až po roku 1932. Najmä z toho dôvodu, že reálne dopady krízy na obyvateľstvo republiky a Slovenska obzvlášť kulminovali až v rokoch 1933 – 1935. V období po vypuknutí hospodárskej krízy (1929 – 1932) nebol v denníku publikovaný ani jeden článok, ktorý by priamo alebo nepriamo zaútočil na Židov v súvislosti s hospodárskou krízou. Zaznamenala som však text s názvom *Na obranu slovenského priemyslu*.³²⁶ Tento bol súčasťou vystúpenia poslanca Dr. Jozefa Tisa v poslaneckej snemovni, v ktorom žiadal podporu pre slovenský priemysel a okrem iného uviedol: „*O slovenskom priemysle sa hovorí, že je to umelá kvetina, ktorá nemá životaschopnosti a že umele držať priemysel len subvenciami nie je racionálne. Ale nepočíta sa s tým, že slovenský priemysel je integrujúcou súčasťou slovenského hospodárstva a slovenský priemysel má to veľké povolenie, aby dal živobytie a chlieb tým, ktorí pri zemedelstve*

³²⁴ Židia v strane sa dištancovali od radikálneho krídla a pociťovali sympatie hlavne k tzv. staroľudákom (predprevratovým členom strany). Pozri JELÍNEK, J. Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 193.

³²⁵ JELÍNEK, J. Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 201 – 202.

³²⁶ *Slovák*, 11. 2. 1931, s. 4.

a inde uplatniť nemôžu. Márna je námieta, že slovenský priemysel je v židovských rukách, my v slovenskom priemysle vidíme chleboďarcu mnohých nezamestnaných Slovákov a slovenských rodín. A tieto slovenské rodiny a nezamestnaní nás zaujímajú a preto hovoríme v záujme a na podporu slovenského priemyslu.“ Text je zaujímavý z viacerých dôvodov. Jednak popiera myšlienku, že by ľudácke elity obviňovali Židov v súvislosti s krízou v momente, kedy jej dôsledky začali byť na Slovensku citeľné.³²⁷ Text umožňuje sledovať uvažovanie poslanca Dr. Tisa a istým spôsobom dáva kľúč k jednému z možných vysvetlení (nie k pochopeniu) jeho neskorších činov. Z jeho reči je jasné, že v danom momente mu bolo jedno, kto vlastní slovenský priemysel. Dokonca vyvracal námietky kritikov podpory, že je v rukách židovských. Podstatné bolo, aby fungoval a dával prácu Slovákom. Tento spôsob uvažovania bol nesmierne pragmatický. Zrejme práve tento pragmatický spôsob uvažovania viedol o jedenásť rokov neskôr k tomu, že obetoval časť občanov vlastného štátu. Pričom sledoval rovnaký cieľ, ako keď žiadal podporu pre slovenský priemysel, hoci v židovských rukách. Vtedy chcel zabezpečiť prácu pre Slovákov, neskôr to bola bezpečnosť a akýsi imaginárny sklený zvon pre Slovensko a Slovákov v čase vojny.

Po spracovaní preštudovaných materiálov je možné konštatovať, že v skúmanom období (1925 – 1932) som v denníku *Slovák* zaznamenala 546 článkov obsahujúcich zmienky o Židoch.³²⁸ Publikované texty z tohto obdobia sa vyznačujú vyššou mierou tolerancie a zmierlivosti voči židovskej komunite žijúcej na slovenskom území ako v období predchádzajúcom. Židia už nie sú tak masívne vinení za príkoria, s ktorými sa musel slovenský národ vyrovnávať. Antisemitizmus *Slováka* sa dostáva do svojej latentnej fázy. Stále existuje, je prítomný, avšak za pomyselnou a ťažko definovateľnou hranicou medzi otvoreným a latentným antisemitizmom. V predchádzajúcom období si autori všímali a komentovali Židov predovšetkým v negatívnych súvislostiach. Židia boli cudzí, nepriateľský a škodlivý element, ktorý akonáhle koná, škodí slovenskému národu. *Slovák* sa cítil byť povolaný tieto kroky sledovať a upozorňovať na staré i nové krivdy.

Výskyt, charakter a obsah článkov v období rokov 1925 – 1932, v ktorých sa spomínali Židia, sa diametrálne mení. V podtexte stále zaznieva istá obozretnosť a varovanie, avšak ostrosť hrán slovensko-židovských vzťahov sa obrusuje. Na staré

---

³²⁷ Ku týmto obvineniam prišlo až v neskorších rokoch.

³²⁸ V porovnaní s predchádzajúcim obdobím sa počet článkov zvýšil. Je však nutné mať na pamäti, že skúmané obdobie je dlhšie a *Slovák* počas celého obdobia vychádzal ako denník.

krivdy sa nezabúda, ale ľudácke elity vyjadrujúce sa prostredníctvom *Slováka* akoby nepotrebovali tak výrazný symbol Žida, ktorý vyvoláva silné emócie, je schopný aktivizovať obavy, nepriateľstvo a tým stmelovať proti spoločnému nepriateľovi. „Symbol“ nie je zabudnutý, je iba odložený a kedykoľvek pripravený k použitiu. Situáciu veľmi presne vystihol Peter Prídavok vo februári 1925. V článku *Židia a pastiersky list slov. episkopátu*³²⁹ uviedol, že pomer slovenského národa k židovstvu sa začal pod vplyvom kresťanských hesiel upravovať priaznivejšie. Avšak, ak by sa Židia identifikovali s urážkami katolíckeho cítenia Slovákov, tento vzťah sa opäť zhorší, pretože ani „*katolíci nie sú voskové figúrky*“, aby ich mohli beztriestne urážať.

V tomto období sa v článkoch denníka *Slovák* so židovskou problematikou kladie dôraz na zahraničie. Noviny tiež informovali o činnosti židovských organizácií vo svete i na Slovensku, pričom tým domácim nebola upieraná snaha včleniť sa do slovenskej spoločnosti, dokonca denník sa o týchto snahách vyjadroval aj pochvalne. Prevládajú kratšie články čisto informačné bez negatívnych, sarkastických či ironických komentárov. V článkoch, kde sa porovnávali vlastnosti slovenských a židovských študentov, lepšie „skóre“ dokonca zaznamenali tí druhí. Z toho vyplýva istá snaha o objektivitu a pozitívne informovanie o židovskej komunite.

2.2 Štatistické údaje, Židia doma a v zahraničí (chronológia)

V roku 1925 bolo publikovaných 77 článkov týkajúcich sa Židov, pričom som nezaznamenala články, ktoré by informovali o významných protižidovských aktivitách na našom území. Drvivá väčšina uverejnených článkov mala informačný charakter bez ideologického zafarbenia, ba dokonca výrazne ubudli v porovnaní s predchádzajúcim obdobím sarkastické záverečné komentáre. Sarkazmus sa objavuje iba výnimočne. Napríklad zvolanie „*Ejhl'a ako pracujú Židia*“³³⁰ v článku popisujúcom židovské aktivity, ako napríklad otvorenie židovskej univerzity v Jeruzaleme, začiatok činnosti židovskej revue v Paríži, vznik spoločnosti propagujúcej židovské diela v strednej Európe, ktorej sídlo bolo vo Viedni alebo financovanie „seminára“ pre výchovu rabínov americkými židovskými mecenášmi. Autor komentára k noticke *Najnovší úvodníci*

---

³²⁹ *Slovák*, 15. 2. 1925, s. 5.

³³⁰ *Slovák*, 3. 3. 1925, s. 6, Židovská univerzita v Jeruzaleme.

vládných denníkov³³¹ tvrdil, že vo vládných denníkoch boli preferovaní maďarskí Židia a článok ukončil konštatovaním: „Nič nieto nad „štátotvornosť“ maďarských židov!“

Objavili sa aj články, ktoré dávali Židov za príklad katolíkom. Napríklad v článku *Jednotná židovská fronta*³³² bola vyzdvihnutá schopnosť Židov dohodnúť sa a postaviť spoločnú kandidátku do volieb. *Slovák* v rámci rozhorčenia nad správaním sa školského inšpektora počas katolíckej oslavy v článku *Trnavský „obr pedagogovia“*³³³ tvrdil, že sa na jeho osobu znieslo mnoho poznámok a medzi nimi i výrok: „Hľadte, i židia si strhnú klobúk z hlavy.“

Takmer polovica článkov (30) sa týkala cudziny. *Slovák* sa opakovane venoval otvorení hebrejskej univerzity v Jeruzaleme.³³⁴ V súvislosti s Palestínou publikoval správy týkajúce sa sporov medzi židovskou a arabskou komunitou. Arabi boli znepokojení množstvom židovských prístahovalcov a vyslali memorandum štátnemu sekretárovi lordovi Balfourovi. Vyjadrili v ňom svoje obavy a uviedli, že deklaráciu o židovskej národnej domovine považujú za útok proti palestínskym Arabom.³³⁵ Správa *Židia do Palestíny*³³⁶ sa venovala sionistickému kongresu vo Viedni, kde sa prejednávali otázky židovskej priemyselnej a poľnohospodárskej kolonizácie. Kongres sa uzniesol, že Palestína by mala byť domovom židovského národa a nie britskou kolóniou. Aktéri vyjadrili nespokojnosť s britskou dominanciou a navrhovali riešenie: „... pre zisk židovskej väčšiny je treba posilniť migráciu do Palestíny a vysťahovať tam ďalších 400.000 židov.“ *Slovák* publikoval štatistický prehľad vývoja počtu Židov v Palestíne.³³⁷ Článok *Nepokoje v Palestíne*³³⁸ konštatoval, že do sporu bol zainteresovaný aj pápež Pius XI., ktorý vyjadril ľútosť nad faktom, že stále nebola vyriešená otázka svätých miest.

Slovák informoval o možnej židovskej kolonizácii v Rusku³³⁹ a na Ukrajine.³⁴⁰ Spomínané boli aj protizidovské nepokoje na Balkáne a v Rumunsku.³⁴¹ Jedna správa sa

---

³³¹ *Slovák*, Veľká Noc 1925, s. 14.

³³² *Slovák*, 4. 2. 1925, s. 5.

³³³ *Slovák*, 25. 6. 1925, s. 3.

³³⁴ *Slovák*, 1. 2. 1925, s. 7, Pôjde otvoriť hebrejskú univerzitu.; *Slovák*, 3. 3. 1925, s. 6, Židovská univerzita v Jeruzaleme.; *Slovák*, 17. 3. 1925, s. 5, Balfour do Jeruzalema.; *Slovák*, 17. 7. 1925, s. 5, Univerzita v Jeruzaleme.

³³⁵ *Slovák*, 25. 4. 1925, s. 2, Arabi a Židia.

³³⁶ *Slovák*, 23. 8. 1925, s. 7.

³³⁷ „Podľa zprávy novin učinil v Palestíne 1. júna 1925 počet židov 115.151, kým ich 1. jan. 1920 bolo len 57.000.“ In *Slovák*, 27. 8. 1925, s. 6, Židia v Palestíne.

³³⁸ *Slovák*, 7. 5. 1925, s. 6.

³³⁹ *Slovák*, 2. 4. 1925, s. 7, Kolonizácia židov v Rusku.

³⁴⁰ *Slovák*, 4. 6. 1925, s. 6, Židovská kolonizácia na Ukrajine.

³⁴¹ *Slovák*, 28. 1. 1925, s. 4, Opatrenia proti kresťanským študentom. Antisemitské výtržnosti.

venovala Turecku, kde sa Židia obávali z vyhostenia ich vrchného rabína.³⁴² V niekoľkých článkoch sa objavila problematika postavenia Židov v Poľsku. Ako najzávažnejšia sa javila informácia v texte *Numerus clausus v Poľsku*³⁴³ o konaní kongresu poľskej akademickej mládeže. Tento schválil rezolúciu o možnosti zavedenia opatrenia „*numerus clausus*“ na poľských vysokých školách. Vládny návrh zákona o opatreniach mal byť prerokovaný v Sejme. Židovskú reakciu na predložený návrh priniesol denník v článku *Židia zostria opozíciu proti poľskej vláde*.³⁴⁴ Článok *Poľský rabíni proti „netečnej a nesprávnej móde*“³⁴⁵ opäť poukazoval na fakt, že existovali oblasti, na ktorých sa dokázali kresťania a Židia zhodnúť. Poľskí rabíni protestovali proti módnemu diktátu z Paríža a tvrdili: „*Podľa nášho zákona tá žena, ktorá sa nosí neslušne, môže byť z domu vyhnaná.*“ Protesty proti novej móde v obliekaní boli šírené prostredníctvom židovských novín do celého sveta. *Slovák* sa pridal a kritizoval kresťanské „paničky“, ktoré nerešpektovali slušné odievanie ani pri návšteve kostola. K židovskému apelu sa podľa denníka pridávali vo svojich kázňach aj duchovní v Taliansku, Holandsku a Švajčiarsku.

Z Budapešti pochádzala správa o konaní protižidovskej konferencie. Jeden z jej účastníkov, rumunský profesor Alexander Cuza³⁴⁶, vo svojom príspevku potvrdil informácie o tajných antisemitských konferenciách a vyslovil názor, že „*protižidovské hnutie je organizované medzinárodne.*“³⁴⁷ *Slovák* sa venoval aj židovskej komunite v Nemecku.³⁴⁸ Denník informoval o smrti Dr. Huga Preussa, ktorého označil za spoluautora weimarskej ústavy a na záver článku *Zomrel najväčší žid Nemecka*³⁴⁹ nenápadne pripomenul, že aj v Československu bol spoluvorcom ústavy Žid: „... *tak ako je u nás v republike strojom ústavy žid dr. Meissner.*“ Po prvýkrát sa v denníku v súvislosti so Židmi objavilo meno Adolf Hitler. Paradoxne to bola „*novinárska kačica*“. V článku *Oženil sa so židovkou*³⁵⁰ denník tvrdil, že „*známy bavorský antisemita Adolf Hitler, dôverník generála Ludendorffa, oženil sa so židovkou. Židovské noviny majú z toho veľkú radosť.*“

³⁴² *Slovák*, 5. 2. 1925, s. 6, Ide rad na židov.

³⁴³ *Slovák*, 1. 3. 1925, s. 8.

³⁴⁴ *Slovák*, 6. 3. 1925, s. 5.

³⁴⁵ *Slovák*, 10. 9. 1925, s. 4.

³⁴⁶ Teoretik rumunského antisemitizmu Alexandru C. Cuza (1857 – 1946), zakladateľ Ligy proti alkoholizmu (Liga contra alcoolismului), stál na čele Partidul Național-Democrat (Národnodemokratickej strany), založenej v roku 1910, združujúcej nižších úradníkov a inteligenciu.

³⁴⁷ *Slovák*, 16. 10. 1925, s. 5, Protižidovská konferencia.

³⁴⁸ *Slovák*, 17. 7. 1925, s. 5, Židia v nemeckom parlamente.

³⁴⁹ *Slovák*, 22. 11. 1925, s. 7.

³⁵⁰ *Slovák*, 27. 11. 1925, s. 5.

V roku 1926 bolo v *Slovákovi* zaznamenaných 97 článkov so zmienkami o Židoch. Začiatkom roka prebehli tlačou informácie o rozporoch vo vnútri ortodoxnej židovskej náboženskej obce v Bratislave. Redakcia a jednotliví autori pokračovali aj v tomto roku v tendencii zmierňovania výrazových prostriedkov a formulácií. Články dotýkajúce sa Židov boli ponúkané predovšetkým ako informatívne bez negatívnych podtextov a sarkazmov. Unikátne boli dva články autora Petra Prídavka, ktorý si všimol a vysoko pozitívne hodnotil vlastnosti židovských študentov v porovnaní s vlastnosťami a správaním študentov slovenských.³⁵¹ Zaznamenaný bol aj vznik organizácie s názvom *Zväz slovenských židov*. Jeho cieľom malo byť „*prispôsobenie sa židovstva k dnešnej situácii na Slovensku*.“³⁵² Zväz sa vo svojom programe hlásil k politike asimilácie Židov na Slovensku.

V rámci slovensko-židovských vzťahov rezonoval predovšetkým „prípád Tateleben“.³⁵³ Aj v roku 1926 našiel židovský a katolícky konzervativizmus spoločnú tému: pohoršenie nad modernými tancami a účasťou dievčat na večierkoch, kde sa „nemravne“ tancovalo.³⁵⁴

Redakcia *Slováka* v správe zo Spojených štátov *Židia v Amerike ako roľníci*³⁵⁵ pripustila, že Židia sú schopní pracovať aj manuálne v poľnohospodárstve. Denník uviedol, že „*v Spojených Štátoch severoamerických obrába 5000 židov jeden milión akrov pozemkov. Podľa správy židovského výboru v Novom Yorku má tento ich poľnohospodársky majetok s príslušenstvom cenu 100 miliónov dolárov.*“

Problematika 32 článkov sa týkala správ o židovskej komunite v cudzine. Spomínaná bola situácia Židov v Rusku. Noviny kontinuálne pokračovali v línii svojho hlbokého presvedčenia, že za boľševickou revolúciou stáli Židia. Čo viedlo z pohľadu denníka k tomu, že ich postavenie v Rusku v polovici dvadsiatych rokov bolo viac ako uspokojivé. Autor textu *Židia v Rusku*³⁵⁶ uviedol: „*Vyvolený národ sa má tak dobre ako u nás len v Rusku, kde väčšina členov vlády je židov.*“ Článok ďalej pokračoval štatistickými prehľadmi počtu Židov v Rusku a tvrdil, že „*všetci význační reprezentanti*

---

³⁵¹ Slovák, 26. 1. 1926, s. 4, Žid. študent a slov. študent.; Slovák, 26. 1. 1926, s. 4, Židovský a slovenský študent.

³⁵² Slovák, 3. 10. 1926, s. 4, Zväz slovenských židov. Nová organizácia židovská.

³⁵³ Pomenovanie „Prípád Tateleben“ používam ako označenie série článkov týkajúcich sa prezidenta Masaryka, Andreja Hlinku a Židov. „Prípád“ začal súdnym procesom s Andrejom Hlinkom za cenzurovaný článok z 5. 4. 1924, kde Andrej Hlinka kritizoval činnosť profesora Masaryka ako zástancu židovstva a pokračoval poukázaním na nadštandardné vzťahy prezidenta a Židov. „Prípadu Tateleben“ sa venujem v samostatnej podkapitole.

³⁵⁴ Slovák, 7. 9. 1926, s. 6, Židia proti modernému tančeniu.

³⁵⁵ Slovák, 21. 4. 1926, s. 5.

³⁵⁶ Slovák, 10. 8. 1926, s. 6.

ruského bolševizmu sú židovského náboženstva. Od nich pochádza heslo bolševického Ruska: „Náboženstvo je opium ľudstva“, ale sami chodia usilovne do svojich synagóg. Rabínom sa nestalo nič, ale katolícke a pravoslávne kňazstvo pretrpelo v Rusku celú kalváriu.“ V samotnej Moskve boli Židia zamestnávaní predovšetkým v štátnych bolševických úradoch, čo znamenalo, že „obchodom zamestnáva sa tam pomerne málo židov, pretože v štátnych úradoch sú dobre platení.“³⁵⁷ V článku *Kto vládne v Rusku?*³⁵⁸ publikoval Slovák zoznam vysokých predstaviteľov sovietskeho Ruska aj s poznámkou o ich pôvode, pričom u väčšiny z nich obzvlášť zdôraznil židovský pôvod. Autor článku *Sloboda židov v Rusku*³⁵⁹ publikoval názory rabína Eisenstadta na situáciu židovských náboženských obcí v Rusku. Podľa rabínových slov Židia môžu voľne vyznávať svoje náboženstvo, majú svoje školy i rituálne bitúcky. Autor skonštatoval, že v tomto smere je všetko tak ako v krajinách, kde panuje občianska sloboda. S iróniou dodal, že Kremľ zameriava perzekúcie na pravoslávnu cirkev a katolíkov. Vraždí iba ich kňazov, ale „rabín nebol bolševikmi popravený ani jedon.“ Podľa tvrdení denníka Židia úspešne pokračovali aj v kolonizácii vybraných sovietskych území, nakoľko získavali pôdu a pôžičky od moskovskej vlády. Finančná podpora pre kolonistov prúdila aj zo zahraničia, najmä zo Spojených štátov.³⁶⁰ Napriek Slovákom deklaroványm výhodám a pohodlnému životu niektorí Židia Rusko opúšťali a odchádzali predovšetkým do Palestíny.³⁶¹

Slovák sa tiež venoval situácii Židov a protižidovským akciám v Maďarsku³⁶² a v Rumunsku³⁶³. Z Poľska prinášal informácie o prebiehajúcej diskusii o zavedení opatrenia „*numerus clausus*“.³⁶⁴ Objavilo sa tu aj obvinenie z rituálnej vraždy.³⁶⁵ Denník sa v roku 1926 okrajovo venoval silnejúcemu fašistickému hnutiu v Taliansku. V úvodníku *Taliansky mussolinizmus*³⁶⁶ v súvislosti so Židmi uviedol, že fašisti kritikou slobodomurárov chceli zakryť skutočný stav vecí a najmä fakt, že fašizmus nebol schopný izolovať sa od slobodomurárskych a židovských klík. Slovák tvrdil, že Židia

---

³⁵⁷ Slovák, 25. 3. 1926, s. 8, Židia v Moskve.

³⁵⁸ Slovák, 4. 9. 1926, s. 5.

³⁵⁹ Slovák, 20. 5. 1926, s. 6.

³⁶⁰ Slovák, 5. 11. 1926, s. 5, Židia a bolševici.

³⁶¹ Slovák, 16. 11. 1926, s. 5, Vyst'ahovanie židov z Ruska.

³⁶² Slovák, 14. 1. 1926, s. 3, Následky maďarskej aféry peňazokazcov.

³⁶³ Slovák, 30. 1. 1926, s. 2, Boj študentov v Bukarešti.; Slovák, 2. 2. 1926, s. 9, Proti židom.; Slovák, 20. 5. 1926, s. 6, Zákaz židovského propagačného spisu v Rumunsku.; Slovák, 15. 8. 1926, s. 2, Život v čulom rumunskom meste.; Slovák, 19. 9. 1926, s. 1, Prečo sa vzdal princ Karol trónu?

³⁶⁴ Slovák, 17. 1. 1926, s.6, Židia do opozície.

³⁶⁵ Slovák, 12. 9. 1926, s. 4, Podozrenie z rituálnej vraždy.

³⁶⁶ Slovák, 12. 2. 1926, s. 1.

hrali vo fašistickom hnutí v Taliansku vedúcu úlohu. Množstvo príslušníkov talianskych politických elít považoval za Židov. Denník situáciu okomentoval: „*Nakoľko odlišný je ten náš slovenský fašizmus, v ktorom sú len irečítí Slováci!*“ V úvodníku *Fascismus regenerans*³⁶⁷ v zásade poprel fakty z predchádzajúceho článku. Benito Mussolini bol opisovaný ako záchranca Talianska. Fakt, že väčšina svetovej tlače v ňom videla tyрана a diktátora, Slovák považoval za dôkaz, že „*tlač je v područí Židov a slobodných murárov.*“ Noviny obdivovali prácu „Duceho“ a tvrdili, že aj u nás sa „*ozývajú hlasy po obrodzujúcom fašizme. ... Vládne, socialistické, legionárske a židovské kruhy sa ho boja, špinia ho, rady by ho udusili v zárodku, ale my, ak bude fašistické hnutie v ČSR hlásať takú mravnú obrodu ako v Taliansku, ak bude pracovať pre odstránenie vládneho a stranického korupčníctva, a ak zabezpečí tak slobodný vývoj intenzívneho slovenského národného života a povedomia, aký zabezpečil v Taliansku, budeme ho u nás vítať!*“³⁶⁸

V roku 1927 bolo uverejnených 82 textov, ktorých téma sa priamo venovala alebo čiastočne dotýkala židovstva. Tento rok je možné pokladať za rok diskusií o vzťahu Židov k Slovensku, predovšetkým na pozadí volebnej kampane, samotných volieb do obecných zastupiteľstiev a tzv. Rothermeriády.³⁶⁹

V 26 textoch redakcia uverejnila informácie týkajúce sa židovstva v zahraničí. V týchto článkoch bol dôraz kladený na situáciu Židov v Rusku. Na jednej strane bol spájaný komunizmus so Židmi³⁷⁰ a noviny informovali, že ruskí Židia sa vracali z Palestíny do Ruska, lebo „... *tam je pod bolševickou vládou židom veľmi dobre...*“ a „... *tam majú vládu oni v rukách...*“³⁷¹ Na druhej strane tu boli správy, ktoré informovali, že situácia Židov v Rusku sa menila výrazne k horšiemu. V úvodníku s názvom *Bite židov*³⁷² autor písal o oslobodení Schwarzbalda - Žida, ktorý zavraždil

---

³⁶⁷ Slovák, 11. 5. 1926, s. 1.

³⁶⁸ Aj v článkoch zaoberajúcich sa domácou tematikou začínali rezonovať obdivné názory na fašizmus. Je nutné konštatovať, že sympatie k fašizmu nemožno generalizovať a prenášať v tomto období na celé spektrum hlinkovcov. V roku 1926 na stránkach *Slováka* sympatie k fašizmu deklaroval predovšetkým Alexander Mach.

³⁶⁹ Lord Harold Sidney Harmsworth Rothermere (1868 – 1940) bol majiteľom tlačového koncernu Daily Mail, žurnalistom a konzervatívcom. V roku 1927 rozpútal tento britský politik kampaň za revíziu Trianonskej zmluvy v prospech Maďarska. Požiadavka v ľudáckych kruhoch zaznamenala veľký ohlas, považovali ju za dôkaz silnejšieho lobingu maďarských iredentistických kruhov. Tvrdili, že za lobingom stál židovský kapitál a vplyvné cirkevné kruhy túžiace po obnove svätoštefánskej ríše. Pozri MACH, Alexander. *Z ďalekých ciest*. Martin: Vydavateľstvo Matice Slovenskej, 2009, s. 97.

³⁷⁰ „*Človek príde pomaly na presvedčenie, že komunizmus je vlastne humbug židovský na zavedenie ľudí, aby židia mohli vládnuť svetom.*“ In Slovák, 22. 9. 1927, s. 3, O komunizme ex abrupto.

³⁷¹ Slovák, 25. 6. 1927, s. 4, Komu je na Rusi dobre?

³⁷² Slovák, 21. 11. 1927, s. 1.

ukrajinského atamana Peltljuru³⁷³ zodpovedného za pogromy na Židov. V tom istom texte sa autor zaoberal stavom židovstva v Rusku a konštatoval, že v prvých rokoch po revolúcii sa im viedlo dobre, dokonca existoval program na židovské kolonizovanie pôdy. Tento plán sa však nevydaril, pretože „Židia radšej chcú kupčiť, ako zem obrábať.“ Situácia sa postupne zmenila a Slováč informoval o pogromoch v Rusku, ktoré podporoval samotný Stalin. Tieto mali byť odplatom za židovskú podporu Trockého, Zinovieva a iných, ktorí stáli v opozícii voči Stalinovi. Denník v spomínanom úvodníku uvádzal, že hoci Židia podporovali bolševizmus, postupne sa stávali obeťou bolševického režimu: „Stalin teda dobre volil heslo: bite Židov!, lebo tak v roľníctve najistejšie môže poraziť smer Trockého a ostatných Židov, svojich to najúhlavnejších protivníkov. ... Tu teda na židovstvo na jednej strane bráni bolševizmus a šíri ho v Európe, kým na druhej strane od toho samého bolševizmu židovstvo trpí v Rusku a bude ešte trpieť! Je to vo veľkom to isté, čo vidíme v dnešnom Maďarsku, kde židovskými „hazafikmi“ vyplekany maďarský šovinizmus obracia sa proti židom, svojim to pestúnom. Židia mali by sťahovať konzekvenciu z uvedených prípadov a nebyť masou, ktorú stále zauškujú.“ Problémy sovietskeho Ruska na medzinárodnej scéne rozoberali noviny aj v texte *Okolo uznanie sovietskeho Ruska de jure*.³⁷⁴ Na margo Židov noviny skonštatovali: „Najväčšia vada ruskej revolúcie je, že mala židovských vodcov.“ Títo neskôr prešli do opozície, či boli zavraždení, ako napríklad Trockij, ktorý „chcel byť červeným Napoleónom, bol odkrágľovaný.“³⁷⁵ Stalin mu mal v hádke, ako tvrdil Slováč, povedať, že mal robiť komunizmus v Palestíne a v Rusku budú robiť komunizmus Rusi. Na záver článku odznelo, že ruskí vodcovia sa dostali do slepej uličky, nemajú odvahu obrátiť sa a hlásiť nacionálnu politiku. O Židov zaznelo, že „zoportunizujú každú myšlienku, ideu i komunizmus.“ Noviny uviedli, že aj v Rusku sa odohrávajú pogromy a vysvetľovali ich oprávnenosť.³⁷⁶

Noviny pokračovali v správach o protižidovských akciách a vyjadreniach z Rumunska,³⁷⁷ Poľska³⁷⁸ a Maďarska.³⁷⁹ Článok *Protestujeme proti barbarstvu*³⁸⁰

---

³⁷³ Vraždou ukrajinského guvernéra Petljuru v Paríži sa Slováč zaoberal už v roku 1926 v článku Petljura z pomsty zavraždený poľským židom. In Slováč, 27. 5. 1926, s. 2.

³⁷⁴ Slováč, 5. 3. 1927, s. 3.

³⁷⁵ Autor článku použil pejoratívne označenie „odkrágl'ovaný“, zrejme tým myslel politickú „likvidáciu“ - zbavenie funkcií a vylúčenie zo strany, čo sa uskutočnilo v novembri 1926. Z Ruska bol vypovedaný v roku 1929 a autorove slová sa doslovne naplnili až v roku 1940, kedy bol Trocký na Stalinov príkaz zavraždený v Mexiku.

³⁷⁶ Slováč, 24. 11. 1927, s. 1, Tretia sila.

³⁷⁷ Slováč, 2. 2. 1927, s. 6, Antisemitizmus v Rumunsku.; Slováč, 10. 7. 1927, s. 5, Protižidovské demonštrácie v Bukarešti.; Slováč, 22. 12. 1927, s. 1, Veľkovaradínsky „pogrom“.

s rozhorčením informoval o komunistickom manifeste proti „reakčným“ režimom v Maďarsku, Bulharsku a Poľsku. Pre *Slováka* predstavovali tieto politické režimy ochranu pred „*platenými agentami Moskvy, z ktorých je veľká väčšina židovského pôvodu.*“ Autor zároveň vyjadril presvedčenie, že títo židovskí agenti Moskvy majú podporu svetového židovstva a zdôraznil: „*Akonáhle niektorého žida prichytia pri vlastizradnom čine a postavia pred súd, tu židovská tajná moc pohýbe „intelektuálov“ celého sveta, títo podpisujú manifesty proti reakcii.*“ Vzhľadom k miere antisemitizmu v Maďarsku vznikla v jeho parlamente pri voľbe prezidenta paradoxná situácia. Táto bola opísaná v článku s názvom *Prezident maď. hornej snemovne a jeho zapisovateľ*³⁸¹ nasledovne: „*Podľa maďarského parlamentárneho zvyku do voľby prezidenta zasadnutia sú vedené najstarším členom snemovne. Za zapisovateľa sa zas zvolí najmladší. Tak sa stalo, že zasadnutiam maďarskej snemovne predsedal vrchný rabin Koppel Reich, dokiaľ arciknieža Albrecht fungoval ako zapisovateľ.*“ Aj Rakúskom sa prevalila vlna antisemitizmu. Nacionalistické kruhy vo Viedni používali svoju tlač na boj proti Židom, ktorých vinili zo sympatií ku komunizmu a socializmu. *Slovák* skonštatoval, že „*nacionalistická tlač je plná výzvami k definitívnemu zúčtovaniu s Židmi*“³⁸² a vo viedenských židovských kruhoch sa objavila značná nervozita z akcii novozałożenej a veľmi agresívnej protižidovskej ligy. V rámci správ z Palestíny sa denník venoval ceste prezidenta Masaryka do Palestíny a Egypta. Informoval o zemetrasení v Jeruzaleme.³⁸³ Nepokoje v židovsko-arabských vzťahoch pretrvávali aj naďalej.³⁸⁴ Úpadok sionizmu a neúspech Jewish Agency videl denník v obmedzení židovského prisťahovalectva do Palestíny. Článok *Úpadok sionizmu*³⁸⁵ prebral z *The Times* a pridal komentár: „*Palestína je nie krajinou ovplyvávajúcou mliekom a medom, ako je líčená prisťahovalcom pred tým, než sa vydajú na cestu.*“

Aj v roku 1927 *Slovák* pripomínal, že Židia majú svetovládne ambície, ktoré sa snažili presadiť predovšetkým ovládnutím tlače a skonštatoval: „*Skoro všetky svetové tlačové kancelárie sú ich majetkami. .... Viedeň, Berlín, Frankfurt, Newyork sú už skoro*

³⁷⁸ *Slovák*, 28. 5. 1927, s. 4, Rozpínavosť židov komunistov nezná hraníc.

³⁷⁹ *Slovák*, 5. 3. 1927, s. 4, Antisemitské demonštrácie študentov v Segedíne.; *Slovák*, 20. 11. 1927, s. 6, Protižidovské demonštrácie na peštianskej technike.; *Slovák*, 24. 11. 1927, s. 4, Je lord Rothermere židovského pôvodu?

³⁸⁰ *Slovák*, 23. 4. 1927, s. 2.

³⁸¹ *Slovák*, 25. 1. 1927, s. 4.

³⁸² *Slovák*, 29. 7. 1927, s. 5, Nová vlna antisemitizmu v Rakúsku.

³⁸³ *Slovák*, 15. 7. 1927, s. 1, Jeruzalem v zrúcaninách.

³⁸⁴ *Slovák*, 7. 10. 1927, s. 4, Arabi proti židom.

³⁸⁵ *Slovák*, 14. 9. 1927, s. 4.

celkom hebrejské.“³⁸⁶ Denník prekvapilo vyjadrenie Lloyda Georga na adresu Židov.³⁸⁷ V texte *Lloyd Georg o Židovstve*³⁸⁸ sa uvádzalo, že britský politik sa vyjadril pochvalne o Židoch, ich práci, usilovnosti i o kultúrnom odkaze, čo dali ľudstvu a Európe obzvlášť. *Slovák* to okomentoval a pripomenul silu svetového židovstva: „*Lloyd Georg sa ukázal veľkým ctiteľom židovstva ... aké silné musí byť židovstvo v Anglicku, keď Lloyd Georg ho takto ospevuje.*“

V roku 1928 *Slovák* publikoval 53 novinových útvarov týkajúcich sa židovskej komunity. Tento rok sa na stránkach denníka *Slovák* niesol v znamení zmierenia, tolerancie a vzájomného zblížovania. Vo viacerých číslach a rozličným spôsobom vyzýval Židov, aby si v jubilejnom roku založenia republiky vyjasnili svoj vzťah k nej. V tomto duchu bol napísaný aj článok s názvom *Rozhovor s bratislavským rabinom drom. Funkom o predpokladoch pokojného vzájomného nažívania Slovákov a Židov*.³⁸⁹ V nedeľnom vydaní denníka boli publikované *Židovské príslovia*,³⁹⁰ aby sa čitatelia zamysleli „*nad ich nearijským a neslovanským obsahom vyslovujúcim pevný životný názor.*“ Publikovanie prísloví chápem ako malý, ale významný krok nacionalistického denníka k slovensko-židovskému zblíženiu. Pozitívom je, že *Slovák* v tomto prípade nepridal negatívny alebo ironický komentár. V úvodných slovách vyzýval k zamysleniu sa nad iným spôsobom uvažovania a uviedol: „...*odkrývajú ony veľa zaujímavých strán dotyčného národa. V nich sa prejavuje populárna filozofia národná, ony mimovoľne prezradzujú, čo hýbe podvedomím máss.*“

V boji o pozemok pre faru a kostol v Bratislave sa ocitli ľudáci a Židia v jednom tábore.³⁹¹ Články týkajúce sa „domáceho“ židovstva poskytovali informácie o aktivitách židovskej komunity, ako napríklad začatie výstavby židovskej nemocnice v Bratislave,³⁹² otvorenie židovského múzea v Prešove³⁹³ alebo zmienky o účasti Židov na jubilejných oslavách republiky.³⁹⁴ V rámci štatistických údajov *Slovák* vydal správu, ktorá tvrdila, že nábožensky najjednoduchšími sú tí obyvatelia Československa, ktorí sa

³⁸⁶ *Slovák*, 5. 3. 1927, s. 5, Prečo sú židia vládcami sveta.

³⁸⁷ Lloyd George, David, gróf z Dwyforu (1863 – 1945) bol britským politikom a ministerským predsedom.

³⁸⁸ *Slovák*, 13. 7. 1927, s. 5.

³⁸⁹ *Slovák*, 26. 8. 1928, s. 3.

³⁹⁰ *Slovák*, 29. 4. 1928, s. 11.

³⁹¹ *Slovák*, 12. 9. 1928, s. 1, Boj o pozemok pre kostol a faru v Bratislave.

³⁹² *Slovák*, 27. 10. 1928, s. 5, Kladenie základného kameňa novej bratislavskej židovskej jubilarnej nemocnice.; *Slovák*, 30. 10. 1928, s. 8, Pred stavbou novej židovskej nemocnice v Bratislave.

³⁹³ *Slovák*, 3. 8. 1928, s. 5, Židovské múzeum v Prešove.

³⁹⁴ *Slovák*, 24. 10. 1928, s. 2, Účasť židov na jubilejných oslavách.; *Slovák*, 27. 10. 1928, s. 5, Jubilejné oslavy židovských akademikov „Achduth“.; *Slovák*, 3. 11. 1928, s. 4 Jubilejná oslava židovských akademikov v Bratislave.

prihlásili k židovskej národnosti: „*Sú skoro všetci z 99.87 proc. izraelitmi, len 0,13 proc. je iného vyznania. Sú to len ojedinelí jednotlivci, ktorí sa zriekli viery izraelitskej a stali sa bezkonfesijnými, alebo sa dali pokrstiť, ale podržali si národné vedomie židovské. Tým, že bola v ČSR uznaná národnosť židovská, ubudlo procento izraelitov u všetkých ostatných národností.*“³⁹⁵ Na strane druhej je treba tiež uviesť, že som objavila aj články upozorňujúce na zvýhodňovanie Židov. Napríklad na reálnom gymnáziu v Bratislave mali byť židovskí profesori uprednostňovaní na úkor Slovákov³⁹⁶ alebo upozornenie na „kupovanie“ židovských hlasov Československou stranou ľudovou v Nitre.³⁹⁷

Takmer presná polovica publikovaných článkov (26) sa zaoberala Židmi v cudzine. Najviac správ bolo z Maďarska, kde vláda pripravila návrh na zavedenie opatrenia „*numerus clausus*“ na vysokých školách. Článok s rovnomenným názvom *Numerus clausus na maď. vysokých školách*³⁹⁸ informoval, že nie všetci v parlamente sa s návrhom stotožnili, existovali aj odporcovia v samotnom vládnom tábore. *Slovák* skonštatoval, že židovská inteligencia postupne získavala v Maďarsku rasovú prevahu nad maďarskou inteligenciou. V duchu „zmierenia“ vyznel záver článku, ktorý návrh maďarskej vlády odsúdil nasledovne: „*Táto obrana je nám úplne pochopiteľná, ale nie je ani dosť moderná, ani dosť kresťanská, ani ľudská, tým menej rytierska – touto vlastnosťou sa Maďari najradšej oháňajú.*“ Denník napísal, že židovskí študenti boli usilovnejší, kým maďarskí uznávali: „*... játék, bor, szeretlem – hra, víno, láska – kým židovský študent nepoznal na univerzite inej práce a povinnosti, ako učiť sa a učiť sa. Keď k tomu vezmeme ešte v úvahu aj to, že v židovi je od prírody o mnoho viac bystrosti, schopnosti konkurovať, nesmie sa nikto diviť, že sú na židov so svojim rozumom, ako sa povie „krátky“.*“ O priebehu prerokovania návrhu opatrenia „*numerus clausus*“ v Maďarsku informoval denník aj v ďalších článkoch.³⁹⁹ Správy ukazovali, že Maďari v opatrenia namierených proti Židom pokračovali a minister

---

³⁹⁵ *Slovák*, 24. 8. 1928, s. 3, Česi a Slováci sú nábožensky najjednoduchší.

³⁹⁶ *Slovák*, 12. 2. 1928, s. 4, Ako je to, že v Bratislave sú židovskí profesori favorizovaní na úkor Slovákov?

³⁹⁷ *Slovák*, 11. 12. 1928, s. 5, Tajomstvo lidáckeho „napredovania“ v Nitre.

³⁹⁸ *Slovák*, 16. 2. 1928, s. 2.

³⁹⁹ *Slovák*, 17. 2. 1928, s. 3, Novela o numeru clausu v snemovni.; *Slovák*, 23. 2. 1928, s. 4, Pred prijatím novely o numeru clausu.

spravodlivosti ohlásil návrh zaviesť „*numerus clausus*“ aj pre advokátov a obhajcov.⁴⁰⁰ Protižidovské prejavy sa v Maďarsku objavovali medzi vysokoškolskými študentmi.⁴⁰¹

O akciách namierených proti Židom informoval *Slovák* aj v správach z Poľska v článkoch: *Pol'skí študenti demonštrujú proti volebnému úspechu Židov*⁴⁰² či *Protižidovské demonštrácie v Poľsku*.⁴⁰³ Noviny uverejnili interview s predsedom poľského senátu, profesorom Szymarskim, v židovskom časopise *Der Moment*. Profesor uviedol, že Židia by nemali byť v Poľsku šikanovaní, ale práve naopak mali by byť vychovávaní v prospech Poľska. Nestotožňoval sa však ani s ich asimiláciou a tvrdil, že by mali mať úplnú rovnoprávnosť tak ako ostatné menšiny. *Slovák* v úvode napísal: „*Problém židovstva v jednotlivých štátoch a menovite tam, kde táto semitská rasa tvorí veľkú časť obyvateľstva je natolko dôležitý, že povolani činitelia nemôžu ho nechať bez povšimnutia. U nás je tento problém tiež aktuálny, žiaľ Bohu nevenuje sa jej však dostatočnej pozornosti.*“⁴⁰⁴

Postoje, komentáre a informácie o postavení a pôsobení židovského obyvateľstva v Rusku boli tradične rôznorodé. Opäť oscillovali medzi názorom, že Židia v Rusku patria k vládnucej vrstve, a preto je ich život veľmi dobrý a názorom opačným, ktorý tvrdil, že sa potýkajú so silným antisemitizmom. K prvému názoru sa prikláňal autor článku *Tresty za antisemitizmus v Rusku*.⁴⁰⁵ V závere článku bolo cítiť iróniu: „*Tresty za antichristianizmus, pravda, židovskí vládcovia nezaviedli a ani nezavedú.*“ Prítomnosť antisemitizmu v Rusku potvrdzoval text komunistického činiteľa E. Jaroslavovského publikovaný v *Krasnej Gazete*. *Slovák* ho prebral a publikoval pod názvom *Boj proti židom v Rusku*.⁴⁰⁶ Autor vysvetľoval príčiny nárastu antisemitizmu v Rusku nasledovne: „*Ktosi zo dňa na deň živí vekmi vychovávanú národnú nenávisť proti židom, ktosi zo dňa na deň šepoce ako Rusovi, tak aj Ukrajincovi a Bielorusovi: „To je tvoj nepriateľ, ten je vinný, že panuje nezamestnanosť, ten je tým vinný, že je bytová núdza.“ A všetkého toho vinou je žid.*“ Za ďalšiu príčinu prepuknutia protižidovských prejavov pokladal fakt, že židovskí obchodníci tvorili 15 % celého obchodníctva v ZSSR. Čo umožnilo vnášať prvky antisemitizmu do konkurenčného boja ostatných obchodníkov

---

⁴⁰⁰ *Slovák*, 12. 5. 1928, s. 1, Numerus clausus pre advokátov v Maďarsku.

⁴⁰¹ *Slovák*, 18. 2. 1928, s. 4, Protižidovská stávka maďarských študentov ukončená.; *Slovák*, 20. 10. 1928, s. 6, Protižidovské prejavy na peštianskej univerzite.

⁴⁰² *Slovák*, 9. 3. 1928, s. 5.

⁴⁰³ *Slovák*, 26. 9. 1928, s. 3.

⁴⁰⁴ *Slovák*, 19. 4. 1928, s. 3, Predseda poľského senátu o asimilácii židov.

⁴⁰⁵ *Slovák*, 22. 4. 1928, s. 5.

⁴⁰⁶ *Slovák*, 14. 6. 1928, s. 4.

voči nim. Jaroslavovskij vyzýval na boj proti antisemitizmu a pripisoval slabé vedenie tohto boja aj komunistom, ktorí antisemitizmus dokonca pripúšťali a podporovali. Toto si všimol a zdôraznil aj *Slovák* v článku *Čo sa deje v bolševickom Rusku?*⁴⁰⁷ Denník sa v ňom pohoršoval nad pomermi v Rusku nad bezbožnosťou a uvoľnenými mravmi. S veľkým uspokojením však sledoval obrodné hnutie mládeže proti „mongolsko-židovskej vláde najstrašnejšej tyranie, akú poznajú dejiny.“

Článok s názvom *Úloha židov a slobodných murárov vo vojne*⁴⁰⁸ bol jediným publikovaným textom v roku 1928, ktorý sa zaoberal Židmi v Nemecku. Autor písal o prednáške bývalého veliteľa nemeckých vojsk maršála von Ludendorfa v Hamburgu, v ktorej vysvetľoval príčiny porážky nemeckých vojsk v prvej svetovej vojne. Zodpovednosť za porážku pripísal predovšetkým Židom a slobodným murárom, ktorí „svojou podkoptou prácou rozvrátili vnútorne Nemecko i vojsko na fronte.“

V roku 1929 *Slovák* publikoval 78 článkov, v ktorých sa venoval židovskej problematike. Aj v tomto roku pokračoval denník v tendencii oslabovania útokov proti Židom. Denník zaznamenal, že študentské nepokoje sa z cudziny postupne preniesli aj do Československa. V Prahe na nemeckej univerzite sa odohrali antisemitské demonštrácie.⁴⁰⁹ Na konci roku 1929 demonštrovali študenti aj na univerzite v Bratislave proti Židom a iným národnostiam.⁴¹⁰ V článku *Nie „panem et circeneses“ ale „panem et scientiam“ žiadajú bratislavskí akademici*⁴¹¹ denník odôvodňoval konanie v demonštrácii slovami: „Ved' všetky fakulty bratislavskej univerzity sú nabité poslucháčmi; na práve a medicíne študuje toľké množstvo sem nepatriacich živlov, že to vzbudzuje úžas a otázku: čo s našimi, keď je toľká konkurencia spojená v živote s protekciou?“ Z hľadiska skúmania slovensko-židovskej problematiky na stránkach denníka *Slovák* považujem za významné, že práve počas študentských nepokojov sa začínajú ozývať hlasy požadujúce zavedenie pravidla „*numerus clausus*“ aj na bratislavskej univerzite. Ohľadom zavedenia „*numerus clausus*“ sa rozvinula diskusia, v rámci ktorej bol kritizovaný počet Židov nielen na univerzite, ale aj v právnickej sfére, v bankách či medzi lekármi.⁴¹²

---

⁴⁰⁷ *Slovák*, 27. 9. 1928, s. 3.

⁴⁰⁸ *Slovák*, 15. 2. 1928, s. 4.

⁴⁰⁹ *Slovák*, 20. 11. 1929, s. 2, Študentské nepokoje v Prahe.; *Slovák*, 23. 11. 1929, s. 3, Demonštrácie v Prahe.

⁴¹⁰ *Slovák*, 23. 11. 1929, s. 3, Vysokoškolské študentstvo demonštruje.

⁴¹¹ *Slovák*, 22. 11. 1929, s. 3.

⁴¹² *Slovák*, 24. 1. 1929, s. 2, Bratislavskí študenti nechcú numerus clausus.; *Slovák*, 27. 11. 1929, s. 3, Numerus clausus.

V tomto roku rezonoval prípad výbuchu benzolu v bratislavskej továrni Dr. Hörnesa.⁴¹³ Denník prípad využil na kritiku Žida-milionára zdierajúceho slovenské dievčatá, ktorý ich v rozpore s morálkou nútil vyrábať prezervatívy. V článku *V Hörnesovom podniku nebolo všetko v poriadku*⁴¹⁴ sa jeho autor venoval inšpekciou zisteným nedostatkom v bezpečnostných opatreniach. Avšak *Slovák* musel publikovať opravu, nakoľko svojho čitateľa zavádzal: „*Ešte dr. Hörnes. Pisateľ našej kurzívky bol napísal, že majiteľ vybuchnutej továrne na prezervatívy dr. Hörnes je židom a v súvisе s jeho nemorálnym počínaním spomínal židovskú morálku. V záujme pravdy vyhlasujeme, že autor spomenutého článku dopustil sa omylu, a že príslušný passus dostal sa do čísla len nedopatrením. Redakcia nemala, ani nikdy nemá úmyslu akýmkoľvek spôsobom robiť náladu proti občanom židovského vierovyznania pre ich vieru. Áno, pán dr. Hörnes je bohužiaľ kresťanom.*“

V roku 1929 sa židovskej problematike v zahraničí venovalo 34 článkov. V správach zo zahraničia jednoznačne dominovala Palestína. Štatistiky o prisťahovalectve uvádzali, že v roku 1928 sa do Palestíny prisťahovalo 2 178 Židov a 2 168 ju opustilo.⁴¹⁵ Najviac židovských emigrantov bolo z Poľska, avšak podľa denníka „*je zaujímavé, že poľskí Židia vracajú sa vo veľkej miere nazpät' do Poľska.*“⁴¹⁶ Ústredie národného fondu v Jeruzaleme vydalo správu, že Židom patrí v Palestíne 5,6 % pôdy. *Slovák* tvrdil, že hoci sa to mohlo zdať málo, bola to pôda najúrodnejšia.⁴¹⁷ V štatistických údajoch pokračoval denník aj v článku *Jeruzalem je mestom 27 jazykov.*⁴¹⁸ V Jeruzaleme sa používalo 27 jazykov, pričom najpoužívanejšia bola hebrejčina, potom arabský jazyk, arménsky, židovský žargón, anglický a hindský. Autor úvodníka *Ženeva a Palestína*⁴¹⁹ sa snažil upozorniť na problémy v Palestíne v protiklade s vývojom situácie v Európe. V článku odznelo konštatovanie, že Európa sa pokúša riešiť svoje problémy a sporné otázky na platforme Spoločnosti národov. Politici rokovali o Briandovom pláne a mali ambície budovať základy mieru a stability. Naproti tomu Palestína akoby stála na pokraji neodvratiteľného vojnového konfliktu. V článku bola viditeľná snaha autora analyzovať príčiny nepriateľských vzťahov medzi Židmi a Arabmi. Podstatu konfliktu videl v štylizácii balfourovej deklarácie z roku 1917:

---

⁴¹³ *Slovák*, 4. 7. 1929, s. 5., Výbuch benzolu.

⁴¹⁴ *Slovák*, 5. 7. 1929, s. 3.

⁴¹⁵ *Slovák*, 13. 7. 1929, s. 5, Cionistické prisťahovalectvo do Palestíny.

⁴¹⁶ *Slovák*, 12. 12. 1929, s. 6, Reemigrácia Židov z Palestíny.

⁴¹⁷ *Slovák*, 3. 9. 1929, s. 5, Koľko pôdy majú židia v Palestíne.

⁴¹⁸ *Slovák*, 3. 9. 1929, s. 5.

⁴¹⁹ *Slovák*, 5. 9. 1929, s. 1.

„Palestína, ako sa tiahne na morskem brehu, deklaráciou Balfoura z roku 1917 bola pririeknutá Židom. Títo už od 1878 roku smerovali k Palestíne, z ktorej chceli vybudovať svoju vlasť, kým anglická spomenutá deklarácia hovorí o Palestíne, ako o takej, v ktorej má byť vybudovaná. V tomto slovíčku „z ktorej“ a „v ktorej“ skrýva sa podstata i dnešného krvavého nedorozumenia Židov a Arabov.“ Podľa názoru autora článku bol sionizmus vo svojej podstate nereálny, pretože židovské obyvateľstvo predstavovalo iba 11 % obyvateľstva Palestíny, zvyšok tvorilo predovšetkým obyvateľstvo arabské. Obe etniká sa však dožadovali pôdy a v nej bola podstata sporu: „z toho najlepšie vysvitá nereálnosť sionistického pohybu po európskych štátoch, kde je Židom ako menšine národnej a náboženskej o mnoho výhodnejšie bývať, než v neznámych a životu nebezpečných krajoch Palestíny. Tohto mnohí Židia dobre sú si vedomí, aklimatizujú sa, podporujú národné väčšiny, tvoria pre ne hodnoty a tým čoraz väčšmi prissávajú sa bližšie k duši európskych národov. V Palestíne, starej ich bývalej vlasti, Židia necítia sa doma...“ Nepokoje v Palestíne v roku 1929 boli podľa Slováka krvavé a informoval o nich vo viacerých publikovaných článkoch.⁴²⁰

V správach z Ruska denník mapoval prejavy tamojšieho antisemitizmu. Článok *V neslýchanej miere zúri antisemitizmus v Rusku*⁴²¹ informoval o procese proti dvom robotníkom v Bielorusku, ktorí trýznili Židovku v továrni. Sovietska tlač odsudzovala prejavy antisemitizmu a stotožňovala ho s primitivizmom. Napriek tomu sa však ozývali názory, ktoré charakterizovalo tvrdenie: „Nebudeme za socializmus, kým nepobijeme všetkých židov.“ Správy informovali o prenasledovaní Trockého a trockistov⁴²² a o postupujúcom protižidovskom hnutí.⁴²³ Rozsiahly článok *Niečo o židovskej republike v Rusku*⁴²⁴ s podtitulkom *Boľševici stvorili malú Palestínu s nešťastným obyvateľstvom* bol prevzatý z *Chicago Tribune*. Jeho autor opisoval židovský „rayon“ v Chersonskom okruhu, ktorý sa stal známym ako „židovská republika“. Na danom území bolo 42 dedín, z nich 34 malo výlučne židovské obyvateľstvo. Na čele „židovskej republiky“ bol židovský Rajispolkom („rayonný“ výkonný výbor) skladajúci sa zo židovských komunistov. Republika mala dvojité

---

⁴²⁰ Slováč, 1. 9. 1929, s. 2, Anglické lietadlá nad Jeruzalemom.; Slováč, 8. 9. 1929, s. 5, Profesor židovskej univerzity v Jeruzaleme telegrafuje svojej manželke v Nových Zámkoch.; Slováč, 19. 9. 1929, s. 4, Bratislavskí židia na pomoc Palestíne.; Slováč, 4. 10. 1929, s. 2, Henderson o nepokojoch v Palestíne.; Slováč, 16. 11. 1929, s. 1, Vrenie v Palestíne.; Slováč, 19. 11. 1929, s. 1, Židia sa ozbrojujú.

⁴²¹ Slováč, 27. 1. 1929, s. 7.

⁴²² Slováč, 16. 2. 1929, s. 2, Večne blúdiaci žid – Trockij.

⁴²³ Slováč, 20. 4. 1929, s. 6, Protižidovské hnutie v Rusku.; Slováč, 17. 10. 1929, s. 5, Židovská protináboženská kampaň v Moskve.

⁴²⁴ Slováč, 11. 5. 1929, s. 6.

obyvateľstvo, ktoré sa označovalo ako staré a nové. Starí roľníci sem prišli ešte na začiatku 19. storočia za cára Alexandra I. a usadili sa na neobývanej pôde, ktorú im cárska vláda pridělila. Títo prekonávali nenávisť kresťanského obyvateľstva, hlad, manuálne namáhavú poľnohospodársku prácu a napriek tomu vytrvali. Komunistická vláda pridělila židovským kolonistom pôdu na Kryme a v Chersonskom kraji. Noví židovskí obyvatelia dostali podporu od sovietskej vlády aj z Ameriky, čo znamenalo, že sa nemuseli vyrovnávať s takými ťažkosťami, aké mali vo svojich začiatkoch starousadlíci a disponovali relatívnym dostatkom. Obdobie hladu prišlo až na prelome rokov 1921 – 1922. V roku 1926 oblasť znova postihla neúroda, z ktorej sa židovskí obyvatelia nevedeli spamätať. Americký dopisovateľ navštívil niekoľko dedín a zistil neuveriteľnú biedu tamojšieho obyvateľstva a skonštatoval: „*Židovskí kolonisti vymierajú. Mládež sa zachraňuje pred zahynutím odchodom do mesta.*“

V roku 1929 absentovali správy o antisemitských hnutiach v Maďarsku a Rumunsku. Správy z Rumunska informovali o intenzívnych diskusiách o problémoch sionizmu, asimilácie a hľadání identity tamojších Židov.⁴²⁵ Podľa informácií v článku *Rumunskí židia dostanú úplnú voľnosť svedomia*⁴²⁶ bola v Rumunsku schválená zmena zákona týkajúca sa židovských náboženských obcí. Základným princípom zákona bola úplná voľnosť svedomia, čo v praxi znamenalo, že nikto nesmel byť nútený zostávať v tej náboženskej obci, ktorej predpisy odporovali jeho náboženským názorom. Židovské obyvateľstvo sa tak mohlo organizovať v ľubovoľných náboženských obciach, ktorých počet nebol obmedzovaný. V Poľsku prepukla aféra, v ktorej mal rabín pomáhať vyvážať dievčatá do Ameriky⁴²⁷ a opäť sa ozývali hlasy žiadajúce zaviesť „*numerus clausus*“ na poľské univerzity.⁴²⁸

Noviny vo viacerých článkoch informovali o konaní a priebehu svetového židovského kongresu vo Viedni.⁴²⁹ Článok *Jedni Židov vyhánajú, iní ich hľadajú*⁴³⁰ s podtitulom *Protižidovské akcie v strednej Európe – Argentína a Španielsko hľadajú Židov* priniesol informáciu, že Argentína vyhľadávala Židov a ponúkala im možnosť usadiť sa na jej území. Argentínska vláda podľa článku videla v Židoch možnosť, ako

---

⁴²⁵ Slovák, 15. 3. 1929, s. 5, Židovská otázka v Rumunsku.

⁴²⁶ Slovák, 25. 7. 1929, s. 1.

⁴²⁷ Slovák, 8. 8. 1929, s. 6, Rabín pomocníkom obchodníkov dievčat.

⁴²⁸ Slovák, 15. 11. 1929, s. 3, Numerus clausus v Krakove.; Slovák, 16. 11. 1929, s. 1, Boje medzi poľskými a židovskými akademikmi.

⁴²⁹ Slovák, 27. 6. 1929, s. 5, Svetový židovský kongres vo Viedni.; Slovák, 7. 9. 1929, s. 1, Veľká Rabínska rada sa už sišla.; Slovák, 12. 9. 1929, s. 4, Zo svetového kongresu orthodox. židov vo Viedni.

⁴³⁰ Slovák, 23. 11. 1929, s. 4.

rozvinúť hospodársku prosperitu krajiny. Autor článku spomenul aj Španielsko, ktoré malo v minulosti veľkú židovskú komunitu, avšak v istom čase začalo Židov zo svojho územia vyháňať a „... dnes prišli španielci na to, že škoda bola tých židov povyháňať. I volajú ich naspäť.“ Poľské časopisy privítali španielske a argentínske ponuky pre Židov a vyzývali ich k odchodu. *Slovák* dodal, že Židia sa nedajú zlákať krajšími výhľadmi a zostanú. Poradil im, že by bolo pre nich výhodnejšie „... keď by uznali, že v jednotlivých štátoch a povolaniach ich je ozaj priveľa a že tým škodia i sebe, ale aj patričným štátom a národom.“

V roku 1930 *Slovák* publikoval 72 textov o Židoch. Denník si na domácej scéne všímal budovateľské aktivity židovskej komunity, ako napríklad výstavbu novej židovskej nemocnice v Bratislave⁴³¹ či akcie prípravného výboru na výstavbu židovského sanatória v Tatrách.⁴³² Pri príležitosti výstavby židovskej nemocnice bol natočený aj propagačný film, ktorého cieľom bolo predstaviť židovskú Bratislavu. Autor filmu Dr. Neumann bol pri jeho premiére prirovnávaný ku Karolovi Plickovi, avšak s tým rozdielom, že Karol Plicka sa venoval folklóru a Dr. Neumann sa snažil zachytiť život, kultúru, náboženstvo a mravné hodnoty bratislavského židovstva. *Slovák* v závere článku skonštatoval: „Film dr. Neumanna bude mať v kruhoch, pre ktoré bol určený, zaiste pekný úspech.“⁴³³ S veľkým uspokojením privítal *Slovák* kroky predsedu košickej pobočky Zväzu slovenských Židov, ktorý sa obrátil na Slovenskú muzeálnu spoločnosť sídliacu v Turčianskom Sv. Martine so žiadosťou, aby sa začala venovať štúdiu dejín židovstva na Slovensku. V muzeálnej spoločnosti prebehla na túto tému porada, ktorej účastníci rozhodli, že sa začne so zberom materiálov a na ich základe by mali byť spísané dejiny židovstva na Slovensku.⁴³⁴ V článku *Žilinskí židia chcú slovenského rabína*⁴³⁵ dával jeho autor Židov v Žiline za vzor celej židovskej komunity na Slovensku. Tamojšia židovská cirkevná obec vypísala výberové konanie na miesto hlavného rabína a hlavnou podmienkou jeho prijatia bolo plynulé ovládanie slovenského jazyka tak, aby bol nový rabín schopný v ňom viesť náboženské obrady. Denník tento fakt vyzdvihol a uviedol: „Je to od prevratu prvý prípad, že židovská obec kladie váhu na slovenčinu. V Žiline to treba pripísať hlavne tomu, že v čele cirk. obci

⁴³¹ *Slovák*, 12. 1. 1930, s. 6, Výstavba židovskej nemocnice pred dokončením.

⁴³² *Slovák*, 6. 3. 1930, s. 5, Židovské sanatórium v Tatrách.

⁴³³ *Slovák*, 4. 12. 1930, s. 5, Židovský kultúrny film z Bratislavy.

⁴³⁴ *Slovák*, 9. 5. 1930, s. 4, Dejiny židovstva na Slovensku.

⁴³⁵ *Slovák*, 21. 5. 1930, s. 5.

stoi dr. Ignác Špiierer, jeden z mála židov, ktorí sa už pred prevratom hlásili k slovenčine a ľudu, medzi ktorým žili. “

Na jar sa v Košiciach rozdelila židovská komunita v spore o zriadení slovenskej „paralelky“ na ľudovej škole židovskej neologickej cirkevnej obce. Tí židovskí občania, ktorých *Slovák* označil ako lojálnych, bojovali za zriadenie slovenskej triedy. Maďarsky zmýšľajúci Židia, ktorí boli „ovlyvňovaní židovsko-maďarskou tlačou košickou“, slovenskú triedu jednoznačne odmietali. Denník predpokladal, že snaha „lojálnych“ bude korunovaná úspechom.⁴³⁶ V článku *Slovenské odbočky na košických židovských školách*⁴³⁷ denník uviedol, že úsilie značnej časti košickej neologickej náboženskej obce sa vyplatilo a na židovských školách sa zriadili slovenské „odbočky“. Židovskí rodičia majú takto možnosť zapísať deti do slovenských tried.

Podobne ako v minulých rokoch si *Slovák* všimol, že katolícke duchovenstvo a bratislavský ortodoxný rabinát našli spoločnú tému, hoci v texte zazneli aj výhrady a upozornenie na „inú“ morálku Židov. V článku *Aj ortodoxný rabinát bratislavský sa ozval proti nemravnosti štrandovej móde*⁴³⁸ autor upozornil, že katolícke duchovenstvo sa ozvalo ako prvé a upozornilo svojich veriacich na úpadok mravnosti. Duchovní konali už v momente, keď sa začala šíriť „adamitská móda a spoločné kúpanie po štrandových kúpeľoch.“ Najhorlivejšími priekopníkmi „štrandovej módy“ boli vraj Židia a rabíni zareagovali až vtedy, „keď vycítili hroziacu mravnú spustlosť, ktorú musí mať v zápätí spoločné kúpanie oboch pohlaví.“ Ortodoxný rabinát vyzval židovské rodiny, ale predovšetkým ženy, aby „nechodili polonahé do štrandových kúpeľov.“ Na záver bola zdôraznená odlišná a poklesnutá morálka Židov: „Hlasy kresťanských duchovných veľmi často vyznievajú v tejto veci naprázdno, lebo veru horúčka módy a štrandu už až príliš zasiahla hlavne ženské pokolenie a zdá sa nám, že hlas bratislavského rabína vyznie ešte viac naprázdno, lebo židovstvo, ktoré je viac presiaknuté všeliakými modernými a neraz nebezpečnými „izmami“, ešte hlbšie pokleslo vo svojej morálke.“

V roku 1930 sa ozvali hlasy, pripomínajúce, že Židia boli nepriateľmi slovenského ľudu⁴³⁹ a žili z mazoľov chudoby, hoci „majú svoj národný štát v niekdajšej svojej vlasti Palestíne. Majú teda, kde ísť. Zdá sa však, že príliš spohodneli, príliš naučili sa

⁴³⁶ *Slovák*, 16. 4. 1930, s. 5, Košickí židia proti slovenskej škole.

⁴³⁷ *Slovák*, 30. 8. 1930, s. 5.

⁴³⁸ *Slovák*, 9. 7. 1930, s. 2.

⁴³⁹ *Slovák*, 8. 5. 1930, s. 4, Obecné voľby v Michalovciach.

žiť z mozolov iných, na cudzí účet.“⁴⁴⁰ Denník zdôraznil, že pôda na Slovensku bola v rukách židovských.⁴⁴¹ Pozastavil sa aj pri pomeroch na lekárskej fakulte Univerzity Komenského v Bratislave a pripomenul minuloročné študentské nepokoje a článok ukončil vyhlásením: „Na slovenských školách majú študovať najprv Slováci a potom až ostatní!“⁴⁴²

Článkov zo zahraničia, týkajúcich sa Židov, bolo dvadsaťštyri. Noviny sa venovali správam z Palestíny⁴⁴³ a snahe sionistov presvedčiť britskú vládu, aby odvolala zákaz pre Židov usadzovať sa v Palestíne. Autor článku *Židia zvíťazili v otázke palestínskej*⁴⁴⁴ tvrdil, že anglická vláda bola pod tlakom sionistov z celého sveta nútená odvolať zákaz pre Židov – usadzovať sa v Palestíne, pričom odvolanie zákazu malo platiť šesť mesiacov. *Slovák* skonštatoval, že toto rozhodnutie je v rozpore s tzv. „Bielou knihou“, ktorá deklarovala, že v Palestíne sa už nenachádzajú žiadne voľné pozemky.

V Poľsku boli Židia druhou najpočetnejšou menšinou.⁴⁴⁵ Autor článku *Inteligencia, vyrastajúca z akademickej mládeže, je modzgom národa*⁴⁴⁶ s podtitulkom *V Poľsku sa vedie krutý zápas o numerus clausus, aby vraj modzog národa nebol požidovčený* tvrdil, že sa opäť a veľmi intenzívne jednalo o zavedenie „numeru clausu“ na poľské univerzity. Podľa podporovateľov návrhu bolo v záujme štátu, aby počet študujúcich Židov neprevyšoval percento Židov zastúpených v poľskej populácii. V Rumunsku sa židovskí poslanci snažili prejavovať vernosť kráľovi i štátu a zároveň poukázať na postavenie rumunského židovstva.⁴⁴⁷ Protižidovské vzbury a nepokoje pokračovali na rumunskom území aj v tomto roku.⁴⁴⁸ Ako prínos pre krajinu a vzor pre správanie sa Židov na Slovensku opisoval *Slovák* Židov v Juhoslávii. V článku *Voči židom pokračuje Juhoslávia liberálne - Nový zákon o židovskej náboženskej obci*⁴⁴⁹ sa uvádzalo: „S národného a štátneho hľadiska sa v Juhoslávii nerobí rozdiel medzi

⁴⁴⁰ *Slovák*, 28. 8. 1930, s. 3, Guvernér Podkarpatskej Rusi dr. Beskid odporúča Židom vystáť sa.

⁴⁴¹ *Slovák*, 4. 6. 1930, s. 4, Roľníci na svoju ochranu.

⁴⁴² *Slovák*, 21. 10. 1930, s. 6, Nemožné pomery na Komenského univerzite v Bratislave.

⁴⁴³ *Slovák*, 25. 5. 1930, s. 6, Kto ruší mier v Palestíne.; *Slovák*, 24. 10. 1930, s. 2, Sionisti sa búria proti Anglii.; *Slovák*, 25. 10. 1930, s. 3, Židia chcú byť svojprávní a samostatní.; *Slovák*, 9. 1. 1930, s. 1, Židia zvíťazili v otázke palestínskej.; *Slovák*, 19. 11. 1930, s. 1, Židovská otázka v Palestíne zase na tapete.

⁴⁴⁴ *Slovák*, 9. 11. 1930, s. 1.

⁴⁴⁵ *Slovák*, 28. 1. 1930, s. 1, Národné menšiny v Poľsku v svetle štatistiky.

⁴⁴⁶ *Slovák*, 20. 4. 1930, s. 6.

⁴⁴⁷ *Slovák*, 9. 7. 1930, s. 4, Židia u rumunského kráľa.

⁴⁴⁸ *Slovák*, 15. 7. 1930, s. 2, Protižidovské vzbury v Rumunsku.; *Slovák*, 13. 12. 1930, s. 1, Protižidovské demonštrácie v Bukurešti.

⁴⁴⁹ *Slovák*, 17. 1. 1930, s. 7.

asimilovanými a nacionálnymi Židmi. Riešenie tejto otázky je ponechané Židom. Juhoslávii postačí, aby Židia boli lojálnymi štátnymi občanmi. Treba konštatovať, že Židia v Juhoslávii väčšinou predstavujú živel konsolidácie a poriadku. Ako juhoslovanskí štátni príslušníci sú vo všetkom solidárni so štátom a spolupracujú v najrozličnejších odboroch.“

Slovák informoval svojich čitateľov o konaní III. kongresu svetového zväzu židovskej mládeže v Ženeve. Podľa publikovaných informácií v článku *III. kongres svetového sväzu židovskej mládeže*⁴⁵⁰ delegát sionistickej organizácie vyslovil nádej, že čoskoro budú odstránené prekážky k vytvoreniu židovskej národnej domoviny v Palestíne. Denník priniesol aj správu o konaní zjazdu sionistov - revizionistov v Prahe.⁴⁵¹

V roku 1931 *Slovák* uverejnil 49 článkov so zmienkami o židovskej komunite. V decembri roku 1930 sa uskutočnilo sčítanie ľudu a v januári sa v denníku objavili články o možnom nátlaku vyvíjanom na Židov na Slovensku.⁴⁵² V článku *Maďarská propaganda a sčítanie ľudu*⁴⁵³ noviny obraňovali korektné vykonanie sčítania, keďže zo zahraničia prichádzali obvinenia o údajnom nátlaku na Židov. Článok pripomínal aj historické fakty a tvrdil, že Židia za Rakúsko-Uhorska získali mnohé výhody a podľahli tzv. maďarskej štátnej idej, ktorá si získala „... množstvo prívržencov z radov nemaďarských národností, v prvom rade zo žilvy židovského, ktorý za obdržané výhody (emancipácia Židov, obchodný zákon), dobré umiestnenie vo verejnom a štátnom živote dali sa zapriať do odnáródňovacej politiky každodobých vlád. Na úkor národností, z ktorých novopečení Maďari pochádzali, ktorí „poturčenec horší od Turek“ ešte zúrivejšie postupovali proti nemaďarom než kmeňoví Maďari.“ Denník na záver pripomenul, že v demokratickej Československej republike Židia získali možnosť prihlásiť sa k svojej národnosti „za čo sú povďační s výnimkou nepatrného počtu šovinistických judeo-maďarov.“

V roku 1931 v slovensko-židovských vzťahoch rezonoval spor o „nedel'ný odpočinok“ v bratislavských obchodoch.⁴⁵⁴ Problémy spôsobilo pripravované opatrenie o úplnom nedel'nom pokoji, ktoré by znamenalo povinné zatvorenie všetkých obchodov v nedeľu. Výnimku mali dostať obchody s potravinami a predajne novín. Židia proti

---

⁴⁵⁰ *Slovák*, 6. 8. 1930, s. 4.

⁴⁵¹ *Slovák*, 14. 8. 1930, s. 4, Sjazd sionistov-revizionistov v Prahe.

⁴⁵² *Slovák*, 6. 1. 1931, s. 5, Na židov sa nerobil pri sčítaní ľudu žiadon nátlak.

⁴⁵³ *Slovák*, 16. 1. 1931, s. 1.

⁴⁵⁴ *Slovák*, 7. 2. 1931, s. 5, Židovskí obchodníci proti nedel'nému odpočinku v Bratislave.

nariadeniu prirodzene protestovali.⁴⁵⁵ *Slovák* publikoval vyhlásenie: „Výbor „sobotu svätiacich“ židov vydal ohlas, v ktorom oznamuje založenie organizácie proti nedeľnému kľudu.“⁴⁵⁶ Spory ohľadom otváracích dní v obchodoch spôsobili roztržky aj medzi samotnými Židmi v Bratislave.⁴⁵⁷ Na stránkach denníka *Slovák* vyvrcholil spor v článku *Nedeľný pokoj na Slovensku*⁴⁵⁸ s podtitulkom *Poučenie pre kresťanov z porady usporiadanej ministerstvom obchodu v Bratislave*. Denník informoval, že na porade Obchodnej komory v Bratislave sa prerokovali požiadavky a záležitosti ohľadom zmien predpisov v prípade nedeľného kľudu predaja. *Slovák* očakával rozšírenie tohto nariadenia na celé Slovensko. Pripustil, že reakcie na nariadenie sa rôznia podľa odvetvia, resp. typu obchodu. Najviac sa domáhali zmien Židia: „Neobyčajne zaujímavé a poučné bolo však vidieť, akými prostriedkami sa pracuje, akými dôvodmi a etikou sa domáhajú židia zmeny terajšieho stavu. Židovských obchodníkov, ktorí sa domáhajú zrušenia nedeľného pokoja v Bratislave a v Petržalke, nebude viac ako 250 – 300. Kvôli týmto obchodníkom, o ktorých uznávame bez všetkého, že boli poškodení nedeľným pokojom, založil sa spolok „Sabat – svätiacich židov“, ktorý potom robí v novinách a v židovskej verejnosti toľko hluku, že by sa dalo myslieť, že je to silná stavovská organizácia. Avšak nie je to tak. Židia sú organizovaní v niekoľkých politických židovských stranách a spolok ako taký má len účel zaistiť zrušenie nedeľného pokoja. Lebo veď svätenie soboty zaisťuje im ústava a nikto im v tom nebráni.“ Noviny tvrdili, že kvôli tejto jedinej požiadavke židovskí obchodníci opúšťali aj svoje židovské programy a boli ochotní pridružiť sa tam, kde im sľubujú nápravu. *Slovák* spor využil aj ako dôkaz svojej tradičnej premisy o potlačaní práv kresťanov na úkor Židov a pripomenul: „Na porade totiž stále a stále bolo počuť „my židia“ a „my takíto a takíto židia“, ale nebolo počuť slova, že by existovali v Bratislave aj nežidia. A je ich predsa 96 %! ... Kde je, kde sú tí naši remeselníci a obchodníci, ktorí by mali smelosti pri pojednávaní odborných záležitostí vystúpiť s toľkou nebojácnosťou a ochraňovať s takým presvedčením svoju vieru, svoju cirkev, ako to robia židia v Bratislave?“

Slovák sa aj v tomto roku vrátil k téme pomerov na Univerzite Komenského v Bratislave. V článku *Pol'skí židia na našich vysokých školách*⁴⁵⁹ si všimol počty

---

⁴⁵⁵ V prípade dodržiavania židovských náboženských predpisov museli mať zatvorené svoje obchody v sobotu, ak by platil aj zákon o nedeľnom odpočinku, najmä ortodoxní židovskí obchodníci by boli znevýhodnení a znamenalo by to pre nich finančné straty.

⁴⁵⁶ *Slovák*, 28. 2. 1931, s. 5, Židia proti nedeľnému pracovnému kľudu.

⁴⁵⁷ *Slovák*, 8. 4. 1931, s. 5, Židovské demonštrácie v Bratislave.

⁴⁵⁸ *Slovák*, 8. 11. 1931, s. 4.

⁴⁵⁹ *Slovák*, 23. 8. 1931, s. 5.

židovských študentov: „... v školskom roku 1929/1930 bolo na Komenského univerzite v Bratislave zapísaných 342 poslucháčov židovského vierovyznania, ktorí takto tvorili 19 – 45 perc. celého počtu študentstva na tejto vysokej škole. K židovskej národnosti priznalo sa 191 poslucháčov, to jest 10,84 všetkých poslucháčov, resp. 56 perc. počtu poslucháčov židovského vyznania. Zahraničných poslucháčov bolo 107, z čoho 54 poľskej národnosti. Tí všetci priznali sa bezvýnimečne k národnosti židovskej.“ V ďalšom článku autor písal, že slovenskí študenti lekárskej fakulty legitimovali svojich kolegov pri vstupe na univerzitu a „cudzích príslušníkov, menovite poľských židov, do posluchárni nepripustili.“⁴⁶⁰ Denník v tom istom článku priniesol aj reakciu židovského periodika *A Nápu*, ktorý v študentskej akcii videl príznaky pogromu. *Slovák* akademikov obhajoval s tým, že „Bratislavskí akademici dali výraz len tej svojej oprávnenej požiadavke, aby sa bratislavská univerzita, ktorá má k dispozícii chatrné miestnosti a chudobné vyzdrojenie, nestala útočiskom židovských univerzitiánov z celej strednej Európy. Bratislavská univerzita je totiž veľmi zhovievavá, lebo kým na iných univerzitách je numerus clausus, zatiaľ tu sa cudzinci - židia prijímajú s otvoreným náručím. Toho dokladom je aj to, že na I. semester lekárskej fakulty zpredzi 315 poslucháčov 150 je cudzincov, hlavne židov.“ Denník so židovským žurnálom *A Nápu* viedol polemiku aj v článku „*Slovák*“ vraj pripravuje nepokoje na univerzite.⁴⁶¹ *Slovák* jednoznačne odmietol obvinenia časopisu a pripomenul spôsoby židovských študentov.⁴⁶²

Denník si všimol významný čin rabína Dr. Jozefa Weissa z Nového Mesta nad Váhom, ktorý vydal vo vlastnom náklade slovenský preklad prvej knihy Pentateuch.⁴⁶³ Noviny pripomenuli, že ide o prvý preklad židovskej „Bible“. Kniha bola určená pre potreby žiakov izraelitského vierovyznania na Slovensku a bola schválená ministerstvom školstva a národnej osvety.

Článkov informujúcich o Židoch v cudzine bolo jedenásť. Aj v tomto roku bola najčastejšou témou situácia v Palestíne. Vo februári 1931 sa uskutočnilo v Jeruzaleme zasadanie židovského Národného zhromaždenia. Informácie o ňom priniesol *Slovák* v

---

⁴⁶⁰ *Slovák*, 27. 1. 1931, s. 3.

⁴⁶¹ *Slovák*, 1. 12. 1931, s. 4.

⁴⁶² *Slovák* sa vrátil k incidentu v kaviarni Živnodom. „*Hmotne dobre situovaní*“ židovskí študenti študujúci prevažne v kaviarni vyprovokovali svojim neprístojným správaním spor so starším pánom, ktorého napokon surovo zbili. Denník tiež upozornil, že v kaviarni Živnodom sa schádzali študenti – komunisti a vykonávali tam nezákonnú propagandu. In *Slovák*, 18. 11. 1931, s. 2, Provakácia židovských študentov v kaviarni Živnodom.

⁴⁶³ *Slovák*, 19. 2. 1931, s. 5, Prvý slovenský preklad židovskej bible.

stati *Prvé židovské Národné shromaždenie*.⁴⁶⁴ Z popisovaných vzťahov medzi Židmi a Arabmi na Palestínskych územiach bolo možné dedukovať, že napätie na palestínskych územiach i naďalej eskalovalo.⁴⁶⁵ Noviny priniesli informácie zo sionistického kongresu, kde schválili novú definíciu sionizmu. Podľa nej bol „*sionizmus oslobodzujúcim hnutím židovského národa, ktorý žiada, aby v Palestíne bola rozriešená židovská otázka*.“⁴⁶⁶ Kongres mal deklarováť, že za týmto účelom bude treba prekonať hospodársku, duchovnú a politickú tieseň pomocou nepretržitého prísťahovalectva a usídľovania. Predsedom sionistického zväzu sa stal Nahum Sokolov.⁴⁶⁷

Aj v súvislosti s poľskými študentmi študujúcimi na bratislavskej univerzite publikoval denník článok *Niečo o poľských mestách*⁴⁶⁸ s podtitulkami *Jednosmerný tok – Židia ako poľskí občania – Od Lvova po Varšavu*. Rozsiahly text sa prioritne venoval životu židovskej komunity v Poľsku a porovnával ho so životom Židov na Slovensku. Pripomínal, že Židia v Poľsku sú lojálni a cítia sa byť Poliakmi a to aj napriek tomu, že „*ich osud v Poľsku nie je ten najružovejší, nemajú takých veľkých možností ako inde. Tu ich nepovažujú za dáke mimoriadne plemeno, ktoré musí sedieť na čele bánk a viesť hospodársky život. Sú občania ako iní, práve tak orú, sejú, práve také »podradné« práce konajú ako poľský sedliak, ale preto hádam ani jednému z nich nepríde na um postaviť sa do trpitel'ského postoja iluzórnej národnostnej menšiny a vybiť sa. Robia si svoje, ale preto tak hovoria poľsky, že ich radosť počúvať. Vedia, že nemá významu odcudzovať sa prostrediu, pestovať prázdny individualizmus, ktorý za takého stavu vecí nevedie k ničomu pozitívnemu. Mali by byť príkladom našim Židom, už aj preto, že sa im u nás nepomerne lepšie vedie, že tvoria akúsi favorizovanú kastu, ktorá má neobmedzené možnosti. Ináč so židmi je to zaujímavé, ba povedal by som paradoxné. Ide o to, čo oni považujú za lepšie. V Poľsku zachovali svoj charakter, svoju akúsi rassovú čistotu hádam práve pre ten tlak, kým na západe stali sa oddanými služobníkmi kapitalizmu, ktorý ich rapídne rozkladá. Je to ich akási špeciálna tragédia, nešťastný rys povahy inklinujúcej za blahobytom, ktorému obetujú všetko.*“ Význam článku spočíval vo svojom akoby skrytom odkaze pre Židov na Slovensku.

Rok 1932 je možné považovať za akúsi pomyselnú hranicu v spôsobe, akým redakcia podávala informácie o židovskej komunite na Slovensku a v zahraničí, akým

---

⁴⁶⁴ Slovák, 12. 2. 1931, s. 1.

⁴⁶⁵ Slovák, 19. 2. 1931, s. 3, Arabi žiarlia na Židov v Palestíne.; Slovák, 5. 3. 1931, s. 3, Arabi proti britskej politike v Palestíne.; Slovák, 6. 8. 1931, s. 2, Revolučné plamene v Palestíne zase vyšľahnú.

⁴⁶⁶ Slovák, 15. 7. 1931, s. 2, Čo je sionizmus?

⁴⁶⁷ Slovák, 16. 7. 1931, s. 2, Nový predseda sionistického sväzu.

⁴⁶⁸ Slovák, 20. 5. 1931, s. 2.

komentovala jej život a činnosť. Vývoj v Nemecku vyniesol do vysokej politiky Adolfa Hitlera a na konci roka bol iba krok od svojho cieľa - kancelárskeho kresla. Vo vzťahu k židovskej komunite spoločne s ním prichádzali radikálne zmeny, najskôr v Nemecku a neskôr aj v ďalších krajinách. Denník *Slovák* sa opäť vo väčšej intenzite a razantnejšie vracal k „starým témam“ i „starým krivdám“ v slovensko-židovských vzťahoch a voči Židom ako takým. HSLS viac znepokojovala situácia katolíkov v Nemecku ako tamojšia zostrujúca sa rétorika voči Židom. Postupne sa do článkov týkajúcich sa židovskej komunity dostávala nacistická ideológia a demagógia. Za významný zlom považujem začiatok používania pojmu „rasa“, tento sa s nemeckým pravopisom až do roku 1932 v denníku neobjavil.⁴⁶⁹ V jeho používaní vidím dôkaz, že autori pôsobiaci v denníku nemeckú nacistickú ideológiu a rétoriku sledovali, nechávali sa jej myšlienkami a výrazovými prostriedkami inšpirovať.

Antisemitizmus denníka *Slovák* sa začínal pomaly, ale iste zo svojej latentnej roviny presúvať opätovne do roviny otvorenej. V tomto roku *Slovák* priniesol tridsaťosem článkov obsahujúcich zmienky o Židoch v Československu i v zahraničí. Redakcia denníka upúšťala od hľadania a upozorňovania na pozitívne prínosy židovskej komunity pre Slovensko. Odmietala pripúšťať vlastnosti a črty Židov, ktoré by mohli dotvárať a obohacovať slovenskú spoločnosť a slovenský národ. Práve naopak, postupne sa vracala k spôsobu informovania o rozdieloch medzi slovenským ľudom a židovskou „rassou“ a k upozorňovaniu na negatívne pôsobenie Židov na Slovensku tak, ako to bolo charakteristické v poprevratovom období. V roku 1932 nebol publikovaný ani jediný článok, ktorý by ukázal židovskú komunitu v pozitívnom svetle. Články boli buď striktné informatívne alebo vykresľovali Židov v negatívnych súvislostiach.

Denník sa vrátil k informáciám o správaní sa Židov v poprevratovom období a vo väčšine prípadov ho považoval za neprípustné. V tejto súvislosti *Slovák* publikoval článok k prípadu Weiszbergera – maďarského Žida, ktorý bol obvinený, že v dobe štátneho prevratu vraždil na východnom Slovensku slovenských roľníkov. Autor v článku *Komunizmus a maďarskí židia*⁴⁷⁰ tvrdil, že niektorí Židia „na spôsob svojho

---

⁴⁶⁹ Pojem rasa (s jedným s) použil autor článku *Či môžu byť Židia Slovákmi?* pri vysvetľovaní, že pomenovanie Žid sa viaže predovšetkým na národnosť, až potom sa týka náboženstva: „... preto upozorňujeme našich čitateľov, že označenie: „Žid“ znamená v prvom rade národnosť, ba viac ako národnosť: číro-čistú rasu, a len v druhom rade znamená ono tiež aj vierovyznanie izraelské.“ In *Slovák*, 29. 1. 1927, s. 3. Použitý bol aj v slovnom spojení semitská rasa v článku *Predseda poľského senátu o asimilácii židov*. In *Slovák*, 19. 4. 1928, s. 3.

⁴⁷⁰ *Slovák*, 21. 2. 1932, s. 6.

súverca Weiszbergera organizovali v časoch prevratových takzvané asistenčné oddiely a s týmito prepadávali slovenské obyvatelstvo.“ Takto sa mnohí maďarskí Židia snažili uplatniť svoju rasovú nenávisť proti slovenskému ľudu. Denník pripomenul: „*keď toto tvrdíme, nejde nám o vyvolávanie nejakej zášti proti židovskej rasse...*“ Autorovi článku išlo o dôkladné a principiálne vyšetrenie týchto prípadov. K prípadu „Weiszberger“ sa denník neskôr vrátil ešte v ďalších článkoch.⁴⁷¹

V tomto roku sa redakcia novín niekoľkokrát vyjadrovala a kritizovala židovských obchodníkov pôsobiacich na Slovensku. Vrátila sa k sporom o nedeľný pokoj medzi židovskými a katolíckymi majiteľmi obchodov v Bratislave. Kresťanskí obchodníci požiadali redakciu *Slováka* o publikovanie ich vyhlásenia, v ktorom vyjadrili znepokojenie nad vývojom situácie v prípade nedeľného pokoja. V článku *Šábess a nedeľný pokoj v bratislavských obchodoch*⁴⁷² sa tvrdilo, že ortodoxní Židia po vyhlásení pokoja „*podnikli zúrivy boj*“, ktorý skončil v ich prospech. Avšak kresťanskí obchodníci mali podniknúť odvetné kroky a upozorniť vládu, že Židom išlo iba o zachovanie šábessu. Obchodníkom tiež nebolo jasné, prečo sa k ortodoxným pridali aj pokrokoví Židia a upozornili, že nedeľný pokoj budú brániť „*všetkými zbraňami.*“ Vo vyhlásení katolíckych obchodníkov sa uvádzalo: „*Vystríhame ich, aby nám nevnucovali svoje náboženské zvyklosti a radíme im, aby sa prispôbili svojmu kresťanskému okoliu... Na Slovensku dorastá obchodnícky dorast a prebúdza sa aj hospodársky a konzumenti sa tiež budú zamýšľať nad tým, v akých rukách je priemyselný a obchodný kapitál a či by nebolo správne propagovať myšlienku „Svoj k svojmu“ – Slovensko Slovákom aj na hospodárskom poli.*“

Denník rozhorčila aj informácia, že mestská rada v Bratislave vyhovelá židovskému krčmárovi Arminovi Stecklovi a povolila mu dočasnú stavbu krčmy pred kostolom kapucínov.⁴⁷³ Na Orave židovskí obchodníci zožali kritiku zo stránok *Slováka* za maďarčenie a nekalú hospodársku súťaž.⁴⁷⁴ V článku *Podarená židovská rodina*⁴⁷⁵ bol publikovaný súdny prípad židovskej rodiny Kohnových, ktorá zbierala veci do komisionálneho predaja. Podľa denníka rodina svojim konaním „*ošmekla*“ niekoľko starších občanov. K obhajobe otca rodiny sa vrátil v článku *Dve biedy pred súdom.*⁴⁷⁶

⁴⁷¹ Slovák, 19. 3. 1932, s. 4, Weissberga dokonca odprosia!; Slovák, 16. 4. 1932, s. 2, A znovu Weissenberger.

⁴⁷² Slovák, 15. 12. 1932, s. 4.

⁴⁷³ Slovák, 20. 4. 1932, s. 5, Židovská krčma pred kapucínskym kostolom.

⁴⁷⁴ Slovák, 4. 8. 1932, s. 5, Rozpínavosť židovských obchodníkov na Orave.

⁴⁷⁵ Slovák, 28. 5. 1932, s. 4.

⁴⁷⁶ Slovák, 8. 10. 1932, s. 2.

Veľký hnev vyjadrila redakcia *Slováka* v článku, v ktorom informovala o oslavách výročia republiky vo Veľkých Levároch. Kresťanské deti vraj boli nútené oslavovať sviatok v synagóge. Zaznela otázka, na koho príkaz museli ísť katolícki žiaci do synagógy. Denník to považoval za zneuctenie osláv štátneho sviatku a provokáciu, keď sa kresťanské deti museli zúčastniť židovských rituálov. Žiadal prešetrenie celého prípadu a prísne potrestanie vinníkov.

Článkov týkajúcich sa židovskej komunity v cudzine bola takmer polovica (17) z celkového počtu. V tomto roku začal denník zameriavať svoju pozornosť na situáciu Židov v Nemecku a Rakúsku, a to najmä v súvislosti s činnosťou hitlerovcov či tzv. hakenkreuzlerov. V júni už v názve článku avizoval: *Pripravuje sa zmena weimarskej ústavy.*⁴⁷⁷ Text s podtitulkom *Hitler nechce odpovedať na otázky židovského advokáta* sa napriek svojmu názvu ústave venoval iba stručne. Zaoberal sa predovšetkým súdnym procesom, v ktorom figuroval Adolf Hitler ako svedok. Obvineným v procese bol spisovateľ Werner Abel, ktorý sa mal dopustiť krivého svedectva, keď pod prísahou tvrdil, že národní socialisti dostávali značnú peňažnú podporu z Talianska. Svedkovi Hitlerovi v procese kládol otázky obhajca obvineného Dr. Rosenfeld a pýtal sa ho, či tiež dostal peniaze od českého priemyselného podniku, ktorý bol prepojený s francúzskym veľkopriemyselníkom Schneiderom. Hitler po chvíľke uvažovania vyhlásil, „že sa nedá urážať od židovského pravotára“ a odmietol ďalej odpovedať. Za tieto slová mal byť Adolf Hitler pokutovaný. V úvodníku s názvom *Občiansky rozvrat v Nemecku*⁴⁷⁸ bola opisovaná tamojšia politická situácia. Denník odsúdil brutalitu, s akou „hakenkreuzleri“ postupovali pri získavaní moci. Plány, ktoré mali so židovským obyvateľstvom, autor opísal ich vlastnými slovami: „*židia budú rozvešaní po lampách.*“

Podľa publikovaných správ sa od júna 1932 situácia Židov zdala problematickejšia v Rakúsku ako v samotnom Nemecku. Na viedenskej technike došlo k výtržnostiam a národní socialisti podnikali útoky proti židovskému študentstvu.⁴⁷⁹ V októbri vyšiel článok s názvom *Rektori a študenti viedenských univerzít proti vláde*⁴⁸⁰ opisujúci výtržnosti na viedenských univerzitách namierené proti židovským študentom a socialistom. O predvianočných akciách proti židovským obchodníkom informovali noviny v článku *Viedenský hitlerovci proti židom.*⁴⁸¹ V správe sa uvádzalo: „*Národní*

---

⁴⁷⁷ Slovák, 11. 6. 1932, s. 1.

⁴⁷⁸ Slovák, 19. 7. 1932, s. 1.

⁴⁷⁹ Slovák, 5. 6. 1932, s. 2, Viedenský akademici v boji proti židom.

⁴⁸⁰ Slovák, 19. 10. 1932, s. 4.

⁴⁸¹ Slovák, 13. 12. 1932, s. 2.

socialisti pripravili si veľký počet letákov, ktorými budú príslušníkov svojej strany a nemecké obyvateľstvo viedenské vôbec upozorňovať, aby nekupovali na Vianoce nič od židov. Štátne zastupiteľstvo vydalo rozkaz, aby letáky boli skonfiškované.“ Rakúski národní socialisti pokračovali v letákovvej akcii a *Slovák* k nej uverejnil správu pod názvom *Výtržnosti hitlerovcov vo Viedni*.⁴⁸² Výtržnosti sa z Viedne rozšírili aj do Innsbrucku.⁴⁸³

V rámci uverejňovania štatistických údajov noviny publikovali výťah správy berlínskeho židovského štatistika Korallika⁴⁸⁴ pod názvom *V Európe žije desať miliónov židov*.⁴⁸⁵ Autor konštatoval, že v celej Európe žije asi 10 miliónov príslušníkov židovského národa, avšak „počet príslušníkov židovského vyznania sa rapídne s roka na rok snižuje, jednak pre vyčerpanosť rassy, jednak prestupom židov k vyznaniam iným.“ V septembri publikoval denník ďalší „štatistický“ článok pod názvom *Zamestnanie židov*.⁴⁸⁶ Publikované údaje mali pochádzať z nemeckých zdrojov. Autor ponúkol analýzu vývoja sociálneho a spoločenského rozvrstvenia Židov za posledných sto rokov: „Štatistika ukazuje, že pred sto rokmi väčšina židov sa zamestnávala drobným obchodom. Ale časom židia sa umiestnili i v produktívnych zamestnaniach.“ Pri porovnávaní židovského a nežidovského obyvateľstva dospel autor k záveru, že „70,2 % nežidovského obyvateľstva sa zaoberá poľnohospodárstvom, Židov len 8,2 %. V priemysle, obchode a financiách je zastúpených 80 % Židov, 14 % nežidov je v priemysle a v obchode a finančníctve iba 2,9 %. Najviac Židov zamestnaných v poľnohospodárstve je na Podkarpatskej Rusi a v Palestíne, najmenej v Nemecku a Litve. K slobodným zamestnaniam patrí 50,8 % Židov, kým nežidia tvoria len 18,3 %. Na druhej strane počet nesamostatných, t. j. takých, ktorí sú zamestnaní u niekoho iného, je najmenší u židov.“ *Slovák* informácie nekomentoval.

Slovák na pokračovanie uverejňoval rozsiahly text Jána Koperdána týkajúci sa tlače ako svetovej veľmoci a jej vplyvu na verejnú mienku. Židia boli spomínaní v časti *Tlač ako svetová veľmoc III*.⁴⁸⁷ Podľa Koperdána si Židia veľmi dobre uvedomovali moc tlače, čo bol zásadný dôvod, aby ovládali až tri štvrtiny tlačových médií v Nemecku, Rakúsku, Francúzsku i v USA. Autor skonštatoval: „Sotva nájdeme štátu, kde by natoľko boli židia pánmi tlače ako u nás a ešte v Poľsku. Je to hrozba katolíckej

⁴⁸² *Slovák*, 20. 12. 1932, s. 4.

⁴⁸³ *Slovák*, 22. 12. 1932, s. 3, Nová policajná prehliadka vo viedenskom sídle hitlerovcov.

⁴⁸⁴ Meno nebolo v novinách uvedené celé, chýbal aj titul.

⁴⁸⁵ *Slovák*, 9. 1. 1932, s. 6.

⁴⁸⁶ *Slovák*, 4. 9. 1932, s. 8.

⁴⁸⁷ *Slovák*, 13. 3. 1932, s. 4.

cirkvi, pretože sa jej posmieávajú a útočia na ňu. ... Myslím najväčšie české noviny sú „Lidové noviny“ a ich vydavateľom je dr. Stránsky, žid. ... V Maďarsku je na pr. z 1000 novín 800 v rukách židovských.“ Podobnými údajmi autor disponoval aj z Francúzska, liberálna tlač v Taliansku bola podľa neho *„fabrikovaná v Ghetto a v židovských synagógach.“* Tvrdil tiež, že v úzadí tlače nestála potreba a výchova jednotlivcov, ale obchod a zisk. Keďže noviny slúžili predovšetkým ich vlastníkom, autor článku pochyboval aj o ich mravnom základe: *„... keď nie sú v službách viery, budú proti nej, keď na mravnom základe kolísajú, budú podporovať viac hmotárstvo a obchod nech je to i s tými najhnusnejšími vecami. A veru často čítame také inzeráty v novinách, že žalúdok sa nám ide vyvrátiť.“* V závere uviedol, že moderné nekatolícke noviny znevažujú a ironizujú vieru a náboženstvo, čím narušujú rovnováhu a otravujú najmä mladých ľudí. Iba katolícka tlač je protívahou k pôsobeniu modernej – Židmi ovládanej tlače a iba ona môže zachrániť dušu, vieru a najsvätejšie pravdy.

2.3 Výrazové prostriedky

Výrazové prostriedky používané denníkom v danom období sú preukázateľne miernejšie, znižuje sa periodicita i kvantita výskytu pejoratívnych pomenovaní. V období rokov 1925 – 1932 bola verbálne prejavovaná nenávisť a agresivita voči Židom výrazne tlmená. Hanlivé pomenovania sa objavujú iba tam, kde bol akoby „podráždený“ zmysel pre spravodlivosť redakcie denníka.

Žiaden autor vo svojom článku nepoužil pomenovania, výrazy či metafory prirovnávajúce Židov k cudzopasným organizmom či pomenovaním z organickej prírody. Vyskytol sa jediný článok, v ktorom bol použitý výraz z anorganickej prírody. Avšak ani ten nebol pôvodný, *Slovák* ho prebral z tlačového orgánu moravských fašistov *Moravská Orlice*. Židia boli označení za najúhlavnejšieho nepriateľa a ich pôsobenie pripomínalo *„lúčavku, ktorá rozožiera a rozkladá nielen národy vôbec, ale hlavne národy slovanské.“*⁴⁸⁸

Jeden z mnohých majetkových škandálov generála Radola Gajdu⁴⁸⁹ využil *Slovák*, tak ku kritike Židov, ako aj ku kritike ministra Eduarda Beneša.⁴⁹⁰ Na konci júla prišiel denník s tvrdením, že minister intriguje proti generálovi Gajdovi. V rakúskych

⁴⁸⁸ *Slovák*, 16. 5. 1926, s. 7, Bolševizmus spiknutím proti kresťanstvu.

⁴⁸⁹ Radola Gajda (1892 – 1948) bol český legionár, generál a vodca českých fašistov. Patril k zakladateľom a popredným predstaviteľom Národnej obce fašistickej.

⁴⁹⁰ Pozri KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867 – 1939)*. Praha: Dokořán, 2008, s. 164.

židovských a iných časopisoch si mal objednať články, ktoré by z generálovej aféry urobili „celosvetový škandál“.⁴⁹¹ V auguste redakciu *Slováka* rozhorčila drzosť židovského časopisu *Tribúna*,⁴⁹² ktorý publikoval článok pranierujúci „vodcu“ spriatelenej strany generála Gajdu. Vyjadrila sa na adresu Židov nasledovne: „... *pejezati šmokovia boli roku 1918 radi, že sa im národ neodplatil tak, ako by si to boli zaslúžili.*“⁴⁹³ V tom istom vydaní denník pokračoval v kritike *Tribúny* článkom *Druhá drzosť židovského cajtungu*.⁴⁹⁴ Autor naznačil, že česko-židovské noviny boli financované prezidentom Tomášom G. Masarykom: „... *istým veľkým pánom, ktorého meno v súvisie s týmto žurnálom nesmieme spomínať, lebo cenzor by nám iste zhabal číslo.*“ Za veľkú drzosť *Tribúny* bol považovaný fakt, že „*ani lidovú, ani ľudovú stranu nepozve totiž tento plátok nikdy ináč ako klerikálmi.*“ A následne redakcia *Slováka* zaútočila: „*Nevieme, čo by naši židovskí spoluobčania povedali, keby sme ich dôsledne začali v našich novinách titulovať žideskami, mojžišmi, icikmi, krivonosými atd.?* A žiadna iná menšina by si voči kresťanskej československej väčšine nedovolila iba pražskí židovskí šmokovia. *Ovšem len do tých čias, kým im ráznejšie neklepneme na prsty.*“ Hoci sa denník v citovanom článku od pejoratívnych vyjadrení na adresu Židov dištancoval, veľmi podobné výrazy na adresu Židov používal a to aj v období, ktoré je možné vnímať ako vzájomné zblížovanie.

Výraz „icík“ bol použitý v podtitulku článku *Na maďarskom vidieku židia fedrujú agrárnu stranu - Maďarské oddelenie agrárnej strany terorizuje slovenských notárov – Icík je v dedine pánom*.⁴⁹⁵ V článku odznelo tvrdenie, že v maďarských obciach v okolí Levíc žili Slováci ako vo vyhnanstve, pretože tu pôsobili maďarské strany, ktoré boli pod vplyvom židovského krčmára. Ten si jedným listom „*otázneho pôvodu*“ zadovážil licenciu a „*mieša sa do takých vecí, do ktorých mu vôbec ničoho nemal.*“ Výraz „icík“ bol v sledovanom období použitý ešte raz v článku *Rudolf Čavojský odsúdený*.⁴⁹⁶ Tento

---

⁴⁹¹ *Slovák*, 31. 7. 1926, s. 5, Benešove intriky proti generálovi Gajdovi.

⁴⁹² *Slovák* sa s časopisom *Tribúna* dostal do roztržky už skôr a písal o ňom v článkoch: *Slovák*, 3. 7. 1926, s. 5, Ako sa podlizuje židovská „*Tribúna*“ jeho nenahraditeľnej excelencii pánu „bratovi“ Benešovi.; *Slovák*, 20. 7. 1926, s. 6, Židovská „*Tribúna*“ advokátom nepostrádateľnosti dr. Beneša.; *Slovák*, 27. 1. 1927, s. 5, Proti Benešovi je dnes už každý poriadny republikán.

⁴⁹³ *Slovák*, 11. 8. 1926, s. 6, Drzosť židovskej *Tribúny*.

⁴⁹⁴ *Slovák*, 11. 8. 1926, s. 6.

⁴⁹⁵ *Slovák*, 9. 2. 1928, s. 3.

⁴⁹⁶ *Slovák*, 14. 3. 1925, s. 6.

nie je možné považovať za vyjadrenie redakcie či konkrétneho autora, nakoľko sa jedná o publikovanie citátu odsúdeného Rudolfa Čavojského.⁴⁹⁷

Matej Kubasák v článku *Život v čulom rumunskom meste*⁴⁹⁸ opisoval svoje príhody na ceste do rumunskej Oradey. Spomínal na cestu z Bratislavy, počas ktorej mal „*to šťastie, počuť náhľad jedného syna Kánaánu, na Andreja Hlinku, lebo ako ich Šaňo Mach nazýva krivonosmi.*“ Matej Kubasák obdivoval protižidovské hnutie v Rumunsku a v závere sa vyjadril, že „*ak nebudeme bojovať proti židovskému živlu, tak zahynieme ako národ.*“ Prívlastok „krivonosí“ bol použitý aj pri protestoch denníka proti zneužívaniu odborov politickými stranami: „*Typografi, uvidíte, akú hmusnú hru s Vami hrajú títo krivonosí Schulzovia, Fleischerovci, Selingovci, Šteinerovci, Weissovia, Perluvia, Perlmutrovia atd., jako sa všetci títo potomci Izraela v červených kaftanoch volajú?*“⁴⁹⁹

Prívlastok „svrblaví“ mal charakterizovať židovských obchodníkov v súvislosti so spormi o nedeľný odpočinok. V článku *Židovskí obchodníci proti nedeľnému odpočinku v Bratislave*⁵⁰⁰ vyjadril autor rozhorčenie: „*Trúfalosť týchto svrblavých židovských obchodníkov ide tak ďaleko, že oni si v sobotu jednoducho pozatvárajú obchody bez ohľadu na potreby kupujúceho kresťanského obecnstva, ale v nedeľu nechcú dovoliť svojim zamestnancom navštíviť služby Božie a dať im zaslúžený odpočinok.*“

Na zdôraznenie názorov redakcie bola v článku *Vakulj buta tót!*⁵⁰¹ použitá novinka vo výtvarnom spracovaní novín – karikatúra. Kresba zobrazovala Milana Hodžu, ktorý si pod jedným ramenom viedol nízkeho obézneho muža s dávidovou hviezdou a pod druhým vychudnutého muža v maďarskom kroji.

Vo výrazových prostriedkoch používaných v článkoch bola bojovnosť a militantnosť akoby tlmená. Hrozby a výzvy typu „*byť na pozore (na stráží)*“ pred židovským nepriateľom sa objavovali iba sporadicky v skrytej forme, ako napríklad v článku *Roľníci na svoju ochranu.*⁵⁰² Tento pojednával o nespokojnosti roľníkov z okolia Veľkých Šurian s parceláciou pôdy a s vyrubovaním daní. Rozhorčenie

---

⁴⁹⁷ Rudolf Čavojský bol súdený za prečin poburovania proti českej národnosti a proti ústavnej jednotnosti štátu. Súd mu kládol za vinu výroky na ľudovom zhromaždení vo Vrbovom, kde odznelo: „*Indy prišiel Slováč k Icíkovi vypísať si pol deci, ale za to, že nevedel čítať, napísal mu židák 4 deci: dnes im to ovšem tak nejde, lebo majú konkurenciu... Indy prišiel z Poľska do Maďarska s vrecom a niekoľkými handrami a za 10 rokov stal sa z neho boháč – gróf. Dnes vidíme to isté.*“ In Slováč, 14. 3. 1925, s. 6, Rudolf Čavojský odsúdený.

⁴⁹⁸ Slováč, 15. 8. 1926, s. 2.

⁴⁹⁹ Slováč, 15. 10. 1927, s. 3, Židovsko-socialistický teror proti grafickému robotníctvu.

⁵⁰⁰ Slováč, 7. 2. 1931, s. 5.

⁵⁰¹ Slováč, 14. 11. 1925, s. 9.

⁵⁰² Slováč, 4. 6. 1930, s. 4.

roľníkov vyplývalo zo skutočnosti, že „drobní ľudia“ dostali minimum z pôdy, ktorá bola po prevrate vyvlastnená, „ale veľké tisíce hektárov zeme dostali neznámi cudzinci.“ Slováč v závere skonštatoval, že títo sa neukazujú a v skutočnosti „... pôda je v rukách židovských!! ... Okradený, ozbijaný ľud trpko nesie ťarchu krívd a čaká .“

V sledovanom období sa objavuje aj heslo „Svoj k svojmu – Slovensko Slovákom.“⁵⁰³ V článku *Šábos a nedeľný pokoj v bratislavských obchodoch* iba vo forme otázky, či by nebolo správne propagovať takúto otázku. Je však nutné poznamenať, že už v roku 1925 autor článku *Slovenská Bratislava*⁵⁰⁴ M. S. Hromadýnsky určoval poradie, v akom by mal Slováč míňať svoje peniaze: „Slovák, Čech, Maďar, Nemec nech je tvojím poradím, a keď by si už mal od hladu zomrieť, alebo od zimy zamrznúť, vtedy príde ten posledný v poradí: žid.“ V texte autora písuceho pod pseudonymom Kláštorický boli Židia kritizovaní za vlašný prístup k slovenskému jazyku a za absenciu slovenského zmýšľania. V závere článku vyzýval: „... Slováci, „nič im neverme, nič im nedajme“, dokiaľ skutkami nedokážu, že chcú s nami pracovať v prospech rozkvetu a blahobytu našej drahej vlasti. Dotiaľ nech je naším heslom: »Svoj len k svojmu!«“

2.4 Vlastnosti a konanie Židov

Slovákom vykresľované vlastnosti a konanie Židov v tomto období oscilovali medzi pozitívnym vnímaním ich vlastností až k ich veľmi tvrdej kritike. V porovnaní s predchádzajúcimi rokmi mala kritika vlastností či konania Židov iný charakter. Autori článkov opakovane a rôznymi slovami tvrdili, že ich cieľom nie je Židom ublížiť alebo šíriť nenávisť či antisemitizmus, ale snaha napraviť tých, ktorí nie sú dostatočne lojálni, samozrejme, podľa ľudáckych predstáv. Príkladom môže byť úvodník *Slovenským židom*,⁵⁰⁵ v ktorom jeho autor uviedol: „Na jednej strane páni bratia židia hovoria: aj my sme Slováci, držíme s ľudom, z ktorého žijeme, a na druhej strane mnohí podporujú komunizmus, nápadne maďarčia, slovenskú kultúru nepotrebujú ale nemeckú, po všeliakých kasínach, meštianskych spolkoch, v živnostenských spoločnostiach nahovárajú slovenských živnostníkov, mešťanov, aby k voľbám utvorovali občianske bloky, čl. živn. skupiny, a to len preto, aby oslabili čisto slovenské nacionálne strany.“

⁵⁰³ Slováč, 15. 12. 1932, s. 4.

⁵⁰⁴ Slováč, 13. 8. 1925, s. 1.

⁵⁰⁵ Slováč, 18. 9. 1927, s. 1.

Nech sa teda páni bratia židia nedivia, neponosujú, že Slováci hľadajú na nich nedôverčivo. ... Ešte je čas k náprave. Uznávame, že židia sú väčšinou bystrého umu a bohatí. Nech teda svoje vlohy a zámožnosť nezneužívajú proti Slovákom, ale použiť ich v prospech spoločnej vlasti, v rozkvet Slovenska. A vtedy, Slováci vd'ačne zabudnú na mnohé neprístojnosti židov, dopustivších sa v minulosti proti Slovákom nebudú pochybovačne hľadiť na ich slovenskú asimilačnú snahu, na ich takzvané prispôsobenie sa ľudu, z ktorého a uprostred ktorého žijú. Poznamenávame výslovne, že tieto naše výčitky netýkajú sa tých našich spoluobčanov židovského vierovyznania, ktorí sa skutočne úprimne a s láskou pridali k národu slovenskému. Týmto, žiaľ, nemnohým, všetka česť, a ďaleko je od nás snaha, aby sme im krivdili. Ale práve týchto by sme prosili, aby pracovali na tom, že by ich počet vzrástol. Tomu vzrastu sa budeme len tešiť.“ Vo veľmi podobnom duchu sa niesla výzva „nič im neverme, nič im nedajme, dokiaľ skutkami nedokážu, že chcú s nami pracovať v prospech rozkvetu a blahobytu našej drahej vlasti.“⁵⁰⁶

Úvodník *Židia v slovenskej politike*⁵⁰⁷ kritizoval fakt, že Židia volili pokrokové a česko-slovenské strany, čo bolo pre denník neprijateľné, pretože tým sa postavili proti snahám slovenského národa, nie proti snahám ľudákov, ale proti samotnému slovenskému národu. Na záver autor úvodníka tvrdil: „My, keď i uverejňujeme články v našom časopise, s ktorými naši spoluobčania židovského vierovyznania nesúhlasia, činíme to nie z nejakého antisemitizmu, ale len preto, aby sme kritizovali jednotlivcov, ale i preto, aby sme napomohli vyjasniť na takej vážnej otázke, ako je židovský problém na Slovensku, ale pritom všetkom zásadou našou ostáva, že slovenské židovstvo treba si urobiť veciam našim nakloneným a prajným. Lenže daromné sú všetky naše snahy, možná je naša dobrá vôľa, keď – ako vidíme – židia slovenskí uberajú sa sami cestami, ktoré cesty sa s našimi nikdy nestretnú, nemôžu sa stretnúť.“ V úvodníku bola použitá zaujímavá myšlienka diferenciácie Židov: tí zo západných krajín ako Anglicko, Francúzsko či Taliansko boli v poriadku, a týmto krajinám svojim talentom pomáhali. Avšak východní Židia predstavovali problém, pretože sa neusilovali asimilovať, ale „tvoria akúsi zvláštnu, osobitnú spoločenskú kastu, čo je potom príčinou častých nešvárov a treníc vzkrslých medzi židmi a domácim obyvateľstvom“. Takí boli podľa autora Židia v Rumunsku, Maďarsku, Rusku, Čechách a ani Židia na Slovensku si „neosvojili si program čisto národný slovenský, nepostavili sa na eminentne slovenskú

⁵⁰⁶ Slovák, 6. 10. 1927, s. 4, K problému židovstva na Slovensku.

⁵⁰⁷ Slovák, 23. 10. 1927, s. 2.

platformu, svojimi schopnosťami, hospodárskou kapacitou, vyvinutým smyslom pre reálne veci, nemienia podporovať veci naše výlučne slovenské – ale zachádzajú a odchádzajú do protivného tábora.“

Ludákom teda neprekážali Židia ako takí, ale prekážali im Židia z východu (aj žijúci na Slovensku), ktorí neprejavovali dostatočnú podporu myšlienke národnej, samotným ľudom, či nevyjadrovali aj hmatateľne svoju spolupatričnosť so slovenským národom. Avšak ak aj Židia svoju podporu vyjadrili, bola spochybňovaná a nedocenená. Príkladom môže byť článok *Žid a slov. literatúra*,⁵⁰⁸ ktorý informoval, že židovský veľkostatkár Reichl z Trnavy poslal Ministerstvu pre správu Slovenska 80.000 korún ako „základinu“ na podporu českých či slovenských spisovateľov. Podmienkou na jej udelenie bol opis slovenského ľudu a jeho života. *Slovák* túto iniciatívu okomentoval: „*Je to teda prvá podpora udelená po židovsky. Aj čechom aj slovákom, trebárs ten žid zbohatol z mozol'ov slovenského ľudu a nie českého.*“

2.4.1 Vzťah Židov k Slovensku

Veľmi podobný postoj vyjadril denník aj k založeniu Zväzu slovenských židov.⁵⁰⁹ Pod názvom *Zväz slovenských židov. Nová organizácia židovská*⁵¹⁰ uverejnil správu o vzniku novej židovskej organizácie, ktorej cieľom malo byť vydobytie toľkých práv pre Židov, koľko majú občania iného náboženstva. *Slovák* uverejnil výzvu, ktorou organizácia začínala svoju prácu, ako aj krátke zhrnutie programu a to bez akéhokoľvek komentára. V januári 1927 sa k organizácii vrátil. Autor článku „*Sväz slovenských (?) židov?*“⁵¹¹ vyjadril pochybnosť, že ide o Slovensko a slovenskú kultúru. Tvrdil, že je potrebné „*dívať sa na Slovákov-židov aj nedôverčivo, ako na skrytého nepriateľa pravej slovenskej veci národnej, ktorý nepriateľ je nám potom storáz nebezpečnejší než eventuálne nepriateľstvo zo strany sionistov, ktorí aspoň otvorene pod svojou firmou, označujúcou aspoň niečo veľké, úctyhodného, kdežto – ako sa zdá – nový „Sväz“ chce byť organizáciou nie slovenských, pravých židov, ale skôr židov, ktorí sa dávajú zase do služieb čechoslovakizmu. Obrátili teda kaftán na ruby.*“ V článku *Či môžu byť Židia*

---

⁵⁰⁸ *Slovák*, 25. 3. 1925, s. 7.

⁵⁰⁹ Zväz slovenských židov založili neológovia a židovské náboženské obce status quo ante. Oficiálny dátum založenia sa uvádza 26. november 1926 a organizácia prijala oficiálny názov Ješurun, Zväz židovských náboženských obcí na Slovensku.

⁵¹⁰ *Slovák*, 3. 10. 1926, s. 4.

⁵¹¹ *Slovák*, 9. 1. 1927, s. 4.

*Slovákmi?*⁵¹² uverejnil *Slovák* ďalšiu reakciu na vznik zväzu: „... upozorňujeme našich čitateľov, že označenie „Žid“ znamená v prvom rade národnosť, ba viac ako národnosť: číro-čistú rasu, a len v druhom rade znamená ono tiež aj vierovyznanie izraelské. Žid teda nemôže byť príslušníkom inej národnosti, jako Nemec alebo Francúz, tiež nemôže byť Slovákom alebo Angličanom. ... Žid ešte aj vtedy zostane Židom, keď sa dá pokrstiť.“ *Slovák* si v článku pomohol aj citátom Jozefa Rudavského, ktorý napísal: „Židia na Slovensku nikdy nebudú Slovákami. ... Všade, vždycky sú oni v prvom rade Židmi, všetkým iným len natoľko, nakoľko je osožné. Ich starosť o slovenskú kultúru mohla byť záhubou národnej kultúry. Keď sa tento Žid vydáva za Slováka, je to klam, uveriť Židovi, že je Slovákom, bolo by naivitou.“ Tieto články mali svoje ďalšie pokračovanie, text *Ivanka, Sombart a Židia*⁵¹³ sa venoval židovským vlastnostiam vo vzťahu k slovenskému národu. *Slovák* publikoval názory univerzitného profesora Wenera Sombarta, ktorý „je všeobecne uznaný za najlepšieho znalca židovskej otázky.“ Ten tvrdil, že židovstvo zohralo kľúčovú rolu pri budovaní kapitalizmu a nebyť Židov, tento by nedosiahol „dnešného vývojového stupňa.“ Na druhej strane socializmus mal byť tiež dielom židovským. Ako „znalec“ židovstva uvádzal fakt, že „Žid sa cíti všade cudzím. Z toho pocitu nasleduje, že Židovi nemožno do ohľadu brať historické tradície pohostinného ľudu, u ktorého býva. ... Čo je pre Nežida rodoláska alebo rasová dedovizeň, to je u Žida len vonkajšou kožovkou, čo s dušou židovskou nemá nič spoločného. Čo je u Nežida svätým presvedčením, je u Žida len vonkajšou frázou.“ Profesor W. Sombart líčil aj dvojité tvár židovstva, ktoré sa usilovalo o ovládnutie celého svetového kapitálu. Prostredníctvom neho sa snažilo získať takú moc, ktorá by mu pomohla pretvoriť spoločenský poriadok v „židovskom smysle.“ Ak sa mu nedarilo získať majetok do svojich rúk, snažili sa získať moc prostredníctvom revolúcií.

V rámci diskusie o vzťahu Židov k Slovensku uverejnili noviny článok s názvom *Rozhovor s bratislavským hlavným rabinom drom Funkom o predpokladoch pokojného vzájomného nažívania Slovákov a Židov.*⁵¹⁴ V prvej časti textu autor uvádzal, že Židia sa snažili vyjasniť svoj pomer k ČSR a Slovensku, pričom ich názory boli rôzne. „Židoslováci“ sa hlásili k Slovákom, ale s iným vierovyznaním. Voči ich aktivitám panovala zjavná nedôvera: „...slovenská tlač, tlmočníčka verejnej mienky, keď aj

---

⁵¹² *Slovák*, 29. 1. 1927, s. 3.

⁵¹³ *Slovák*, 25. 3. 1927, s. 5.

⁵¹⁴ *Slovák*, 26. 8. 1928, s. 3.

nezamietla kategoricky snahy týchto „slovenských nacionalistov židovského vierovyznania“, zaujali k nim – povedzme to mierne – stanovisko skeptické“. Počet „Židomaďarov“ a „Židonemcov“ sa zmenšoval a to aj napriek tomu, že mnohí sa nedokázali vzdať dedičstva rakúsko-uhorských čias. Väčšina z nich používala maďarčinu a nemčinu ako dorozumievací jazyk. Tretiu skupinu tvorili podľa autora tzv. „židovskí nacionalisti“, ktorých bola väčšina a zaujímali stanovisko lojality k ČSR a priateľského spoluzitia na Slovensku. K nim patril aj hlavný bratislavský rabín Dr. Samuel Funk. Autor článku vyjadril k nemu obdiv, nakoľko „... z príležitosti tohoročných slávností útočil na šovinizmus hl. budap. rabína Hevesiho a vyjadril želanie: aby sa Židia vzdali akýchkoľvek asimilačných snáh, ale aby loyálne, ako dobrí občania česko-slovenského štátu žili na Slovensku spokojne vedľa Slovákov, aby tak, zveľaďujúc svoj národ, prispievali k zveľadeniu spoločnej vlasti a tým aj slovenského národa.“ Po tejto úvodnej časti nasledoval rozhovor s rabínom, kde mu bola položená aj otázka, prečo nezdieľal názor rabína Hevesiho. Rabín Funk odpovedal, že odmieta asimiláciu Židov, pretože títo majú rozvíjať vlastný národ a národné cítenie. Až takto národne uvedomelí a sebavedomí Židia môžu pomáhať novej vlasti. Autor slová rabína nekomentoval.

2.4.2 Pozitívne informácie o vlastnostiach a konaní Židov

Vysoko pozitívne hodnotil vlastnosti židovských študentov Peter Prídavok v článku *Žid. študent a slov. Študent*.⁵¹⁵ Porovnával štúdium Židov a Slovákov na vysokej škole na príklade jedného židovského študenta a dvoch slovenských študentov. Žid, polosirota pochádzal z chudobných pomerov a ako jediný zložil skúšku v odbore, bol snaživý a skromný. Bol Židom národovcom, pracoval pre svoju rodinu a svoj národ. Autor ho charakterizoval slovami: „Žije, aby pracoval.“ Iné typy študentov predstavovali Slováci: jeden bol zámožný, ktorému v rozvoji schopností bránila lenivosť. Druhý pochádzajúci z chudobnej remeselníckej rodiny bol nadaný, ale spyšnel a ponížoval svoju rodinu. Tvrdil, že je národovec, ale predvádzal sa cudzími jazykmi. Autor vyzdvihol práve židovského študenta a na záver vyjadril pranie, aby sa slovenská mládež správala k rodine a národu ako ten mladý Žid.

---

⁵¹⁵ Slovák, 26. 1. 1926, s. 4.

Téma porovnávania vlastností troch študentov bola podrobnejšie rozobratá aj v článku *Židovský a slovenský študent*.⁵¹⁶ Žid bol opísaný ako veľmi inteligentný, skromný, venujúci sa škole a rozširovaniu vedomostí v rôznych oblastiach, vážil si svoju chudobnú matku. Bol „až rojčivým Židom – národovcom“, ktorý však dokonale ovládal aj slovenský jazyk. Vykreslený bol ako gentleman, ktorý pomáhal svojmu národu i rodine a žil, aby pracoval. Prvým slovenským študentom bol syn bohatých rodičov, ktorý nebol hlúpy, ale v škole prepadal. Vo vzťahu k národu si uvedomoval, že je Slovákom, ale to bolo všetko. Žil podľa „panskej morálky“ a pracoval iba toľko, aby žil. Druhým slovenským študentom bol chlapec, ktorý preskočil pôvod svojich chudobných rodičov a hanbil sa za nich, hoci študoval iba vďaka nim. Povyšoval sa rečou i odevom, bol vzdelaný a sebecký. Na záver autor vyjadril názor, že práve na mládeži záleží, aké bude Slovensko a kládol si otázku, či bude mať dost' morálnej sily a duševných kvalít, aby zabezpečila lepšiu budúcnosť. Svojou odpoveďou vyjadruje aj vzťah k Židom: „*Naša študujúca mládež vo všeobecnosti priblíži sa výške toho spomenutého židovského študenta, v ktorom vidím rivala, do istej miery odporcu slovenského kresťanského národa, ale pred ktorým predsa s úctou snímam svoj klobúk, kdekoľvek sa s ním stretnem.*“

Tvrdenie, že „*katolíci sa veru učiť môžu v tomto ohľade od židov*“ odznelo v článku *Židovský internát*.⁵¹⁷ Tento informoval o založení internátu v Huncovciach pri talmudskej škole a autor sa vyjadril pochvalne na adresu aktívneho vykonania zbierky na jeho výstavbu.

2.5 Židovská karta

Používanie „židovskej karty“ bolo súčasťou politických zápasov aj v období vymedzenom rokmi 1925 – 1932. V rámci predvolebného boja⁵¹⁸ uverejnil denník článok *Predvolebné kombinácie*.⁵¹⁹ Denník riešil, ku komu sa Židia pripoja a za senzačnú považoval správu, že by sa Židia, najmä ortodoxní, pridali ku Kramářovcom.⁵²⁰ Túto správu *Slovák* zdôvodňoval tým, že národní demokrati sa snažili

---

⁵¹⁶ *Slovák*, 26. 1. 1926, s. 4.

⁵¹⁷ *Slovák*, 13. 2. 1929, s. 5.; *Slovák*, 14. 2. 1929, s. 5. (článok bol opätovne uverejnený).

⁵¹⁸ Predvolebná kampaň k voľbám do Poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia konaným 15. 11. 1925.

⁵¹⁹ *Slovák*, 18. 7. 1925, s. 6.

⁵²⁰ Karel Kramář (1860 – 1937) bol vodcom Československej národnej demokracie. Táto strana „*sa stala členom a najkontroverzejším článkom tzv. hradnej päťky. V roku 1927 súhlasila s účasťou nemeckých*

Židom vyhovieť i po náboženskej stránke a tiež nechcú zostrené opatrenia ohľadom nedeľného odpočinku. Autor článku na záver skonštatoval: „*Kolko na kombinácii pravdy, ukáže budúcnosť. Rezervované stanovisko musíme zaujať.*“ Následne denník zverejnil informáciu, že Židia budú kandidovať v rámci samostatnej židovskej strany.⁵²¹ Nakoniec sa ukázalo, že Židia mali v parlamentných voľbách v roku 1925 dokonca dve strany: Židovskú stranu, ktorá kandidovala s číslom 28 a Židovskú hospodársku stranu s číslom 19.⁵²² Volebná kampaň sa potýkala aj s nekalými praktikami a denník o nich informoval v článku *Chceli ho ošmeknúť pri voľbách.*⁵²³ Rabína Horovitza, vedcu kandidátky židovskej hospodárskej strany na Podkarpatskej Rusi, chceli klamným telegramom o chorom synovi odvolať z politickej práce. Neskôr sa zistilo, že telegram poslal jeho politický odporca. Vo voľbách do poslaneckej snemovne roku 1925 nebola úspešná ani jedna židovská strana. Pre Židov boli úspešnejšie voľby v októbri 1929, v nich kandidovali vo Volebnom združení poľských a židovských strán a získali dohromady štyri mandáty (1,42 %). Dva mandáty obdržali zástupcovia poľských strán a dva Židia, pričom Židov zo Slovenska reprezentoval Dr. Július Reisz. *Slovák* tento fakt okomentoval v článku *Dve nové strany v poslaneckej snemovni*⁵²⁴ nasledovne: „*Dosiaľ je málo štátov na svete, kde by sa bolo podarilo židom prísť k mandátu.*“ Andrej Hlinka zhodnotil tieto voľby a poďakoval sa slovenskému národu. V súvislosti so Židmi a inými politickými odporcami povedal: „*Drahý národe! Obstál si v tejto palbe skvelo. Všetky strany ťa opustili: národná sa skryla pod centralistický*

---

strán vo vláde. Neprestala však ostro kritizovať politiku Hradu, politiku a ministra zahraničných vecí. Na Nemcov sa dívala ako na porazený národ. Ich rešpektovanie považovala za zradu národa. Boykovala úsilie štátu o zblížovanie so Sovietskym Ruskom (neskôr Sovietskym zväzom). Presadzovala konzervatívny panslavizmus, protinemecký nacionalizmus a antisemitizmus. Hrad považovala za nástroj zrady, šírila pocit ohrozenia z germánskeho vplyvu, z komunizmu, slobodomurárstva a židovstva. Bezpečnosť štátu videla v spolupráci s konzervatívnym, slovanským a nebolševickým Ruskom.“ KRNO, Svetozár. Politické strany Višeegrádskej štvorky. Nitra: FF UKF, 2007, s. 39. Dosahovala veľmi slabé volebné výsledky okolo 4 – 5 %. V parlamentných voľbách v roku 1925 kandidovala spoločne s dvomi rusínskymi stranami a spoločne získali 4,01 %. Strana mala ambície reprezentovať národ, ktorý dosiahol svoju samostatnosť. Neskôr sa obrátila viac doprava a v polovici 30. rokov sa spojila s profašistickými organizáciami a vytvorila Národné sjednocení. Pozri KÁRNÍK, Zdeněk. Malé dějiny československé (1867 – 1939). Praha: Dokořán, 2008, s. 164.

⁵²¹ *Slovák*, 5. 8. 1925, s. 1, Voľby sa blížia.; *Slovák*, 8. 8. 1925, s. 2, Z dennej politiky.; *Slovák*, 28. 10. 1925, s. 5, Židovské strany pôjdu samostatne do volieb.

⁵²² Židovská strana získala 1,39 % a Hospodárska židovská strana 0,24 %, takže ani jedna nemala v parlamente svoje zastúpenie. Výsledky volieb boli publikované aj na stránkach *Slováka*. Pozri *Slovák*, 18. 11. 1925, s. 6, Celoštátne výsledky volieb.

⁵²³ *Slovák*, 17. 11. 1925, s. 6.

⁵²⁴ *Slovák*, 28. 10. 1929, s. 2.

*a kapitalistický plášť Kramárov, živnostníci pod židovský kaftan, socialisti pod nemecko-ruský rudý prápor.*⁵²⁵

Pred prvými voľbami do krajinského zastupiteľstva oslovil voličov Andrej Hlinka v článku *Pred rozhodným bojom*.⁵²⁶ Zdôraznil význam volieb a upozornil na chyby politických konkurentov Ľudákov slovami: „... národná kandidátka. Toto je slabé a choré dieťa. Za maďarskej vlády viedla národ do pasivity, za republiky do agrárneho čechoslováctva. Dnes sa spojila v Mikuláši so židmi, v krajine s centralistami mičurákmi.“ Svojich voličov burcoval aj príkladmi zo Starého zákona, ako Židia prešli porobou a napriek tomu sa nedali zlomiť.

Pred obecnými voľbami v roku 1931 dával *Slovák* do pozornosti rozdiely medzi katolíkmami a Židmi v „ochote“ kandidovať. V článku *Z volebného boja – Katolíci a voľby v Bratislave*⁵²⁷ uvádzal: „My slovenskí katolíci akosi sa nenatískame do obec. zast. sboru mesta Bratislavy. Je to veru veľká chyba, lebo Bratislava má byť taká, ako je celé Slovensko, katolícka a slovenská. Nie takí sú Židia a luteráni v Bratislave. Židia kandidujú pri každých obecných voľbách v hojnom počte.“ Denník tiež tvrdil, že v roku 1927 ich bolo 50 a v roku 1931 kandiduje okolo 80 Židov: „Keď to takto ďalej pôjde, tak čoskoro budú len Židia kandidovať. Boli postrkaní v soc.-komunistických stranách, okrem výslovne židovských strán, v ktorých vedeli dobre židovskú politiku robiť na bratislavskej radnici.“ Redakciu *Slováka* iritoval tiež fakt, že každá druhá kandidátka v Bratislave mala židovských kandidátov: „Podľa sčítania ľudu z roku 1930 je v Bratislave 5.500 Židov a kandiduje teraz 80 Židov.“ Denník navrhoval, aby sa upravil pomer počtu kandidátov k pomeru počtu obyvateľov rôznych konfesíí či národností a vyzýval: „Preto *Slovák* a katolík, hlasuje jedine len na kadidátku Hlinkovej slovenskej ľudovej strany!“

Tak ako po každých voľbách, aj teraz víťazi volieb uskutočňovali personálne zmeny. Denník sa nimi zaoberal v článku *Socialisti víťazia – židia obsadzujú dobré miesta*⁵²⁸ a skonštatoval, že v bratislavskom obvode železničnej nemocenskej pokladnice sú iba samí židovskí lekári: „Tak sa stalo i v tomto prípade a pre budúce obdobie ochrana zdravia železničiarov sverená je do rúk židovských lekárov, z ktorých mnohí majú nesmierne príjmy, kým ne jeden slovenský lekár ťažko sa prebija životom.“ Redakcia vyjadrila svoju nespokojnosť aj s personálnymi výmenami v Nitre po

⁵²⁵ *Slovák*, 1. 11. 1929, s. 1, Bojovali sme mužne a zvíťazili sme čestne!

⁵²⁶ *Slovák*, 1. 12. 1928, s. 1.

⁵²⁷ *Slovák*, 27. 9. 1931, s. 4.

⁵²⁸ *Slovák*, 1. 10. 1931, s. 2.

obecných voľbách.⁵²⁹ Vo Veľkých Kostolnoch pri Piešťanoch sa chystali voľby až na 13. marca 1932 a *Slovák* sa venoval politickým stranám a ich volebným zoznamom. Vyjadril počudovanie, že v obci, kde panovala jednota „v zmýšľaní“, sa objavilo až osem „kandidátok“, z ktorých Židia mali tri: „kandidátka neutrálnej strany, kandidátka združenej strany židovskej obchodníckej, remeselníckej a roľníckej a kandidátka židovskej občianskej strany.“ Židia nechceli získať iba voličstvo židovské, ale aj kresťansko-katolícke, pričom im išlo o to, aby sa dostali k správe obecného kresťansko-katolíckeho majetku, „ku ktorému títo židia v minulosti ničím neprispeli.“⁵³⁰

Slovák tiež tradične spájal Židov a iné politické subjekty: agrárnu stranu⁵³¹ či Československú stranu ľudovú.⁵³²

Ľudáci, tak ako v predchádzajúcom období odmietali obvinenia zo spolupráce so Židmi, tvrdili, že tí idú „skôr s vládou, lebo však úrady na národné sviatky do židovských modlitebníc chodia.“⁵³³ Tradične zazneli aj obvinenia vlády, že preferovala Židov v prideľovaní licencií na trafiky či v prideľovaní lukratívnych miest.⁵³⁴ *Slovák* veľmi striktno odmietol aj informácie publikované v *Slovenskom denníku* a *Ľudovej politike*, že vo svojej redakcii zamestnávala poľského žida.⁵³⁵ Stanislav Korski aj v krátkej básni odmietol obvinenie, že je Žid: „Je v poľsko-slovenskom prikázaní našom: Aby – kto je šľachetný – nesmrdel judášstvom. Ale iná moja, iná duša vaša: Vo mne nič zo žida, vo vás moc z Judáša!“⁵³⁶

2.6 Prezident Masaryk a prípad „Tateleben“

V období 1925 – 1932 bolo meno prezidenta Tomáša G. Masaryka vo vzťahu k Židom na stránkach denníka *Slovák* skloňované pomerne často. Redakcia denníka vykresľovala prezidenta ako ochrancu Židov⁵³⁷ a tiež pripomínala pomoc a podporu

⁵²⁹ *Slovák*, 7. 11. 1931, s. 2, Židia, Česi a Maďari rozdelili si vedúce funkcie v Nitre.

⁵³⁰ *Slovák*, 12. 3. 1932, s. 2, Pred voľbami vo Veľkých Kostolnoch.

⁵³¹ *Slovák*, 2. 6. 1928, s. 3, Argalášsko-sodemitská klika na župnom zastupiteľstve vo Zvolene.; *Slovák*, 12. 3. 1929, s. 1, Nové zatemňovanie obzoru na Podkarpatskej Rusi.; *Slovák*, 27. 10. 1929, s. 2, Argaláši nepracujú za Slovákov a Rusínov, ale za Židov.

⁵³² *Slovák*, 11. 12. 1928, s. 5, Tajomstvo lidáckeho „napredovania“ v Nitre.

⁵³³ *Slovák*, 14. 11. 1925, s. 9 – 10, Kostra volebnej mojej reči.

⁵³⁴ *Slovák*, 17. 8. 1926, s. 3, Vládny režim a židovstvo.

⁵³⁵ *Slovák*, 21. 4. 1926, s. 4, Poľský žid spolupracovníkom Slováka.

⁵³⁶ *Slovák*, 1. 5. 1926, s. 9, Na adresu tých, čo ma za žida vyhlásili.

⁵³⁷ Zrejme nevedela o tvrdení Vavra Šrobára, že Tomáš G. Masaryk pred prvou svetovou vojnou odporúčal Slovensku, a najmä katolíckej cirkvi, antisemitizmus. Pozri JELINEK, J. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami: Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 132.

amerických Židov profesorovi Masarykovi v čase československého oslobodzovacieho hnutia. Je veľmi pravdepodobné, že obviňovanie prezidenta Masaryka zo zvýhodňovania Židov na úkor katolíkov malo aj charakter ventilovania nepriateľstva voči nemu, namiesto pomenovania skutočných výhrad, ktoré HSLS voči prezidentovi mala. Prezident totiž neskrýval svoje presvedčenie, že katolícka cirkev škodí československému národu a jej vplyv bolo treba obmedziť. Ďalšiu výhradu inšpiroval fakt, že T. G. Masaryk patril k popredným predstaviteľom myšlienky čechoslovakizmu.⁵³⁸ V neposlednom rade mu vyčítali odmietanie autonómie Slovenska. Hoci podľa Ľudákov bola požiadavka autonómie obsiahnutá už v Pittsburskej dohode, ktorú T. G. Masaryk podpísal.

V prípade „prvých“ prezidentských volieb v máji 1920 sa na voľbe Tomáša G. Masaryka zjednotili všetky veľké československé strany, vrátane katolíckych.⁵³⁹ Po siedmich rokoch pôsobenia v prezidentskom úrade jeho ďalšie zvolenie nebolo už tak jednoznačné. HSLS patrila k odporcom opätovného zvolenia T. G. Masaryka do funkcie prezidenta. Redakcia *Slováka* si veľmi dobre uvedomovala silu židovskej karty, preto ju intenzívne používala aj v kampani proti jeho znovuzvoleniu.⁵⁴⁰ Za dôkaz týchto tvrdení považujem aj periodicitu výskytu zmienok o prezidentovi v súvislosti so Židmi v skúmanom období. Tematika prezident a Židia sa objavovala veľmi intenzívne v rokoch 1926 a 1927. V roku 1925 bolo v denníku publikovaných päť článkov, v roku 1926 to bolo 16 článkov a v roku 1927 uverejnil 11 textov obsahujúcich zmienky o prezidentovi a Židoch. Tu pripomínam, že záujem o prezidenta vo vzťahu k Židom klesol tesne po jeho znovuzvolení. Posledný článok v roku 1927 vyšiel v júni a *Slovák* v ňom komentoval posolstvo prezidenta, ktoré predniesol po svojom zvolení. V rokoch 1928 – 1932 výskyt takýchto článkov rapídne klesol. V každom roku tohto obdobia sa

---

⁵³⁸ Je však nutné pripomenúť, že T. G. Masaryk v roku 1923 verbálne deklaroval „samobytnosť“ slovenskej kultúry a bol oficiálnym protektorom Matice slovenskej. Pozri KAMENEC, Ivan. Hlavné trendy vývoja slovenskej kultúry v kontexte spoločenského a politického života za predmníchovskej republiky. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 - 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 451.

⁵³⁹ Prezidentské voľby v máji 1920 boli v skutočnosti už druhou voľbou prezidenta. Po prvýkrát bol prezident volený v novembri 1918 Národným zhromaždením. Avšak tento zastupiteľský zbor jednak nevyšiel z volieb, tvorili ho kooptovaní zástupcovia československého národa a jednak voľba prebehla akklamáciou. Karel Kramář, ktorý bol zvolený za premiéra a Národnému zhromaždeniu iba predsedal, požiadal prítomných, aby zvolili neprítomného T. G. Masaryka za prezidenta. Vo voľbe, ktorá sa uskutočnila 27. mája 1920, zo 411 platných hlasov T. G. Masaryk získal 284, kandidát Nemeckej národnej strany A. Naegle získal 61, komunista A. Muna získal 6 a 60 hlasovacích lístkov zostalo prázdnych. Tieto patrili poslancom za nemeckú sociálnu demokraciu. Pozri KLIMEK, Antonín. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 140.

⁵⁴⁰ V súvislosti s prezidentom Masarykom znamenala tvrdenie: „Ak je so Židmi, je proti nám“.

objavil iba jeden. Výnimku predstavuje rok 1929, v ktorom sa neobjavil ani jeden článok so spomínanou problematikou.

V roku 1925 autor článku *Židia a prezident Masaryk*⁵⁴¹ tvrdil, že Židia mali veľmi dobré vzťahy s prezidentom Masarykom a vyjadrovali sa na jeho adresu pochvalne. Rabíni dokonca dostali príkaz, aby sa za prezidenta modlili. V Prešove počas takejto modlitby demonštratívne odišiel Dr. Móric Rosenberg a vrátil sa až po jej skončení. Za tento postoj ho vraj mali odsúdiť k pokute 3.000 korún.⁵⁴² V rubrike *Z dennej politiky* sa objavila správa, že Židia chceli ísť do volieb ako samostatná židovská strana, preto sa snažili intervenovať u prezidenta, „aby volebná novela bola v takom smysle upravená, že by pri voľbách neutrčila strana židovská hlasy.“⁵⁴³ V rozsiahlom článku s názvom *Rím souzen, ale aj súdi*⁵⁴⁴ Andrej Hlinka konštatoval, že na Slovensku žilo viacero národov a národností a vyznávali sa mnohé náboženstvá, ale potieraný bol jedine katolicizmus. Za daný stav bol podľa neho zodpovedný prezident Masaryk, pretože práve „pod jeho ochranou a protekciou sa štvlo proti katolicizmu.“ V tom istom článku v súvislosti so Židmi uviedol: „Kňazov súdia, prenasledujú, do väzenia hádzajú. Sú kňazi, ktorí už vyše roka nedostávajú svoje pôžitky ... keď židovským rabínom dávajú po 2000 kor. novoročný dar. Židom povolili gymnázium v Užhorode, katolíkom vzali 18 stredných škôl.“

V januári 1926 vyšiel v denníku článok *Masaryk kontra Hlinka*⁵⁴⁵ a začal sa prípad, o ktorom sa písalo ako o prípade „Tateleben“.⁵⁴⁶ Článok informoval o začiatku súdneho procesu s Andrejom Hlinkom za kritiku na adresu Tomáša G. Masaryka. Predseda HSLS kritizoval „činnosť profesora (neslobodno si zmýliť s prezidentom!) Masaryka.“ Za popud ku kritickým slovám označil Andrej Hlinka prejavy lásky Židov voči Masarykovi a tiež fakt, že „sám profesor Masaryk, kedysi bol húževnatým a široko-d'aleko známym zástancom židovstva.“ Andreja Hlinku obžalovali za verejný posmech na adresu prezidenta. Slováč priniesol vyjadrenie obžalovaného, ktorý sa priznal ku kritike profesora Masaryka a zdôraznil, že sa niesla striktné v intenciách demokracie. Obhajca predsedu HSLS uviedol: „V otázke židovstva majú oba názory odlišnú mienku. Profesor Masaryk bránil židov. Sám v svojej Svetovej revolúcii doznáva, ako mu židia v New Yorku pripravili r. 1907 ovácie. Židovské časopisy zpred

⁵⁴¹ Slováč, 12. 3. 1925, s. 5.

⁵⁴² Slováč, Veľká Noc 1925, s. 14, Nechcel sa modliť za prezidenta.

⁵⁴³ Slováč, 8. 8. 1925, s. 2, Z dennej politiky.

⁵⁴⁴ Slováč, 11. 7. 1925, s. 1 – 2.

⁵⁴⁵ Slováč, 22. 1. 1926, s. 1 – 2.

⁵⁴⁶ Tateleben je prekladom oslovenia „tatiček“ do jidiš.

vojny o ňom písali ako o chudobnom židovskom študentovi. To bolo všetko do vojny. Počas vojny – a tu dr. Gažík znovu cituje Svetovú revolúciu – bol Masaryk podporovaný židmi a židovskými organizáciami. Ako prezident prechováva k židovstvu toľko lásky, že na jej základe odvážil sa židovský kántor z Podk. Rusi popýtať ho za kmotra. Prezident mu nevyhovel, ale povážlivému židovi pre novonarodené decko poslal peňažný dar. Keď sa takto javí prezidentova sympátia voči židom, niet sa čo diviť, že si ho nazývajú Tateleben a že píšú o ňom „Masaryk v synagoge“.

Sporným sa stalo pomenovanie „Tateleben“, ktoré Andrej Hlinka použil. Obžalovaný sa odvolával na to, že iba zopakoval oslovenie, ktoré začali používať Židia a preto „o verejnom ublížení na cti nemôže byť ani reči.“ Na záver svojej reči sa A. Hlinka vyjadril, že ho ani trest nezlomí a bude pokračovať vo svojej práci. Tento súdny proces bol považovaný za perzekúciu katolicizmu. Na záver článku autor informoval, že súdny proces sa skončil oslobodením Andreja Hlinku, keďže vlastne nešlo o urážku prezidenta. Prípád „Tateleben“ však neskončil, mal svoje búrlivé pokračovanie. V úvodníku *Zase pred súdy*⁵⁴⁷ písal A. Hlinka, ako „časopisy nám nepriateľské, komunistické a pokrokárske stále štvú proti nám.“ Zmienil sa o súdnych procesoch, ktoré absolvoval a ešte bude musieť absolvovať kvôli urážke prezidenta, keď „pomenoval tatička dľa židovského žargóna a maznavým menom „Tateleben“.“ Pre svojich sympatizantov vysvetlil: „Židia totiž neužívajú slovo otecko, mamička, sestrička, tatiček, ale Tateleben, Samileben, Salileben.“ Predseda HSLŠ skonštatoval, že bude znova obžalovaný za článok, ktorý už bol cenzurovaný. Vyjadril svoje hlboké presvedčenie, že sa jedná o zámernú perzekúciu a prenasledovanie predsedu najsilnejšej politickej strany na Slovensku. Svojim priaznivcom odkázal, že neprestane bojovať za svoj národ a jeho práva. Napriek počiatočnému predpokladu denníka, že súd sa skončil, žalujúca strana sa odvolala. V odvolacom konaní bol A. Hlinka odsúdený na osem dní väzenia. *Slovák* sa v článku *Hlinka odsúdený na osem dní väzenia*⁵⁴⁸ venoval jeho obhajobe. V procese jeho advokát opäť argumentoval stykmi prezidenta Masaryka so Židmi. Reč obhajoby však bola prerušená predsedom senátu Dr. Drbohlavom, ktorý povedal: „Nedopustím kritizovať činy prezidenta Masaryka po tejto stránke a zakazujem stavať ho ako filosemitu (priateľa židov).“ Na čo obhajca poukázal, že aj prezident je občanom štátu a môže byť podrobený kritike ako hocikto iný. A. Hlinka sa obhajoval tým, že mu nešlo o kritiku T. G. Masaryka ako prezidenta, ale chcel polemizovať s jeho

⁵⁴⁷ *Slovák*, 7. 3. 1926, s. 1.

⁵⁴⁸ *Slovák*, 9. 3. 1926, s. 1.

profesorskými názormi ohľadom Židov. Po vynesení rozsudku obecenstvo vyjadrilo svoj nesúhlas a kričalo „*abcug české súdy, dolu s českými sudcami*“ a začalo spievať „*slovenskú hymnu Hej Slováci!*“ Na záver článku denník skonštatoval: „*Súdna tabuľa chcela, aby bol odsúdený Hlinkov svetový názor. Ale tým nezvíťazil Masarykov názor, ako to uvidíme z udalostí, ktoré už musia prísť a prídu iste.*“

Slovák sa k prípadu opätovne vracal v úvodníkoch *Po Hlinkovom odsúdení*⁵⁴⁹ a *Ave...*⁵⁵⁰ V prvom z nich boli opakované slová obhajcu Andreja Hlinku Dr. Gažíka, ktorý pripomenul židovskú podporu prezidenta v Amerike i doma. Autor úvodníka dokonca citoval z prezidentovej knihy *Světová revoluce*. Spomenutý bol aj postoj T. G. Masaryka k tzv. hilsneriáde a jeho snaha o revíziu súdneho procesu s obvineným Hilsnerom.⁵⁵¹ Slovák článkom sledoval niekoľko cieľov: jednak obhajoval Andreja Hlinku a jednak útočil na prezidenta i na Židov, pričom využil proces týkajúci sa rituálnej vraždy. Záverečný komentár denníka znel: „*Toto je tá hilsneriáda, ktorá sa spomína v „Světovej revolúcii“ ako taká, ktorá sa p. prezidentovi vraj vyplatila, pre ktorú usporiadali židia americkí prof. Masarykovi veľkolepú recepciu roku 1907 – a ktorú udalosť zo života prof. Masaryka spomenul i Hlinka, sediaci na lavici obžalovaných na súdnej tabule v Bratislave...*“⁵⁵² Pripomínam, že časť úvodníka bola cenzorom „vybielená“. Úvodník *Ave...*⁵⁵³ napísal Andrej Hlinka a dôrazne opakoval svoje slová, že ho rozhodnutie súdu nezlomí a bude bojovať i naďalej, pretože „*medzi mnou a Masarykom profesorom stojí Kristus.*“ Postavil sa do pozície martýra, ktorého „*... tých osem dní nezlomí, nezničí.*“ Uznal, že české súdy boli humánnejšie, pretože mu vymerali len osem dní a trovy, pričom maďarské mu za podobný priestupok vymerali štyri roky a 5796 korún: „*Ale podstata je tá istá. Slovák je otrokom žida, oberrabín,*

---

⁵⁴⁹ Slovák, 10. 3. 1926, s. 1.

⁵⁵⁰ Slovák, 12. 3. 1926, s. 1.

⁵⁵¹ Slovák vysvetľoval, že prípad „hilsneriády“ sa týkal zavraždenia „*pekného mladého kresťanského dievčaťa*“. Uviedol, že podľa všeobecnej mienky išlo o rituálnu vraždu s cieľom použiť krv dievčaťa k židovským náboženským obradom. Po vražde podozrenie padlo na Žida Hilsnera, ktorý bol aj odsúdený. Proti tomuto odsúdeniu sa zdvihla vlna odporu a sám T. G. Masaryk v roku 1899 vydal brožúru *Nutno revidovať proces polenský*, kde sa pokúšal dokázať, že proces bol vedený pod protižidovským tlakom a Židia nemali a nemajú žiadne náboženské predpisy o rituálnej vražde. Brožúra bola zakázaná a Masaryk bol za jej publikovanie odsúdený. Židovské noviny a priatelia Židov viedli silné útoky proti rozsudku a žiadali prešetrovanie rozsudku. Slovák uviedol: „*Prof. Masaryk vo svojom humanizme išiel tak ďaleko vtedy, že chcel radšej obetovať celú kresťanskú rodinu zavraždenej, len aby bol ušetrený záchranec – Hilsner. ... Prečo sa snažil prof. Masaryk dokázať nevinnosť Hilsnerovu, prečo si kvôli tomuto židovi znepriatelil celý národ, zostane mnohým hádankou tým väčšou, keď povážime, že niektorí židia sami uznávajú rozsudok nad Hilsnerom vynesenej za spravodlivý!*“ Slovák konštatoval, že aj napriek pobúreniu českej nežidovskej verejnosti Masaryk pokračoval a v Amerike v roku 1907 zorganizoval veľkú židovskú schôdzu proti tzv. „rituálnej pohádke“. In. Slovák, 10. 3. 1926, s. 1.

⁵⁵² Slovák, 10. 3. 1926, s. 1, Po Hlinkovom odsúdení.

⁵⁵³ Slovák, 12. 3. 1926, s. 1.

neverec, husita a kacír je nedotknuteľným.“ Na záver uviedol: „*Hlinka pôjde do zamčení, ale na Slovensku sa zatmie.*“ Úvodník bol tiež cenzurovaný. Koncom mája priniesol denník konečný verdikt v prípade „Tateleben“. Najvyšší súd potvrdil verdikt nižšieho súdu a odsúdil Andreja Hlinku na osem dní väzenia a zaplatenie súdnych trov. *Slovák* článok uzatvoril: „*Týmto sa zakončuje úradne proces nášho vodcu Hlinku pre urážku p. prezidenta Masaryka, na ktorý, pravda, verejnosc nikdy nezabudne.*“⁵⁵⁴

Denník sa priamo k procesu nevracal, hoci spojenie prezident Masaryk a Židia boli pomerne častou témou aj po jeho skončení. Pripomínal, že prezident finančne podporoval židovských študentov, kým katolíckym nedaroval nič,⁵⁵⁵ navštívil židovský cintorín,⁵⁵⁶ poskytol rozhovor nemecko-židovskému periodiku *Prager Tagblatt* a nie slovenským či českým novinám⁵⁵⁷ a aj za hranicami vyhľadával podporu medzinárodného židovstva.⁵⁵⁸

Slovák podrobne sledoval cestu T. G. Masaryka do Egypta, Grécka a Palestíny. Detailne sa venoval predovšetkým palestínskej časti cesty.⁵⁵⁹ Aktivity prezidenta počas nej považoval za dôkazy jeho silnej väzby na Židov. V článku *Po čo ide prezident Masaryk do Palestíny?*⁵⁶⁰ denník informoval, že si chcel pozrieť pokroky v kolonizačnej akcii Národného židovského fondu, do ktorého tiež prispel. Záverečný komentár znel: „*Potom židia nemajú mať tatička Masaryka radi!*“

Všetky články na tému prezident Masaryk a Židia, ktoré boli v denníku *Slovák* publikované, mali charakter kampane proti opätovnému zvoleniu T. G. Masaryka do prezidentského úradu. Pričom HSLS veľmi intenzívne využívala práve „židovskú kartu“, ktorá mala byť akýmsi hlavným argumentom na jeho diskreditáciu a navodenie dojmu, že nie je prezidentom všetkých občanov, a najmä nie slovenských katolíkov. V tomto duchu sa niesol aj článok *Posolstvo prezidenta Masaryka II.*⁵⁶¹, v ktorom redakcia komentovala posolstvo prezidenta prednesené po jeho opätovnom zvolení.

⁵⁵⁴ *Slovák*, 30. 5. 1926, s. 5, Najvyšší súd definitívne odsúdil Andreja Hlinku na 8 dní väzenia.

⁵⁵⁵ *Slovák*, 15. 5. 1926, s. 4, Prezident Masaryk a Židia.

⁵⁵⁶ *Slovák*, 29. 5. 1926, s. 4, Pán prezident na židovskom cintoríne.

⁵⁵⁷ *Slovák*, 10. 9. 1926, s. 1 – 2, Pán prezident opäť prehovoril...; *Slovák*, 11. 9. 1926, s. 1, Prezident republiky III.

⁵⁵⁸ *Slovák*, 22. 9. 1926, s. 5, Masarykovi židovskí pomocníci v Amerike.

⁵⁵⁹ *Slovák*, 7. 4. 1927, s. 5, Masaryk v Palestíne.; *Slovák*, 14. 4. 1927, s. 4, Prezident Masaryk v Palestíne.; *Slovák*, 15. 4. 1927, s. 4, Prezident Masaryk medzi Židmi.; *Slovák*, 16. 4. 1927, s. 10, Tatiček Masaryk medzi svojimi miláčkami v Palestíne.; *Slovák*, 21. 4. 1927, s. 4, Masaryk človek bohorovný.; *Slovák*, 24. 4. 1927, s. 1, Geniálny vynález.; *Slovák*, 6. 5. 1927, s. 4, Prezident Masaryk – ochranca Židov.; *Slovák*, 11. 1. 1927, s. 4, Židovstvo a vznik Československa.; *Slovák*, 28. 5. 1927, s. 2, Slovenský ľud oproti Masarykovi prichodiacemu „z Jeruzaleme do Prahy“.

⁵⁶⁰ *Slovák*, 18. 11. 1926, s. 5.

⁵⁶¹ *Slovák*, 16. 6. 1927, s. 1.

Slovák uviedol: „*Takýto program môže byť programom asimilačnou schopnosťou obdareného židovstva, ktoré nemá žiadnej politickej morálky, ale nie národa, ktorý sa považuje za priamy, statočný a poctivý. Keď tento passus Masarykovho posolstva čítame, chápeme jasne, prečo tak jasná nad týmto posolstvom medzinárodné židovstvo: vidí, že veľký priateľ židovstva prvý raz v dejinách civilizovaného ľudstva ide uplatňovať verejne zásady jeho nemorálnej politickej „morálky“.*“

Po prezidentských voľbách sa denník k Tomášovi G. Masarykovi v súvislosti so Židmi vracal iba sporadicky. „Židovská karta“ v tomto prípade splnila propagandistický cieľ a toto spojenie v ďalších rokoch tohto obdobia nebolo pre denník iritujúce. Ba dokonca v článku *Hnusná demagógia maďarských židov s prezidentom Masarykom*⁵⁶² bol denník pobúrený náboženským štváním v publikácii „*maďarských židov*“, ktorí ju vydali pri príležitosti životného jubilea prezidenta. Autor uviedol, že kniha je urážkou prezidenta, ktorého zlý pomer s katolíckou cirkvou sa dávno pominul a tiež dôkazom, že je „*treba urobiť poriadok so stovkami židovsko-maďarských emigrantov hlavne vo vládných tlačových službách. ... Alebo či naša republika musí byť za každú cenu azylom ľudí bez svedomia a neraz i cti?*“

2.7 Numerus clausus

Opatrenie nazývané „*numerus clausus*“ znamenalo percentuálne určenie maximálneho možného počtu Židov v istom pracovnom zaradení či v študijnom odbore.⁵⁶³ Obhajcovia toho opatrenia napríklad hlásali, že podiel Židov študujúcich na vysokých školách mal zodpovedať ich percentuálnemu podielu v rámci danej populácie. Na stránkach denníka *Slovák* sa v období 1925 – 1932 objavovali informácie o opatrení „*numerus clausus*“ predovšetkým v rámci správ zo zahraničia, najmä z Poľska⁵⁶⁴ a Maďarska.⁵⁶⁵ V správach zo Slovenska sa požiadavka o zavedení opatrenia „*numerus clausus*“ objavila po prvýkrát v roku 1929 v článku *Nie „panem et circenses“*, *ale*

---

⁵⁶² *Slovák*, 4. 3. 1931, s. 2.

⁵⁶³ Systém kvót regulujúci počet Židov v školách či iných odvetviach mal svoju históriu. Paul Johnson uvádza, že takéto opatrenia boli typické pre cárske zriadenie v Rusku. Pozri JOHNSON, Paul. *Dějiny židovského národa*. Praha: ROZMLUVY, 1995, s. 348 – 349.

⁵⁶⁴ *Slovák*, 1. 3. 1925, s. 8, Numerus clausus v Poľsku.; *Slovák*, 15. 11. 1929, s. 3, Numerus clausus v Krakove.; *Slovák*, 16. 11. 1929, s. 1. Boje medzi poľskými a židovskými akademikmi.

⁵⁶⁵ *Slovák*, 16. 2. 1928, s. 2, Numerus clausus na maď. vysokých školách.; *Slovák*, 17. 2. 1928, s. 3, Novela o numeru clausu v snemovni.; *Slovák*, 23. 2. 1928, s. 4, Pred prijatím novely o numeru clausu.; *Slovák*, 12. 5. 1928, s. 1, Numerus clausus pre advokátov v Maďarsku.

„*panem et scientiam*“ žiadajú bratislavskí akademici⁵⁶⁶ a to v súvislosti so študentskými nepokojmi. Denník uviedol, že i v Bratislave sa demonštrovalo proti Židom a iným národnostiam: „*Ved' všetky fakulty bratislavskej univerzity sú nabité poslucháčmi; na práve a medicíne študuje toľké množstvo sem nepatriacich živlov...*“ Objavila sa aj skupina poslucháčov filozofie zoskupená v spolku *Ludovít Štúr*, ktorá opatrenie odmietala a vítala v Bratislave študujúcich cudzincov, najmä juhoslovanských a slovanských vôbec. Avšak stávali sa „*proti prílivu tých, ktorí sa na náš úkor chcú v našom štáte uplatňovať v praktickom živote.*“⁵⁶⁷ Slovák uverejnil aj článok Dr. Považského pod názvom *Numerus clausus*.⁵⁶⁸ V rámci diskusie o cudzincoch na školách sa vyjadril, že nie je a priori proti nim, ale mali by platiť poplatky. Židov bolo podľa neho na školách priveľa, aj keď „*nechceme poprieť fakt, že židia sú usilovným a vytrvalým národom. Ale to neznamena ešte toľko, že by sme sa im chceli vydať na pospas. A ani nesmieme. ... Háčik je inde: židia majú inú morálku než my, židia nepochodiac z nášho národa, z našej krvi necítia s drobným ľudom tak ako našinci a chcú byť predsa len diplomovanými ľuďmi našich národov aspoň v tom smysle, že chcú sa na základe svojich diplomov a nežidovského chleba uživiť.*“ Kritizoval tiež počet Židov v právnickej sfére, židovský vplyv v bankách a jednu lekárku židovského pôvodu, ktorá vykonávala interupcie, v tej dobe nelegálne. V období študentských nepokojov v roku 1929 bola vznesená aj požiadavka zaviesť opatrenie „*numerus clausus*“ aj na pražskej univerzite.⁵⁶⁹

Po upokojení situácie medzi študentstvom sa „*numerus clausus*“ spomína iba sporadicky a skôr v náznakoch. Ako napríklad v článku *Nemožné pomery na Komenského univerzite v Bratislave*,⁵⁷⁰ kde autor kritizoval nevyhovujúce podmienky pre študentov lekárskej fakulty Univerzity Komenského. V rámci kritiky si všimol veľký počet poľských Židov študujúcich na univerzite, ktorých počet by mal byť obmedzený. Pripomenul študentské nepokoje z roku 1929 a skonštatoval: „*Na slovenských školách majú študovať najprv Slováci a potom až ostatní!*“

Študentské nepokoje a demonštrácie vypukli opäť na prelome rokov 1931 a 1932 v Prahe, Brne i Bratislave. V článku *Pražská vláda provokuje študentstvo*⁵⁷¹ Slovák opisoval rozhorčenie študentstva proti ministrovi Ivanovi Dérerovi, ktorý mal

---

⁵⁶⁶ Slovák, 22. 11. 1929, s. 3.

⁵⁶⁷ Slovák, 24. 11. 1929, s. 2, Bratislavskí študenti nechcú numerus clausus.

⁵⁶⁸ Slovák, 27. 11. 1929, s. 3.

⁵⁶⁹ Slovák, 23. 11. 1929, s. 3, Demonštrácie v Prahe.

⁵⁷⁰ Slovák, 21. 10. 1930, s. 6.

⁵⁷¹ Slovák, 31. 1. 1932, s. 4.

favorizovať nemeckých študentov. Článok sa zaoberal demonštráciami proti cudzincom na vysokých školách, aj proti nemeckým vysokým školám v ČSR. Podľa denníka bolo snahou demonštrujúcich študentov vylúčiť cudzích štátnych príslušníkov z československých vysokých škôl.

Pre zaujímavosť uvádzam krátku noticku, ktorá vyšla pod názvom *Numerus clausus na rabínskej škole v Prešove*.⁵⁷² Uvádza sa v nej, že rabín Lau v Prešove zaviedol vo svojej rabínskej škole opatrenie „numerus clausus“. Do školy prijímal len československých štátnych príslušníkov a kandidátov z iných krajín odmietal.

Správy o zavedení opatrenia „numerus clausus“ informovali o Židoch – cudzích štátnych príslušníkoch. Pričom žiadna z nich taxatívne nerozlišovala Židov – štátnych príslušníkov československej republiky a Židov – cudzích štátnych príslušníkov. Texty navodzovali dojem, že ich autori sú za obmedzenie počtu študentov – cudzích štátnych príslušníkov, predovšetkým Židov (najmä z Poľska). Pri ich čítaní sa však strácal prehľad, o ktorých Židoch príslušný autor písal, čo bol propagandistický zámer.

2.8 Zhrnutie obdobia 1925 – 1932

Publikované texty na stránkach denníka *Slovák* v období vymedzenom rokmi 1925 – 1932 sa vyznačovali vyššou mierou tolerancie a zmierlivosti voči židovskej komunite žijúcej na slovenskom území. Židia neboli tak masívne vinení za príkoria, s ktorými sa musel slovenský národ vyrovnávať. Témy a obvinenia, na ktoré denník kládol dôraz v predchádzajúcom období, ako napríklad alkoholizácia,⁵⁷³ maďarizácia,⁵⁷⁴ ekonomické

---

⁵⁷² Slovák, 27. 3. 1930, s. 5.

⁵⁷³ Slovák, 14. 3. 1925, s. 6, Rudolf Čavojský odsúdený.; Slovák, 20. 6. 1926, s. 5, Odalkoholizovanie v Čiernom pri Čadci.

⁵⁷⁴ Slovák, 2. 10. 1927, s. 2, K problému židovstva na Slovensku.

zdievanie,⁵⁷⁵ zvýhodňovanie Židov na úkor slovenských katolíkov⁵⁷⁶ a stotožňovanie Židov a marxistického socializmu,⁵⁷⁷ sa objavovali viac-menej sporadicky.

Antisemitizmus *Slováka* sa v tomto období dostal do svojej latentnej fázy. Medzi riadkami publikovaných textov je možné čítať: *sú iní ako my, ale žijeme na jednom území, tak musíme diskutovať a spoznávať sa. Nič nezabúdame, ale všímame si aj ich pozitívne stránky, vlastnosti a činy.* V predchádzajúcom období si redaktori a prispievatelia všimali a komentovali Židov predovšetkým v negatívnych súvislostiach. Židia boli cudzí, nepriateľský a škodlivý element. V etape latentného antisemitizmu si redakcia denníka všimala aj pozitívne črty, vlastnosti a činnosť Židov. Výskyt, charakter, obsah a témy článkov z obdobia rokov 1925 – 1932 boli v porovnaní s predchádzajúcim obdobím odlišné. V podtexte neustále zaznievala istá obozretnosť a varovania na adresu Židov, avšak ostrosť hrán slovensko-židovských vzťahov sa obrusovala. Na staré krivdy sa nezabúdalo, ale ľudácke elity vyjadrujúce sa prostredníctvom *Slováka* akoby nepotrebovali tak výrazného židovského „strašiaka“. Bol odložený a kedykoľvek pripravený na použitie.

Útlm nepriateľstva voči Židom je možné vysvetliť viacerými, navzájom sa dopĺňajúcimi faktormi. V prvom rade to bol fungujúci právny poriadok. V predchádzajúcom období sa Ústava Československej republiky a právne normy iba kreovali. Definovali sa základné princípy a hodnoty mladej a krehkej demokracie. Ľudia (na Slovensku obzvlášť) nemali žiadne skúsenosti s demokraciou, tvoriacou sa občianskou spoločnosťou, pravidlám sa iba učili a museli sa s nimi zžiť. Hoci, ako sa neskôr ukázalo, ani dvadsať rokov demokratického režimu nestačilo, aby ľudia demokratické pravidlá akceptovali a prijali za svoje. Etapa rokov 1925 – 1932 vo vzťahu k židovskej komunite, tak ako bola prezentovaná na stránkach denníka *Slovák*, bola obdobím „zmieru“ a dodržiavania pravidiel. Katarína Zavacká tvrdila, že „jedným z významných úspechov československej vnútornej menšinovej politiky bolo i vymiznutie

---

⁵⁷⁵ *Slovák*, 20. 9. 1927, s. 2, Ľahkoverní gazdovia a prefikany – žid.

⁵⁷⁶ *Slovák*, 8. 9. 1925, s. 7, Ináč katolíkom, ináč židom.; *Slovák*, 18. 7. 1926, s. 3, Daňová anarchia v Topoľčanoch. Nesmierne nespravodlivosti.; *Slovák*, 28. 6. 1927, s. 4, Komu je na Slovensku dobre?; *Slovák*, 15. 11. 1929, s. 3, J. S. Machar – autor knihy: „Jed z Judey“ – hovorí: „Můj národ má v krvi ještě tolik jedu, že by se člověk nerozpakoal polovice krve vypustit mu z žil!!“

⁵⁷⁷ *Slovák*, 28. 1. 1925, s. 3, Tausig nepochodil v Kežmarku.; *Slovák*, 15. 7. 1925, s. 5, Komunistický kazateľ v Prejtej pri Ilave.; *Slovák*, 2. 4. 1926, s. 3, „Pravda“ padá „Munkás“ vzrastá.; *Slovák*, 16. 5. 1926, s. 7, Boľševizmus spiknutím proti kresťanstvu.; *Slovák*, 19. 5. 1926, s. 3, Boj dvoch svetonázorov.; *Slovák*, 22. 6. 1926, s. 4, Chudobu a špinu nededíme. Chudoba je duševnou chorobou a nosíš si v mysli protijed proti jej jedu. Je len na tebe samom zlepšiť si svoje postavenie – židovský socializmus a boľševizmus ti k tomu nedopomôže!; *Slovák*, 1. 4. 1927, s. 2, Komunisti a Slovensko; *Slovák*, 4. 5. 1927, s. 3, Falošná politika Ruska?

*programového antisemitizmu. Bolo nemysliteľné, že by politická strana oficiálne postavila svoj volebný program na antisemitizme.*⁵⁷⁸ Avšak práve na tomto mieste je nevyhnutné zdôrazniť slovičko oficiálne. Táto oficiálna línia sa napríklad prejavovala zásahmi cenzúry na stránkach tlače.⁵⁷⁹ V cenzúre vidím ďalšie vysvetlenie zmierňovania rétoriky ľudákov. Ďalej pôsobil fakt, že HSĽS bola počas dvoch rokov (1927 – 1929) vládnu stranou. Z hľadiska hospodársko-ekonomického bolo toto obdobie pomerne stabilným, pokým dôsledky krízy naplno nezasiahli aj Slovensko. Václav Průcha vo svojej práci uvádza, že v období rokov 1924 – 1929 sa v porovnaní „s povojnovou situáciou síce objavili zo sociálneho hľadiska aj nepriaznivé vplyvy, napríklad intenzifikácia práce, zhoršenie podpôr v nezamestnanosti a silnejúci konkurenčný tlak veľkovýroby na niektoré remeselné odbory, ale celkovo prevládali pozitívne tendencie.“⁵⁸⁰

V článkoch so židovskou problematikou denník kládol dôraz predovšetkým na zahraničie. Počet článkov neklesol, skôr naopak stúpol, avšak je treba upozorniť, že tiež stúpol počet stránok, na ktorých *Slovák* vychádzal. Prevládali články čisto informačné bez negatívnych, sarkastických či ironických dovetkov. Denník informoval o činnosti židovských organizácií, o ich snahe včleniť sa do slovenskej spoločnosti. Do tohto obdobia spadali študentské nepokoje v Maďarsku a Poľsku, ktoré mali odozvu aj na Slovensku a denník o nich obsérne informoval. Špecifickou témou tohto obdobia bol prípad „Tateleben“ a vzťah prezidenta Masaryka k Židom tak, ako ho videl denník. Podľa názoru Gily Fatranovej nárast antisemitizmu medzi Slovákmi súvisel s ideou čechoslovakizmu a táto koncepcia bola reprezentovaná práve prvým prezidentom.⁵⁸¹ Denník vykresľoval prezidenta ako priateľa a veľkého protektora Židov. Útoky zosilneli po odsúdení Andreja Hlinku za článok, v ktorom znevažoval prezidenta, pričom ľudáci považovali celý proces za perzekúciu katolicizmu. Najviac článkov na túto tému spadalo do obdobia prezidentských volieb, ktoré sa konali v roku 1927. Ďalšími témami boli opakujúce sa protižidovské nepokoje a zavádzanie nariadenia „*numerus clausus*“ v zahraničí. Objavili sa drobné náznaky, že „niečo podobné“ by mohlo byť uplatňované

---

⁵⁷⁸ ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a. s. , 2008, s. 199.

⁵⁷⁹ Cenzúra samozrejme zasahovala počas celého skúmaného obdobia.

⁵⁸⁰ PRŮCHA, Václav et al. Hospodárske a sociálne dejiny Československa 1918 – 1992. 1. díl období 1918 – 1945. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2004, s. 232 – 233.

⁵⁸¹ FATRANOVÁ, Gila. Slovensko a jeho spravodlivý medzi národmi. In MEŠŤAN, Pavol (zost.): Acta Judaica Slovaca, 2009, č. 15, s. 62.

aj u nás. V správach zo zahraničia si *Slovák* všímal situáciu v Nemecku, vzostup tzv. „hakenkreuzlerov“⁵⁸² a ich názory na židovskú problematiku.

Ak by som antisemitizmus prirovnala k ohňu, tak v tomto období plamene nebolo vidno. Ľudácke elity vyjadrujúce sa prostredníctvom denníka *Slovák* si však význam antisemitizmu, protižidovskej a židovskej karty veľmi dobre uvedomovali. Oheň nenechali vyhasnúť, avšak prikladali veľmi jemne. Oheň mal tlieť tak, aby bolo kedykoľvek možné nechať ho naplno rozhorieť.

---

⁵⁸² „Hakenkreuzlermi“ sú na stránkach *Slováka* označovaní prívrženci Hitlera a NSDAP, prípadne konkrétne členovia NSDAP.

3. Židia na stránkach denníka Slováč 1933 – 1938

3.1 Charakteristika obdobia

Obdobie vymedzené rokmi 1933 – 1938 bolo obdobím postupne eskalujúceho napätia v oblasti ekonomicko-hospodárskej, politicko-spoločenskej, medzinárodnej, čo sa, samozrejme, premietalo i do vzťahov medzi národnosťami a konfesiami. Nástup autoritatívnych a totalitných režimov v Európe, dôsledky hospodárskej krízy a problémy československej vlády s ich zvládnutím vyvolávali pochybnosti o demokracii a v republike nahrávali hlasom volajúcim po vláde silnej ruky, ponúkajúcej „rýchle a jednoduché“ riešenia, často iba odpútavajúce od skutočných problémov. Do obdobia kritického pre republiku vstupovala slovenská spoločnosť politicky a občiansky nezrelá a so silne konzervatívnym akcentom.

S postupujúcou hospodárskou krízou sa zosilnili aj politické tlaky na štát, ktorému sa síce podarilo vybudovať a stabilizovať demokraciu a jej inštitúcie, avšak kríza zasiahla veľmi hlboko a vo svojom zhubnom pôsobení nebola preň jedinou hrozbou. Jozef Harna na margo vplyvu krízy v Československu poznamenal: „... pôsobila ako katalyzátor, aktivujúci ďalšie nepriaznivé javy: sociálny nepokoj, rast extrémizmu, nacionalizmus, rozpory medzi stranami, tendencie k mocenskému riešeniu vnútropolitických pomerov, zmeny v postoji veľmocí a rast agresivity nedemokratických režimov v susedstve.“⁵⁸³ Je nutné si uvedomiť, že prienik krízy jednotlivými vrstvami spoločnosti bol postupný. Jednotlivé odvetvia hospodárstva boli zasahované v rôznych časových fázach a s rôznou intenzitou. Bezprostredne po krachu na newyorskej burze sa zdalo, že jej priebeh v Československu bude mierny. Avšak vývoj v nasledujúcich rokoch preukázal veľkosť omylu tohto tvrdenia. Vo väčšine národohospodárskych ukazovateľov bolo pomyselné dno krízy dosiahnuté v roku 1933.⁵⁸⁴ V tomto roku kulminoval aj počet nezamestnaných.⁵⁸⁵ Teda až na počiatku posledného sledovaného

---

⁵⁸³ HARNA, Jozef. Krize evropské demokracie a Československo v 30. letech 20. století. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, s. 83.

⁵⁸⁴ Pozri PRŮCHA, Václav et al. Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992. 1. díl období 1918 – 1945. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2004, s. 270 – 274.

⁵⁸⁵ Koncom roka 1929 bolo na úradoch práce evidovaných 52 809 nezamestnaných, v roku 1933 to bolo až 920 000 uchádzačov o prácu. Pričom reálny počet nezamestnaných bol oveľa vyšší a pramene udávajú až 1 300 000 ľudí. Ak vezmeme do úvahy rodinných príslušníkov, tak nezamestnanosťou bola postihnutá

obdobia väčšina populácie republiky naplno pocítila jej dôsledky. Slovensko, priemyselne zaostalejšie ako české krajiny, bolo veľmi silne zasiahnuté aj krízou v poľnohospodárstve. Je nutné pripomenúť, že kulmináčným bodom nezamestnanosti v poľnohospodárstve bol až rok 1935. Obyvateľstvo Slovenska sa potýkalo s masovou nezamestnanosťou v priemysle, nedostatočnými podporami pre ľudí bez práce⁵⁸⁶ a príjmy roľníkov klesli až o 40 %.⁵⁸⁷ Pre Slovensko, kde ešte stále platili pozostatky uhorskej legislatívy, boli charakteristické exekúcie, ktoré mali neraz veľmi búrlivý až tragický priebeh. Ekonomické a sociálne dôsledky krízy politicky aktivizovali všetky vrstvy obyvateľstva. Problémy obyvateľov Slovenska znásobené krízou ovplyvňovali intenzitu sociálnych konfliktov, ktoré sa transformovali do rôznych podôb. Jednak to boli triedne boje nižších vrstiev obyvateľstva (robotníkov a roľníkov) s vyššími vrstvami (buržoáziou). V rámci politickej roviny bol dominantným zápas o autonómiu i ďalšie „súboje“ s nepriateľmi Slovenska, ktoré mali často funkciu akýchsi zástupných problémov a bojov. HSĽS používala víziu nepriateľov (skutočných i umelo vytváraných) na ventilovanie či odvádzanie napätia žiaducim smerom. Z pohľadu materiálov získaných štúdiom denníka *Slovák* môžem konštatovať, že jedným z takýchto „poistných ventilov“ napätia sa opäť stal vzťah k Židom.

Obdobie rokov 1933 – 1938 bolo pre HSĽS zložitým obdobím zakončeným splnením vytýčeného cieľa – dosiahnutím autonómie pre Slovensko. Bolo to obdobie prítvrdenia jej politických prostriedkov i rétoriky. Radikalizmus bol povýšený na politický smer. HSĽS v záujme dosiahnutia svojbytnosti slovenského národa výrazne spolitizovala a polarizovala spoločnosť. Strana jednoznačne odmietala český paternalistický prístup, ktorý chcel Slovensko „oslobodzovať“. Veľmi presne to vystihol Antonín Klimek, ktorý napísal, že HSĽS na tento prístup akoby odpovedala: „*Ďakujeme, ale nechceme byť národom oslobodeným, ale slobodným.*“⁵⁸⁸ Ľudáci vystupujúci ako jediná strana oprávnená formulovať požiadavky slovenského národa disponovali obrovským sebavedomím a všetkých, ktorí spochybňovali alebo nesúhlasili

---

až jedna pätina obyvateľov štátu. Pozri HARNA, Jozef. Krize evropské demokracie a Československo v 30. letech 20. století. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, s. 113.

⁵⁸⁶ Na Slovensku bolo v roku 1933 registrovaných 88 000 nezamestnaných, avšak v skutočnosti sa odhaduje až 250 000 ľudí bez práce. Pozri LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 303 – 304.

⁵⁸⁷ KOVÁČ, Dušan. Dejiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 200.

⁵⁸⁸ POZRI KLIMEK, Antonín. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 224.

s ich cieľmi, považovali za nepriateľa či zradcu národa.⁵⁸⁹ Boli presvedčení, že autonómia je jediný recept na riešenie všetkých problémov slovenskej spoločnosti.

Na fakt, že republika sa začína rozkladať, upozornili už v roku 1933 Pribinove slávnosti v Nitre.⁵⁹⁰ Oslavy sa vymkli z rúk oficiálnych organizátorov a stali sa demonštráciou za svojbytnosť slovenského národa pod vedením bloku autonomistov a predovšetkým HSLS. Tlačové orgány provládných strán označili oslavy za vopred pripravenú provokačnú akciu ľudákov a považovali ich za „zjavnú provokáciu vlády“ a búrlivú politickú demonštráciu.⁵⁹¹ Vydávanie denníka *Slovák* bolo za spôsob informovania o Pribinových oslavách cenzorom na tri mesiace pozastavené.⁵⁹²

Dva roky po Pribinových oslavách sa konali parlamentné voľby (máj 1935), kde HSLS vystupovalo ako líder Autonomistického bloku, ktorý však pred sebou nemal dlhú existenciu.⁵⁹³ Voľby prebehli v napätej atmosfére a predvolebná kampaň bloku bola poznačená spormi medzi ľudákmi a Slovenskou národnou stranou. Autonomistický blok získal vo voľbách na Slovensku 30,12 % hlasov, čo zodpovedalo 22 mandátom.⁵⁹⁴ Napriek vnútorným problémom sa ukázalo, že nedošlo k výrazným presunom voličských preferencií. Nezhody a spory pre rozdeľovanie mandátov však spôsobili rozpad spojenia HSLS a SNS. Strany v nasledujúcom období vystupovali proti sebe ako politickí rivali. Robert Letz na margo tohto sporu skonštatoval: „Došlo k prehĺbeniu vzájomnej nedôvery a vnútornému utvrdeniu, že partikulárny konfesijný moment je

---

⁵⁸⁹ Signifikantné sú slová Andreja Hlinku, ktoré z jeho úst zazneli v rámci rozhovoru o jeho vystúpení na Pribinových slávnostiach. Odmietol kompromisné riešenie a povedal: „Ja nie som len Andrej Hlinka, ja som tu národ.“ Pozri KLIMEK, Antonín. Vítejte v první republice. Praha: Havran, 2003, s. 224.; Vo veľmi podobnom duchu sa niesla aj rezolúcia, ktorú Andrej Hlinka prečítal z tribúny, keď utíšil masy dožadujúce sa jeho prítomnosti a slov. Príhovor začal slovami: „*My národ slovenský...*“ Pozri LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 196.

⁵⁹⁰ Podľa názoru niektorých vtedajších historikov bol rok 1933 rokom 1100. výročia posvätenia prvého kresťanského kostola na území Slovenska, ktorý nechal postaviť knieža Pribina. Pribinove slávnosti mali byť obdobou svätováclavských slávností v Prahe (1929). Prípravný výbor pracoval už od roku 1930 a keď bolo zrejmé, že oslavy nadobudnú celonárodný rozmer, záštitu nad nimi prebrala vláda. Tým vláda zasiahla aj do zloženia organizačného výboru, aj do programu priebehu samotných osláv. Pozri LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 195 – 196.; KÁRNÍK, Zdeněk. Malé dějiny československé (1867 – 1939). Praha: Dokořán, 2008, s. 244 – 245.

⁵⁹¹ V Nitre dalo vedenie HSLS manifestačne odsúhlasiť dokument *Nitrianska deklarácia slovenského národa*, v ktorom sa hovorilo o štátoprávnej suverenite slovenského národa. Alena Bartlová uvádza, že teória, ktorá hovorí o silnejšom národe ako štáte a o štáte, ktorý je iba platformou, prostredníctvom ktorej národ dosahuje svoje ciele, bola z hľadiska budúcnosti veľmi nebezpečná. Pozri BARTLOVÁ, Alena. Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 91.

⁵⁹² Vydávanie denníka bolo pozastavené od 21. septembra do 21. decembra 1933.

⁵⁹³ Autonomistický blok tvorila jedna veľká a tri malé opozičné strany – HSLS, Slovenská národná strana, Koalícia poľských strán a Rusínsky autonómny zväz.

⁵⁹⁴ V celoštátnych výsledkoch získal Autonomistický blok 6,86 % hlasov. Pozri ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 569 – 570.

v politike istejší ako nadkonfesijný národný moment, ktorý si vyžaduje užšiu spoluprácu a spoločný postup rozdielných konfesii.“⁵⁹⁵

Voľby priniesli aj významný odkaz pre pražskú vládu. Poukázali na fakt, že je už nevyhnutné hľadať a nájsť riešenie „slovenskej otázky“.⁵⁹⁶ Zo strany nového prezidenta bola snaha dosiahnuť kompromis akousi administratívnou autonómiou, ktorá však bola pre ľudákov neprijateľná. Napriek tomu, že aj iné politické strany mali podobné snahy a volali po decentralizácii republiky, ich spolupráca s HSLS bola viac ako problematická.⁵⁹⁷ Ako napísal Valerián Bystrický: „Zložitý zápas o realizáciu autonomistických požiadaviek, víťazstvá a úspechy nemeckého nacizmu, posilňovanie pozícií autoritatívnych režimov a zhoršovanie medzinárodných pozícií Československa vyvolávali diferenciaciu v radoch HSLS a súčasne vplývali na radikalizáciu hnutia.“⁵⁹⁸

Ďalším významným faktorom vplývajúcim na vývoj Československa v rokoch pred jeho rozpadom bolo zostrovanie medzinárodnej situácie. Obdobie vymedzené ako predmet môjho štúdia v poslednej kapitole dizertačnej práce bolo charakterizované úspechmi a nárastom počtu autoritatívnych režimov v Európe. Adolf Hitler nastúpil do úradu kancelára a následne pokračoval budovaním a konsolidáciou nacistického režimu v Nemecku. Benito Mussolini ostal verný svojej politike výbojov. Demokratické režimy najmä vo východnej Európe boli veľmi slabé, bez dostatočných tradícií i obranných mechanizmov a postupne degenerovali na pravicové diktatúry či polodiktatúry.⁵⁹⁹ V roku 1936 Stalin v Rusku deklaroval, že spoločne s novou ústavou došlo k „dovršeniu výstavby socialistickej spoločnosti a krajina prešla do obdobia postupného

---

⁵⁹⁵ LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. (1914 – 1938). Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, s. 201.

⁵⁹⁶ Predsedom vlády ČSR sa stal Slovák Milan Hodža a v decembri 1935 sa uskutočnili prezidentské voľby, v ktorých aj s podporou HSLS zvíťazil Eduard Beneš. Takáto konštelácia na najvyšších politických miestach v republike spoločne s faktom, že najsilnejšou politickou stranou Slovenska bola HSLS, dávala nádej na zisk autonómie.

⁵⁹⁷ Milan Hodža viedol rokovania (1935 – 1936) s HSLS o ich možnom vstupe do vlády. Umiernené krídlo strany dokonca navrhovalo reformy, ktoré by viedli k zisku autonómie postupne. K dohode sa nakoniec nepodarilo dospieť. Pozri BYSTRICKÝ, Valerián. Štátoprávne predstavy na Slovensku v druhej polovici tridsiatych rokov. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 168 – 170.

⁵⁹⁸ BYSTRICKÝ, Valerián. Štátoprávne predstavy na Slovensku v druhej polovici tridsiatych rokov. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 169.

⁵⁹⁹ Úspechy fašistov v Taliansku a nacistov v Nemecku aktivizovali fašistov aj v jednotlivých demokratických krajinách. Takýto vývoj je možné zaznamenať v Poľsku, Rumunsku, Bulharsku, Juhoslávii, Maďarsku a v pobaltských krajinách. V Rakúsku bol nastolený režim podobný ako v Nemecku a rakúski nacisti očakávali jeho pripojenie k Nemecku. V Španielsku a Portugalsku tiež silneli fašistické hnutia a španielska Falanga zohrala svoju úlohu v rozpútaní občianskej vojny. Silné fašistické hnutie pôsobilo aj vo Francúzsku.

*prechodu ku komunizmu.*⁶⁰⁰ Sovietsky zväz pod Stalinovým vedením vzbudzoval obavy i nepriateľstvo. Jeho ideológia umožňovala navodiť pocit ohrozenia a posilňovať antidemokratické sily a hnutia v európskych krajinách. V znamení boja proti boľševikom ľudia akceptovali aj také postupy vlád či politických strán, ktoré by v situácii bez tohto „ohrozenia“ boli neprijateľné.

Židia so svojimi negatívnymi historickými skúsenosťami si plne uvedomovali, že republika pre nich predstavuje záruku ich bezpečia tak vo vnútri republiky, ako aj ochrannú bariéru navonok. V období vymedzenom rokmi 1933 – 1938 platila ústava i zákony demokratickej republiky. Fungovala, ba dokonca sa výrazne zvýšila cenzúra najmä opozičných periodík a prehlbovala sa kontrola verejných politických aktivít opozičných strán.⁶⁰¹ Avšak bolo jasné, že radikálne prúdy vo vnútri republiky sa dostali do pohybu, a to aj vďaka medzinárodnej situácii. Veta „klasika“ vystihujúca židovstvo – „*Keby si náhodou zabudol, že si Žid, vždy sa nájde niekto, kto ti to pripomenie...*“ – opäť dávala zmysel. Židia žijúci v Československu mohli teoreticky zabúdať na to, že sú Židmi. Po roku 1933 sa začalo nachádzať čoraz viac ľudí, ktorí im to s „radosťou“ pripomínali. Eduard Nižňanský uviedol, že „*predstavitelia židovskej komunity si uvedomovali, čo pre nich znamená parlamentná demokracia I. ČSR. Uvedomovali si to viac po nástupe Hitlera k moci v r. 1933 a takisto po vlne antisemitizmu, ktorá v 30. rokoch zasiahla okolité štáty...*“⁶⁰² Z pozície Židov to veľmi jasne vystihol aj bratislavský rabin Funk, ktorý sa v apríli 1933 vo svojej kázni zaoberal situáciou Židov v Nemecku a kládol na srdce Židom žijúcim v ČSR, aby vznášali ďakovné modlitby za rozkvet republiky. Vyzýval svojich súvercov, aby republike pomáhali svojimi schopnosťami a možnosťami.⁶⁰³

Podľa preštudovaných materiálov môžem konštatovať, že na stránkach denníka *Slovák* nastalo obdobie vylučovania Židov z morálneho univerza slovenskej majority práve po roku 1933. Všetky vyššie uvedené faktory a predovšetkým nástup Hitlera, jeho protižidovské nariadenia a antisemitská propaganda akoby postupne posúvali mantinely akceptácie toho, čo sa Židom môže ešte zakázať či zobrať. Aj v predchádzajúcich

---

⁶⁰⁰ MENCL, Vojtěch et al. Křižovatky 20. století. Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách. Praha: Naše vojsko, 1990, s. 131.

⁶⁰¹ Pozri BYSTRICKÝ, Valerián. K niektorým politicko-spoločenským otázkam vývoja Slovenska v rokoch 1935 – 1938. In Forum Historiae [Online], 2010, ročník 4, č. 1, s. 1 – 16. Dostupné na internete http://www.forumhistoriae.sk/FHI_2010/texty_1_2010/bystricky.pdf [Citované 4. 5. 2011].

⁶⁰² NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi Československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, s. 18.

⁶⁰³ Slovák, 5. 4. 1933, s. 3, Bratislavskí židia a Hitler.

obdobíach bol antisemitizmus v slovenskej spoločnosti prítomný, ale od roku 1933 postupne získal novú dimenziu. Antisemitské prejavy už neboli osamotenými výkrikmi, nad ktorými bolo možné mávnuť rukou a ospravedlniť ich tým, že sú výplodom mladého, neskúseného, obmedzeného človeka či človeka s negatívnou skúsenosťou so Židmi. Verbálne a postupne aj fyzické antisemitské prejavy a výpady sa (nenápadne) stávali akceptovanými. Denník *Slovák* pomerne často deklaroval, že nechce vzbudzovať antisemitské nálady, avšak v skutočnosti práve tieto nálady podporoval, vyvolával a eskaloval. Redakcia nepriamo priznala, že „*antisemitizmus je dôležitým propagačným prostriedkom v politickom boji.*“⁶⁰⁴ Čo je však zaujímavé, samotní autori antisemitských článkov si uvedomovali, že ich postoje nie sú správne, morálne a zlučiteľné s kresťanskými ideálmi, a preto hľadali spôsoby vysvetlenia či možno sebaospravedlnenia. Zvláštnym myšlienkovým konštruktom prišli k záveru, že kresťania musia na seba prebrať veľkú úlohu zbavenia sa kresťanskej lásky k blížnemu v záujme očistenia židovskej duše. Veľmi presne to dokumentujú slová prispievateľa denníka O. Dunajeckého v článku *Otázka židovskej chudoby*⁶⁰⁵: „*Nech nám teda dovoľia Židia, aby sme i my mohli ísť až na koreň židovskej otázky. I vtedy, keď sme katolíci. To nám dáva tým väčšiu oprávnenosť, aby sme za pravdou a spravodlivosťou šli do dôsledkov, nezastavili sa na pól ceste. Zaväzuje nás vždy a všade príkaz lásky k blížnemu. Ale to neznamená, že nenapraviteľní hriešnici vtedy, keď treba nad nimi povedať spravodlivý a nepredpojatý súd, majú práva, aby to bolo znemožnené preto, že jestvuje príkaz lásky k blížnemu.*“

Po spracovaní preštudovaných materiálov týkajúcich sa skúmaného obdobia vymedzenom rokmi 1933 – 1938 som zaznamenala, že v denníku *Slovák* bolo uverejnených 701 článkov obsahujúcich zmienky o Židoch. Čo je výrazne viac ako v predchádzajúcich obdobiach.⁶⁰⁶ Charakter článkov sa mení, ak som predchádzajúce obdobie zachytené na stránkach *Slováka* nazvala obdobím zmieru a latentného antisemitizmu, tak obdobie 1933 – 1938 je typické práve vzrastom napätia, nepriateľstva a opätovne otvoreného antisemitizmu s potenciálom explozívneho rastu smerom k jeho fyzickým prejavom. S pribúdajúcimi rokmi sa denník a jeho prispievatelia v súvislosti so Židmi pohybovali až na hysterickéj úrovni.

---

⁶⁰⁴ *Slovák*, 5. 1. 1934, s. 4, Úradný názor nemeckého ministra na antisemitizmus.

⁶⁰⁵ *Slovák*, 13. 5. 1938, s. 2.

⁶⁰⁶ Pre porovnanie v období rokov 1919 – 1924 bolo publikovaných 463 článkov, v období 1925 – 1932 546 článkov so židovskou problematikou. Treba mať na pamäti, že v roku 1933 *Slovák* nevychádzal tri mesiace a rok 1938 som spracovávala do začiatku októbra 1938.

Slovák podrobne mapoval protižidovské dianie v Nemecku, Rakúsku, Maďarsku, Rumunsku a iných krajinách. Spravidla bez komentárov prinášal informácie o protižidovských opatreniach v zahraničí. Niekedy to boli rozsiahle články, v niektorých prípadoch iba noticky s niekoľkými vetami, oznamujúcimi, čo Židia nesmú. Tieto informácie v sebe niesli dôležité posolstvo o tom, že so Židmi sa „legálne“ vysporiadávajú a riešia „židovskú otázku“ v Nemecku, Rakúsku a v iných krajinách. Tieto články spoločne s článkami zdôrazňujúcimi krivdy, ktorých sa dopustili Židia na slovenskom ľude v kontexte svetovej hospodárskej krízy, a so zostávajúcou sa medzinárodnou situáciou ohrozujúcou primárnu bezpečnosť prispeli k tomu, že ľudia na Slovensku akceptovali protižidovské opatrenia prijaté bezprostredne po vyhlásení autonómie.

3.2 Štatistické údaje, Židia doma i v zahraničí (chronológia)

V roku 1933 bolo publikovaných 84 článkov týkajúcich sa Židov, viac ako polovica (48) sa venovala informovaniu o Židoch v zahraničí. Už názov prvého článku o židovskej komunite v Československu *Chyby sú nie na oboch stranách*⁶⁰⁷ udal charakter spôsobu informovania v nasledujúcom období.

V článku *My si židov nedáme!*⁶⁰⁸ sa uvádzalo, že Židia iba profitujú z práv, ktoré im zaručuje ústavná listina. Nerešpektujú povinnosti, ktoré majú voči národu, „s ktorým, resp. z ktorého žijú, na čo ich nikto neupozornil.“ Autor tvrdil, že chce byť konzekventným, aby nemohlo byť ani reči o antisemitizme. Nešetřil iróniou a napísal: „Že si my Židov nedáme, núti nás k tomu i pud sebazachovania. Či chorý shodí so seba pijavicu? Ale kdeže! Ved' treba, aby zlá krv bola odstránená. Či hádam židia nás dosiaľ svedomite necicali, ako sa patrí?“ Objavili sa tu náznaky schvaľovania Hitlerovho konania voči Židom. Hitler „merá ako im patrí“, pretože počas vojny Židia Nemcov nenávideli a zrádzali ich, kde mohli. Text bol plný nenávisť, výsmechu a irónie skrývanej za kresťanské ideály. V jeho závere autor sarkasticky skonštatoval: „Preto my si židov nepustíme, bo kam by aj išli, no kam? Žeby do Nemecka?“

Slovák zaútočil na Židov aj v súvislosti s Pribinovými oslavami v Nitre. V článku *Židia proti Slovákom*⁶⁰⁹ s podtitulkom „Čo pripravujú čechoslovácke spolky a židia

---

⁶⁰⁷ Slovák, 11. 1. 1933, s. 4.

⁶⁰⁸ Slovák, 20. 5. 1933, s. 4.

⁶⁰⁹ Slovák, 9. 9. 1933, s. 1.

v Nitre“ tvrdil, že Židia a čechoslovácke spolky žiadali vládu zakročiť proti udalostiam v Nitre a chceli, aby boli potrestaní vinníci – Hlinka, Tiso ako i celý poslanecký klub HSĽS. Na čo ľudáci zareagovali: „*Prezradzuje ono viac, ako by sme si mohli len pomyslieť o našich židovských spoluobčanoch, ako i ľudoch čechoslováckeho centralistického smýšľania.*“ Denník uviedol, že si toto protislovenské štvanie zapamätá aj do budúcnosti. V sérii útokov pokračoval aj v článku *Židia na Slovensku v minulosti a teraz*⁶¹⁰ s podtitulkom „*Boli vždy proti slovenskému ľudu, z ktorého žijú – Teraz chcú vyhadzovať slovenských úradníkov.*“ Denník opäť reagoval na žiadosť nitrianskych Židov o zakročenie proti udalostiam v Nitre a o potrestanie vinníkov. Židia boli Slovákom obviňovaní z útlaku a pomad'arčovania slovenského národa. Pripisoval im tiež napomáhanie čechoslovakizmu. Židia sa vraj prerodili zo zúrivých Maďarov na zúrivých Čechoslovákov. Autor textu pripomenul aj staré krivdy páchané Židmi na Slovákoch. Pripomenul, že už Ľudovít Štúr „*žiadal slovenský ľud, aby neprenasledoval Židov, lebo i oni sú ľudia. ... musíme si upovedomiť, že Ľudevít Štúr vtedy, keď tíšil hnev rozbúreného Slovenska, nerobil dobre. Židia si toho nezaslúžili. Máme novší znak, ako sa vedia Židia zachovať a preto musíme si zapamätať pre budúcnosť aspoň niečo i z pamätného spisu nitrianskych Židov.*“ V poslednom článku zo série týkajúcej sa Židov a Pribinových osláv sa uvádzalo, že nitrianski Židia odvolali svoj podpis spod vyhlásenia, v ktorom bola odsúdená „uzurpácia“ slávností Hlinkovou stranou. Článok *Nitrianski židia odvolávajú svoj podpis z Pamätného listu*⁶¹¹ mal podtitulok „*Predseda náboženskej obce sa vzdal funkcie – Nevedeli, čo podpisujú.*“ Predseda náboženskej obce v Nitre Dr. Max Jellinek napísal list redakcii *Slováka*, v ktorom vysvetlil, že bol uvedený do omylu a nebol si vedomý, čo podpisoval. Informoval, že sa vzdal funkcie predsedu náboženskej obce v Nitre. V liste tiež pripomenul, že za jeho pôsobenia sa zaviedlo úplné vyučovanie náboženstva v slovenčine a bol založený slovensko-židovský spolok na rozvoj slovenskej kultúry. Denník to zobral na vedomie a dodal: „*Lebo raz navždy konštatujeme, že neočakávame od židov stávanie sa proti Slovákom. Ba čo viac, toto ani nestrpíme.*“

Andrej Jelínek vo svojej práci uviedol, že konanie Židov v súvislosti s Pribinovými oslavami v Nitre bolo klasickým príkladom ich taktického správania. Max Jellinek, predseda nitrianskej obce Ješurun, skutočne podpísal protestné vyhlásenie proti spôsobu, akým prebehli Pribinove oslavy v Nitre spoločne s ďalšími štyridsiatimi

---

⁶¹⁰ Slovák, 10. 9. 1933, s. 3.

⁶¹¹ Slovák, 14. 9. 1933, s. 1.

nitrianskymi organizáciami. Tento protest však vyvolal obrovskú kritiku (predovšetkým Židov) zo strany ľudákov. Dr. Jellinek si uvedomil, že pripojením svojho podpisu k protestu porušil hlavný postulát židovského politického života – nemiešať sa do vnútorných záležitostí štátu a najmä nie do vecí národných. Preto svoje stanovisko odvolal a naviac odstúpil z vedenia kongregácie.⁶¹² Faktom však ostáva, že aj keď Židia svoj základný postulát dodržiavali, silnejúcim útokom sa nevyhli.

V roku 1933 si *Slovák* opakovane vzal na mušku aj tzv. zázračného rabína Spira žijúceho na Podkarpatskej Rusi.⁶¹³ Rabín pripravoval veľkolepú svadbu svojej dcéry a zároveň zápasil s daňovými nedostatkami, čo denník využil na kritiku. *Slováka* pobúrilo, že štát jemu a „rôznym farizejsky sa správajúcim maďarským židovským emigrantom“ všetko odpustí. Židovskí maďarskí emigranti vraj dostávali od štátu subvencie, „kým na druhej strane drobný ľud, udržiavajúci tento štát svojimi mozolami je do krajnosti vyčerpávaný a ničeny.“⁶¹⁴ Hladujúca Podkarpatská Rus mala v čase svadby obrovskú atrakciu: „... o hlade sa túlajúci rusínski nezamestnaní, chodiaci žobrať na úrady mukačevské, môžu sa aspoň pokochať, čo všetko si môžu a vedia dovoliť židia v ich vlasti, na Podkarpatskej Rusi.“⁶¹⁵ Na záver série článkov o rabínovi Spirovi denník uviedol, že sa mu podarilo odvolať sa proti vyrúbenej dani a znížiť ju na 7 % pôvodnej hodnoty. Preto *Slovák* vyzval roľníkov, aby sa tiež pokúsili odvolať proti daňovým výmerom a odpovede úradov mali zaslať do redakcie.⁶¹⁶

Ako zaujímavosť bola uverejnená správa *Na Slovensku hľadajú židovského rabína pre Japonsko*.⁶¹⁷ Poverenec japonskej vlády Išaki Aihadion bol vyslaný na Slovensko, aby vyhľadal vhodného rabína pre synagógu v meste Hanmoko. *Slovák* pripomenul, že v Japonsku žilo asi 25.000 Židov, potomkov dávnych prisťahovalcov. „*Rabínske školy slovenské majú údajne dobrú povesť v zahraničnom židovstve a rabín pre Japonsko*

---

⁶¹² Pozri JELINEK, J. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 191 – 192. Kniha uvádza, že Max Jellinek odvolal svoj podpis 14. septembra 1932. Tu zrejme došlo k tlačovej chybe, pretože Pribinove oslavy sa uskutočnili v roku 1933.

⁶¹³ *Slovák*, 7. 3. 1933, s. 6, Vzrušujúca exekúcia u mukačevského vrchného rabína Spiru.; *Slovák*, 8. 3. 1933, s. 5, Zázračný rabín a jeho nezázračné kúsky.; *Slovák*, 15. 3. 1933, s. 2, Senzácia Podkarpatskej Rusi.; *Slovák*, 17. 3. 1933, s. 6, Svadba za 300.000 korún.; *Slovák*, 21. 3. 1933, s. 2, Pikantné úzadie oslavnej reči argalášskeho redaktora na svadbe u rabína Spiru.; *Slovák*, 12. 5. 1933, s. 2, Ministerstvo financií snížilo rabínovi Spirovi dane z pol miliona na 35.000 Kčs.

⁶¹⁴ *Slovák*, 8. 3. 1933, s. 5, Zázračný rabín a jeho nezázračné kúsky.

⁶¹⁵ *Slovák*, 15. 3. 1933, s. 2, Senzácia Podkarpatskej Rusi.

⁶¹⁶ *Slovák*, 12. 5. 1933, s. 2, Ministerstvo financií snížilo rabínovi Spirovi dane z pol miliona na 35.000 Kčs.

⁶¹⁷ *Slovák*, 10. 2. 1933, s. 5.

bude vraj získaný v škole šuranskej.“ Túto správu je možné považovať za jednu z mála pozitívnych zmienok o židovskej komunite.

Uverejnené boli aj dve krátke správy bez komentára o vlámaní do synagógy v Mikulove⁶¹⁸ a o zlodejoch v bratislavskom židovskom spolku⁶¹⁹.

V roku 1933 bolo uverejnených 48 správ zo zahraničia. Drvivá väčšina z nich (41) sa týkala Nemecka, zavádzania protižidovských opatrení nacistami a reakcií na ne.⁶²⁰ Už v marci ponúkol *Slovák* pohľad na jednomesačné vládnutie Adolfa Hitlera. Denník tvrdil, že ak by bol Hitler úspešný vo svojom snažení, hospodárstvo by sa dostalo úplne spod židovského vplyvu. Autor článku vyzdvihol aj jeho boj proti marxizmu: „*Pod marxizmom jeho treba rozumieť nielen zavedených nemeckých občanov, ktorých dosiaľ držali v ruke v mámení robotníctva dobre sa vyznajúci židovsko-socialisticko-komunistickí agitátori, ale vôbec i tú čiastku kapitálu, ktorá sa dostala pod vedenie židovské a nepriamo napomáhala deštruktívne sociálne hnutia. Židovstvu bolo všetko jedno, či sa mu podarí ovládať Nemecko pomocou kapitálu alebo robotníctva. Hitler to dobre vycítil a preto jeho tvrdá päť tak ťažko zaľahla na túto spoločnosť, z ktorej sa regrutovali hlavne slobodomurárske lóže. V Nemecku ide o očistu. Očistu od komunizmu a socializmu, očistu od deštruktívnych živlov a o vyčistenie dôležitého štátu*

---

⁶¹⁸ *Slovák*, 20. 4. 1933, s. 6, Vylámali synagogu v Mikulove.

⁶¹⁹ *Slovák*, 24. 8. 1933, s. 5, Zlodeji v bratislavskom židovskom spolku.

⁶²⁰ *Slovák*, 5. 3. 1933, s. 1, O čo ide v Nemecku.; *Slovák*, 12. 3. 1933, s. 1, Útek židov z Nemecka.; *Slovák*, 14. 3. 1933, s. 2, Maďarsko si ostrí zuby na židovský kapitál v Nemecku.; *Slovák*, 16. 3. 1933, s. 1, Komunisti v Nemecku sú úplne umlčaní.; *Slovák*, 16. 3. 1933, s. 2, Pražský list.; *Slovák*, 19. 3. 1933, s. 5, Maďari a nemecký židovský kapitál.; *Slovák*, 23. 3. 1933, s. 2, Židia a Nemecko.; *Slovák*, 24. 3. 1933, s. 1, Ortodoxní rabíni v Amerike idú sa postiť.; *Slovák*, 24. 3. 1933, s. 3, Z Nemecka.; *Slovák*, 25. 3. 1933, s. 2, Hitler ústavným diktátorom.; *Slovák*, 28. 3. 1933, s. 3, Senzácia s prenasledovaním židov v Nemecku splašla.; *Slovák*, 29. 3. 1933, s. 3, Medzinárodný pohyb židov proti Hitlerovi.; *Slovák*, 30. 3. 1933, s. 1, Hitlerov boj so židmi vyvrcholí.; *Slovák*, 31. 3. 1933, s. 1, Celé Nemecko je mobilizované k vojne proti Židom.; *Slovák*, 31. 3. 1933, s. 1, Z akcii židov proti Hitlerovi.; *Slovák*, 1. 4. 1933, s. 1, Židia a Hitler.; *Slovák*, 1. 4. 1933, s. 3, Židia v Anglicku kapitulujú pred Hitlerom?; *Slovák*, 2. 4. 1933, s. 3, Vyhľadovací boj proti Židom v Nemecku.; *Slovák*, 4. 4. 1933, s. 1, Koniec bojkotu židov v Nemecku.; *Slovák*, 5. 4. 1933, s. 3, Židovská otázka najdôležitejšia pre Nemcov.; *Slovák*, 8. 4. 1933, s. 2, Prečo je Hitler proti neprimeranému počtu židovských lekárov?; *Slovák*, 9. 4. 1933, s. 3, Jednotné politické vedenie ríše a krajín v Nemecku.; *Slovák*, 11. 4. 1933, s. 1, Konkordát s Nemeckom.; *Slovák*, 13. 4. 1933, s. 1, Židia v Nemecku nebudú smieť mať právnického dorastu.; *Slovák*, 13. 4. 1933, s. 5, Konvertita zo židovstva o liste parížskeho kardinála židovskému rabínovi.; *Slovák*, 14. 4. 1933, s. 3, Hitlerove reformy.; *Slovák*, Veľká Noc. 1933, s. 2, Osud židov v Nemecku spečatený.; *Slovák*, 6. 5. 1933, s. 5, Nemci a židia v 13. storočí.; *Slovák*, 13. 5. 1933, s. 2, Hitlerov ústup židom.; *Slovák*, 16. 5. 1933, s. 5, Sionistický kongres v Karlových Varoch.; *Slovák*, 24. 5. 1933, s. 3, Nemecko ponúka marxistov cudzine.; *Slovák*, 24. 5. 1933, s. 3, Tajná schôdza Rady SN.; *Slovák*, 25. 5. 1933, s. 2, Židia v Nemecku vylúčení aj z lekárskeho ošetrovania?; *Slovák*, 9. 6. 1933, s. 2, Svetový sväz sdružení pre Spoločnosť národov proti utláčaniu židov v Nemecku.; *Slovák*, 22. 7. 1933, s. 2, Prejav proti prenasledovaniu židov.; *Slovák*, 4. 8. 1933, s. 3, Hitler stvoril obludu.; *Slovák*, 22. 8. 1933, s. 6, Najnovšie predpisy proti židovským lekárom v Nemecku.; *Slovák*, 9. 9. 1933, s. 2, Židia protestujú proti Nemecku.; *Slovák*, 13. 9. 1933, s. 3, Nemocenské pokladnice vylučujú židovských lekárov.; *Slovák*, 17. 9. 1933, s. 5, Nemeckí emigranti a pápežský nuncius.; *Slovák*, 20. 9. 1933, s. 2, Delegáti nemeckých menších ovládajú menšinový sjazd v Berne.

v Európe od bolševického nebezpečia, ktoré by mohlo potom ohroziť v základoch aj štáty ostatné. Uvidíme, ako sa nemecké voličstvo k tomu boju Hitlerovmu zachová.“⁶²¹

Úvodník *Židia a Hitler*⁶²² sa venoval vzťahu kancelára Adolfa Hitlera a Židov. V Nemecku bol zorganizovaný deň bojkotu židovských obchodov. Bojkot mal byť odvetou za protinemeckú propagandu, ktorú vraj viedli Židia po celom svete. *Slovák* tvrdil, že po odchode židovských intelektuálov z Nemecka, vedúcich protinemeckú kampaň, sa Hitler nezačal uchádzať o priazeň Židov v zahraničí a vlád, ktoré ich vzali pod ochranu. Práve naopak, zorganizoval bojkot židovských obchodov: „*Kto pozná židov, vie veľmi dobre, že títo sú vo väčšine prípadov oportunisti. Idú s tým, kto im zabezpečí väčšie výhody politické, ale najmä hospodárske. Preto je práve tá vzburá u zahraničných židov, lebo očakávajú, že počas Hitlerovho režimu poklesne sila židovstva v Nemecku.*“ Podľa mienky autora úvodníka nešlo iba o boj Hitlera so Židmi, ale aj medzi Židmi navzájom. Židia v zahraničí boli presvedčení, že pomôžu svojim súvercom v Nemecku bojkotom. Židia v Nemecku považovali bojkot za nevhodný spôsob boja a práve naopak, snažili sa vyjadriť lojalitu k novému režimu. *Slovák* skonštatoval, že „*tento boj židov môže byť i pre nás poučným. Na ňom vidno, čo znamená organizovanosť a do akých rozmerov siaha u židov súdržnosť.*“ Následne denník uviedol príklady židovskej súdržnosti v Španielsku, Mexiku, Rusku: „*Stačilo skryť neznámemu židovi vlas na hlave a celý židovský svet sa búri.*“ Na záver sa autor vyjadril, že čaká víťaza zo súboja dvoch titánov.

Slovák s nevôľou informoval, že Židia z Nemecka odchádzajú a emigranti hľadajú azyl aj v Československu: „*Už ich máme celé légie a po našich hoteloch, kúpeľoch a letoviskách.*“⁶²³ Praha sa mala stať kolóniou nemeckých Židov.⁶²⁴ Na margo situácie Židov v Nemecku sa mal vyjadriť aj prezident Masaryk. V článku *Prezident Masaryk o otázke nemeckých židov*⁶²⁵ sa okrem iného uvádzalo, že prezident nepovažoval židovský problém iba za vnútornú záležitosť Nemecka. Židia, ktorí boli ukrátení o svoje práva, z Nemecka odchádzali a stali sa problémom pre krajiny, ktoré im poskytli azyl: „*Nemožno očakávať, že tieto štáty vezmú na seba bremeno, ktoré bolo vytvorené politikou jedného štátu.*“ Podľa názoru československého prezidenta bolo teda žiaduce, aby o probléme diskutovala aj Spoločnosť národov. Aj článok *Nemeckí*

⁶²¹ *Slovák*, 5. 3. 1933, s. 1, O čo ide v Nemecku.

⁶²² *Slovák*, 1. 4. 1933, s. 1.

⁶²³ *Slovák*, 16. 3. 1933, s. 2, Pražský list.

⁶²⁴ *Slovák*, 16. 3. 1933, s. 1, Komunisti v Nemecku sú úplne umlčaní.

⁶²⁵ *Slovák*, 27. 8. 1933, s. 3.

*emigranti a pápežský nuncius*⁶²⁶ sa zaoberal nemeckými emigrantmi v Československu. *Slovák* neuvádzal, že ide výhradne o Židov. V texte sa spomínali tí, ktorých vyhnal Hitler pri čistení Nemecka a „v našej republike pribúda čím ďalej tým viacej všelijakých podozrivých živlov. Je zaujímavé, že všetky podvrtné, nespoľahlivé živly zo všetkých možných štátov európskych hľadajú útulok v našom štáte. Staráme sa o nich viac ako o svojich. ... Hlavne veľkej priazni sa tešia v poslednom čase v Prahe socialistickí nekresťanskí zbabelci z Nemecka.“ *Slovák* tvrdil, že preniesli do ČSR svoje ústredia a vydávali tu časopisy, ba dokonca si dovoľovali kritizovať pápežského nuncia. Na záver odznelo jednoznačné: „*Ked' to chcú robiť, nech idú do Nemecka!*“ Tieto články poukazujú na fakt, že Židom v Československu pribudol ďalší problém – (židovskí) emigranti z Nemecka. Kritika a stupňujúce sa nepriateľstvo voči nim sa následne prenášalo aj na domácu židovskú komunitu.

V roku 1934 som zaznamenala 61 článkov, v ktorých sa spomínali Židia. Podobne ako v predchádzajúcom roku väčšina textov (35) sa venovala židovskej komunite v zahraničí. Tento rok bol rokom mnohých protirečiacich si správ. Denník dôrazne upozorňoval Židov na staré chyby a vystríhal pred ich opakovaním.⁶²⁷

Článok *Andrej Hlinka na adresu Židov*⁶²⁸ priniesol názory Andreja Hlinku na slovenské židovstvo. Absolvent košickej akadémie Eugen Weiss vydal knižku slovenských básní s názvom *Volajúce hlasy* a jeden exemplár aj so sprievodným listom zaslal predsedovi ľudovej strany Andrejovi Hlinkovi. *Slovák* uverejnil Hlinkovu odpoveď, v ktorej mladého básnika pochválil: „*Počiatok pekný a šťastný: reč čistá, vzlet poetický.*“ A prostredníctvom listu poslal odkaz Židom žijúcim na Slovensku: „... *slovenský národ nevie nenávidieť ani prenasledovať. Tu sa žiaden národ cudzím necíti, ani žiaden nemusí oplakávať svoj osud a ztratu svojej národnej slobody. My sme vás neodviedli do cudzej zeme. Ani nemáte príčiny oplakávať vaše rozptýlenie ako u vód Babylonu, kde otcovia vaši zavesili svoje nástroje na trúchle vrby a oplakávali ztratenú zem, slobodu a štát. Slovenský národ podelil sa s každým. Právom si zaslúži, aby ste jeho reč milovali.*“ Článok s názvom *Ukážka zo životopisu Andreja Hlinku*⁶²⁹ priniesol úryvok z pripravovaného životopisu Andreja Hlinku, v ktorom boli spomenutí aj Židia. Životopis pre tlač pripravoval Karol Sidor, ktorý zdôraznil, že Andrej Hlinka chcel, aby

---

⁶²⁶ *Slovák*, 17. 9. 1933, s. 5.

⁶²⁷ *Slovák*, 11. 2. 1934, s. 4, Židovská otázka u nás (Úprimné slovo k našim Židom); *Slovák*, 18. 2. 1934, s. 4, Prispôsobí sa židovská mládež.

⁶²⁸ *Slovák*, 4. 9. 1934, s. 5.

⁶²⁹ *Slovák*, Veľká Noc. 1934, s. 8.

sa Slováci povzniesli duchovne aj hmotne. V materiálnej sfére si mali brať príklad od Židov. Opísaný bol konkrétny príklad židovského krčmára Lakere Dávida, ktorý prišiel na Liptov chudobný, ale svojou usilovnosťou, hospodárnosťou a zmyslom pre podnikanie zbohatol. Andrej Hlinka tvrdil, že k takému úspechu nestačili iba ruky, ale aj rozum. V tomto texte bolo zaujímavé, že jeho autor nepoužil tradičnú mantru o zdierajúcom a alkoholizujúcom židovskom krčmárovi, ale práve naopak jeho vlastnosti i podnikavosť boli vyzdvihnuté a považované za vhodný príklad pre Slovákov. V prípade potreby bol aj židovský krčmár hospodárny a usilovný. Takýchto pozitívnych vyjadrení na adresu Židov a hlavne ich podnikavosti nebolo na stránkach denníka *Slovák* veľa. Andrej Hlinka sa snažil deklarovať pozitívny vzťah k Židom. Ako uvádza Andrej Jelínek, páter vyhlasoval, že jeho strana nie je antisemitská. Očakával však, že (Židia) budú jednoznačne a bezvýhradne podporovať slovenské národné hnutie i slovenskú kultúru.⁶³⁰ Aj to je jeden z dôvodov pozitívneho vzťahu (pozitívnych článkov) denníka k Slovákom – Židom v rokoch 1933 – 1934. Bola to svojím spôsobom istá schizofrénia, avšak na Slovensku nebola neobvyklá.⁶³¹

V roku 1934 v rámci správ zo Slovenska zarezovala tzv. košická odvodová aféra. V článku *Košická aféra pred súdom*⁶³² denník informoval, že za korupciu pri odvodoch boli zatknutí jej účastníci. Príslušné úrady už pred tromi rokmi (1931) prišli na fakt, že mladí Židia boli za finančný úplatok oslobodzovaní od povinnej vojenskej služby. Aféra mala v roku 1934 súdnu dohru a pred trestným súdom sa na lavici obžalovaných ocitli „*židovskí mladíci, ktorým smrdela služba vlasti, ktorí nechceli medzi kasárenské múry.*“ *Slovák* sa pomerne podrobne venoval prípadu prejednávanej na košickom súde a využil ho ku kritike absencie lojality židovstva voči republike: „*Súdna sieň je úplne obsadená obecnosťou, pred ktorými defilujú takto mnohí, ktorí nemajú haliera na národné ciele ľudu, z ktorého práce sa živia a bohatnú, ale rozdáujú tisícovky, len aby štátu nemuseli ako vojaci slúžiť. Tomu štátu, ktorý v celej Európe*

---

⁶³⁰ Pozri JELÍNEK, J. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 193 – 194.

⁶³¹ Peter Salner sa v rámci projektu *Oral History: Osudy tých, ktorí prežili holocaust* rozprával aj o spomienkach Židov na medzivojnové obdobie na Slovensku. Pamätník z Topoľčian spomínal: „... *Je typické, že starostom bol zvyčajne príslušník Hlinkovej ľudovej slovenskej strany a jeho zástupcom žid. Ale to nebránilo tomu, že v tom čase vždy počas židovských sviatkov, najmä počas Nového roku a Jom Kipur, pán starosta Žák, ktorý bol z HSLŠ vtedajšej, prišiel vždycky aj s ďalšími prominentami mesta ako vzácny, čestný hosť...*“ SALNER, Peter. Medzi demokraciou a holokaustom. (Židia na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia. In POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.). Židovská menšina v Československu ve třicátých letech. Praha: Židovské muzeum, 2004, s. 88.

⁶³² *Slovák*, 21. 3. 1934, s. 2.

dáva im najviac slobody a ktorú slobodu oni takto hnusne zneužívajú. Tento proces nech je poučením našim pseudohumanistom, najmä tým z brehov marxistických. Teraz jasne vidieť, že rozkladná činnosť týchto elementov ide zavše na korene armády. Odvodová aféra takýchto rozmerov nevyskytla sa už veľmi dávno v Európe a verejnosť žiada prísne, exemplárne tresty v tomto procese.“⁶³³ Denník bol prekvapený rozsahom odvodovej aféry: „židovskí mládenci zo Sliezska, Hlohovca, Mukačeva, Prahy atď. prichádzali s peniazmi do Košíc, len aby na odvodoch uznani boli za neschopných.“⁶³⁴ Denník publikoval rozsudky nad obvinenými v článku „Šéfovia“ košických odvodových agentov dostali trestnicu.⁶³⁵

Konanie každoročného jarmoku na Orave využil autor v článku *Pre židovské sviatky odložili jarmok*⁶³⁶ na nenápadný útok proti Židom a republike. Hneď na úvod skonštatoval: „Kto je v našej demokratickej republike pánom a komu sa ide po ruke, vidno to z nasledujúceho prípadu...“ Následne opísal význam jarmokov pre oravských roľníkov, ktorí sa do Trstenej schádzali z celého okolia a „mnohí sa chystali aj na tohoročný, ale boli sklamaní, lebo úrady tento jarmok zrušili, keďže vraj Židia majú sviatky.“ Autor na záver článku prípad okomentoval: „Nemáme nič proti tomu, keď sa ctí i náboženské presvedčenie iných. V tomto prípade však nemôže ísť o nič takého, lebo židovských občanov je tu mizivé percento. Pre niekoľkých celé stovky utisnutých Oravcov muselo si hlavu lámať, ako niekde sohnat niekoľko korún, aby nemuseli jesť neslané pokrmy a nemuseli večer sedieť po tme.“

Denník publikoval aj články obsahujúce štatistické údaje: o náboženskom stave v ČSR,⁶³⁷ o počte obyvateľov slovenských miest a spomenul obce, v ktorých mali Židia významné zastúpenie⁶³⁸ a tiež „urážajúcu“ štatistiku o sčítaní ľudu z roku 1930.⁶³⁹

V rámci správ zo zahraničia aj v roku 1934 dominovalo Nemecko (11).⁶⁴⁰ Slováč si začal všímať aj situáciu v Rakúsku, kde sa vláda usilovala potlačiť protižidovské

---

⁶³³ Slováč, 23. 3. 1934, s. 3, Pojednávanie odvodovej aféry v Košiciach.

⁶³⁴ Slováč, 24. 3. 1934, s. 3, Košickí odvodoví podvodníci pracovali s veľkým aparátom.

⁶³⁵ Slováč, Veľká Noc. 1934, s. 2.

⁶³⁶ Slováč, 26. 9. 1934, s. 4.

⁶³⁷ Slováč, 6. 1. 1934, s. 4, Najvýmluvnejšia reč...

⁶³⁸ Slováč, 17. 3. 1934, s. 2, Trochu štatistiky z našich slovenských miest.

⁶³⁹ Slováč, 17. 5. 1934, s. 1, Slovákov niet v republike!

⁶⁴⁰ Slováč, 5. 1. 1934, s. 4; Úradný názor nemeckého ministra na antisemitizmus.; Slováč, 10. 1. 1934, s. 2, Kedy môže žid v Nemecku dosiahnuť vysokoškolský diplom?; Slováč, 14. 1. 1934, s. 7, Čistenie od židov a marxistov v Nemecku.; Slováč, 1. 2. 1934, s. 1, Jeden rok Hitlera v Nemecku.; Slováč, 7. 3. 1934, s. 3, Nemecká vláda pokračuje v boji proti židom.; Slováč, 10. 3. 1934, s. 5, Demonštrácie proti Židom v Berlíne.; Slováč, 31. 5. 1934, s. 3, Majetok nemeckých židov do rúk hakenkreuzlerov?; Slováč, 29. 7. 1934, s. 5, Vyvážanie židovských uprchlíkov.; Slováč, 11. 8. 1934, s. 6, Emigrácie nemeckých Židov do

nálady silnejúce pod vplyvom udalostí v Nemecku.⁶⁴¹ Ďalej sa denník venoval správam z Palestíny, kde podobne ako v Československu rástol odpor voči zvýšenej vlne židovských prisťahovalcov.⁶⁴² V článku *ČSR a Palestína hromadným útulkom nemeckých marxistických emigrantov*⁶⁴³ s podtitulkom „Iné štáty ich nechcú – Zúfalých nezamestnaných Slovákov vo Francúzsku dávajú do blázninca, kým u nás obťažní cudzinci sú pod úradnou opaterou“ neboli menovite spomenutí Židia, ale „emigranti predovšetkým z Nemecka.“ Autor uvádzal, že žijú na úkor chudobných Slovákov: „Jedným slovom, cudzí emigranti u nás žijú na úkor vlastných našich rodákov a pozbavujú ich nie len chleba, ale i duševnej rovnováhy.“

V správach zo zahraničia informoval *Slovák* svojich čitateľov, že na Ďalekom východe vznikol dekrétom Rady ľudových komisárov židovský národný rajón – židovská autonómna oblasť. Táto autonómna oblasť mala byť umelým židovským štátom: „Podľa zprav židia v Biro-Bidžaku sú veľmi spokojní tak po stránke hospodárskej, ako i s rozhodným riešením svojej otázky v sovietskej Rusku.“⁶⁴⁴

V roku 1935 bolo publikovaných 56 článkov, v ktorých sa spomínali Židia. Dominovali v nich správy z domova (37). Keďže to bol rok volieb do krajinského zastupiteľstva i poslaneckej snemovne Národného zhromaždenia, *Slovák* stupňoval útoky na politických protivníkov, ktorých súčasťou bolo aj používanie židovskej karty.⁶⁴⁵

V roku 1935 bolo uverejnených 19 správ zo zahraničia. Väčšina z nich sa zaoberala situáciou v Nemecku (12).⁶⁴⁶ Denník prinášal správy o ďalších

---

Mandžúrie?; *Slovák*, 24. 8. 1934, s. 4, Židia neustanú v bojkotovaní hitlerovského Nemecka.; *Slovák*, 7. 10. 1934, s. 7, Drobnosti z tretej ríše.

⁶⁴¹ *Slovák*, 6. 4. 1934, s. 4, Akcia židov, aby mohli zostať v Rakúsku.

⁶⁴² *Slovák*, 12. 1. 1934, s. 5, Arabi majú už židovskej emigrácie vo Svätej zemi dost.; *Slovák*, 10. 2. 1934, s. 4, Protižidovská agitácia Arabov v Palestíne.; *Slovák*, 30. 3. 1934, s. 5, Židovské prisťahovalectvo do Palestíny vzrastá.; *Slovák*, 14. 4. 1934, s. 5, Obyvateľstvo Palestíny.; *Slovák*, 18. 4. 1934, s. 2, ČSR a Palestína hromadným útulkom nemeckých marxistických emigrantov.; *Slovák*, 13. 5. 1934, s. 5, Nová výprava emigrantov do Palestíny.; *Slovák*, 9. 11. 1934, s. 5, 200 podkarpatoruských židov odišlo do Palestíny.; *Slovák*, 24. 11. 1934, s. 6, Moderní Ahasveri.

⁶⁴³ *Slovák*, 18. 4. 1934, s. 2.

⁶⁴⁴ *Slovák*, 25. 5. 1934, s. 5, Umelý židovský štát v SSSR.

⁶⁴⁵ *Slovák*, 18. 1. 1935, s. 1, Nebude zo psa slanina.; *Slovák*, 30. 4. 1935, s. 3, Všetci proti Autonomistickému bloku.; *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 2, Sociálni demokrati sa spojili so Židmi.; *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 4, Maďarský židovský plátok za českých živnostníkov.; *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 6, Socialistickí boháči na kandidátke „chudoby“.; *Slovák*, 8. 5. 1935, s. 3, Prehliadka kandidátov.; *Slovák*, 9. 5. 1935, s. 1, Naši spojenci a ich spojenci.; *Slovák*, 9. 5. 1935, s. 4, Argalášov a sodemitov nechce ľud ani vypočuť.; *Slovák*, 5. 1. 1935, s. 6, Počet židov v Nemecku klesá.; *Slovák*, 11. 1. 1935, s. 1, Z Hitlerovho Nemecka.; *Slovák*, 29. 3. 1935, s. 6, Nemci nechcú vidieť Židov ani na plátne.; *Slovák*, 25. 4. 1935, s. 6, Ubúdanie židovských študentov v Nemecku.; *Slovák*, 19. 7. 1935, s. 2, V Nemecku zase bijú Židov.; *Slovák*, 30. 7. 1935, s. 3, V niekoľkých riadkoch.; *Slovák*, 31. 7. 1935, s. 2, Celý svet proti hakenkreuzlerskému besneniu.; *Slovák*, 2. 8. 1935, s. 2, To sa deje v XX. storočí!; *Slovák*, 6. 8. 1935, s. 3, Sobáše medzi

zavádzaných opatreniach obmedzujúcich život tamojšej židovskej komunity. V dvoch textoch *Celý svet proti hakenkreuzlerskému besneniu*⁶⁴⁷ a *To sa deje v XX. storočí!*⁶⁴⁸ vyjadrili autori nespokojnosť so situáciou Židov v Nemecku. Albert Wallo v článku *Mŕtve more*⁶⁴⁹ opisoval život a jeho podmienky v sionistických osadách v Palestíne. V článku *Koľko Židov vystaľovalo sa za 10 rokov do Palestíny?*⁶⁵⁰ sa Slovák venoval anglickým štatistickým údajom o vystaľovalectve do Palestíny.

V roku 1936 bolo uverejnených 160 článkov týkajúcich sa židovskej komunity doma i v zahraničí. Ak vychádzam z počtu článkov, tak môžem konštatovať, že Slovák sa v tomto roku viac orientoval na židovskú komunitu v Československu (90). Článkov orientujúcich sa na Židov v zahraničí bolo 70.

Slovák v roku 1936 publikoval rozsiahly článok s názvom *Účasť židov v revolúcii I – V.*⁶⁵¹ Autor sa vo svojich textoch venoval občianskej vojne v Španielsku. O Židoch napísal: „*tak ako dnes v každej rozvratnej skupine, namierenej proti panujúcemu poriadku, nájdete skupinu Židov a židovský kapitál, tak i v dávnych časoch pri každej revolúcii je ukrytá židovská skupina s eminentne židovskými intenciami. Len nezasväteného by mohla udiviť táto skutočnosť, ktorá je samozrejme výslednicou celého židovského snaženia.*“ Venoval sa vlastnostiam židovského národa, ktorý „*je národ svojrázny, celkom odlišný od ostatných normálnych národov a preto i na zachovanie svojho jestvovania, i pre boj o toto jestvovanie – musel si vypracovať odlišné, svojrázne prostriedky a spôsoby, ktoré by najlepšie zodpovedali podmienkam jeho odlišného jestvovania.*“ Židia mali podľa mienky autora tendenciu rozkladať a „*podrývať*“ prirodzený odpor ostatných národov proti nim. V druhej časti série sa autor venoval podrobnejšie rozkladným vlastnostiam Židov. Píše o nich ako o type revolučnom a ničiacom, práve preto nachádzali svoje popredné miesto medzi rôznymi revolucionármi na celom svete: „*Židia žijú revolúciou. Túžba rozvrátiť arijské národy je taká hlboká v židovskom povedomí, že ani v milostnej extáze ich neopúšťa. ... Každého pravoverného Žida živia city revolúcie a anarchie, ale len v kresťanských krajinách. Na teréne vlastnej vlasti – buduje a tvorí.*“ V závere posledného článku série

---

Židmi a Nemcami zakázané.; Slovák, 14. 9. 1935, s. 2, Židia plačú nad osudom súvercov v Nemecku.; Slovák, 17. 9. 1935, s. 1, Komédii bolševikov postavil Hitler pranier – Nové ríšsko-nemecké zákony.; Slovák, 22. 11. 1935, s. 2, V niekoľkých riadkoch.

⁶⁴⁷ Slovák, 31. 7. 1935, s. 2.

⁶⁴⁸ Slovák, 2. 8. 1935, s. 2.

⁶⁴⁹ Slovák, 3. 1. 1935, s. 6.

⁶⁵⁰ Slovák, 8. 8. 1935, s. 6.

⁶⁵¹ Slovák, 28. 7. 1936, s. 4.; Slovák, 29. 7. 1936, s. 3.; Slovák, 30. 7. 1936, s. 4.; Slovák, 31. 7. 1936, s. 3.; Slovák, 1. 8. 1936, s. 3.

si autor položil otázku, ktorú nechal nezodpovedanú a otvorenú pre (usmernené) úvahy čitateľa: „*Kam zjídeme, ak ďalej ponecháme úplnú voľnosť tomuto skazonosnému živlu, namierenú každým činom proti platnému spoločenskému poriadku u nás? Dokedy bude náš štát azylom pre najrozvratnejšie židovsko-bolševické elementy? To je otázka veľmi časová a nemožno si ju nevšimnúť!*“

Dominantnou témou zahraničných správ sa v roku 1936 stala Palestína, otázky židovsko-arabských vzťahov na hrane ozbrojeného konfliktu a židovská emigrácia do Svätej zeme.⁶⁵²

Slovák opätovne cielene spájal Sovietsky zväz (Rusko) a Židov. Na konci roka 1935 začala vychádzať séria článkov (84) *Sovietske Rusko*. V jej posledných častiach sa autor intenzívne venoval židovskej problematike. V článku *Sovietske Rusko 80*.⁶⁵³ sa uvádzalo, že „*je všeobecne dokázané, že väčšina hlavných činiteľov bolševických je pôvodu židovského. Hrozné výčiny týchto zloduchov naplnili ruský ľud nenávisťou voči rase židovskej. ... Židia sú na vedúcich miestach, že v továrňach nepracujú, ale len agitujú a dirigujú.*“ V ďalšej časti série *Sovietske Rusko 81*.⁶⁵⁴ sa jej autor venoval vzťahu Židov a bolševizmu. V ďalších častiach *Sovietske Rusko 82*.⁶⁵⁵ a *Sovietske Rusko 83*.⁶⁵⁶ pokračoval autor v podobnej rétorike a obsahu. Spojitosť bolševizmu a židovstva mala dokazovať aj symbolika hviezdy: „*Žid je majstrom v umení tajných znamení. Nie je iste bez úmyslu, že bolševická hviezda má o hrot menej než hviezda Dávidova. ... Päť hrotov hviezdy zaistených zdanlivo sú: burza, tlač, šľachta, Palestína, proletariát. Šiestym hrotom bude knieža Izraelské.*“ V poslednej časti článku *Sovietske*

---

⁶⁵² *Slovák*, 21. 4. 1936, s. 3, Židia v Jeruzaleme pod ochranou anglickej polície.; *Slovák*, 22. 4. 1936, s. 2, Židovská štvrť v Jaffe vyhorela.; *Slovák*, 23. 4. 1936, s. 2, Nenávisť v Palestíne proti Židom rastie.; *Slovák*, 24. 4. 1936, s. 3, Prečo sa búria Arabi proti Židom?; *Slovák*, 25. 4. 1936, s. 1, Jabotinský.; *Slovák*, 30. 4. 1936, s. 1, Koho podplácala poisťovňa „Phönix“?; *Slovák*, 13. 5. 1936, s. 3, Nepokoje v Palestíne trvajú.; *Slovák*, 17. 5. 1936, s. 1, Arabi zahlásili občiansku neposlušnosť.; *Slovák*, 19. 5. 1936, s. 1, Arabi nedovolia ďalší prílev Židov do Palestíny.; *Slovák*, 21. 5. 1936, s. 1, V Palestíne sa bojuje už aj bombami.; *Slovák*, 23. 5. 1936, s. 3, Židovské kolónie v Palestíne ohrozené.; *Slovák*, 26. 5. 1936, s. 1, Arabi zariaďujú sa na stály boj v Palestíne.; *Slovák*, 27. 5. 1936, s. 1, Na prahu občianskej vojny v Arábii.; *Slovák*, 28. 5. 1936, s. 1, V Palestíne sa už bojuje tankami a guľometmi. Angličania sotva zachránia Židov pred nenávisťou Arabov.; *Slovák*, 29. 5. 1936, s. 1, Palestína.; *Slovák*, 10. 6. 1936, s. 3, Boj medzi Židmi v Palestíne neustáva; *Slovák*, 13. 6. 1936, s. 1, V Haife zase vybuchujú bomby; *Slovák*, 18. 6. 1936, s. 3, Falšovaná smluva príčinou nepokojov v Palestíne.; *Slovák*, 24. 6. 1936, s. 3, 22 miliónov škody majú doteraz Židia v Palestíne.; *Slovák*, 11. 7. 1936, s. 3, Emigrácia Židov do Palestíny zastavená.; *Slovák*, 3. 9. 1936, s. 3, Nová starosť židov.; *Slovák*, 5. 9. 1936, s. 3, Pre Palestínu odtrúbili anglické manévry.; *Slovák*, 16. 9. 1936, s. 3, Anglicko sa chystá na vojnu v Palestíne.; *Slovák*, 22. 9. 1936, s. 4, Palestínu rozdeľia?; *Slovák*, 24. 12. 1936, s. 2, V Palestíne tečie zase krv.

⁶⁵³ *Slovák*, 9. 1. 1936, s. 6.

⁶⁵⁴ *Slovák*, 10. 1. 1936, s. 6.

⁶⁵⁵ *Slovák*, 11. 1. 1936, s. 6.

⁶⁵⁶ *Slovák*, 12. 1. 1936, s. 7.

Rusko 84.⁶⁵⁷ Slováč priniesol informácie, že v Rusku Židia trpeli len zdanlivo a aj podľa amerických Židov sa situácia v Rusku pre židovské obyvateľstvo zlepšila. Práve ruskí Židia sa mali postarať o zlikvidovanie konkurencie – ruskej aristokracie, ktorá bola najvzdelanejšou vrstvou spoločnosti a ktorá ako jediná bola schopná prebrať vedenie štátu. Preto „*mnohí Rusi sú toho názoru, že zdeptané a zotročené Rusko len vtedy bude sa môcť postaviť na vlastné nohy, keď židovskú rasu – tak mužov, ako ženy a deti vykynožia. A práve preto židia sú v rozpakoch, čo bude s nimi, keď bude koniec terajšiemu režimu.*“ V niekoľkých ďalších článkoch zo ZSSR Slováč demaskoval sovietskych vodcov ako Židov.⁶⁵⁸ V článku *Židobolševizmus*⁶⁵⁹ s podtitulkom „*V koho rukách je vnútorná správa sovietskeho Ruska? – Hrozná štatistika*“ bola uverejnená podrobná štatistika vedúcich predstaviteľov vojenskej správy sovietskeho Ruska: „*z 52 vedúcich vojenských činiteľov a tých, ktorí u vojska rozhodujú, bolo 32 Židov. Keď sa na niektorom mieste náhodou našiel nežid, pridelení mu boli niekoľkí Židia, aby stopovali jeho činnosť a kontrolovali, či koná v smysle židobolševizmu, ktorý teraz v Rusku panuje.*“ Na záver autor uviedol: „*Komunizmus, to nie je nič iné ako panovanie Židov. Komunizmus, to je vlastne židobolševizmus. Pravdu mal ríšsky kancelár Adolf Hitler, keď hovoril vo svojej nürnbergskej reči, že vedenie sovietskeho Ruska je v 98 % židovské. Že ho riadia „prepestovaní príživníci svetoví intelektuáli“.* Obrana proti nim je obranou proti ľuďom, ktorí sa usilujú dosiahnuť skazu ľudstva.“ Celý článok vyznel ako výstraha pred komunizmom a diktatúrou komunistickej strany.

Španielsko bolo ďalším štátom, ktorý sa spomínal v súvislosti so Židmi. V krajine bol od marca 1936 pripravovaný štátny prevrat a následne vypukla občianska vojna.⁶⁶⁰ Redakcia *Slováka* a HSLŠ sympatizovali s generálom Francom a odmietali tzv. internacionálov, ktorí odchádzali ako dobrovoľníci bojovať do Španielska.⁶⁶¹

---

⁶⁵⁷ Slováč, 14. 1. 1936, s. 6.

⁶⁵⁸ Slováč, 8. 2. 1936, s. 3, Kto zničil Rusko?; Slováč, 24. 4. 1936, s. 4, Bolševizmus – sprisahanie židov proti kresťanskej civilizácii.; Slováč, 12. 7. 1936, s. 4, Žid, Žid, Žid, Rus, Žid, Žid, Žid, Žid - To je vláda roľníkov a robotníkov.; Slováč, 16. 7. 1936, s. 1, Boj dvoch blokov (stredná Európa vo vare).

⁶⁵⁹ Slováč, 12. 9. 1936, s. 2.

⁶⁶⁰ Pozri ARTETA, Ubieto. António et al. Dějiny Španělska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 699 – 703.

⁶⁶¹ Slováč, 18. 9. 1936, s. 2, Červená kliatba.; Slováč, 23. 9. 1936, s. 2, Židia z Čiech ako teroristi v Barcelóne.; Slováč, 7. 10. 1936, s. 2, Dva milióny anglických robotníkov učí bolševikov ČSR.

Denník si všímal aj dianie v Nemecku.⁶⁶² V článku *Hitler o Židoch - Príživníci svetoví intelektuáli*⁶⁶³ boli publikované názory ríšskeho kancelára Adolfa Hitlera, ktoré predniesol na schôdzi kultúrnej komisie zjazdu národno-socialistickej strany v Norimbergu. V jeho reči je možné nájsť slová, ktoré denník *Slovák* v rokoch 1936 – 1938 často a v rôznych obmenách opakoval: „*Všetci vieme, že cieľom bolševizmu je vyhladiť zo sveta existujúce organické vedenie národov a nahradiť ho židovským živlom, ktorý je árijským národom cudzí. To je aj podklad internacionality tohto problému. Tak ako v Rusku je 98 % celého štátneho vedenia sovietskych a sedliackych republík v rukách Židov, ktorí nikdy neboli sedliakmi ani robotníkmi, ale ako prepestovaní príživníci svetoví intelektuáli potrebujú inonárodnú výživnú pôdu, tak prežívame i v týchto týždňoch, keď v Španielsku začína zúriť vášnivý boj, rovnaký postup ničenia a vyhladzovania v Španielsku, rasove podmieneného ľudového a štátneho vedenia a to židovstvom, ktoré je tam zčiasťky usídlené, zčiasťky prisťahované z iných štátov. Sovietske autoritatívne štáty skončia prv alebo neskôr v anarchii, lebo židovský živel zaiste má schopnosti tyranizovať, avšak nikdy nie schopnosti skutočne organizačné a tvoriace, predovšetkým však je tento živel poháňaný neslýchanou a krutou panovačnosťou, ktorá však nie je vykonávaná tvorčími hodnotami alebo schopnosťami. Nie je púhou náhodou, že tento židovský živel chce v okamžiku, keď sa domnieva, že môže povstať proti štátu, odstrániť tie najväčšie dosavadné výsledky spoločnej práce štátu. Tam však, kde toto židovstvo vystupuje zdanlive ako živel, podporujúci kultúru, ide skoro vždy o viac alebo menej chytré obchodné využitkovanie najväčších ľudských výkonov, ktoré predsa už nemôžu byť odstránené. Židovský národ je v produktívnom smysle bez akéhokoľvek umeleckého nadania a vo svojej tisícročnej histórii vždy ukazoval len najošklivejšie vlastnosti negácie a nikdy nie kladné hodnoty.*“ Aj podľa tlačového orgánu Ľudákov sa situácia Židov v Poľsku⁶⁶⁴ i v Rumunsku⁶⁶⁵ zhoršovala.

---

⁶⁶² *Slovák*, 11. 9. 1936, s. 1, *Hitler o Židoch – Príživníci svetoví intelektuáli.*; *Slovák*, 12. 9. 1936, s. 3, Rosenberg o židovských vyslancoch soviетov.; *Slovák*, 15. 9. 1936, s. 1, *Milion bojovníkov postavím proti bolševizmu.*; *Slovák*, 8. 10. 1936, s. 4, *Hitlerova kniha „Mein Kampf“ v arabčine.*; *Slovák*, 11. 12. 1936, s. 3, *Zavraždil som Gustloffa, lebo som žid.*; *Slovák*, 16. 12. 1936, s. 1, *Rasový vrah, syn rabína Frankfurtera odsúdený.*

⁶⁶³ *Slovák*, 11. 9. 1936, s. 1.

⁶⁶⁴ *Slovák*, 13. 3. 1936, s. 2, *Rabíni v Poľsku protestujú.*; *Slovák*, 25. 4. 1936, s. 2, *Židia v pozadí Ľvovskej revolty.*; *Slovák*, 14. 11. 1936, s. 3, *Univerzitu vo Vilne zavreli pre protižidovské nepokoje.*; *Slovák*, 19. 11. 1936, s. 3, *Nepodarený pochod Židov do Palestíny.*; *Slovák*, 27. 11. 1936, s. 3, *Varšavská univerzita zavretá pre protižidovské nepokoje.*

⁶⁶⁵ *Slovák*, 29. 2. 1936, s. 3, *Rumunskí fašisti proti Maďarom a Židom.*; *Slovák*, 8. 5. 1936, s. 2, *Protižidovské demonštrácie v Rumunsku a Poľsku.*; *Slovák*, 19. 6. 1936, s. 2, *Pogrom na Židov v Bukurešti.*; *Slovák*, 5. 9. 1936, s. 3, *Kariera a pád min. Titulesca.*

Slovák priniesol v roku 1936 ešte jednu sériu článkov o Židoch. Boli to publikované úryvky z prednášky L. Hargaša, ktoré mali antisemitské ladenie. V prvom texte *Vplyv Židov na svetovú verejnú mienku I.*⁶⁶⁶ autor poukázal na židovskú spolupatričnosť, ktorú bolo možné vidieť na reakciách svetového židovstva, keď hitlerovský režim začal prenasledovať Židov. Tiež uviedol, že za najdôležitejší „terén“ na získanie moci považujú tlač, ktorá sa v krajinách ako USA, Anglicko či Francúzsko pokladá za židovskú veľmoc. Svoje tvrdenia verifikoval príkladmi konkrétnych periodík v jednotlivých krajinách a podielom židovského vplyvu v nich. Druhý článok série *Židia, peniaze a marxizmus II.*⁶⁶⁷ sa venoval kapitálovým obchodom Židov. *Židia jako rozkladný element v službách komunizmu III.*⁶⁶⁸ bol názov posledného pokračovania prednášky L. Hargaša v denníku. V tejto časti pripísal zodpovednosť za bolševickú revolúciu Židom. Demaskoval Židov medzi ruskými vodcami a odhaľoval ich pravé úmysly: „*Oni z pozadia dirigujú revolúcie a podpaľujú rozkladným komunizmom celý civilizovaný svet.*“

V priebehu roka 1936 nebol publikovaný ani jediný článok, resp. informácia, ktorá by mohla byť považovaná za pozitívnu zmienku o Židoch.

V roku 1937 bolo uverejnených 138 článkov so židovskou problematikou. Viac ako polovica (73) z nich sa venovala problematike Židov v cudzine. Články nadobudli charakter kampane cielene ovplyvňujúcej mienku čitateľov denníka proti Židom. Na druhej strane v republike boli práva národnostných menšín dodržiavané. Dôkazom je fakt, že po zásahu cenzora bol „vybielený“ záver článku *ČSR rozjasneným rajom pre Židov?*⁶⁶⁹ *Slovák* informoval, že palestínsky denník *Haboker* priniesol článok nemenovaného Žida, ktorý bol v ČSR na návšteve. Hneď v úvode sa autor pýtal: „... *za čie peniaze?*“ bol v republike na návšteve. Židovský návštevník republiky sa vo svojom texte vyjadril pozitívne o demokratickom systéme Československej republiky: „*Pre nás, Židov, je táto zem ako požehnaná oáza v pustatine európskej nenávisťi a perzekúcie. Je to malý, rozjasnený raj, kde vláda uznáva národnostné práva všetkých, kde Židia tešia sa slobode a rovnoprávnosti, ba dokonca uznáva ich vláda za národnostnú menšinu...*“ Fakt, že komentár denníka k týmto slovám bol cenzurovaný, má tiež svoju výpovednú hodnotu.

---

⁶⁶⁶ *Slovák*, 13. 5. 1936, s. 4.

⁶⁶⁷ *Slovák*, 14. 5. 1936, s. 4.

⁶⁶⁸ *Slovák*, 15. 5. 1936, s. 4.

⁶⁶⁹ *Slovák*, 7. 10. 1937, s. 5.

Článok *Židovské hlasy v mladej slovenskej poézii*⁶⁷⁰ vnímam ako pozitívnu informáciu na margo Židov. Denník sa pochvalne vyjadril o knihe básní židovského básnika Heinza J. Tauberga. Básnik bol podľa uverejnenej správy druhým Židom, ktorý vydal svoju knihu v slovenčine. Napriek všetkým antisemitským článkom, tvrdeniam a informáciám *Slovák* uverejnil svadobné oznámenie dcér významného židovského exponenta bez upozornenia, že sa jedná o Židov. Vydávala sa Magda Rothova, dcéra primára Dr. Huga Rotha v „*neologickom kostole*“⁶⁷¹.

V krátkej notícke sa nachádzalo upozornenie na obec Zohor, ktorá mala patriť medzi zriedkavé obce na Slovensku, kde nemali ani jediného Žida a všetok obchod bol v rukách slovenských a katolíckych.⁶⁷² Aj toto bolo Slovensko v predvojnovom období.

Zo zahraničia boli v roku 1937 dominantné správy z Palestíny, kde sa neustále stupňoval konflikt medzi Arabmi a Židmi.⁶⁷³ Zo sumára správ vyplynulo, že sa výrazne zhoršila situácia židovskej komunity v Poľsku. *Slovák* mapoval tamojšie protižidovské opatrenia a reakcie na ne.⁶⁷⁴ Obdobná bola i situácia pre Židov v Maďarsku.⁶⁷⁵

---

⁶⁷⁰ *Slovák*, 5. 6. 1937, s. 4.

⁶⁷¹ *Slovák*, 11. 3. 1937, s. 5, Sobáš.

⁶⁷² *Slovák*, 20. 4. 1937, s. 2, Obec Zohor bez jediného Žida.

⁶⁷³ *Slovák*, 11. 2. 1937, s. 1, Arabi vyhlásia „svätú“ vojnu proti Židom.; *Slovák*, 3. 4. 1937, s. 2, 8 milionov Židov bez domova.; *Slovák*, 25. 5. 1937, s. 3, Sionista Brodetzky žiada celú Palestínu.; *Slovák*, 9. 6. 1937, s. 3, Palestína predsa bude židovským štátom.; *Slovák*, 8. 7. 1937, s. 1, Rozdelenie Palestíny vzbúri Arabov.; *Slovák*, 9. 7. 1937, s. 3, Arabi sa boja diplomatického podfuku.; *Slovák*, 10. 7. 1937, s. 1, Čo bude v Palestíne?; *Slovák*, 11. 7. 1937, s. 3, Vše-arabské hnutie proti Židom a Angličanom.; *Slovák*, 21. 7. 1937, s. 6, 10.000 Židov plakalo.; *Slovák*, 23. 7. 1937, s. 3, Biela kniha o Palestíne.; *Slovák*, 27. 7. 1937, s. 2, Arabi a cionisti o osude Palestíny.; *Slovák*, 3. 8. 1937, s. 2, Katolíci a delenie Palestíny.; *Slovák*, 25. 8. 1937, s. 1, Jeruzalemský hlavný mufti volá do vojny.; *Slovák*, 28. 9. 1937, s. 1, Znovu krvavé nepokoje v Arábii.; *Slovák*, 16. 10. 1937, s. 1, V Palestíne to znovu horí.; *Slovák*, 30. 10. 1937, s. 3, Podpálili Balfourov háj v Palestíne.; *Slovák*, 16. 11. 1937, s. 3, Mŕtvi a ranení v Jeruzaleme.; *Slovák*, 18. 11. 1937, s. 3, Sionisti búrka v Palestíne.; *Slovák*, 28. 12. 1937, s. 2, V Palestíne je už vojna.

⁶⁷⁴ *Slovák*, 17. 1. 1937, s. 2, Rektor univerzity vo Wilne.; *Slovák*, 30. 1. 1937, s. 3, Protižidovská propaganda v Poľsku.; *Slovák*, 26. 2. 1937, s. 5, Osobitné lavice pre Židov.; *Slovák*, 5. 3. 1937, s. 5, Veľký pokles židovského študentstva v Poľsku.; *Slovák*, 6. 5. 1937, s. 4, Veľká protižidovská demonštrácia vo Varšave.; *Slovák*, 15. 5. 1937, s. 2, Židovskí mäsiari vyprovokovali pogrom v Poľsku.; *Slovák*, 15. 5. 1937, s. 3, Poľsko usadí židov na Madagaskare.; *Slovák*, 18. 6. 1937, s. 5, Pseudopoliaci a Židia pod poľskou zástavou.; *Slovák*, 27. 7. 1937, s. 1, Poľsko a Palestína.; *Slovák*, 24. 8. 1937, s. 1, S národom proti komunistom a židom.; *Slovák*, 15. 9. 1937, s. 4, Bijú židov vo Varšave.; *Slovák*, 2. 10. 1937, s. 4, Kto prezradil pašerácku bandu z bratislavskej Židovne.; *Slovák*, 7. 10. 1937, s. 5, Zvláštne lavice pre Židov aj vo Varšave.; *Slovák*, 14. 10. 1937, s. 5, Poľskí Židia emigrujú do ČSR.; *Slovák*, 16. 10. 1937, s. 1, Židovská demonštrácia vo Varšave.; *Slovák*, 16. 10. 1937, s. 6, Židovskí študenti vo Varšave štrajkujú.

⁶⁷⁵ *Slovák*, 12. 1. 1937, s. 3, Cudzinecká légia pre židov v Maďarsku.; *Slovák*, 19. 1. 1937, s. 3, Kto nemčí Budapešti?; *Slovák*, 10. 3. 1937, s. 2, Strach medzi slobodomurármi v Maďarsku.; *Slovák*, 25. 3. 1937, s. 3, Ani židovský – ani nemecký štát.; *Slovák*, 1. 4. 1937, s. 3, Maďari proti židom.; *Slovák*, 20. 4. 1937, s. 1, Darányi chce rovnoprávnosť Maďarska.; *Slovák*, 6. 5. 1937, s. 3, Do Birobidžanu s nimi.; *Slovák*, 5. 8. 1937, s. 5, Protižidovské demonštrácie v Maďarsku.; *Slovák*, 22. 10. 1937, s. 2, Internovať Židov, rozdeliť latifundiá, čo hlásili maďarskí rasisti.

Správy z Nemecka informovali predovšetkým o boji kancelára Adolfa Hitlera proti Židom a židobolševizmu.⁶⁷⁶ Situáciu vystihol článok *Koniec židovskej moci v Nemecku*⁶⁷⁷, ktorý *Slovák* prebral z amerického periodika *Nation*. Uvádza sa v ňom, že Hitler je hrdý na odstránenie Židov z nemeckého života. Dokázal to hospodárskymi perzekúciami a plánovaným prenasledovaním Židov. Školskými zákonmi vytlačil židovské deti a židovských študentov zo škôl. Nežidom zakázal so Židmi obchodovať, pričom práve toto opatrenie malo definitívne zlomiť nemecké židovstvo. V Nemecku Židom zostali iba dve alternatívy: umrieť alebo sa vystáhnovať. *Slovák* článok publikoval bez akéhokoľvek komentára.

Od januára do októbra 1938 bolo publikovaných 202 článkov, ktoré sa zaoberali Židmi doma (83) a v zahraničí (119). V domácich správach sa opakovali články, ktoré útočili na politických protivníkov prostredníctvom ich vzťahov so Židmi, ktorí sa mali stať prostriedkom na ich diskreditáciu. Tento fakt má svoju výpovednú hodnotu o negatívnom vnímaní Židov zo stany HSLS.

Články primárne zamerané na židovskú komunitu boli všetky jednoznačne negatívne. Na začiatku roka vyjadroval denník obavy z príchodu ďalších (židovských) emigrantov. Autor článku *Ochrana pracovného trhu pred emigrantmi z okolitých štátov*⁶⁷⁸ upozorňoval, že pred novým rumunským režimom neutekajú tí Židia, ktorí chcú pracovať – „*tí neutekajú pred žiadnym režimom.*“ Utekajú iba tí, ktorí si priali, aby bolo Rumunsko korupčnou krajinou plnou bahna. Preto je potrebné chrániť slovenský ľud pred takýmito ľuďmi. *Slovák* pripomenul, že nejde iba o emigrantov z Rumunska, ale aj z Poľska a Nemecka, ktorí sa mali snažiť votrieť do republiky a zaberáť miesta na pracovnom trhu: „*Otázka židovských emigrantov v ČSR stáva sa teda znovu aktuálnou a verejnosť nalieha na vládu, aby konečne uskutočnila už súpis emigrantov a nepohodlných vypovedala z republiky.*“ V prípade, že vláda bude problém ignorovať, môže spôsobiť veľké prestížne a morálne škody, tak ako to bolo počas prílevu emigrantov z Nemecka. Aj samotní československí Židia by sa mali brániť

---

⁶⁷⁶ *Slovák*, 17. 1. 1937, s. 7, Kedy je Židovi dobrý árijský paragraf.; *Slovák*, 2. 2. 1937, s. 1, Koniec Versaillesu.; *Slovák*, 16. 6. 1937, s. 6, Škandál s Leni Riefenstahovou v Nemecku.; *Slovák*, 21. 8. 1937, s. 5, Dlh židom v Nemecku sa neplatí.; *Slovák*, 17. 9. 1937, s. 3, Ostrý útok Hitlera na Moskvu a Židov. Treba sa izolovať od vplyvu Moskvy – Judea sovietska a jej vplyv.; *Slovák*, 17. 9. 1937, s. 5, „Somárske“ lavice pre Židov.; *Slovák*, 5. 10. 1937, s. 2, 800.000 ľudí na Hitlerových dožinkách.; *Slovák*, 7. 10. 1937, s. 6, V Nemecku je 55.000 ...; *Slovák*, 16. 11. 1937, s. 4, Protizidovská výstava v Mníchove.; *Slovák*, 28. 12. 1937, s. 3, Koniec židovskej moci v Nemecku.

⁶⁷⁷ *Slovák*, 28. 12. 1937, s. 3.

⁶⁷⁸ *Slovák*, 6. 1. 1938, s. 1.

migrácii Židov. Denník poukázal na príklad nemeckých Židov, ktorí sa usadili v ČSR a prispeli k zhoršeniu vzťahov medzi Československom a Nemeckom.

V správach zo zahraničia v prvých mesiacoch roka jednoznačne dominovalo Rumunsko, ktoré zavádzalo veľmi ostré protižidovské opatrenia.⁶⁷⁹ Po obsadení Rakúska sa ocitlo vo veľmi komplikovanej situácii aj tamojšie židovstvo. Nacisti okamžite začali so zavádzaním protižidovských zákonov a opatrení podľa nemeckého vzoru a denník o nich podrobne informoval.⁶⁸⁰

Pri čítaní komentárov denníka *Slovák* k správam o zavádzaní protižidovských zákonov, opatrení a reakcií na ne v Rumunsku, Rakúsku, Nemecku, Taliansku, Maďarsku i Poľsku čitateľ nadobúdal hlboké presvedčenie (vylučoval Židov zo svojho morálneho univerza), že Židia si takéto zaobchádzanie zaslúžia, pretože ho vlastne spôsobili vlastným konaním. V Berlíne policajná akcia dokázala, že „v židovskom prílive bolo neočakávane mnoho zločinných živlov, ktorých zneškodnenie bolo v záujme

---

⁶⁷⁹ Slovák, 1. 1. 1938, s. 1, Goga rozpustí novozvolený parlament.; Slovák, 4. 1. 1938, s. 1, Útek Židov z Rumunska do Československa.; Slovák, 4. 1. 1938, s. 2, Národná rada nariaďuje: Prišielci musia preč z Rumunska.; Slovák, 5. 1. 1938, s. 2, Proti prílivu Židov do Československa.; Slovák, 5. 1. 1938, s. 2, Madame Lupescu vyhnali z Rumunska.; Slovák, 6. 1. 1938, s. 3, Kto sa desí v Rumunsku?; Slovák, 8. 1. 1938, s. 3, Pasovými vízami proti rumunským emigrantom.; Slovák, 8. 1. 1938, s. 6, Rumunsko zachraňuje kresťanom v ČSR nemovitosti.; Slovák, 9. 1. 1938, s. 2, Rumunsko nepotrebuje patronát nad Židmi.; Slovák, 9. 1. 1938, s. 3, Rumunsko – Rumunom.; Slovák, 11. 1. 1938, s. 3, Kráľ Karol: Rumunsko smeruje k nacionalizmu.; Slovák, 12. 1. 1938, s. 3, Odžidovštené noviny.; Slovák, 13. 1. 1938, s. 3, Hľadá sa miesto pre Židov.; Slovák, 14. 1. 1938, s. 3, Rumunsko bude voliť v marci.; Slovák, 18. 1. 1938, s. 4, Vedúci rumunskí politici o židovskej otázke.; Slovák, 21. 1. 1938, s. 3, V Rumunsku niet Židov v krakasách.; Slovák, 22. 1. 1938, s. 2, Goga likviduje hniezda marxizmu.; Slovák, 25. 1. 1938, s. 3, Poriadni židia ostanú v Rumunsku.; Slovák, 2. 2. 1938, s. 2, Kolonizácia Židov je medzinárodnou otázkou.; Slovák, 2. 2. 1938, s. 3, Rumunskí Židia aj proti Maďarom.; Slovák, 3. 2. 1938, s. 5, Pašujú k nám Židov.; Slovák, 4. 2. 1938, s. 2, Rumunsko postupuje spravodlivo proti Židom.; Slovák, 5. 2. 1938, s. 2, Rumunsko má voľnú ruku proti Židom.; Slovák, 6. 2. 1938, s. 4, Triezve nazeranie na židovskú otázku v Rumunsku.; Slovák, 5. 3. 1938, s. 2, Pohroma na židovských advokátov v Rumunsku.; Slovák, 25. 3. 1938, s. 5, Židovské noviny v Rumunsku nebudú vychádzať.; Slovák, 29. 4. 1938, s. 1, Židia plačú za Gogom.

⁶⁸⁰ Slovák, 15. 3. 1938, s. 3, Židia von z redakcii a spolkov.; Slovák, 16. 3. 1938, s. 1, Dr. Seyss-Inquart rakúskym Göringom.; Slovák, 16. 3. 1938, s. 2, Židia von z verejných úradov.; Slovák, 18. 3. 1938, s. 3, Nemecké rasové zákonodarstvo čoskoro uplatnia aj v Rakúsku.; Slovák, 23. 3. 1938, s. 1, Dôsledok anšlusu: Rakúsko prestalo byť členom Spoločnosti národov.; Slovák, 30. 3. 1938, s. 5, Pozor na rakúskych Židov.; Slovák, 6. 4. 1938, s. 2, Len Židia nesmú do Rakúska.; Slovák, 9. 4. 1938, s. 2, Čo bude s rakúskymi Židmi?; Slovák, 20. 4. 1938, s. 3, Zásielka Židov z Rakúska.; Slovák, 22. 4. 1938, s. 5, Židia z Rakúska chcú sa k nám nastáhovať.; Slovák, 23. 4. 1938, s. 3, Akých to Židov šupujú z Rakúska?; Slovák, 30. 4. 1938, s. 5, Len 2 % Židov v rakúskych školách.; Slovák, 4. 5. 1938, s. 6, Židovských obchodníkov zatvárajú.; Slovák, 8. 5. 1938, s. 6, Zle na židov.; Slovák, 10. 5. 1938, s. 3, Ako žije dnes Viedeň?; Slovák, 9. 6. 1938, s. 2, Židovských fiškálov vyradili zo súdnych siení.; Slovák, 18. 6. 1938, s. 3, Židovské školstvo vo Viedni.; Slovák, 21. 6. 1938, s. 6, Židia nesmú do rakúskych kúpeľov.; Slovák, 21. 6. 1938, s. 7, Prihlasovanie židovského majetku v Rakúsku.; Slovák, 22. 6. 1938, s. 2, Židia nesmú nosiť kroj.; Slovák, 26. 6. 1938, s. 1, Medzinárodná starosť o rakúskych a nemeckých Židov.; Slovák, 2. 7. 1938, s. 2, Ako sa chovali Židia v Rakúsku.; Slovák, 10. 7. 1938, s. 3, S dr. Hletkom do Viedne.; Slovák, 28. 7. 1938, s. 3, Židia nesmú mať mladé služobné.; Slovák, 30. 7. 1938, s. 2, 721 židovských advokátov vyradili.; Slovák, 8. 9. 1938, s. 2, V židovských domácnostiach nesmie byť kresťanka slúžkou.

poriadku a bezpečnosti štátu.“⁶⁸¹ V Rumunsku sa uskutočňovalo „iba“: „*obrodienie rumunského národa*.“⁶⁸² V Taliansku si fašistická vláda vyhradzovala pôsobiť tak, „*aby úloha Židov v celkovom živote talianskeho národa nebola neúmerná individuálnym zásluhám a číselnému podielu židovského živlu*.“⁶⁸³ V Poľsku sa spisovateľ „*komunistického smeru a židovského pôvodu*“ dotkol pod zámienkou ironickej kritiky rasovej náuky dobrého mena poľskej ženy-matky, čo zodpovedalo mravnému profilu židovstva.⁶⁸⁴ Židia boli odvedení do koncentračných táborov za rozširovanie poplašných a falošných správ zo špekulatívnych dôvodov.⁶⁸⁵ Preto nebolo nutné mať s nimi súcit a bolo veľmi nebezpečné pomáhať emigrantom z týchto krajín, nakoľko títo sa snažili o pád vlády v štáte, v ktorom im poskytol azyl.⁶⁸⁶ Snažili sa rozložiť ekonomiku a hospodárstvo v hostiteľskej krajine alebo pripravovali o prácu tamojších občanov.⁶⁸⁷ Denník vyjadril rozhorčenie, že okolité štáty sa zbavujú „*kšeftárskych*“ a skorumpovaných Židov „*a to právom v záujme lepšej časti občianstva, žijúcej z práce statočnej*“⁶⁸⁸.

Eudáci sa na stránkach svojho tlačového orgánu prepracovali k priznaniu obdivu nemeckej protižidovskej politiky a Židom na Slovensku odkázali: „*Veľké Nemecko je príkladom, že aj bez semitskej náказы je štátny a spoločenský život možný, tak nech len provokujú ďalej a čoskoro veľmi ľahko im môžeme dokázať, že sa to dá aj u nás uskutočniť*.“⁶⁸⁹ V článku *Pre poučenie*⁶⁹⁰ Slovák avizoval: „*čakali sme od Židov na Slovensku žijúcich po posledných udalostiach v zahraničí viac obozretnosti vo svojich počinoch a nie tak zjavného vystrkovania svojej politickej príslušnosti, už len preto, že ich propaganda snaží sa dosiahnuť všeobecnej mienky, že Židia na Slovensku sú slovenskí Židia cítením a so všetkým čo jedného príslušníka slovenského národa má charakterizovať. My však tomu neveríme ani veriť nebudeme. A ani by sme si to neželali. Žid ostane Židom, nech je hocikde, nech prejavuje svoju lojalitu hocijako,*

⁶⁸¹ Slovák, 23. 6. 1938, s. 4, O Židoch v Berlíne.

⁶⁸² Slovák, 30. 1. 1938, s. 3, Plač českej tlače nad rumunskými Židmi.

⁶⁸³ Slovák, 19. 2. 1938, s. 3, Taliansky fašizmus a židovstvo.

⁶⁸⁴ Slovák, 5. 3. 1938, s. 2, Židovský literát hanobil poľské matky.

⁶⁸⁵ Slovák, 26. 3. 1938, s. 5, Židia do koncentračných táborov.

⁶⁸⁶ Slovák, 8. 1. 1938, s. 2, Barmat - prototyp semitského emigranta.

⁶⁸⁷ Slovák, 6. 1. 1938, s. 1, Ochrana pracovného trhu pred emigrantmi z okolitých štátov.; Slovák, 8. 1. 1938, s. 6, Rumunsko zachraňuje kresťanom v ČSR nemovitosti.; Slovák, 22. 2. 1938, s. 5, Jeden rumunský Žid dostal u nás zamestnanie!

⁶⁸⁸ Slovák, 23. 4. 1938, s. 3, Akých to Židov šupujú z Rakúska?

⁶⁸⁹ Slovák, 4. 5. 1938, s. 4, Židia provokujú aj v B. Štiavnicí.

⁶⁹⁰ Slovák, 5. 5. 1938, s. 4.

charakter jeho sa neasimuluje so žiadnym národom, lebo pre neho nie je smerodajný ľud a reč, v ktorom žije, ale režim. A aj ten len zatiaľ, pokiaľ mu konvenuje.“

Na konci sledovaného obdobia v októbri 1938 bol uverejnený článok s názvom *Nech sa viac nevracajú!*⁶⁹¹ Denník v ňom obvinil Židov, že svojim správaním vyprovokujú kresťanov celého sveta do vojny a oni sa schovávajú a budú sa smiať. Slováček tvrdil, že v momente, kedy bola republika ohrozená, práve oni mali ukázať lojalitu, avšak nestalo sa tak. A preto vyhlásil: *„Dost' židovčiny a dost' jej najmä u nás na Slovensku. Keď ušli z miest vo vážnych časoch, nech sa sem viac nevracajú, ale nech sa zbalia a naši ľudia im pomôžu z dedín! Nech odnesú všetko, čo zlé urobili, nech sa nájdú vinníci – potrieme židovský element v našom národe!“*

3.3 Výrazové prostriedky

Slováček používal v období 1933 – 1938 sofistikovanejšie výrazové prostriedky, spôsoby negatívnej charakteristiky a informovania o Židoch ako v predchádzajúcich rokoch. Primitívny (verbálny) antisemitizmus obdobia rokov 1919 – 1924 inšpirovaný antisemitskými výpadmi 19. storočia a začiatku 20. storočia sa vytratil. V období rokov 1933 – 1938 nahradili silne expresívne výrazové prostriedky verbálne hrozby a útoky, pripomínanie postavenia Židov v iných krajinách i ponúkajúce rôznych riešení židovskej otázky. Na stránkach denníka akoby absentovala potreba používania expresívnych výrazov na pomenovanie svojho vzťahu k židovskej komunite. V textoch sa zriedkavo objavujú výrazy, ktoré boli používané v predchádzajúcich obdobiach – prirovnávanie Židov k parazitom, chorobám či choroboplodným zárodkom alebo ich démonizácia. Ojedinele sa vyskytlo prirovnanie Židov k pijaviciam.⁶⁹²

Túto zmenu pripisujem verbálnemu odmietaniu antisemitizmu. Redakcia denníka si pravdepodobne uvedomovala, že primitívne výrazy by mohli vyznievať kontraproduktívne a svoju úlohu zrejme zohrali aj obavy zo sprísnených zásahov cenzúry. Voľba expresívnych jazykových prostriedkov bola síce výrazne tlmená, v žiadnom prípade to však neznamenal tlmenie protizidovských nálad. V tomto období platila priama úmera, o čo bola jemnejšia forma, o to drsnejší bol obsah textov, informácií a celkového vyznenia článkov.

---

⁶⁹¹ Slováček, 2. 10. 1938, s. 5.

⁶⁹² Slováček, 20. 5. 1933, s. 4, *My si židov nedáme!*; Slováček, 21. 5. 1935, s. 3, *„Úspech“ socdemov: Dézerovskí proletári obrodění krvou a peniazmi židovských kapitalistov.*; Slováček, 26. 5. 1935, s. 3, *Židia stavajú sa proti slovenskému ľudu.*

3.4 Vlastnosti Židov

Slovák pomenoval rôzne vlastnosti typické pre židovskú komunitu. Zásadnou sa v tomto období stáva charakteristika Židov ako deštruktívneho a rozkladného živlu či elementu. Takýto opis použil napríklad autor pri vysvetľovaní protižidovského diania v Nemecku, ktoré sa „čistilo od deštruktívnych živlov“⁶⁹³. V článku *Židovská otázka u nás (Úprimné slovo k našim Židom)*⁶⁹⁴ sa doslova uvádza: „*Sugestívna mienka, že sú rozkladným elementom sa udomácňuje na celom svete.*“

Židia podľa názorov redakcie *Slováka*, prirodzene, inklinovali k rozvratu a preto ich bolo možné nájsť v každej rozvratnej skupine namierenej proti existujúcemu poriadku: „... *národ židovský musí všetky uzly tohto druhu podrývať, zachvievať, uvoľňovať, lebo len touto cestou môže sa oslabiť prirodzený odpor národov proti svojej invázii. Pokým trvá stav roztrúsenia, nič nemôže zmeniť základnú tendenciu Židov k neprestajnému podrývaniu jestvovania iných národov vo svete.*“⁶⁹⁵ V pokračovaní citovaného článku pod názvom *Účasť židov v revolúcii II.*⁶⁹⁶ išiel autor ešte hlbšie k podstate a pomenoval dôvod deštruktívnych tendencií židovského národa: „*U Žida ostala z minulosti len nenávisť proti jestvujúcemu stavu vecí, ktorý ho vždy ťažil. Všetko toto robí zo Židov typ hlavne revolučný, presnejšie hovoriac typ nivočiaci než tvoriaci.*“ V záverečnej časti série *Účasť židov v revolúcii V.*⁶⁹⁷ si jej autor kládol otázku: „*Kam zjídeme, ak ďalej ponecháme úplnú voľnosť tomuto skazonosnému živlu, namierenú každým činom proti platnému spoločenskému poriadku u nás? Dokedy bude náš štát azylom pre najrozvratnejšie židovsko-bolševické elementy? To je otázka veľmi časová a nemožno si ju nevšimnúť!*“ Tendencia Židov rozkladať a ničiť bola vysvetľovaná aj tým, že „*národ židovský je národ svojrázny, celkom odlišný od ostatných normálnych národov a preto i na zachovanie svojho jestvovania, i pre boj o toto jestvovanie – musel si vypracovať odlišné, svojrázne prostriedky a spôsoby, ktoré by najlepšie zodpovedali podmienkam jeho odlišného jestvovania.*“⁶⁹⁸

Autorom článku *Židia a Hitler*⁶⁹⁹ boli Židia vnímaní ako oportunisti, ktorí „*idú s tým, kto im zabezpečí väčšie výhody politické, ale najmä hospodárske.*“ Ferdinand

⁶⁹³ *Slovák*, 5. 3. 1933, s. 1, O čo ide v Nemecku.

⁶⁹⁴ *Slovák*, 11. 2. 1934, s. 4.

⁶⁹⁵ *Slovák*, 28. 7. 1936, s. 4, *Účasť židov v revolúcii I.*

⁶⁹⁶ *Slovák*, 29. 7. 1936, s. 3.

⁶⁹⁷ *Slovák*, 1. 8. 1936, s. 3.

⁶⁹⁸ *Slovák*, 28. 7. 1936, s. 4, *Účasť židov v revolúcii I.*

⁶⁹⁹ *Slovák*, 1. 4. 1933, s. 1.

Ďurčanský vo svojej prednáške prezentovanej v marci 1937 v Žiline uviedol: „*Židovská povaha, židovský človek bez vlasti túlajúci sa po celom svete je sám o sebe už revolucionárom. Nedíva sa na žiadne ohľady, používa všetky prostriedky k dosiahnutiu moci. Že sa mu to darí, dôkazom toho sú práve zjavy, ktoré sa dejú nie len u nás, ale aj v cudzozemsku. Či z toho máme posudzovať Židov za národ viac hodnotnejší ako iné národy? Nie, Židia sú práve takí, ako sme my, nemajú nič viac, nič menej. Čo však im dopomáha k úspechu, je práve to, že my na celkom iných zásadách staviame humanitu a do celkom iných pomerov snažíme sa zaškatuľkovať náš verejný život ako Židia. Keď však Židovi poviete pravdu, urazí sa. Je citlivý, čo však neznamená pre nás, aby sme si svoj pomer k nim na základe skutočných vecí nezrevidovali a sa na túto otázku nepozerali ako na otázku moci.*“⁷⁰⁰

Svetozár Hurban Vajanský v antisemitskom texte, ktorý Slováč uverejnil pod názvom *Židovstvo mravne aj hmotne utláča náš ľud*⁷⁰¹ pomenoval charakteristické vlastnosti židovstva: „*hrabivosť, vypínavosť, intolerancia, lesť a chabosť.*“

Vlastnosť, ktorú si denník opakovane všímal, bola súdržnosť židovskej komunity. Dá sa povedať, že ľudáci ju istým spôsobom obdivovali a niekedy dávali aj ako vzor pre kresťanov. V texte článku *Židia a Hitler*⁷⁰² sa uvádzalo: „*Tento boj židov môže byť i pre nás poučným. Na ňom vidno, čo znamená organizovanosť a do akých rozmerov siaha u židov súdržnosť.*“ Následne uvádzal, ako vyzerala židovská súdržnosť v Španielsku, Mexiku, Rusku a na záver autor konštatoval: „*Stačilo skriviť neznámemu židovi vlas na hlave a celý židovský svet sa búri.*“ Židovská súdržnosť bola jednou z vlastností, ktorá podľa názoru autora série článkov *Sovietske Rusko* umožnila Židom byť na čele sovietskeho režimu. V texte sa konštatovalo, že „*židovstvo je najpevnejšie organizovanou mocou svetovou, pevnejšou než britská moc svetová. Tvorí jeden štát, ktorého občania sú nezmeniteľne verne oddaní, žijú kdekoľvek, nech sú chudobní alebo bohatí. Židovstvo je svetovou hádankou. Jeho masy sú chudobné, ale ono predsa ovláda takú rasovú jednotnosť a húževnatosť, akej nedosiahol dosiaľ žiaden iný národ. (Staré prorocké hovoria, že Židia vrátia sa do svojej vlastnej zeme a z toho strediska, že budú panovať nad svetom, ale len vtedy, keď pretrpia sjednotený útok všetkých národov ľudstva.)*“⁷⁰³

⁷⁰⁰ Slováč, 12. 3. 1937, s. 2, Židia využívajú kresťanskú nauku „Miluj bližneho svojho ako seba samého“.

⁷⁰¹ Slováč, 17. 1. 1937, s. 4.

⁷⁰² Slováč, 1. 4. 1933, s. 1.

⁷⁰³ Slováč, 10. 1. 1936, s. 6, Sovietske Rusko 81.

Uvádzané charakteristiky a vlastnosti Židov na stránkach denníka zdôrazňovali odlišnosť Židov a kresťanov. Pavol Čarnogurský porovnával vlastnosti a spôsoby boja kresťanov a Židov: „*Kým židia vybudovali svoju moc na peniazoch a salónnej politike, nevedeli sa nijako postaviť proti nepriateľovi, voliac si cestu zbabelého úteku – čím ostatne len skvele charakterizovali samých seba – katolíci oproti tomu sa vyznamenávajú smelosťou a chladnokrvnosťou.*“⁷⁰⁴ Toto pripomínanie odlišnosti je dôležité z hľadiska celkového negatívneho vnímania Židov. Židia sú iní a *Slovák* podsúval názor, že byť iný znamená byť horší či nemorálnejší ako slovenskí kresťania. Denník aj takto pritvrdzoval nastúpenú cestu polarizácie slovenskej spoločnosti. Hoci v niektorých článkoch rozlišuje lepších a horších Židov, v konečnom dôsledku sú aj tí „lepší“ iba Židia.

3.5 Kritika, obvinenia a útoky proti Židom

3.5.1 (Ne)používanie slovenského jazyka

Používanie alebo skôr nepoužívanie slovenského jazyka židovskou komunitou žijúcou na území Slovenska bolo jednou zo zásadných výhrad, ktoré zaznievali v protizidovskej argumentácii. V predchádzajúcich obdobiach, najmä v poprevratovom období, *Slovák* upozorňoval nielen na používanie maďarčiny a iných cudzích jazykov, ale aj na maďarizačné snahy Židov. Postupne v súlade s historickým vývojom do popredia kritiky vstupovala „neochota“ Židov používať slovenčinu. V takomto správaní videla redakcia denníka neúctu a nedostatok lojality voči národu, „z ktorého žijú“ a tiež jeho podceňovanie.

V článku *Chyby sú nie na oboch stranách*⁷⁰⁵ bolo Židom vytýkané, že nepoužívajú slovenčinu, neovládajú ju a neustále maďarčia či nemčia: „*Židia ani 14 rokov po prevrate neprestali svoje „Tagblatty“, „N.Fr. Presse“, „Morgenzeitung“ a iné kupovať i na ulici ináčej ako nemecky nehovoria...*“ Ku kritizovanému používaniu maďarčiny a nemčiny sa pripojilo aj používanie českého jazyka. Autor článku *Trenčiansky sjazd o štátne-zamestnaneckých otázkach*⁷⁰⁶ opisoval svoj zážitok z vlaku, kde si vypočul rozhovor dvoch židovských obchodníkov. Títo sa mali rozprávať o tom, že v styku

⁷⁰⁴ *Slovák*, 15. 7. 1937, s. 1 – 2, Paľo Čarnogurský: Položenie nemeckých katolíkov.

⁷⁰⁵ *Slovák*, 11. 1. 1933, s. 4.

⁷⁰⁶ *Slovák*, 29. 1. 1933, s. 9.

s úradmi používali výhradne češtinu. Takéto konanie malo byť pre židovských obchodníkov typické a autor dodal: „*Vtedy zaujala mňa táto vec a zistil som, že nie jeden židovský obchodník a priemyselník sa riadi dľa tejto zásady. Zo štátnych úradov sme už čiastočne vytisnutí a zo súkromných nás tisnú – Židia zasa pomocou českých síl.*“ Tu sa autorovi podarilo prepojiť niekoľko veľmi citlivých záležitostí: „neochotu“ Židov používať slovenčinu, židovský pragmatizmus (oportunizmus) a tiež snahu o vytlačanie Slovákov zo štátnych úradov. V podtexte článku bolo cítiť staronovú výhradu voči Židom a to ich pragmatizmus či oportunizmus. Teda schopnosť upnúť sa na silnejšieho, resp. toho, z ktorého cítia väčší materiálny prospech.⁷⁰⁷

Faktom ostáva, že *Slovák* vo svojej kritike nebol príliš konzekventný. Prinášal aj informácie a štatistické údaje, ktoré jeho emotívne tvrdenia o odmietaní slovenčiny Židmi vlastne vyvracali. Napríklad v článku *Židovské ľudové školstvo na Slovensku*⁷⁰⁸ sa uvádzalo, že „*na Slovensku mali židia v rokoch 1931 –1932 61 konfesijných škôl.*“ Pričom 36 z nich malo vyučovaciu reč slovenskú, 18 maďarskú, 5 nemeckú, jedna škola bola maďarsko-slovenská a jedna nemecko-slovenská. Denník štatistické údaje nekomentoval. Noviny tiež priniesli správu, že valné zhromaždenie bratislavskej neologickej židovskej obce rozhodlo o penzionovaní hlavného bratislavského rabína Funka a „*za príčinu jeho penzionovania uvádza valné zhromaždenie, že už vyslúžil 35 rokov, ďalej že nevie dostatočne slovensky, čo mu znemožňuje riadny dozor v školách a slovenské kázanie.*“⁷⁰⁹ Bratislava bola podľa autora článku *Kto nám robí Bratislavu cudzou?*⁷¹⁰ problémom v národnom živote. Bola vraj mestom bez chuti a zápachu, ktoré sa rozdrobovalo medzi štyri národnosti. Dôsledkom toho bolo, že nevykonávala národno-buditeľskú a osvetovú úlohu. Príčin bolo podľa denníka veľa. Jednou z nich malo byť, že židovská mládež na vidieku vie pekne po slovensky, ale v Bratislave bola diametrálne odlišná situácia. Na židovských školách v Bratislave vládol maďarský duch a Židia používali iba maďarčinu a nemčinu. Na margo výberu používania jazyka u Židov je veľmi výstižná poznámka Andreja Jelínka: „*Mladí Židia sa vzdávali maďarského jazyka pomerne ľahko, nemali k nemu nijaký citový vzťah a vo výbere jazyka boli pragmatickí.*“⁷¹¹

⁷⁰⁷ „*Kto pozná židov, vie veľmi dobre, že títo sú vo väčšine prípadov oportunisti. Idú s tým, kto im zabezpečí väčšie výhody politické, ale najmä hospodárske.*“ In *Slovák*, 1. 4. 1933, s. 1, Židia a Hitler.

⁷⁰⁸ *Slovák*, 12. . 1933, s. 5.

⁷⁰⁹ *Slovák*, 3. 1. 1934, s. 2, Bratislavský rabín dr. Funk penzionovaný.

⁷¹⁰ *Slovák*, 22. 8. 1934, s. 5.

⁷¹¹ JELÍNEK, J. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí. Zborník statí. I. časť. Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, 1999, s. 58.

3.5.2 Varovania a požadovanie dôkazov o absencii nepriateľstva zo strany Židov voči Slovákom a Slovensku

V období rokov 1933 – 1938 vykazovali útoky a rôzne obvinenia namierené proti Židom vzostupnú tendenciu. *Slovák* na jeho začiatku uverejňoval aj články obsahujúce akúsi snahu o vzájomné porozumenie. Takúto informáciu bolo možné nájsť napríklad v textoch informujúcich o aktivitách židovských organizácií. Tieto sa prelínali s výzvami na predkladanie dôkazov, že Židia neboli nepriateľmi slovenského národa a ľudákov obzvlášť: „*Chceme skutky, ktoré by dokázali, že protislovenská mentalita v židovstve na Slovensku úplne prestala.*“⁷¹²

Židom boli adresované „úprimné slová“, ktoré ich mali upozorňovať na chyby, ktorých sa dopúšťali. Článok *Židovská otázka u nás (Úprimné slovo k našim Židom)*⁷¹³ židovským spoluobčanom pripomínal, že odmietali participovať na spoločnom živote Slovákov a Židov a nedostatočne podporovali slovenskú kultúru. Text článku vyvolal búrlivú diskusiu. V reakcii naň denník uviedol, že obsah textu „*ich nemal uraziť, ale upozorniť na chyby a mali by sa prispôbiť spoločenským a národným pravidlám štátu, v ktorom žili. Židia dávali prednosť materiálnym záujmom pred morálkou. Celé stáročia spolužitia Židov a Slovákov boli ovplyvnené len stykmi z materiálnych vzťahov a chýbali úprimnejšie ľudské vzťahy.*“⁷¹⁴

Na chyby, ktorých sa židovská komunita dopustila, upozornil denník aj v článku *V službách židovstva.*⁷¹⁵ Upozornenia z roku 1937 mali odlišný charakter i adresáta: „*Týmto nechceme tvrdiť, že všetci Židia sú takí. Chceme len poukázať na nebezpečenstvo niektorých zlých vlastností židovského charakteru a tak vystríhať Židov a najmä Nežidov. Vystríhať najmä katolíkov, ktorí mimovoľne sa dostávajú pod moc židovskej politiky, vyjadrenej bezbožníckou líniou komunistickej strany!*“

Denník varoval pred spájaním sa s boľševikmi, sociálnou demokraciou a nepriateľmi slovenského ľudu vôbec. V článku *Židia si pletú bič na seba*⁷¹⁶ sa uvádzalo: „*Dosiaľ naša republika bola jediným štátom v Európe, kde sa židom neskrivil vlas na hlave. U nás sú Židia nielen trpení, ale výslovne favorizovaní. Sme jediným*

⁷¹² *Slovák*, 14. 5. 1933, s. 8, Židia a slovenská kultúra.

⁷¹³ *Slovák*, 11. 2. 1934, s. 4.

⁷¹⁴ *Slovák*, 18. 2. 1934, s. 4, Prispôsobí sa židovská mládež.

⁷¹⁵ *Slovák*, 16. 12. 1936, s. 1.

⁷¹⁶ *Slovák*, 22. 4. 1936, s. 1.

štátom, kde bezočivosť židovského bolševického elementu rastie zo dňa na deň. Ďaleko sme od toho, aby sme masy trpezlivého slovenského ľudu hnali oproti židom. Niet v nás tendencie antisemitskej, ale trpieť rozdrapovanie sa bolševických židov viac nemožno. ... Židia sa nepoučili ničoho zo svojho osudu v Nemecku, Poľsku, v Maďarsku a iných štátoch. Pripravujú si aj u nás pomery, v ktorých môže byť jediný, kto má čo stratiť – židia. Žida u nás nevidíte pri ťažkej práci. Nevidíte ho do úmoru sa borieť o každodenný chlieb. Židov vidíte u nás v šenkoch, vidíte ich na čele spoločností, gazdujúcich s grošmi úbohého ľudu. Židovských synkov vidíte po kaviarňach a lepších hostincoch, ako si žijú na veľkej nohe, lebo majú z čoho. Ved' mal kto driať úbohý slovenský ľud, mal ho kto oberať o peniaze, aby sa dobre mali. ... Vidíme jasne do budúcnosti. Poznajúc odolný charakter nášho ľudu, hovoríme na židovskú stranu len toľko: pleťte si bič na seba, vaša terajšia práca iste uzrie tak, že vás neminie osud, ktorý si sami pripravujete. Pripravujete si ho tak dôkladne, že sa vám vec nemôže nevydarať. Keď si osud židovstva spojíte s osudom bolševizmu, vtedy vedzte, že s bolševizmom náš národ zúčtuje, ale bude to aj účtovanie s rozvratníckym židovstvom. Povel k tomu účtovaniu ste dali a my sme pripravení. Uvidíme, kto bude u nás sudcom a kto obvinený. Uvidíme, pre koho sa budú vynášať rozsudky, ktoré nebudú znieť iba na vacovské alebo segedínske pohodlie! Židovsko-bolševická trúfalosť dostupuje k vrcholu. Nech nikto neobviňuje kresťanské Slovensko, že ono bolo pôvodcom účtovania.“

Antisemitské názory na stránkach denníka *Slovák* publikoval aj poslanec Národného zhromaždenia za HSĽS Anton Šalát. V článku *Židom na Slovensku*⁷¹⁷ reagoval na vyhlásenie Židov uverejnenom v prievidzskom časopise *Náš kraj*, v ktorom vyvracali obvinenia, že sú komunisti a podporovatelia bolševizmu. Židia v texte uvádzali, že neporozumeli, prečo ich poslanec Šalát na verejnom zhromaždení napádal.⁷¹⁸ Poslanec použil denník *Slovák* na obhajobu svojich názorov. Opakoval tradičné ľudácke výhrady o Židoch ako exponentoch maďarizácie, „necítení“ so slovenským ľuďom a bohatnutí na úkor hladujúceho obyvateľstva. Svoje slová považoval za oprávnené a tvrdil, že predniesol iba „apel na starších, skúsenejších, rozvážnejších Židov, aby práve v záujme Židovstva upozorňovali neskúsených, rozpínavých, rýchlo vyniknúť chcujúcich židovských mladíkov, rozhyčkaných synkov bohatých brindziarov a obchodníkov, aby svojim buntošením za otravný bolševizmus

⁷¹⁷ *Slovák*, 10. 10. 1936, s. 1 – 2.

⁷¹⁸ Poslanec Anton Šalát vystúpil na verejnom zhromaždení v Prievidzi so svojím prejavom, ktorý adresoval nielen prievidzským Židom, ale všetkým Židom na Slovensku.

nedráždili národne uvedomelých Slovákov, ktorí neboli, nie sú antisemitmi, ale na rozpínavosť židobolševickú budú vedieť energicky reagovať tak, že nebude to milé Židovstvu.“ Svoje varovania vyslovil „v záujme vyliečenia megalománie, politického potmehúdstva, bolševického rojčenia mnohých Židov na Slovensku, čo si o nich myslíme, čo im vytykáme, čo od nich žiadame.“ Podľa jeho názoru bolo nutné ventilovať napätie a pomenovať výhrady proti Židom, pretože „môžu byť radi, keď na svoju adresu občas počujú varovný hlas, kritiku!“ V závere textu sa opäť vrátil k varovaniu, pričom odmietol „farizejské“ vyhlásenie Židov o ich lojalite: „Chceme vidieť od Židov na Slovensku skutky. Keď sa rútia slepo do ľavičiarskych bolševických politických prúdov, nech sa nedivia nášmu stanovisku k nim. Slovensko-národný prúd – chvalabohu je silný, povedomý a ten ešte neraz zavrúti panovačné židobolševické chůtky.“ Denník názory poslanca Antona Šaláta obhajoval aj v článku *Somár na komunistickom shromaždení*.⁷¹⁹ V jeho texte zaznelo upozornenie, že „dobré mienené slová p. poslanca Šaláta, uverejnené po tieto dni v „Slováku“ adresované „Židom na Slovensku“ nemali žiadneho účinku. Židia i naďalej prisluhujú komunistickým chůtkam. Ba čo viac so dňa na deň sa otvorenejšie exponujú za komunistické rozvratné idey. Slovenský ľud toto ich počínanie sleduje a je na stráži.“

V protižidovskej kampani pokračoval Slováč uverejnením článku *Svetozár Hurban-Vajanský: Židovstvo mravne aj hmotne utláča náš ľud*.⁷²⁰ V úvodných slovách denník pripomenul aktuálnosť textu, hoci od jeho prvého uverejnenia uplynulo už 35 rokov. Článok bol tvrdo, až primitívne antisemitský a končil volaním po riešení židovskej otázky: „Židovská otázka je stále aktuálnou. Žid tlačí ľud náš hrozným spôsobom. Kde sa zahniezdi v dedine len jedna rodina židovská, možno apodikticky povedať, o desať rokov odzvonené bude aj miernemu blahobytu, ktorý panoval do príchodu židovho. ... Otázka židovská na Slovensku je tak vážna, že je už čas, aby sa o nej vážne premýšľalo. Stav počína byť neznesiteľným. Ľud židovstvom šliapaný počína zdvíhať zločinnú pravicu proti užernickej rase židovskej, čo je jednak nešťastie pre ľud, ako pre židov. ... Našou povinnosťou je zastať sa ľudu, aby sme sa nestali spoluvinníkmi židovskej ohavnosti, páchanej na bielom dni! Slová naše sú priame a bezohľadné, avšak sväté, nenarušená pravda nedá sa predniesť s chabými klauzulami ohľadov. My obviňujeme židovstvo z mravného i hmotného utlačovania nášho ľudu, a najmä ľudu agrárneho. Obvinenie naše je spravodlivé a vynútené neznesiteľnými pomerami. Ako

⁷¹⁹ Slováč, 20. 10. 1936, s. 4.

⁷²⁰ Slováč, 17. 1. 1937, s. 4.

fanatickí milovníci svojho drahého slovenského ľudu, ako synovia tejto prastarej vlasti našej, privolávame úžerníckym stvorám: Židia, pozor na zadné kolesá!“

3.5.3 Golemiáda

V roku 1936 boli vzťahy Slovákov a Židov poznačené tzv. golemiádou, ktorá vznikla na základe premietania filmu *Golem*. Film bol natočený francúzskym režisérom a podľa recenzie uverejnenej v denníku *Slovák* „líčil utrpenie utlačovaného židovského národa a jeho kruté prenasledovanie.“⁷²¹ Bol zakázaný v Rakúsku, Maďarsku, Taliansku a Nemecku. V Československu bolo jeho premietanie povolené. Avšak *Slovák* sa vyjadril, že cenzúra povolením jeho uvedenia do kín neurobila dobrý krok, lebo „katolícke Slovensko má dosť páľčivých problémov a nie je ešte nakazené rozvratným slobodomurárstvom. Slovenský chudobný ľud má pevnú, po otcoch zdedenú vieru a na „utlačovanie“ Židov má svoj nikým nenatisnutý, zdravý názor. Preto nie je treba nijako korigovať tendenčnými, určité kasty vychvaľujúcimi filmami. Na to by filmová cenzúra nemala zabúdať a podobné tendenčné filmy aspoň na území Slovenska mala by zakázať.“ Po prvých premietaniach sa spustila vlna protižidovských demonštrácií až hystérie. Podľa informácií uverejnených v denníku kresťania žiadali zastavenie premietania. Protesty, ktoré film vyvolal, redakcia podrobne sledovala a v priebehu roka o nich informovala.⁷²² K premietaniu filmu a následným demonštráciám sa vyjadril aj Andrej Hlinka v úvodníku *Andrej Hlinka: Semitská vd'aka*.⁷²³ Tvrdil, že slovenská mládež sa postavila „mužsky“ na obranu kresťanskej cti a dobrého slovenského mena a charakteru, pričom sa vrátil až do poprevratového obdobia, kedy ľud „súdil tých, ktorých považoval za príčinu svojho nešťastia, rôznych Teichovcov, Hexnerovcov alebo či sa už menovali Klingerovcami a Hillerovcami.“ Nie vrchnosť, ale ľud bral spravodlivosť do svojich rúk a Židov vtedy vyhnali z Dolného

⁷²¹ *Slovák*, 24. 4. 1936, s. 4, *Golem*.

⁷²² *Slovák*, 26. 4. 1936, s. 1 – 2, Búrlivé demonštrácie v Bratislave.; *Slovák*, 28. 4. 1936, s. 1 – 2, Už štvrtý deň žije Bratislava v úžasnom napätí.; *Slovák*, 28. 4. 1936, s. 3, Ozvena bratislavských udalostí - Ľud dychtíve počúva našich rečníkov.; *Slovák*, 28. 4. 1936, s. 3, Nové názvy bratislavských kín a iné veselé veci.; *Slovák*, 28. 4. 1936, s. 4, Surová urážka slovenských akademikov.; *Slovák*, 29. 4. 1936, s. 2, Už štvrtý deň žije Bratislava v úžasnom napnutí.; *Slovák*, 30. 4. 1936, s. 3, Nehanebnosť a lže v referátoch ľavičiarских novin a „Slovenského denníka“ o študentských demonštráciách.; *Slovák*, 9. 5. 1936, s. 5, Slovenská mládež súhlasí s postupom bratislavských vysokoškolákov.; *Slovák*, 27. 5. 1936, s. 4, „Ľudová politika“ kurizuje Golemovi.; *Slovák*, 29. 5. 1936, s. 4, „Golem“ sa predsa bude hrať na Vrútkach; *Slovák*, 11. 6. 1936, s. 5, Ako bol obsadený „Golem“?; *Slovák*, 15. 12. 1936, s. 5, Čo bude s Golemom v Košiciach?; *Slovák*, 22. 12. 1936, s. 5, Golema nebudú premietat' v kine Sokol v Novom Meste n/V.

⁷²³ *Slovák*, 29. 4. 1936, s. 1.

Liptova. Andrej Hlinka spomenul, že im na svojej fare poskytol ochranu. Pripomínal, že vtedy z kazateľnice vyzýval k náboženskej tolerancii a jeho kázeň bola tak pôsobivá, že ľudia vracali Židom ukradnuté veci a oni (Židia) mu ďakovali. „Dnes sa semiti vrhajú na ľud pod rúškom bolševizmu. Otravujú ho triednym bojom. Nestačilo im poučenie z roku 1918, oni sa rútia do katastrofy vyvolávajúc krvavé nepokoje, len aby si mohli svoje plány uskutočňovať. Nám prichodilo z kresťanskej lásky brániť v r. 1918 židov, aby sa nestali obeťami rozzúreného davu. Ale táto istá kresťanská láska je nám teraz pohnútkou brániť životy a majetky našich občanov proti semitským náhončím bolševizmu, ktorí sa nám opovažujú odplácať sa za našu ochotu a ochranu smrťou obesením. Štvú ulicu proti nám. Požívajú najrafinovanejšie prostriedky, z ktorých jeden je aj profanácia utrpenia Kristovho vo filme Golem,“ čo Andrej Hlinka považoval za veľkú židovskú nevďačnosť.

V súvislosti s protižidovskými demonštráciami v rámci tzv. golemiády bol publikovaný aj článok *Pogromy*,⁷²⁴ ktorý reagoval na obvinenia *Ludového denníka*. Ten pripisoval Karolovi Sidorovi organizovanie pogromov v Bratislave. Ľudáci tvrdili, že problémom boli iba komunistickí Židia. V zápätí uviedol, že všetci Židia „sú tak nespratne hlučnými a výbojnými, tak vyzývavými a provokujúcimi, že sa diviť nemožno, keď sa potom popri suchom zapáľuje aj mokré. A keď sa celok židovstva, hoc i neprávom, stotožňuje s tou čiastkou soc.-dem. a komunistických Židov.“ V článku sa ďalej uvádzalo, že Slováci - katolíci sú tolerantní a chcú žiť v pokoji s každým, kto rešpektuje slovenský národ, ale nestrpí provokácie a „židovské pohony na nás. Vieme sa brániť, v ľude je dosť zápalnej látky – videli sme to v časoch prevratových – a dosť je zápalnej látky aj v mladej inteligencii. Svedčia o tom mohutné študentské demonštrácie v Bratislave. Práve preto je teraz na Židoch, aby sami hľadali a našli svoj kladný pomer k Slovákom, s ktorými žijú na jednej rodnej zemi a aj z ktorých žijú. Odchod synkov židovských fiškálov, fabrikantov, obchodníkov a krčmárov medzi komunistov a sociálnych demokratov znamená odchod Židov zo slovenskej ich rodnej pôdy, od slovenskej kultúry i politiky a nesie so sebou všetky – pre Židov – zlé následky. Komunizmus a marxizmus je pre nich iba pláštikom, pod ktorým zakrývajú svoje opovrženie všetkého toho, čo si ľud vytvoril a ničenie tých hodnôt, z ktorých duša národa žije. Často sú Židia komunistami a sociálnymi demokratmi len preto, aby nerušene mohli maďarčiť a nemčiť vonkajší ráz našich miest a aby sa ani len finančne

---

⁷²⁴ Slovák, 7. 5. 1936, s. 1.

nemuseli zúčastniť pri podpore našich kultúrnych i politických podnikov. Študentské demonštrácie v Bratislave sa skončili a je teraz na Židoch, aby sa z týchto demonštrácií niečo naučili.“ Tento článok je jasným upozornením a mementom pre Židov. Upozorňuje, že ak Židia pôjdu v rovine ideovej a politickej proti HSLS, idú proti slovenskému národu a musia počítat' s následnými sankciami.

Na tzv. golemiádu spomínala aj účastníčka projektu *Oral History: Osudy tých, ktorí prežili holocaust* pani Ž. (1915) z Liptovského Mikuláša: „*V druhej polovici tridsiatych rokov začali sa stupňovať antisemitské prejavy aj na vysokej škole. Bola to tá, možno mladej generácii nie známa golemiáda, to boli veľké protižidovské demonštrácie vysokoškolákov pri príležitosti premietania filmu Golem, pričom teda títo vysokoškooláci išli do židovských štvrtí, kde bývali hlavne chudobní židia a tam rozbíjali tie krámky a podobne.*“⁷²⁵ Golemiádu je možné vnímať ako jednu z prvých protižidovských akcií, ktoré sa preniesli z roviny verbálnej do roviny fyzických útokov proti Židom. Golemiáda poukázala aj na fakt, že hoci *Slovák* opakovane tvrdil, že jeho útoky smerovali proti Židom – komunistom, a teda boli ideologické a nie antisemitské, nebola to pravda.

3.6 Židovská otázka

Slovák vo svojich článkoch informoval o tzv. židovskej otázke a v posledných dvoch rokoch trvania republiky intenzívne požadoval jej riešenie. Prinášal správy, že sa na rôznych úrovniach a fórach vedú diskusie o možnostiach jej riešenia a rôzne konkrétne návrhy aj zverejňoval. Jedným z tých, ktorí ponúkali návrhy riešenia, bol Dr. Ferdinand Ďurčanský.⁷²⁶ Jeho prednáškam⁷²⁷ a názorom v nich prezentovaným sa *Slovák* podrobne venoval aj v texte *Židia využívajú kresťanskú náuku „Miluj blížneho svojho ako seba samého.*“⁷²⁸ Dr. Ďurčanský uviedol svoju prednášku obligátnymi slovami, že nechce vyvolávať nenávisť, pretože tá mu bola ako kresťanovi-katolíkovi vzdialená. Tvrdil, že má obrovský zmysel pre toleranciu. Podstatu problému videl v tom, že kresťania považovali Židov za seberovných a snažili sa presadzovať

---

⁷²⁵ SALNER, Peter. Medzi demokraciou a holokaustom (Židia na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia. In POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.). Židovská menšina v Československu ve třicátých letech. Praha: Židovské muzeum, 2004, s. 89.

⁷²⁶ Ferdinand Ďurčanský (1906 – 1974) bol právnikom, politikom a ministrom vlády Slovenskej republiky. V 30. rokoch patril k mladej radikálnej generácii ľudákov zoskupenej okolo časopisu *Nástup*.

⁷²⁷ *Slovák*, 5. 3. 1937, s. 5, O našom stanovisku k židovskej otázke.

⁷²⁸ *Slovák*, 12. 3. 1937, s. 2.

dodržiavanie ľudských práv tak pre kresťanov, ako aj Židov. „Zatiaľ čo oni (Židia) na základe svojho učenia nepovažujú nikoho za seberovného, ani nikoho za sebedôstojného, len Žida.“ Preto bolo dôležité si uvedomiť, že „Židia sú práve takí, ako sme my, nemajú nič viac, nič menej. Čo však im dopomáha k úspechu, je práve to, že my na celkom iných zásadách staviame humanitu a do celkom iných pomerov snažíme sa zaškatulkovať náš verejný život ako Židia. Keď však Židovi povieť pravdu, urazí sa. Je citlivý, čo však neznamená pre nás, aby sme si svoj pomer k nim na základe skutočných vecí nezrevidovali a sa na túto otázku nepozerali ako na otázku moci.“ V rámci diskusie k prednáške sa i ďalší rečníci vyjadrovali o nutnosti oslabenia židovského vplyvu posilňovaním kresťanského ducha. Zároveň bolo skonštatované, že „židovská otázka je otázkou večnou.“

Článok *Demokraciu na Židov*⁷²⁹ uvádzal, že v Slovenskej lige sa konala schôdza o židovskej otázke. Prednášali kanonik Dr. Karol Körper a advokát Dr. Ferdinand Ďurčanský. Dr. Körper rozobral židovskú otázku zo všeobecne-kultúrneho a ideového hľadiska a skonštatoval: „My sme národ a aby boli národom, to srdečne radi dopriavame aj Židom. Nežiadame od nich, aby nejak horlive „staväli“ našu kultúru, lebo my kultúru pokladáme za prejav národnej duše. A tá musí byť slovenská! Po hospodárskej stránke nemáme proti nim nič. Pokiaľ pravda, by sa ich účasť rovnala ich početnému zastúpeniu v obyvateľstve.“ Dr. Ďurčanský sa zaoberal problémom v jeho „špeciálnom slovenskom podfarbení.“ Denník informoval, že na stretnutí vznikla komisia, ktorá mala vypracovať rezolúciu požadujúcu zákon, ktorý by „Židom nepovoľoval väčší prístup do voľných zamestnaní, ako to pripúšťa demokratický princíp pomerného zastúpenia.“ Je možné konštatovať, že na tomto stretnutí, napriek odmietaniu akéhokoľvek nepriateľstva voči Židom, veľmi jasne zaznela požiadavka prijatia opatrenia „*numerus clausus*“ pre slobodné povolania.

3.6.1 Numerus clausus

Kanonik Dr. Karol Körper publikoval v roku 1936 článok, v ktorom sa zaoberal konfesijným zložením študentov študujúcich na Univerzite Komenského v Bratislave. V texte *24 % židov na bratislavskej univerzite*⁷³⁰ uverejnil percentuálne vyjadrenú konfesijnú štruktúru študentov. Podľa informácií Dr. Körpera katolíkov

⁷²⁹ Slovák, 20. 10. 1936, s. 4.

⁷³⁰ Slovák, 25. 3. 1936, s. 2.

študovalo na univerzite 57 %, protestantov 15 % a Židov 22 %. Následne porovnal tieto čísla s konfesionálnym zložením obyvateľstva na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi (75 % katolíkov, 15 % protestantov, 6 % Židov). Na záver skonštatoval: „*To je len suchá štatistika, s ktorou sa budeme často zaoberať, a to sú len faktá, nad ktorými budeme meditovať, no nie meditáciou mníchov, ale prebudením odhodlaných a radikálnych bojovníkov.*“

Denník v článku *Odpoveď na otázku: Študovať – neštudovať? Študovať!*⁷³¹ opäť zameral pozornosť na počty a zloženie študentov študujúcich na bratislavskej univerzite. Obhajoval tézu, že Slovensku chýbajú ľudia s vysokoškolským vzdelaním. Pripomenul však, že nezanedbateľným faktom je tiež národnostné zloženie vysokoškolákov. Autor textu uvádzal, že štatistika poukazuje, že počet slovenských vysokoškolákov sa oproti minulému semestru zvýšil o jednu desatinu. Na strane druhej počet študujúcich Čechov a Židov sa vzrástol o 2,7 %. Tento rozdiel pripísal propagande, ktorá odrádzala Slovákov od vysokoškolského štúdia. Túto mali vyvíjať „*na slovenských stredných školách nepovolané a nezodpovedné živly*“ v záujme vyradenia Slovákov z konkurenčného boja o pracovné pozície. Článok sa venoval aj praktickým dosahom percentuálneho zloženia akademikov a ako príklad uvádzal, že „*zo 100 perc. lekárov nemocenských poisťovní je 75 % Židov a zo štatistiky praktických lekárov je zrejme, že Židov je 44 %.*“ Toto boli podľa denníka *Slovák* dostatočné dôvody na to, aby sa posilnil počet Slovákov študujúcich na vysokých školách a obmedzil počet študentov iných národností (konfesii), predovšetkým Židov.

3.6.2 Možnosti židovskej emigrácie

Jednou z navrhovaných možností riešenia židovskej otázky bolo podporovanie židovskej emigrácie. *Slovák* publikoval názory poslanca Karola Sidora⁷³² na riešenie židovskej otázky vystahovaním Židov, ktoré predniesol v rámci svojej reči v zahraničnom výbore Poslaneckej snemovne ČSR. V článku *Posl. Sidor: Nech sa sťahujú židia do Palestíny a Birobidžanu!*⁷³³ sa uvádzalo, že členom výboru predložil fakty a štatistické údaje o spôsobe života kresťanských vystahovalcov zo Slovenska. Títo mali žiť v ťažkých existenčných podmienkach a bez duchovnej útechy. Poslanec

⁷³¹ *Slovák*, 26. 7. 1936, s. 4.

⁷³² Karol Sidor (1901 – 1953) bol politikom, poslancom za HSĽS, ministrom, veliteľom Hlinkovej gardy. Od roku 1930 bol aj šéfredaktorom *Slováka*.

⁷³³ *Slovák*, 12. 3. 1937, s. 3 – 4.

dôrazne žiadal preskúmanie podmienok ich života. Na strane druhej upriamil pozornosť na tých, ktorí sa zo Slovenska a Podkarpatskej Rusi nestáhovali. V republike ostávali Židia, hoci práve oni podľa názoru poslanca za HSLŠ boli živlom pristáhovaleckým. Zdôraznil, že predstavovali „*nános celkom cudzí pre Slovákov a Rusínov, v tak veľkom počte krajne nebezpečný. Židovstvo nectí žiadnej morálnej zodpovednosti voči slovenskému a rusínskemu ľudu, na dedičnej zemi, ktorého žije a má sa poväčšine oveľa lepšie ako Slováci alebo Rusíni. Umelé osadzovanie židov na území býv. Uhorska bolo jednou z najťažších krívd, aké spáchala maďarská vláda na slovenskom a rusínskom ľude.*“ Následne boli vymenované krivdy, ktorých sa Židia dopustili na Slovákoch i Rusínoch. Pripomenul aj výhody, ktoré im (Židom) republika poskytla. Svoju reč ukončil slovami: „*Pozornosť pána ministra rád by som obrátil aj na iné územie, ktoré je - popri Palestíne - vyhradené úplne židom. Je to autonómne územie židovské v Sovietskom zväze nazvané Birobidžan. ... Nuž tu sú dobré podmienky pre židovskú emigráciu, zvlášť keď uvážime, že veľká čiastka židov na Slovensku a na Podkarpatskej Rusi je komunistického presvedčenia.*“ Poslanec Karol Sidor vyzval ministra zahraničných vecí, aby hľadal legálne prostriedky, ako „*odčiniť krivdu, ktorú nad Slovákami a Rusínmi spáchala maďarská vláda a ako zobudiť v židoch túhu vystáhovať sa od nás a takto urobiť miesto Slovákom a Rusínom!*“ Prejav poslanca vzbudil veľkú pozornosť a otvoril búrlivú diskusiu o židovskom vystáhovalectve.

Denník následne pokračoval v uverejňovaní textov obsahujúcich návrhy riešenia židovskej otázky vystáhovalectvom. V článku *Ak nie Palestína, tak teda Birobidžan alebo Madagaskar*⁷³⁴ pripomenul, že vláda návrhy poslanca Karola Sidora o možnom vystáhovalectve Židov ignorovala. Redakcia *Slováka* sa stotožnila s jeho názorom a zdôrazňovala, že je potrebné zaoberať sa týmto problémom „*a umožniť vystáhovanie aspoň tej čiastke židovského obyvateľstva, ktorá sa nijako nevie vžiť do nových pomerov rozmachu nacionálneho cítenia slovenského národa.*“ Denník rozšíril aj „ponuku“ vhodných území pre židovské vystáhovalectvo o francúzsky ostrov Madagaskar, kde „*vraj treba len nájsť financie pre túto kolonizáciu židov.*“ Podľa *Slováka* by však nemali byť problémy ani s financiami. V tejto súvislosti spomenul možnosti amerických bankárov či iných bohatých i vplyvných ľudí a organizácií, ktoré by mohli podporiť židovskú kolonizáciu. V texte článku sa objavila kritika československých úradov a spolkov za nečinnosť v organizovaní odchodu Židov, obzvlášť, keď sa ponúkalo toľko

---

⁷³⁴ Slováka, 25. 3. 1937, s. 3.

možností. Autor článku skonštatoval: „Bola by veľká škoda, keby si náš štát nevšimol tieto jedinečné možnosti, tieto silné ligy a akcie v prospech kolonizácie židov. Tolko krajín, kolónií čaká s otvoreným náručím na židovských kolonistov, tolko milionov dolárov stojí k dispozícii na tento cieľ a u nás sa nenájde ani úradných orgánov, ani žiadnej ligy, ktorá by organizovala kolonizovanie židov zo Slovenska a Podkarp. Rusi, či už v Birobidžane alebo na Madagaskare...“

Na titulnej strane denníka pod názvom *Z politického zákulisia*⁷³⁵ boli uverejnené informácie z aktuálneho rokovania poslaneckej snemovne. V rámci parlamentnej rozpravy o návrhu zákona o najvyššom správnom súde vystúpil aj Dr. Angelo Goldstein – „hospitant klubu soc. dem poslancov“, ktorý časť svojej reči venoval reakcii na vystúpenie poslanca Karola Sidora o židovskej otázke v zahraničnom výbore Národného zhromaždenia.⁷³⁶ Poslanec Goldstein protestoval proti šíreniu antisemitizmu a návrhom na vysťahovanie židovských spoluobčanov. Slovák jeho argumenty vyvracal: „Lenže zbytočne voči posl. Sidorovi do útoku, keď ho obvinil, že berie svoje argumenty z arzenálu hitlerovskej propagandy. Nič podobného o reči Sidorovej povedať seriózny človek nemôže. Veď Hitler nikdy nehovoril o legálnom a usmernenom emigrovaní židov z Nemeckej ríše, on ich jednoducho vyhnal. Hitler nič nehovoril o Birobidžane, kde by mali ísť komunistickí židia zo Slovenska a Podk. Rusi. Dr. Goldstein odmietol spojovanie židovstva s komunizmom, lebo iste nepozná pomery na Slovensku a Podk. Rusi, kde synkovia bohatých židovských advokátov a lekárov sú napospol prívržencami nie židovskej, ale bolševickej päťramennej hviezdy.“

Slovák sa pri analýze možností židovskej kolonizácie „nových“ území zameril na osídlenie ostrova Madagaskar. V článku *Madagaskar – zaslúbená zem Židov*⁷³⁷ sa písalo o výhodách a nevýhodách francúzskeho ostrova. Za problematické faktory autor považoval tropickú klímu a pôvodné obyvateľstvo. Ostrov bol obývaný indickým obyvateľstvom a Číňanmi, ktorí ovládali obchod. Tento fakt mal mariť možné uplatnenie sa Židov: „Vari by mohli z nich byť poľnohospodári, roľníci a robotníci? My si ich aspoň v takejto úlohe nevieme predstaviť. Tak teda – vysťahovanie Židov je poznove iluzórne.“

---

⁷³⁵ Slovák, 10. 4. 1937, s. 1.

⁷³⁶ Reč poslanca Dr. Angela Goldsteina. In Společná česko-slovenská digitální parlamentní knihovna, [online] Dostupné na internete <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/stenprot/090schuz/s090009.htm> [citované 7. 8. 2011].

⁷³⁷ Slovák, 21.11. 1938, s. 3.

Madagaskar a jeho možnosti židovského osídlenia okrajovo spomenul aj O. Dunajecký v úvodníku *Čierne dni Židovstva*.⁷³⁸ Hlavnou témou článku boli protižidovské opatrenia zavádzané v Rakúsku podľa nemeckého vzoru a varovania pred nevhodným správaním sa Židov. Autor tvrdil, že Nemecko je „*prikladom, že aj bez semitskej náказы je štátny a spoločenský poriadok možný, tak nech provokujú ďalej a čoskoro veľmi ľahko im môžeme dokázať, že sa to dá aj u nás uskutočniť.*“ Dunajecký vysvetľoval, že nemecká rasistická teória nebola nová, pretože ju vlastne Židia praktizovali už po celé tisícročia: „*Viera, že je židovstvo najvýbornejším ľudom na svete a ten názor, že každou inou rasou musí opovrhovať, ako keby ani nejestvovala. Viera, že bude panovať nad celým svetom a že všetok ľud bude jemu slúžiť.*“ Nacistická rasová teória nebola podľa jeho názoru „*o nič horšia ani bezočivejšia ako židovská. Rozdiel je len v tom, že Židia prišli so svojou teóriou o dvetisíc rokov skôr ako Hitler. Predvádzanie tejto teórie Židmi za ten čas si vyžiadalo iste viacej obetí.*“ Skonštatoval, že proti Židom sa obrátila ich vlastná zbraň a netreba ich preto ľutovať. Keďže nemali snahu podieľať sa na riešení židovskej otázky (neboli ochotní dobrovoľne emigrovať – do Palestíny, Birobidžanu, na Madagaskar a do Abesínie, neboli ochotní znížiť svoje percentuálne zastúpenie na školách a v slobodných povolaniach), nemali ani morálne právo žiadať pomoc od kresťanov. Pod názvom *Otázka židovskej chudoby*⁷³⁹ publikoval O. Dunajecký ešte jeden pomerne rozsiahly článok, v ktorom si kládol otázku, čo bude so židovskou chudobou žijúcou v getách. Podobne ako v predchádzajúcom článku ponúkol logickú ekvilibristiku. Tvrdil, že nikde na svete nie je chudoba a bohatstvo tak blízko ako práve v prípade Židov. Práve oni mali vytvoriť „*najužšiu symbiózu svojho židovského celku, preto dovoľávanie sa ich na to, že treba robiť rozdiel medzi príslušníkmi kapitalistického sveta a židovskou chudobou by malo plné uznanie v očiach kresťanskej mravouky len v tom prípade, keby sami Židia rozbili svoju symbiózu buržujstva a proletariátu.*“ Židia boli v článku obviňovaní z uvoľnených mravov: „*Príroda sama tresce toto podkopávanie rodinného života. V bohatej židovskej spoločnosti by ani nebolo treba riešiť židovskú otázku umelým zásahom, vyriešila by sa sama: odumretím židovstva.*“ Toto však neplatilo pre getá, v ktorých sa žilo tradičným rodinným životom. Pre mladého človeka z geta viedla iba jediná cesta, a to do slobodných povolání. Bohatí podporovali vzdelávanie, preto sa chudobní Židia nemuseli obávať o „*budúcnosť svojej mnohopočetnej rodiny, to je starosť bohatého*

⁷³⁸ Slovák, 24. 4. 1938, s. 1 – 2.

⁷³⁹ Slovák, 13. 5. 1938, s. 2.

židovského sveta. V tom sa javí to nerozlučiteľné súžitie židovskej rasy. Židovská chudoba je umelou školou ich svetovej moci. Tu sa v mladosti školuje mládež v prísnych židovských zákonoch, uzavretosti, tu sa v nej vzbudzuje vybičovaná túžba po peniazoch, aby táto túžba neuhasla do najvyššieho veku.“ To boli dôvody, pre ktoré nebolo nutné mať súcit s obyvateľstvom geta. Židia mali ukazovať getá a chudobu, ale tieto boli v skutočnosti zdrojmi ich moci a úspechu. Oba Dunajeckého články tvrdili, že nie je nutné so Židmi súcitiť, pretože oni a nie Slováci – katolíci niesli za svoju aktuálnu situáciu (i za to, čo sa im v budúcnosti stane) plnú zodpovednosť.

Z textov spomenutých článkov je možné dedukovať, že ľudáci Židom v konečnom dôsledku neposkytovali alternatívy. Ľudáci tvrdili, že existuje židovský problém, ktorý je pre slovenský národ nevyhnutné riešiť. Z dnešného pohľadu je pomerne desivé, že už v rokoch 1937 – 1938 sa pre Židov (podľa HSĽS) črtalo jediné možné riešenie – jediná možná cesta, a to cesta smerujúca von z republiky. Ľudáci na jednej strane verbálne odmietali antisemitizmus a odmietali nacistické protižidovské opatrenia. Na strane druhej boli presvedčení o akomsi prirodzenom práve slovenského národa požadovať vystaňovanie vlastných spoluobčanov. Pričom protižidovské články boli formulované tak, aby ľudácke postoje vyznievali iba ako legitímny obranný postoj ľudu, ktorý sa musí brániť proti cudziemu, nepriateľskému, rozkladnému živlu.

3.7 Židovská karta

Tzv. židovská karta bola neustále sa opakujúcou a veľmi silnou témou denníka. *Slovák* hral židovskou kartou veľmi obratne a tromfom sa stávala najmä počas predvolebných kampaní. Pred každým typom volieb *Slovák* veľmi intenzívne obviňoval svojich politických protivníkov zo spolupráce so Židmi v snahe diskreditovať ich.

Veľmi dobrým príkladom môže byť spôsob používania „židovskej karty“⁷⁴⁰ v roku 1935, keďže to bol rok (super)volebný: v máji sa konali voľby do krajinského zastupiteľstva a poslaneckej snemovne NZ a v decembri aj voľba prezidenta republiky. Napríklad v úvodníku *Nebude zo psa slanina*⁷⁴¹ si jeho autor vzal na mušku agrárnu stranu. V súvislosti so Židmi napísal: „*Nečudovali by sme sa, keby vyšlo na javo, že*

⁷⁴⁰ *Slovák*, 18. 1. 1935, s. 1, *Nebude zo psa slanina*.; *Slovák*, 30. 4. 1935, s. 3, Všetci proti Autonomistickému bloku.; *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 2, Sociálni demokrati sa spojili so Židmi.; *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 4, Maďarský židovský plátok za českých živnostníkov.; *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 6, Socialistickí boháči na kandidátke „chudoby“.; *Slovák*, 8. 5. 1935, s. 3, Prehliadka kandidátov.; *Slovák*, 9. 5. 1935, s. 1, Naši spojenci a ich spojenci.; *Slovák*, 9. 5. 1935, s. 4, Argalášov a sedemitoť nechce ľud ani vypočúť.

⁷⁴¹ *Slovák*, 18. 1. 1935, s. 1.

česko-nacionálnych, protižidovských fašistov na Slovensku zpoza kulís diriguje nejaký maďarský židovský emigrant pestrej bolševickej minulosti.“ Článok *Sociálni demokrati sa spojili so Židmi*⁷⁴² s podtitulkom „Ochrana proletariátu pomocou židovských úžerníkov? Komu dali agrárnici zarobiť z obilného monopolu“ zaútočil na sociálnu demokraciu i agrárnu stranu: „... agrárnici a soc. demokrati vydali slovenský roľnícky a robotnícky ľud úplne na pospas Židom, s ktorými sa i do volieb spájajú.“

Vzhľadom na to, že kulminovala kríza v poľnohospodárstve a vláda zápasila s agrárnymi reformami v predvolebnej kampani, bol využívaný aj tento problém. *Slovák* obviňoval agrárníkov, že nižšími cenami obilia na Slovensku i v Čechách ukrátili slovenských roľníkov a v Slovenskej obilnej spoločnosti sedelo množstvo „židovských pánov“. Denník priniesol ich zoznam a pýtal sa, či je treba ešte viac dôkazov poukazujúcich na to, kto bohatol z ich mozoľov: „Takto teda vyzerá agrárnicko-socialisticko-židovské spojenie nielen v politike, ale i v hospodárskom živote. Agrárni korteši, socialistickí agitátori a židovskí boháči, takto obímajú sa v jednom spoločnom vreci, ktoré naplňajú si tučnými dôchodkami na úkor slovenského pracujúceho ľudu roľníckeho a robotníckeho.“⁷⁴³ Problémy v poľnohospodárstve, židovská karta a samotní Židia boli súčasťou volebnej kampane aj v ďalších článkoch.⁷⁴⁴

Politickému boju so „židovskou kartou“ sa denník venoval aj po voľbách. V článku *Úspech soc.-demov: Dérerovskí proletári obrodení krvou a peniazmi židovských kapitalistov*⁷⁴⁵ s podtitulkom „Židia išli spoločne do volieb so soc.-dem. stranou – Za to dostane socialistický mandát niektorý maďarský žid – Robotníci, čo vy na to?“ hodnotil jeho autor výsledky volieb. Zameral sa predovšetkým na kritiku sociálnej demokracie a jej spolupráce so Židmi: „Sociálni demokrati, ktorí pri predošlých voľbách na Slovensku boli na najnižšom bode pritísnutí úplne do kúta, museli sa spojiť so židovskou stranou, museli maďarským židom naurčito prisľúbiť mandát a len takto ísť do volieb. To svedčí najlepšie o vnútornom rozklade, o vnútorných sporoch a o bezradnom ideovom tápaní dérerovských marxistov. Občania Slovenska darmo hľadali pri týchto voľbách kandidátnu listinu židovskej strany. Táto zmizla medzi kandidátkami soc. demokracie! Židia, ktorí usporiadali v Bratislave svoje osobitné predvolebné zhromaždenie, mali tam za rečníkov soc.- dem. kandidátov a na

---

⁷⁴² *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 2.

⁷⁴³ *Slovák*, 1. 5. 1935, s. 2, *Sociálni demokrati sa spojili so Židmi*.

⁷⁴⁴ *Slovák*, 2. 2. 1935, s. 3, *Konečne: slovenský Hitler.*; *Slovák*, 5. 5. 1935, s. 2, *Vlastné zbrane podrážajú agrárníkov*.

⁷⁴⁵ *Slovák*, 21. 5. 1935, s. 3.

plakátoch vábili svojich súvercov tým, že sa na shromaždení pravdepodobne zúčastní p. minister Dérer in personam. ... A predseda. Sociálni demokrati, oplývajúci peniazmi a priazňou židovských veľkokapitalistov, dosiahli na Slovensku iba 184.000 hlasov. Vzhľadom na to, že židovská strana, ktorá pri minulých voľbách bez soc. demokracie dosiahla 33.674 hlasov, posilnila a „obrodila“ krv dérerovských súdruhov asi so 40.000 hlasmi, je výsledok volieb pre sociálnych demokratov veľkým sklamaním.“⁷⁴⁶

V úvodníku *Andrej Hlinka: Voľby skončené, nasleduje znova práca*⁷⁴⁷ hodnotil voľby vodca strany a na adresu Židov napísal: „... vidíme, že mnohí evanjelici podľahli svodom a klamom, mnohí sa dali odstrašiť a terorizovať. Podobne podivne hlasovali aj Židia. Tých sme v r. 1918 zachránili. Dnes hlasovali na komunistov a socialistov, prípadne na živnostníkov. Nešli s ľudom a s jeho stranou. Musíme sa z toho poučiť a obnoviť staré heslo: „Svoj k svojmu“ - Židia nech kupujú u Židov, Slováci u Slovákov a Česi u Čechov.“ Takéto zmýšľanie bolo v rozpore s Hlinkovými názormi uverejnenými v predchádzajúcom roku (1934). Tieto slová však potvrdili už spomenutú premisu, že antisemitizmus a „židovská karta“ boli dôležitými propagačnými prostriedkami v politickom boji. Článok niesol aj typické poslanstvo, odkazujúce: „Ak nie ste s nami (nehlasovali ste za nás), ste proti nám.“ Znamenalo to, že tí, ktorí nesúhlasili (nevolili) HSLS, boli automaticky nepriateľmi slovenského ľudu. Podobné poslanstvo bolo obsiahnuté aj v článku *Židia stavajú sa proti slovenskému ľudu*.⁷⁴⁸ Jeho autor uviedol: „Slovenský ľud je trpezlivý, ale všetko má svoje konce. Surovosť židovských marxistov môže sa im veľmi pomstiť. Oni nech idú so svojím Dérerom hoc i pod pazuchy, ale ľud slovenských dedín nebude trpieť, aby proti nemu židovskí rabíni štváli a špitali. Dérer našiel si na Slovensku spojníkov, ktorí prerástli mu už cez hlavu a myslia si, že i slovenský národ je pán Dérer. Čoskoro uvidia, že sa veľmi mýlili!“

Ľudáci vyjadrovali nespokojnosť so spôsobom prideľovania počtu menovaných členov krajinského zastupiteľstva.⁷⁴⁹ Andrej Hlinka vo svojom úvodníku *Andrej Hlinka: Chcete boj – my sme pripravení*⁷⁵⁰ skonštatoval, že spôsob, akým sa prideľovalo

---

⁷⁴⁶ Československá sociálnodemokratická strana robotnícka získala vo voľbách v máji 1935 na Slovensku 6 mandátov. Tzv. hospitantom (členom) klubu ČSSD sa stal Chaim Kugel, ktorý bol zvolený za Židovskú stranu. Jeho mandát zanikol podľa opatrenia stáleho výboru z 27. 10. 1938 č. 253/1938 Zb. dňom 10. 11. 1938. Pozri ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 569 – 573.

⁷⁴⁷ Slovák, 29. 5. 1935, s. 1.

⁷⁴⁸ Slovák, 26. 5. 1935, s. 3.

⁷⁴⁹ Slovák, 24. 7. 1935, s. 1, Dané slovo bolo porušené!; Slovák, 24. 7. 1935, s. 1 – 2, Česko-židovsko-nemecká koalícia provokuje.

⁷⁵⁰ Slovák, 25. 7. 1935, s. 1.

členstvo v krajskom zastupiteľstve, bol krajne nespravodlivý. Pripomenul, že sociálni demokrati vo voľbách získali za pomoci Židov iba štyri mandáty a boli im pridelené štyri vymenované miesta, na ktoré menovali jedného Žida a dvoch Čechov. S rozhorčením poukázal na „*krikľavý fakt, že na 36.000 židovských hlasov dala vláda jedného vymenovaného člena, kým u nás Slovákov pripadá jeden vymenovaný člen na 107.000 hlasov.*“

Na sociálnu demokraciu boli útoky „židovskou kartou“ obzvlášť početné (21). Jej predstaviteľ a Ivana Déreera noviny označovali ako „*veľkého protektora Židov.*“⁷⁵¹ Zostrené ataky na politických rivalov súviseli aj s konaním obecných volieb. V máji v roku 1938 sa uskutočnili obecné voľby⁷⁵² a Židia boli obvinení, že odmietajú autonómiu Slovenska a *Slovák* zdôraznil: „*Aspoň sme si s našimi Židmi na čistom. Vieme, že sú našimi nepriateľmi nie len čo sa týka svetového názoru, ale sú proti nám aj politicky. Židia sú proti autonómii Slovenska! Toto si dobre zapamätáme a v príhodnom čase to Židom ešte pripomenieme.*“⁷⁵³

3.8 Aktivity židovských organizácií

Denník v období rokov 1933 – 1938 publikoval aj články o aktivitách predstaviteľov Židov a židovských organizácií na Slovensku, pričom sa dôrazne zameril na činnosť Slovákov – Židov. Ostatné židovské organizácie, či ich aktivity

---

⁷⁵¹ Slovák, 22. 1. 1938, s. 1, Kto chce hovoriť v mene slovenských robotníkov.; Slovák, 23. 1. 1938, s. 1, Kde vládne sociálna demokracia.; Slovák, 23. 1. 1938, s. 3, Na Dérerovú schôdzku verbujú plakátmi a letákmi vytlačenými v židovskej tlačiarňi.; Slovák, 26. 1. 1938, s. 4, Nevydarené protestné shromaždenie nár. socialistov a komunistov v Levoči.; Slovák, 27. 1. 1938, s. 1, 15 proti 43 (Trochu štatistiky k Dérerovmu „vodcovstvu“); Slovák, 10. 2. 1938, s. 2, Nemci za národný štát.; Slovák, 10. 2. 1938, s. 3, Nariadte plebiscit o autonómii Slovenska.; Slovák, 12. 2. 1938, s. 3, Dr. Dérer a židovstvo.; Slovák, 15. 2. 1938, s. 1, Dérer vyrába zo svojich spoluveriacich Židov.; Slovák, 16. 2. 1938, s. 1, Karol Sidor: Hľadajú sa umiernené živly.; Slovák, 19. 2. 1938, s. 2, Najväčší protektor Židov.; Slovák, 24. 2. 1938, s. 3, Kto vydáva Slovensko do rúk Židom?; Slovák, 22. 3. 1938, s. 5, Pezinskí Židia štvú proti ľudákom.; Slovák, 14. 4. 1938, s. 1, Karol Sidor: Po ružomerských poradách.; Slovák, 15. 4. 1938, s. 3, Kto seje vietor, búrku žne! Kríza v sociálnej demokracii.; Slovák, 22. 4. 1938, s. 3, Nepoľutujú ich, lebo si to vyprovokovali.; Slovák, 1. 5. 1938, s. 2, Ako pôjdu Židia do obecných volieb.; Slovák, 8. 5. 1938, s. 4, Nitru vybielime!; Slovák, 14. 6. 1938, s. 1, Víťazíme a napredujeme!; Slovák, 29. 6. 1938, s. 3, Socialista Bača pomocou židov starostom Žiliny.; Slovák, 4. 8. 1938, s. 4, Ako zakrývajú socialisti svoju volebnú porážku.

⁷⁵² V týchto voľbách vo väčšine prípadov na seba narazili dva volebné bloky: na jednej strane HSLS a na strane druhej volebné zoskupenie nazvané Slovenská jednota za česko-slovenskú demokraciu a republiku. Toto volebné zoskupenie reprezentovalo centralistické strany pod vedením agrárnikov a sociálnych demokratov. Pozri KOVÁČ, Dušan. Dejiny Slovenska. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, s. 209.

⁷⁵³ Slovák, 18. 5. 1938, s. 1, Židia proti autonómii.

viac-menej ignoroval. V článku *Židovská otázka na Slovensku*⁷⁵⁴ informoval, že klub slovenských národných akademikov usporiadal verejnú prednášku o židovskej otázke na Slovensku. K téme vystúpil aj Dr. Hugo Roth, ktorý hovoril o problémoch s budovaním Zväzu slovenského židovstva.⁷⁵⁵ Podľa článku mal tvrdiť, že mnohí Židia odmietali kultúrnu spoluprácu so slovenským národom, avšak pri pozorovaní diania v Nemecku bol rád, že sa nachádza po boku slovanstva. Podľa neho bola slovanská kultúra vyspelejšia ako germánska a veril, že aj ostatné židovstvo pochopí a bude podporovať slovanstvo, pričom „nemčinu a všetko to, čo zaváňa germánstvom, musí židovstvo vymiesť zo svojej pospolitosti.“

V článku *Slovenskí židovskí akademici sa organizujú*⁷⁵⁶ denník informoval o prípravách na založenie združenia židovských akademikov, ktorí sa hlásili k slovenskej národnosti a vyhlasovali svoju vernosť slovenskému národu. V apríli 1933 bolo Združenie židovských akademikov – Slovákov založené. Predsedom prípravného výboru bol Dr. Eugen Stern a primár D. Hugo Roth objasnil ciele hnutia slovenských Židov: „Slovenskí židia sa musia rozhodnúť či pôjdu so slovenským národom, alebo proti nemu.“ Cieľom združenia malo byť odstraňovanie nedorozumení medzi slovenským ľudom a Židmi. Dr. Roth odmietol sionizmus ako „hnutie nereálne“, ktoré „nedorozumenia zbytočne prehlbuje.“ Akademici takúto reč prijali s pochopením. Predsedom združenia sa stal Dr. Eugen Stern. Na zakladajúcom zhromaždení deklarovalo členstvo 25 akademikov. *Slovák* uviedol, že záujem o členstvo bol po celom Slovensku veľký.⁷⁵⁷ Denník pokračoval v zaznamenávaní aktivít Slovákov – Židov. V článku *Bratislavskí židia a Hitler*⁷⁵⁸ informoval o kázni rabína Samuela Funka, ktorý bol tiež členom zoskupenia Slovákov – Židov. Rabín sa zaoberal situáciou v Nemecku a označil smernice terajšieho nemeckého vedenia „za znamenie *pathologickej narkózy náboženskej nenávisťi, ktoré nemôžu byť považované za*

---

⁷⁵⁴ *Slovák*, 24. 3. 1933, s. 5.

⁷⁵⁵ Dr. Hugo Roth (1890 – 1937) bol známy bratislavský lekár – gynekológ, ktorý patril k predstaviteľom Slovákov – Židov. (Židov snažiacich sa o asimiláciu, ktorí sa považovali za Slovákov národnosťou a za židov konfesiou.) Z vlastných prostriedkov vydával noviny *Svornosť* ako tlačový orgán Slovákov - Židov. Andrej Jelínek o ňom napísal: „Svojou osobnosťou Roth symbolizoval jednu tvár židovskej pospolitosti na Slovensku a jej tragédiu. Presvedčený Žid náboženstvom a presvedčený Slovákom národnosťou si vytvoril ilúziu, že na Slovensku, kde sa nacionalizmus a antisemitizmus v niektorých kruhoch dostávali do extrémov, bude možné spraviť fúziu židovského náboženstva a slovenského patriotizmu. Ale to sa nedalo. Slovenskí nacionalisti odmietli Židov slovenskej národnosti a priamo sa im posmievali.“ In JELÍNEK, J. Andrej. *Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí*. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 179.

⁷⁵⁶ *Slovák*, 29. 3. 1933, s. 5.

⁷⁵⁷ *Slovák*, 1. 4. 1933, s. 5, Združenie židovských akademikov – Slovákov založené.

⁷⁵⁸ *Slovák*, 5. 4. 1933, s. 3.

reprezentáciu vysokej vedeckej a kultúrnej úrovne nemeckého národa.“ Svojim poslucháčom kládol na srdce, aby sa modlili za rozkvet republiky. Hneď nasledujúci deň *Slovák* publikoval článok *Slovenskí židovskí akademici za dr. Rotha a proti neprajníkom slovenského národa*,⁷⁵⁹ v ktorom uviedol, že Združenie židovských akademikov – Slovákov sa postavilo na stranu Dr. Huga Rotha. Na Dr. Rotha mal zaútočiť Dr. Julius Reisz⁷⁶⁰ za jeho prednášku s názvom „*Slovenské židovstvo a slovenský národ*.“ Akademici útok považovali za snahu rozdrtiť hnutie slovenského židovstva. Uist'ovali, že Dr. Roth nemieril svoje slová proti židovstvu ako takému, ba práve naopak zdôrazňoval jeho hodnotu a pripomenul, že Židia by mali priložiť ruku k vybudovaniu nového Slovenska a ČSR. Denník informoval o pripravovanej porade Zväzu slovenských Židov v Bratislave.⁷⁶¹

Slovenská liga zorganizovala zhromaždenie o židovskej otázke.⁷⁶² Na zhromaždení mal príspevok aj dr. Hugo Roth, ktorý „v dvojhodinovej pútavej reči sa zaoberal problémom židovstva na Slovensku. ... Čo najdôraznejšie priklincoval fakt, že je to súčasné kresťanstvo a menovite katolicizmus, ktorý sa stal v dnešných pohnutých časoch ochrancom ľudskej etiky a záchrancom na kraji priepasti nachodiaceho ľudského pokolenia.“ Prednášku Dr. Rotha publikum ocenilo. *Slovák* v článku *Manifest slovenských Židov*⁷⁶³ uverejnil manifest prípravného výboru Slovenského kultúrneho zväzu Židov: „Židia stáročia žili v tejto krajine a sú verní svojmu štátu a chcú mu poskytnúť svoje sily a schopnosti.“ Kultúrny zväz deklaroval, že chce pracovať v mene kultúrneho zblíženia Židov a Slovákov, ktoré by tvorilo východiskovú bázu k ďalšiemu vzájomnému zblížovaniu: „Sme pevne presvedčení, že prinášaním našich cez tisícročia osvedčených a podnes platných mravných a kultúrnych prvkov vybudujeme nerozbornú svojeť ducha, úprimnej lásky a snášanlivosti.“ Manifest obsahoval aj výzvu na vstup do zväzu.

Všetky tieto články (7) odzrkadľovali snahu Židov – Slovákov zabezpečovať o svojej lojalite a zblížovaní (až asimilácii) so slovenským národom. Hlásali národnú znášanlivosť a vyzdvihovali význam a pozitíva spolupráce. Je pomerne zaujímavé, že si denník *Slovák* vybral práve túto skupinu Židov, o ktorej aktivitách v priebehu roka 1933

---

⁷⁵⁹ *Slovák*, 6. 4. 1933, s. 5.

⁷⁶⁰ Dr. Julius (Gyula) Reisz (1880 – 1976) bol bratislavským advokátom a predstaviteľom Židovskej strany na Slovensku a tiež poslancom Národného zhromaždenia (1929 – 1935). Odmietal asimiláciu Židov a spoluprácu so Slovákami – Židmi.

⁷⁶¹ *Slovák*, 21. 4. 1933, s. 5, Sväz slovenských židov v Bratislave.

⁷⁶² *Slovák*, 3. 5. 1933, s. 4, Problém židovstva na Slovensku.

⁷⁶³ *Slovák*, 28. 5. 1933, s. 3.

intenzívne informoval. Jedno z možných vysvetlení sa ponúka pri preštudovaní pomerne rozsiahleho článku *Židia a slovenská kultúra*.⁷⁶⁴ Uvádza sa v ňom, že po posledných udalostiach v Nemecku sa Židia na Slovensku, pôvodne orientujúci sa k nemectvu a maďarstvu, preorientovali k spolupráci so slovenským národom. *Slovák* však žiadal skutky a nie slová: „*Chceme skutky, ktoré by dokázali, že protislovenská mentalita v židovstve na Slovensku úplne prestala.*“ Židom odkazovali – „dokazujte, že nie ste naši nepriatelia.“

V rámci informácií o konaní snemu Zväzu slovenských Židov sa denník zaoberal sporom vo vnútri neologickej židovskej náboženskej obce.⁷⁶⁵ Vyjadril svoje rozhorčenie pre „*pohon proti predsedovi Dr. Rothovi*“, nakoľko považoval Dr. Huga Rotha za blízkeho. Fakt, že hlásal svoju slovenskosť, mal podľa *Slováka* prekážať niektorým pražským kruhom a jeho ďalšie aktivity zasa maďarským Židom. Aj v článku *Kto bráni židom v slovenskej orientácii*⁷⁶⁶, sa denník venoval sporom vo vnútri neologickej židovskej náboženskej obce. Vrátil sa k referátu Dr. Rotha, ktorý mal povedať, že „*Žid musí byť posledný pri tom, keď sa utláča slabší národ.*“ Hoci bol prívržencom centralistickej strany, otvorene sympatizoval s autonomistami. Dr. Roth mal dokonca pripomenúť reakciu prezidenta Masaryka, keď Židia v poprevratových časoch hľadali u neho ochranu. Ten im mal povedať, že si sami môžu za svoj osud, „*lebo nedržali s ľudom*“. Vyzýval neopakovať staré chyby a nemiešať sa do národných záležitostí Slovákov, pretože „*Slováci vždy zostanú Slovákami. A k týmto Slovákom, z ktorých vlastne žijú, chcú slovenskí židia plniť „svoju huncútsku povinnosť národnú a kultúrnu*“. *Iného východiska pre židovstvo v dnešných ťažkých časoch ani niet.*“ *Slovák* skonštatoval, že toto bolo „*vskutku múdre a jedinečné židovské stanovisko*“, ktoré sa musí páčiť každému, kto chce, aby sa vzájomné vzťahy medzi Slovákami a Židmi zlepšili.

Je nutné pripomenúť, že s postupujúcimi rokmi informácie o činnosti Židov a židovských organizácií ubúdali. Poslednou publikovanou informáciou vo vzťahu k Židom – Slovákom bola správa o smrti Dr. Huga Rotha.⁷⁶⁷

---

⁷⁶⁴ *Slovák*, 14. 5. 1933, s. 8.

⁷⁶⁵ *Slovák*, 19. 5. 1934, s. 3, Najnovšie spojenectvo: českí socialisti a maďarskí Židia.

⁷⁶⁶ *Slovák*, 29. 5. 1934, s. 3.

⁷⁶⁷ *Slovák*, 15. 6. 1937, s. 5, Primár dr. Hugo Roth mŕtvy.

3.9 Zhrnutie obdobia rokov 1933 – 1938

Na stránkach denníka *Slovák* bolo obdobie vymedzené rokmi 1933 – 1938 obdobím postupne sa zostrujúcich útokov voči Židom. Denníkom prezentovaný antisemitizmus sa opäť dostal do svojej otvorenej a agresívnej fázy. Pričom v posledných dvoch rokoch obdobia (1937 – 1938) bola už vedená cielená protizidovská kampaň. Vzrast agresivity namierenej proti Židom súvisel s viacerými faktormi: jednak to bola hospodárska kríza a problémy československej vlády s jej politicko-spoločenskými a ekonomicko-hospodárskymi dôsledkami, oslabovanie pozícií Československa v rámci medzinárodného systému a tiež nástup a posilňovanie autoritárskych režimov v Európe, s čím súvisel i nárast radikalizmu aj na domácej politickej scéne. HSĽS v tomto období tvrdo presadzovala svoj cieľ – dosiahnutie autonómie pre Slovensko a v záujme splnenia svojho cieľa výrazne spolitizovala a polarizovala spoločnosť. Každý, kto spochybňoval, či nesúhlasil s postojmi ľudákov, bol považovaný za nepriateľa a zradcu slovenského národa. Zradcom a nepriateľom sa stal aj ten, kto mlčal a odmietal sa k národno-štátnym záležitostiam Slovákov vyjadrovať. Práve v tejto pozícii sa z pohľadu denníka *Slovák* ocitli Židia, ktorí si čoraz jasnejšie uvedomovali, že ich bezpečnosť stojí a padá na existencii demokratického Československa.

Začiatok posledného spracovávaného obdobia som stotožnila aj so začiatkom nacistickej vlády v Nemecku. Hoci oficiálna československá reprezentácia tvrdila, že „kopírovanie hitlerizmu u nás nemôže mať trvalý úspech“⁷⁶⁸, na stránkach denníka *Slovák* sa začali postupne objavovať aj postoje inšpirované nacistickou ideológiou. Protizidovská rétorika a opatrenia prijímané v Nemecku (a v ďalších krajinách) do istej miery ovplyvňovali názory, postoje i rétoriku HSĽS vo vzťahu k židovskej komunite. Ako skonštatovala Gila Fatranová: „Ideológia nacizmu v Nemecku iba povzbudila jej (HSĽS) aktivity namierené proti pražskej vláde a proti Židom.“⁷⁶⁹ Nemecký antisemitizmus nebol rozhodne jediným zdrojom antisemitizmu prezentovaný v denníku, zohral však dôležitú úlohu. Agresívna politika Nemecka a ňou ponúkané riešenia spoločensko-politických problémov imponovali najmä skupine radikálov

---

⁷⁶⁸ ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a. s. , 2008, s. 199.

⁷⁶⁹ Pozri FATRANOVÁ, Gila. Slovensko a jeho spravodlivý medzi národmi. In MEŠŤAN, Pavol (zost.). Acta Judaica Slovaca, 2009, č. 15, s. 60.

v radoch Ľudákov: „*Oslovovali ich myšlienky vlády iba jednej politickej strany v štáte na čele s vodcom s rozsiahlymi právomocami, zo zákona zlikvidovanej politickej a občianskej opozície a prijaté trestnoprávne normy...*“⁷⁷⁰ Z psychologického hľadiska protižidovské opatrenia prijímané v Nemecku a v ďalších krajinách posúvali hladinu akceptácie toho, čo sa mohlo Židom zakázať, či vziať i akceptácie antisemitizmu vôbec. *Slovák* od roku 1933 pomerne podrobne mapoval situáciu Židov a zásahov voči nim v jednotlivých štátoch, zavádzajúcich protižidovské opatrenia, čím posúval prah citlivosti svojich čitateľov voči antisemitizmu. Nemecký (maďarský, rumunský, poľský, rakúsky) prístup k Židom a zavádzané opatrenia predstavovali precedensy, ktoré sa stali fatálnymi aj pre Židov na Slovensku. Keď sa podobné opatrenia a nariadenia začali zavádzať na Slovensku, majorita neprotestovala a akceptovala ich aj vďaka tomu, že bola oboznámená s takýmito možnosťami riešenia židovskej otázky. K zostrovaniu protižidovsky ladených vyjadrení prispel aj prílev nemeckých emigrantov do Československa.⁷⁷¹ Pomoc vlády židovským utečencom bola pre Ľudákov problematická, nakoľko v nej videli akt podpory Židov na úkor katolíkov. Ľudácka propaganda sa prepracovala k tvrdeniam, že Nemecko a neskôr i ďalšie štáty opúšťali iba nepriateľské a rozvratné živly, ktorým Hitler a nacisti právom znemožnili žiť na úkor nemeckého štátu. Problém videli v tom, že títo sa usadili v štáte, ktorý im bol priaznivo naklonený – v Československu. Hoci *Slovák* dôvodil, že nepriateľstvo voči (židovským) emigrantom nemalo rasové, ale ekonomicko-hospodárske dôvody.⁷⁷²

Nezanedbateľným faktorom, ovplyvňujúcim nárast antisemitizmu v denníku, bolo stotožňovanie bolševizmu so Židmi. Obavy a boj proti ideológii marxistického socializmu umožňovali navodiť pocit ohrozenia a posilňovať antidemokratické prúdy v spoločnosti. V znamení boja proti bolševikom ľudia akceptovali aj také postupy, ktoré by v situácii bez tohto „ohrozenia“ boli neprijateľné.

---

⁷⁷⁰ ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a. s., 2008, s. 200.

⁷⁷¹ Aj keď je nutné poznamenať, že títo sa väčšinou „zastavili“ v Prahe a Slovensko sa rozhodne nestretlo s ich radikálnym nárastom.

⁷⁷² Zo Slovenska sa vo výbere na pomoc emigrantom z Nemecka angažovali napríklad Janko Jesenský, Hana Gregorová, Emil Boleslav Lukáč, Emil Stodola a iní. Pozri ZAVACKÁ, Katarína. Systematická likvidácia záruk demokratického práva na Slovensku od jesene 1938. In VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (ed.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Ševt, a. s., 2008, s. 200. Za pripomienku stojí fakt, že práve Jozef Gregor Tajovský, Hana Gregorová a Janko Jesenský boli tými výnimkami, ktoré vo svojich dielach obohacovali slovenskú literatúru o pozitívne zmienky o Židoch a nepohybovali sa iba po vychodených cestách spoločnosťou prijímaných stereotypov. Pozri JELINEK, J. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 91.

Správy zo zahraničia, (Židovskí) emigranti a obavy zo šírenia bolševizmu neboli, samozrejme, jedinými faktormi, ktoré prispeli k nárastu antisemitizmu. Na stránkach denníka *Slovák* vychádzali v období rokov 1933 – 1938 aj ďalšie články, ktoré vo svojom obsahu antisemitizmus odmietali a dištancovali sa od neho, avšak v skutočnosti antisemitické nálady v radoch svojich čitateľov cielene vyvolávali.

V duchu odmietania antisemitizmu sa niesol aj výber výrazových prostriedkov. V poslednom sledovanom období sa objavovalo minimum článkov obsahujúcich hanlivé pomenovania či prirovnania na adresu Židov. Expresívne slová a prirovnania boli nahradené negatívnym vykresľovaním vlastností Židov, verbálnymi hrozbami a útokmi, pripomínaním postavenia Židov v iných krajinách i ponúkaním rôznych riešení židovskej otázky. Zásadnou sa v tomto období stáva charakteristika Židov ako deštruktívneho a rozkladného živlu či elementu. Ďalšími vlastnosťami, ktoré si denník opakovane všimal, bola súdržnosť a vzájomná pomoc židovskej komunity. Tieto vlastnosti sami o sebe boli denníkom vysoko cenené, dokonca kritizoval Slovákov za ich absenciu. Súdržnosť a vzájomná pomoc sa stávali problematickými tým, že nimi disponovali Židia. Denník tiež kritizoval neochotu Židov používať slovenský jazyk, v čom videl neúctu a nedostatok lojality voči národu, s ktorým a „z ktorého“ žili. *Slovák* od Židov neustále požadoval dôkazy lojality voči Slovensku a Slovákom, pričom tie, ktoré boli poskytované, vnímal ako nedostatočné.⁷⁷³

Články vychádzajúce v tomto období čitateľa presviedčali, že existuje židovská otázka, ktorú je nutné riešiť, a to v životnom záujme slovenského národa. Redakcia denníka uverejňovala staršie práce významných slovenských osobností píšucich negatívne na adresu Židov. Podsúvala tak svojim čitateľom názor, že už títo (Ludovít, Štúr, Svetozár Hurban Vajanský) rozpoznali nebezpečenstvo, ktoré hrozí slovenskému národu zo strany svetového židovstva a Židov žijúcich na Slovensku obzvlášť. K navrhovaným riešeniam patrilo vyst'ahovanie Židov a zavedenie opatrenia „*numerus clausus*“ v školstve a v slobodných povolaniach. *Slovák* tvrdil, že vyst'ahovanie Židov (do Palestíny, Birobidžanu, na Madagaskar) je prirodzené, legitímne a je v existenčnom záujme Slovákov. V tomto smere vynikali aktivity poslanca Karola Sidora, ktorého denník obhajoval pred kritikmi tým, že navrhoval iba legálnu a usmernenú emigráciu Židov, čo denník považoval za ďaleko morálnejšie a uspokojujúcejšie riešenie v porovnaní s nemeckým vyhnaním Židov.

---

⁷⁷³ Treba rozumieť, že predovšetkým voči HSEŠ.

V roku 1936 sa protižidovské nálady dostali z verbálnej úrovne aj na úroveň pouličných nepokojov, ktoré hraničili až s pogromami. Ich priamou príčinou sa stala tzv. golemiáda – protižidovské nepokoje spôsobené premietaním filmu Golem. Andrej Jelínek uviedol, že golemiáda spôsobila „*rozruch v židovskej aj nežidovskej verejnosti a ilustrovala silnejúci fašizmus na Slovensku. ... „Golemiáda“ bola najbrutálnejšia protižidovská akcia pred jeseňou 1938.*“⁷⁷⁴

Téma tzv. židovskej karty – obviňovanie politických rivalov zo spolupráce so Židmi bola aj v tomto období veľmi silná. *Slovák* používal židovskú kartu najmä v predvolebných obdobiach proti sociálnej demokracii a agrárnej strane. Ľudáci jej používaním utvrdzovali svojich voličov a sympatizantov, že sú jedinou stranou, ktorá skutočne háji záujmy slovenského národa. Židia boli v politickom zápase vnímaní ako akýsi čierny Peter – škvrna, ktorá mala diskreditovať tú politickú stranu alebo politika, ktorý s nimi sympatizoval alebo spolupracoval a to aj napriek všetkým ubezpečeniam HSLS o tom, že nie sú stranou antisemitskou.

Slovák ako hlavný tlačový orgán HSLS vyzdvihoval slovenský ľud na piedestál, oslavoval ho, považoval sa za jeho hovorcu i učiteľa, denník skutočne bojujúci za jeho záujmy. Skutočnosť však bola iná, redakcia novín Slovákov vlastne podceňovala a odmietala v nich vidieť rovnocenného partnera schopného samostatne sa rozhodovať. Svojim čitateľom podsúvala postoje, názory, určovala nepriateľov a preparovala myslenie. Vo vzťahu k Židom v období rokov 1933 – 1938 urobila nadprácu. Svojimi protižidovskými článkami a postojmi pomohla svojim čitateľom postaviť Židov mimo morálne univerzum, na Židov preniesla zodpovednosť za ich budúcnosť. Čím uľahčila minimálne členom a sympatizantom HSLS necítiť alebo utlmiť ľudskú a morálnu zodpovednosť za to, čo sa neskôr stalo ich spoluobčanom židovského pôvodu.

---

⁷⁷⁴ JELÍNEK, J. Andrej: Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, s. 147.

Záver

Hlinkova slovenská ľudová strana sa aj prostredníctvom svojho tlačového orgánu – denníka *Slovák* postavila do pozície jediného skutočného ochrancu slovenského národa s právom artikulovať jeho ciele a požiadavky. Určovala nepriateľov slovenského národa, definovala podstatu i dôvody nepriateľstva a pripomínala možné sankcie, ktorými bude postihovaná činnosť nepriateľov ľudu. Z pohľadu denníka *Slovák* boli v čase existencie Československej republiky Židia jednými z takýchto cudzích a potencionálne nepriateľských elementov. HSĽS a denník *Slovák* neboli jediným zdrojom eskalácie antisemitizmu na Slovensku, dokonca ho v proklamatívnej rovine odmietali. Avšak so židovskou tematikou a antisemitizmom pracovali veľmi obratne, systematicky a maximálne pragmaticky. Antisemitizmus *Slováka* čerpal z tradičných náboženských predsudkov, predsudkov voči všetkému cudziemu a inému, ekonomických a ideologických výhrad či stereotypov. Postupom času získal aj výrazné rysy antisemitizmu rasového, ktorého inšpiráciou bola nacistická ideológia.

Antisemitizmus denníka *Slováka* v rokoch 1919 – 1938 prechádzal vývojom: nebol vždy konzekventným, v jednotlivých obdobiach sa menila jeho intenzita, témy a formulovali, či skôr transformovali sa výhrady voči Židom. Po preštudovaní získaných materiálov a literatúry som dospela k poznaniu, že nie je možné stanoviť presný dátum či zlomový okamih, v ktorom sa konkrétna fáza (obdobie) začína a končí. Zmena charakteru jednotlivých období nie je revolučná ale evolučná. Môžem však konštatovať, že špecifikácia jednotlivých období stanovených v hypotézach mojej práce sa potvrdila.

Začiatok existencie republiky bol sprevádzaný útokmi na životy a majetok Židov. Tieto útoky prirodzene neboli vyvolané pôsobením denníka, ale dokazujú prítomnosť antisemitského potenciálu na Slovensku. Poukazujú na fakt, že v krízovej situácii sa majorita obrátila proti „nepriateľovi“ – Židovi. Denník *Slovák* a ľudácke elity si tento fakt uvedomovali a téma židovstva sa stala jedným z prostriedkov na zomknutie národa. „Poprevratové obdobie“ rokov 1919 – 1924 sa na stránkach denníka *Slovák* nieslo v znamení otvoreného a agresívneho antisemitizmu. Denník informoval o protižidovských nepokojoch, objavili sa aj absurdné obvinenia narážajúce na rituálne vraždy. Výrazové prostriedky boli značne expresívne a nadobúdali až agresívny a radikálno-nepriateľský charakter. Rétorika denníka bola militantná s cieľom vyzývať

Slovákov byť bdelymi a ostražitými voči cudziemu elementu - Židom. Židia boli vykresľovaní ako neschopní a neochotní manuálne pracovať, mali sklony k deštrukcii i rozkladu, a predovšetkým žili na úkor poctivého a čestného slovenského katolíka. Ich vlastnosti a morálka boli diametrálne odlišné v porovnaní s vlastnosťami a morálkou katolíkov. Nepriateľstvo voči Židom malo aj silný národno-psychologický rozmer. Ľudáci si s nevôľou uvedomovali, že Židia disponovali vlastnosťami a schopnosťami, vďaka ktorým si zachovali svoju identitu. Židovská komunita disponovala schopnosťou adaptovať sa – osvojiť si jazyk, akceptovať kultúru, zorientovať a prispôbiť sa právnym normám, objaviť možnosti svojho ekonomicko-sociálneho zaradenia, a to všetko bez straty svojho náboženstva, tradícií, väzieb vo vnútri svojej komunity. Ich inakosť, schopnosť prežiť, presadiť sa, prispôbiť a zachovať si vedomie vlastného židovstva boli zdrojmi nenávisťi majority.

V „poprevratovom období“ oscilovali aj témy ako alkoholizácia a zdieranie Slovákov, židovský krčmár – agent maďarizácie a pridelovanie licencií na predaj alkoholu. Denník poukazoval na všetky krivdy, ktorých sa Židia dopustili na slovenskom ľude. Čokoľvek čo Židia v tomto období vykonali, redakcia *Slováka* vnímala predovšetkým ako útok, či snahu zradiť alebo žiť na úkor slovenského ľudu. Denník pripomínal oblasti, v ktorých boli Židia zvýhodňovaní na úkor Slovákov – predovšetkým katolíkov. Dominantou sa stala téza, že republika, jej vláda a prezident Tomáš G. Masaryk sú prajnejší voči Židom ako ku slovenským katolíkom. V ekonomicko-hospodárskej oblasti *Slovák* kritizoval pridelovanie licencií na predaj alkoholu a tabaku i otázku prerozdeľovania pôdy. V politickom zápase o voliča bola používaná „židovská karta“ ako tromf na diskreditáciu politických súperov v očiach občanov (voličov). Nedôveryhodné mali byť tie politické strany, ktorých členovia, sympatizanti, či podporovatelia boli Židia. *Slovák* v rámci boja so „židovskou kartou“ opakoval tézu, že Židia boli proti autonómii Slovenska, a preto sú nepriateľmi slovenského národa. Zložitým myšlienkovým konštruktom sa denník snažil svojim čitateľom implantovať aj názor, že tie politické strany, ktoré sympatizovali so Židmi, sú odporcami autonómie, a tým pádom aj nepriateľmi slovenského národa. Špecifickou témou tohto obdobia bolo vykresľovanie správania sa Židov počas prvej svetovej vojny. Denník prezentoval názor, že Židia nebojovali a neprelievali krv ale z vojny v skutočnosti profitovali. Na stránkach denníka sa objavilo minimum článkov, ktoré by boli striktné informačné alebo by sa ich autori vyjadrovali o Židoch v pozitívnych súvislostiach.

Silnou a denníkom stabilne rozvíjanou témou bolo spájanie Židov s marxistickým socializmom a Ruskom. Formy tejto tradičnej kritiky Židov sa v priebehu jednotlivých období menili. V prvom skúmanom období malo šírenie strachu a nepriateľstva z ich boľševizmu predovšetkým podobu článkov, kde boli Židia demaskovaní ako vodcovia a šíritelia boľševizmu. *Slovák* uverejňoval zoznamy ruských boľševických elít a odhaľoval ich židovský pôvod. SLS (HSLŠ) bola stranou konzervatívnou, antiliberálnou a katolíckou, a ako taká videla v komunistickej ideológii svojho úhlavného nepriateľa, v ktorom zároveň identifikovala aj židovstvo.

Po stabilizácii pomerov v republike a na medzinárodnej scéne sa antisemitské postoje ľudákov prejavovali najmä v kritike hospodárskeho postavenia Židov, ich používania maďarského jazyka a preferovania maďarskej kultúry vôbec. V roku 1924 je možné pozorovať tlmenie záujmu o židovské témy a zároveň nástup vyššej miery tolerancie.

Takáto charakteristika bola typická aj pre obdobie vymedzené rokmi 1925 – 1932. Židia už neboli tak masívne vinení za príkoria, s ktorými sa musel slovenský národ vyrovnávať. Témy a obvinenia, na ktoré denník kládol dôraz v predchádzajúcom období sa objavovali viac-menej sporadicky. Antisemitizmus *Slováka* sa dostal do svojej latentnej fázy. Na stránkach denníka prebleskovala snaha o diskusiu a vzájomné spoznávanie sa. V predchádzajúcom období si redaktori a prispievatelia všímali a komentovali Židov predovšetkým v negatívnych súvislostiach. V etape latentného antisemitizmu redakcia denníka zaznamenávala aj ich pozitívne črty a vlastnosti. Ľudácke noviny informovali o rôznych aktivitách Židov, ich organizácií a o ich snahe včleniť sa do slovenskej spoločnosti. V podtexte článkov neustále zaznievala istá obozretnosť a varovania na adresu Židov, avšak ostrosť nepriateľstva voči Židom sa obrusovala. Na staré krivdy sa nezabúdalo, ale ľudácke elity nepociťovali potrebu ich zdôrazňovať a rozvíjať. Špecifickou témou tohto obdobia bol prípad „Tateleben“ a vzťah prezidenta Masaryka k Židom. V článkoch so židovskou problematikou denník kládol na správy zo zahraničia. Prevládali články čisto informačné bez negatívnych, sarkastických či ironických záverov. *Slovák* si všímali opakujúce sa protižidovské nepokoje v európskych krajinách a zavádzanie nariadenia „*numerus clausus*“ v zahraničí. *Slovák* informoval o vývoji situácie v Nemecku, o vzostupe NSDAP a nacistickej ideológie.

Antisemitizmus denníka *Slovák* v tomto období pripomínal tlejúci oheň bez viditeľných plameňov. Ľudácke elity si význam antisemitizmu, protižidovskej a

židovskej karty veľmi dobre uvedomovali a vedome odmietali oheň úplne zhasiť. Mal však tlieť, aby v prípade potreby bolo možné nechať ho naplno rozhorieť.

Obdobie vymedzené rokmi 1933 – 1938 bolo na stránkach denníka *Slovák* obdobím postupne sa zostrujúcich útokov voči Židom. Denníkom prezentovaný antisemitizmus sa opäť dostal do svojej otvorenej a agresívnej fázy. Chronologickým a tematickým spracovaním článkov som preukázala, že v rokoch 1937 – 1938 bola vedená už cielená protižidovská kampaň. Židia si postupne uvedomovali, že ich bezpečnosť závisí od existencie Československej republiky, a preto sa prikláňali k stranám odmietajúcim autonómiu Slovenska. Čo znásobovalo agresívne antisemitské výpady, pretože každý, kto spochybňoval či nesúhlasil s postojmi HSĽS bol považovaný za nepriateľa a zradcu slovenského národa. Zradcom a nepriateľom sa stal aj ten, kto mlčal a odmietal sa k národno-štátnym záležitostiam Slovákov vyjadrovať.

Paradoxom je, že denník *Slovák* aj v tomto období antisemitizmus proklamatívne odmietal, čomu prispôsobil aj výber výrazových prostriedkov. Avšak zdôrazňoval negatívne vlastnosti Židov, zostroval hrozby a útoky, pripomínal postavenie Židov v iných krajinách a ponúkal rôzne riešenia židovskej otázky. Zásadnou sa v tomto období opätovne stáva charakteristika Židov ako deštruktívneho a rozkladného živlu. Denník kritizoval neochotu Židov používať slovenský jazyk, v čom videl neúctu a nedostatok lojality voči národu, s ktorým a „z ktorého“ žili. *Slovák* od Židov neustále požadoval dôkazy lojality voči Slovensku a Slovákom. Pričom tie, ktoré poskytovali vnímal ako nedostatočné. Články vychádzajúce v tomto období čitateľa presviedčali, že existuje židovská otázka, ktorú je nutné v životnom záujme slovenského národa riešiť.

Téma tzv. židovskej karty – obviňovanie politických rivalov zo spolupráce so Židmi, bola aj v tomto období veľmi silnou. *Slovák* používal židovskú kartu najmä v predvolebných obdobiach proti sociálnej demokracii a agrárnej strane. Ľudáci jej používaním utvrdzovali svojich voličov a sympatizantov v tom, že sú jedinou stranou, ktorá skutočne háji záujmy slovenského národa. Židia boli v politickom zápase vnímaní ako škvrna, ktorá mala diskreditovať tú politickú stranu alebo politika, ktorý s nimi sympatizoval alebo spolupracoval.

Začiatok posledného spracovávaného obdobia som stotožnila aj so začiatkom nacistickej vlády v Nemecku. Nemecký antisemitizmus nebol jediným zdrojom antisemitizmu prezentovaného v denníku, zohral však dôležitú úlohu. Z psychologického hľadiska protižidovské opatrenia prijímané v Nemecku a v ďalších krajinách posúvali hladinu akceptácie toho, čo sa mohlo Židom zakázať, či vziať i

akceptácie antisemitizmu vôbec. *Slovák* od roku 1933 podrobne mapoval situáciu Židov a zásahov voči nim, čím posúval prah citlivosti svojich čitateľov voči protižidovským opatreniam. Nemecký (maďarský, rumunsky, poľský, rakúsky) prístup k Židom a zavádzané opatrenia predstavovali precedensy, ktoré sa neskôr stali fatálnymi aj pre Židov na Slovensku. Keď sa podobné opatrenia a nariadenia začali zavádzať aj na Slovensku majorita neprotestovala a akceptovala ich a to aj vďaka tomu, že už bola oboznámená s takýmito možnosťami riešenia židovskej otázky. Významnú úlohu opäť zohralo stotožňovanie bolševizmu so Židmi. Obavy a boj proti ideológii „židobolševizmu“, ktorá vraj mala potenciál zničiť európsku civilizáciu, umožňovali navodiť pocit ohrozenia a posilňovať antidemokratické a radikálne prúdy v spoločnosti.

Zásadnou charakteristickou črtou antisemitizmu prezentovaného na stránkach denníka *Slovák* počas celého skúmaného obdobia bolo zdôrazňovanie odlišnosti Slovákov – katolíkov a Židov. Židia boli opisovaní ako vykorenení a elitárski, boli personifikovaní ako materialisti, snažiaci sa ovládnuť svet buď prostredníctvom marxistického socializmu (najmä bolševizmu) alebo prostredníctvom ovládnutia financií, tlače a kapitalistických vlád. Na strane druhej boli slovenskí katolíci so svojou vyššou morálkou, hodnotami a vedomím svojich národných koreňov. Ciele a snaženie Židov bolo vykresľované ako maximálne pragmatické slúžiace k osobnému obohateniu, prípadne k získaniu výhod pre židovskú komunitu. Vykresľované snahy slovenských katolíkov a ľudákov obzvlášť boli vždy altruistické a vo vyššom záujme celého slovenského národa.

Slovák v rokoch 1937 – 1938 veľmi cielene a intenzívne pracoval s antisemitizmom. Pripomínal a zdôrazňoval nedostatky, ktoré ľudáci Židom nechceli a nemohli odpustiť. Židia boli postavení do pozície nepriateľských dlžníkov slovenského národa odmietajúcich splatiť svoje dlhy. Denník vylúčil Židov z morálneho univerza slovenskej majority presviedčaním svojich čitateľov, že Slováci už príliš dlho a trezrlivo očakávali vyrovnanie dlhov, čím získali legitímne a morálne právo požadovať splácanie pôžičiek aj s úrokmi i radikálnymi sankciami.

Memoárová literatúra, dobové publikácie, súbory prejavov:

- FABRÍCIUS, Miroslav (eds.). Jozef Tiso. Prejavy a články zv. I (1913 – 1938), Bratislava: AEP, 2002, s. 570, ISBN 80-88880-45-9.
- MACH, Alexander. Z ďalekých ciest. Martin: Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2009, s. 368, ISBN 978-80-7090-915-7.
- RAŠLA, Anton – ŽABKAY, Ernest. Proces s dr. J. Tisom. Spomienky obžalobcu Antona Rašlu obhajcu Ernesta Žabkayho. Bratislava: Tatrapress, 1990, s. 255, ISBN 80-85260-03-4.
- SIDOR, Karol. Denníky 1930 – 1939. Bratislava: Ústav pamäti národa, 2010, s. 486, ISBN 978-80-89335-23-7.
- ŠPITZER, Juraj. Nechcel som byť žid. Bratislava: Kaligram, 1994, s. 304, ISBN 80-7149-047.
- ŠPITZER, Juraj. Svitá, až keď je celkom tma. Bratislava: Kaligram, 1996, s. 246, ISBN 80-7149-142-X.

Noviny:

- Slováč 1919 – 1939. Dostupné na internete
<https://intranet.ulib.sk/edoc/kramerius/kramerius/PShowPeriodical.do?id=30&it=0>
[citované 12. 9. 2011].

Právne dokumenty:

- 121/1920 Sb. Zákon ze dne 29. února 1920, kterým se uvozuje Ústavní listina Československé republiky. Dostupné na internete
http://www.psp.cz/docs/texts/constitution_1920.html. [Citované 5. 3. 2011].
- 198. nariadenie zo dňa 9. septembra 1941 o právnom postavení Židov. In: Slovenský zákonník. Čiastka 52, Ročník 1941, s. 643 – 684.

Sekundárna literatúra:

- ANTISEMITIZMUS na konci 20. storočia. Zborník referátov z konferencie (Nitra, 15. – 17. máj 2000). Bratislava: Judaica Slovaca, 2001, 259 s., ISBN 80-8060-067-8.
- ARENDOVÁ, Hannah. Původ totalitarismu I – III. Praha: Oikoymenh, 1996, 680 s., ISBN 80-86005-13-5.

- BÁRKÁNY, Eugen – DOJČ, Ľudovít. Židovské náboženské obce na Slovensku. Bratislava: Vesna, 1991, 438 s., ISBN 80-8512-856-X.
- BARTLOVÁ, Alena. Návrhy slovenských politických strán na zmenu štátoprávneho usporiadania ČSR v rokoch 1918 – 1935 a zapojenie HSĽS do vládnej koalície v rokoch 1927 – 1929. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 123 – 164, ISBN 80-224-0795-X.
- BARTLOVÁ, Alena. Niektoré nové prvky v politickom systéme ČSR a v politickom živote Slovenska na prelome 20. a 30. rokov. In Nitra: Studia historica Nitriensia 3, 1995, s. 97 – 107.
- BARTLOVÁ, Alena. Túžby, projekty a realita. Slovensko v medzivojnovom období. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, s. 63, ISBN 978-80-89396-06-1.
- BAUER, Jehuda. Úvahy o holokaustu. Praha: Academia, 2009, 322 s., ISBN 978-80-1739.
- BENKO, Juraj. Štát a jeho ľud. Politická socializácia slovenského obyvateľstva po vzniku ČSR. In ROGULOVÁ, Jaroslava et al. Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918 – 1938. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, s. 17 – 30.
- BOTÍK, Ján. Etnická história Slovenska. K problematike etnicity, etnickej identity, multietnického Slovenska a zahraničných Slovákov. Bratislava: LÚČ, 2007, 232 s., ISBN 978-80-7114-650-6.
- BYSTRICKÝ, Valerián. K niektorým politicko-spoločenským otázkam vývoja Slovenska v rokoch 1935 – 1938. [Online] In: Forum Historiae 2010, roč. 4, č. 1, ISSN 1337-6861. Dostupné na internete http://forumhistoriae.sk/FH1_2010/texty_1_2010/bystricky.pdf. [Citované 4. 5. 2011].
- BYSTRICKÝ, Valerián. Slovensko v druhej republike. In POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.). Židovská menšina za druhé republiky. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2007, s. 118 – 131, ISBN 80-85608-94-4.
- BYSTRICKÝ, Valerián. Štátoprávne predstavy na Slovensku v druhej polovici tridsiatych rokov. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 165 – 178.

- BYSTRICKÝ, Valerián. Zahraničnopolitické koncepcie politických strán a Slovensko koncom tridsiatych rokov 20. storočia. In Historický časopis 48, 2000, roč. 48, č. 2, s. 257 – 281.
- BROKLOVÁ, Eva. Československá demokracie. Politický systém v ČSR 1918 – 1938. Praha: Slon, 1992, 168 s., ISBN 80-901059-6-3.
- CRHOVÁ, Marie. Politické strany a politika židovské menšiny. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel et al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861 – 2004. 1. díl: 1861 – 1938. Brno: Nakladatelství DOPLNĚK, 2005, s. 965 – 985.
- DARMO, Jozef. Novinári v historických prelomoch moci a politiky (1918 – 1945) – I. [online] In Otázky žurnalistiky 2000, č. 3, s. 236 – 245. Dostupné na internete <http://www.aepress.sk/zurnal/full/oz0300h.pdf>. [Citované 5. 5. 2011].
- DEÁK, Ladislav. Miesto Slovenska v československom štáte v rokoch 1918 – 1939 z medzinárodného hľadiska. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 15 – 34, ISBN 80-224-0795-X.
- DUHAJOVÁ, Zuzana – ŠEFČÁK, Ľuboš. Prehľad dejín slovenského novinárstva v období 1918 – 1945. Bratislava: SPN, 1968, 237 s., SÚKK č. 327/I-1967. K-11-71201.
- FATRANOVÁ, Gila. Boj o prežitie. Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry, 2007, 415 s., ISBN 978-80-8060-206.
- FATRANOVÁ, Gila. Slovensko a jeho spravodlivý medzi národmi. In Acta Judaica Slovaca 15, Bratislava, 2009, s. 57 – 81.
- FATRANOVÁ, Gila. Životnosť antisemitských javov. In ANTISEMITIZMUS na konci 20. storočia. Zborník referátov z konferencie (Nitra, 15. – 17. máj 2000). Bratislava: Acta Judaica Slovaca, 2001, s. 161 – 176, ISBN 80-8060-067-8.
- FRANEK, Jaroslav. Judaizmus. Bratislava: Archa, 1993, 216 s., ISBN 80-7115-043.
- FROMM, Erich. Anatomie lidské destruktivity. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 521 s., ISBN 80-7106-232-4.
- GOLDHAGEN, Daniel. Jonah. Hitlerovi ochotní katani. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1997, 610 s., ISBN 80-7106-206-5.
- HÁJEK, Miloš – Ryšánková, Jarmila et al. Svět a Československo ve 20. století. Praha: Horizont, 1990, 184 s., ISBN 80-7012-040-1.

- HAJKO, Jozef. Nezrelá republika. Slovensko v rokoch 1939 – 1945, Bratislava: Slovart, 2009, 416 s., ISBN 978-80-8085-872-8.
- HALLON, Ľudovít. Premeny pohostinskej živnosti a kultúry konzumácie alkoholu na Slovensku 1918 – 1938. In ROGULOVÁ, Jaroslava et al. Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918 – 1938. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, s. 73 – 88.
- HARNA, Jozef. Krize evropské demokracie a Československo 30. let 20. století. Praha: Historický ústav AV ČR, 2006, 184 s., ISBN 80-7286-104-2.
- HARNA, Jozef (eds.). Československo 1918 – 1939. Praha: Historický ústav AV ČR, 1999, ISBN 80-85268-99-X.
- HARNA, Jozef. První Československá republika – Pokus o demokracii ve Střední Evropě. Praha: SPN, 1990, 68 s., ISBN 80-04-25763-1.
- HARNA, Jozef. Stranicko-politický systém v Československu v letech 1918 – 1938. In MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel et al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861 – 2004. 1. díl: 1861 – 1938. Brno: Nakladatelství DOPLNĚK, 2005, s. 535 – 985.
- HERMAN, Imre. Psychológia antisemitizmu. Nové Zámky: Psychoprof, 1998, 128 s., ISBN 80-968083-0-3.
- HERTZBERG, Arthur – MANHEIMER-HIRT, Aron. Židia: povaha a charakter židovského národa. Bratislava: SOFA, 1999, 372 s., ISBN 80-85752-93-X.
- HILBERG, Raul. Pachatelé, oběti, diváci. Židovská katastrofa 1933 – 1945. Praha: Argo, 2002, 300 s., ISBN 80-7203-472-3.
- HOBSBAWM, Eric. Věk extrémů. Krátké 20. století 1914 – 1991. Praha: Argo, 1998, 622 s., ISBN 80-7203-185-6.
- HOENSCH, Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Ľubomír (eds.). Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku. Bratislava: Veda, 1999, 212 s., ISBN 80-224-0600-7.
- HORNÍK, Jan. Proč holocaust. Hitlerova vědecká mesianistická vražda. Praha: Rybka Publishers, 2009, 456 s., ISBN 978-80-87067-75-8.
- HRADSKÁ, Katarína. Postavenie Židov na Slovensku v prvej Československej republike. In HOENSCH, Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Ľubomír (eds.). Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-

- Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku. Bratislava: Veda, 1999, s. 131 – 138, ISBN 80-224-0600-7.
- HRADSKÁ, Katarína. Židovská Bratislava. Bratislava: Marenčín PT, 2008, 250 s., ISBN 978-80-89218-80-6.
  - HRADSKÁ, Katarína. Židovská komunita počas prvej ČSR. In Česko-slovenská historická ročenka, 2001, s. 49 – 57.
  - CHERON, DE SAINT, Michaël. Elie Wiesel: zlo a exil. Praha: Portál, 2000, 208 s., ISBN 80-7178-433-8.
  - JELINEK, Ješajahu. Andrej. Dávidova hviezda pod Tatrami. Židia na Slovensku v 20. storočí. Praha: Vydavateľstvo Jána Mlynárika, 2009, 494 s., ISBN 978-80-904134-3-6.
  - JELINEK, Ješajahu. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí. I. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, 156 s., ISBN 80-8060-021-X.
  - JELINEK, Ješajahu. Andrej. Židia na Slovensku v 19. a 20. storočí. II. časť. Bratislava: Múzeum židovskej kultúry, 1999, 176 s., ISBN 80-8060-024-X.
  - JOHNSON, Paul. Dejiny židovského národa. Praha: Rozmluvy, 1995, 845 s., ISBN 80-85336-31-6.
  - KAMENEC, Ivan. Dejiny Slovenska v rokoch 1918 – 1993 a ich odraz v historickom vedomí spoločnosti. In KAMENEC, Ivan – FIALOVÁ, Zuzana. Malé dejiny česko-slovenských vzťahov IV. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1996, s. 14 – 30, ISBN 80-967-156-7-4.
  - KAMENEC, Ivan. Historická retrospektíva formovania židovskej národnosti v moderných slovenských dejinách. In Sociológia, 1992, roč. 24, č. 1 – 2, s. 25 – 30.
  - KAMENEC, Ivan. Hľadanie a blúdenie v dejinách. Úvahy, štúdie a polemiky. Bratislava: Kaligram, 2000, 404 s., ISBN 978-80-7149-353-2.
  - KAMENEC, Ivan. Hlavné trendy vývoja slovenskej kultúry v kontexte spoločenského a politického života za predmníchovskej republiky. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 445 – 461, ISBN 80-224-0795-X.
  - KAMENEC, Ivan – FIALOVÁ, Zuzana. Malé dejiny česko-slovenských vzťahov IV. Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, 1996, 47 s., ISBN 80-967-156-7-4.
  - KAMENEC, Ivan. Pokrivené (?) zrkadlo dejín slovenskej spoločnosti v dvadsiatom storočí. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, 265 s., ISBN 978-80-89396-02-3.

- KAMENEC, Ivan. Po stopách tragédie. Bratislava: Archa, 1991, 285 s., ISBN 80-7115-015-0.
- KAMENEC, Ivan. Problém židovskej národnosti v moderných slovenských dejinách. In *Národy, národnosti a etnické skupiny v demokratickej spoločnosti*. Bratislava - Praha: Filozofický ústav SAV - Filozofický ústav ČSAV, 1991, s. 203 – 208.
- KAMENEC, Ivan. Problémy asimilácie a identity židovského obyvateľstva na Slovensku od druhej polovice 19. st. In ŠUTAJ, Štefan (ed.). *Národ a národnosti na Slovensku*. Prešov: Univerzum, 2004, s. 240 – 246.
- KAMENEC, Ivan. Rozvoj a orientácia slovenskej kultúry v rokoch 1918 – 1938. In *Historický časopis*, 1979, roč. 27, č. 2, s. 169 – 192.
- KAMENEC, Ivan. Židovské politické strany na Slovensku v medzivojnovom období. In LIPTÁK, Ľubomír (ed.). *Politické strany na Slovensku 1860 – 1989*. Bratislava, 1992, s. 211 – 213.
- KÁRNÍK, Zdeněk. *Malé dějiny československé (1867 – 1939)*. Praha: Dokořán, 2008, 503 s., ISBN 978-80-7363-146-8.
- KLIMEK, Antonín. *Vítejte v první republice*. Praha: Havran, 2003, 304 s., ISBN 80-86515-33-8.
- KOONZOVÁ, Claudia. *Svědomy nacizmu*. Praha: Columbus, 2008, 365 s., ISBN 978-80-7249-233-6.
- KOVÁČ, Dušan. *Dejiny Slovenska*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1998, 403 s., ISBN 80-7106-268-5.
- KOVÁČ, Dušan. *Dvadsiate storočie – storočie svetla, storočie temna*. Bratislava: Q111, 2000, 208 s., ISBN 80-85401-88-6.
- KRAJČOVIČOVÁ, Natália. Politické strany na Slovensku a úsilie o samosprávu v dvadsiatych rokoch. In BYSTRICKÝ, Valerián (ed.). *Slovensko v politickom systéme Československa*. Bratislava: Historický ústav SAV, 1992, s. 47 – 54.
- KRAJČOVIČOVÁ, Natália. *Slovensko na ceste k demokracii*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, 268 s., ISBN 978-80-89396-01-6.
- KRNO, Svetozár. K niektorým aktuálnym problémom pretrvávania etnofóbie. In *ANTISEMITIZMUS na konci 20. storočia*. Zborník referátov z konferencie (Nitra, 15. – 17. máj 2000). Bratislava: Acta Judaica Slovaca, 2001, s. 45 – 52, ISBN 80-8060-067-8.

- KRNO, Svetozár. Politické strany štátov Višegrádskej štvorky. Nitra: FF UKF, 2007, 400 s., ISBN 80-8050-910-7.
- KUBÍČEK, Jaromír. Noviny vydávané v ČR pro Slovensko 1918 – 1938. [online] In Slovenská národná knižnica, Kolokvium 2004, s. 58 – 62. Dostupné na internete http://www.snk.sk/swift_data/source/NBU/Zborniky/BZ_2004_2005/Kolokvium_2004/Kubicek_Jaromir_01.doc. [Citované 7. 5. 2011].
- LANG, Tomáš – STRBA, Sándor. Holokaust na južnom Slovensku na pozadí histórie novozámockých židov. Bratislava: Kaligram, 2006, 605 s., ISBN 80-7149-897-1.
- LAQUER, Walter. Měníci se tvář antisemitismu od starověku do dnešních dnů. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007, 208 s., ISBN 80-7106-927-2.
- LETZ, Róbert. Slovenské dejiny IV. 1914 – 1938. Bratislava: Literárne informačné centrum, 2010, 342 s., ISBN 978-80-8119-028-5.
- LIPTÁK, Ľubomír. Nepre(tr)žité dejiny. Výber článkov, esejí, štúdií. Bratislava: Q111, 2008, 159 s., ISBN 978-80-89092-42-0.
- LIPTÁK, Ľubomír (ed.). Politické strany na Slovensku 1860 – 1989. Bratislava: Archa, 1992, 312 s., ISBN 80-7115-029-4.
- LIPTÁK, Ľubomír. Slovensko v 20. storočí. Bratislava: Kaligram, 1998, 376 s., ISBN 80-7149-337-6.
- LIPTÁK, Ľubomír. Život na Slovensku v medzivojnovom období. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 463 – 478, ISBN 80-224-0795-X.
- MALÍŘ, Jiří – MAREK, Pavel et al. Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861 – 2004. 1. díl: 1861 – 1938. Brno: Nakladatelství DOPLNĚK, 2005, 1024 s.
- MARTIN, Bernd - SCHULIN, Ernst. Židovská menšina v dějinách. Olomouc: Votobia, 1997, 361 s., ISBN 80-7198-311-X.
- MENCL, Vojtěch – HÁJEK, Miloš – OTÁHAL, Milan – KADLECOVÁ, Erika. Křižovatky 20. století. Světlo na bílá místa v nejnovějších dějinách. Praha: Naše vojsko, 1990, 400 s., ISBN 80-206-0180-5.
- MESSADIÉ, Gerald. Obecné dejiny antisemitismu. Od starověku po dvacáté stololetí. Praha: PRÁH, 2000, 320 s., ISBN 80-7252-038-5.
- MEŠŤAN, Pavol. Antisemitizmus v politickom vývoji Slovenska (1948 – 1992). Bratislava: Slovenské národné múzeum, 1999, 109 s., ISBN 80-8060-005-8.

- MEŠŤAN, Pavol. Antisemitizmus v politickom vývoji Slovenska (1989 – 1999). Bratislava: Slovenské národné múzeum, 2000, 271 s., ISBN 80-8060-040-6.
- MEŠŤAN, Pavol. Niektoré špecifické podmienky reprodukcie negatívneho stereotypu Žida na Slovensku po roku 1989. In Antisemitizmus na konci 20. storočia. Zborník referátov z konferencie (Nitra, 15. – 17. máj 2000). Bratislava: Acta Judaica Slovaca, 2001, s. 177 – 189, ISBN 80-8060-067-8.
- MICHAEL, Robert. A history of catholic antisemitism. The Dark side of the Church. New York: Palgrave Macmillan, 2008, 282 s., ISBN 978-0-230-60388-2.
- MÍŠKOVÁ, Alena. Postavení Židů v první Československé republice. (Příklad Německé university). In HOENSCH, Jörg – BIMAN, Stanislav – LIPTÁK, Ľubomír (eds.). Emancipácia Židov – antisemitizmus – prenasledovanie v Nemecku, Rakúsko-Uhorsku, v českých zemiach a na Slovensku. Bratislava: Veda, 1999, s. 99 – 109, ISBN 80-224-0600-7.
- MLYNÁRIK, Ján. Dějiny Židů na Slovensku. Praha: Academia, 2005, 360 s., ISBN 80-200-131-6.
- MLYNEKOVÁ, Miriam. Frommov autoritarizmus ako jedna z odpovedí na otázku prečo Osvienčim. In DUBNIČKA, Ivan (ed.). Ekofilozofia včera, dnes a zajtra. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie. Nitra: FF UKF, 2009, s. 164 – 173. ISBN 978-80-8094-642-5.
- MLYNEKOVÁ, Miriam. Vybrané problémy antisemitizmu: zdroje a špecifiká na Slovensku s dôrazom na obdobie I. ČSR. In Civitas, ročník 16, 2010 č. 38–1/2010, Katedra politológie a európskych štúdií, FF UKF, s. 8 – 11, EV 753/08.
- MLYNEKOVÁ, Miriam. Možnosti hľadania identity židovstva na Slovensku v období Československej republiky (1918 – 1920). In Civitas, ročník 16, 2010 č. 39–2/2010, Katedra politológie a európskych štúdií, FF UKF, s. 6 – 9, EV 753/08.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Holokaust na Slovensku 7. Vzťah slovenskej majority a židovskej minority (náčrt problému). Bratislava: Nadácia Milana Šimečku, Katedra všeobecných dejín FF UK, 2005, 120 s., ISBN 80-969242-4-9.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Internacionalisti, funkcionalisti, začiatky holokaustu a Adolf Eichmann. In Studia historica Nitriensia 8, 1999 [vyd. 2000], s. 107 – 136.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Správa o konferencii Židia medzi tradíciou a súčasnosťou. In Studia historica Nitriensia 7, 1998, s. 369 – 370.

- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Správa o zasadnutí Slovensko-Českej a Česko-Slovenskej komisie historikov a medzinárodnej konferencii Židia v Československu (1918 – 1945) v Nitre. In *Studia historica Nitriensia* 9, 2001, s. 292 – 294.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Súčasná slovenská historiografia a holokaust. In. ŠUTAJ, Štefan (ed.). *Národ a národnosti*. Prešov: Universum, 2004, s. 204 – 216, ISBN 80-89046-20-7.
- NIŽŇANSKÝ, Eduard. Židovská komunita na Slovensku medzi československou parlamentnou demokraciou a Slovenským štátom v stredoeurópskom kontexte. Prešov: Universum, 1999, 293 s., ISBN 80-967753-3-2.
- OLEJNÍK, Milan. Rast antisemitizmu na Slovensku v prvom roku existencie slovenského štátu. In. PEKÁR, Martin – PAVLOVIČ, Richard (eds.). *Slovensko medzi 14. marcom 1939 a salzburskými rokovaniami*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove, Filozofická fakulta, Univerzum, 2007, s. 150 – 165.
- OLIVOVÁ, Věra. *Dějiny první republiky*. Praha: Karolinum, 2000, 355 s., ISBN 80-7184-791-7.
- PETRÁŠ, René. *Menšiny v meziválečném Českoslovesku. Právní postavení národnostních menšin v první Československé republice a jejich mezinárodněprávní ochrana*. Praha: Karolinum, 2009, 438 s., ISBN 978-80-246-1639-1.
- POJAR, Miloš - SOUKUPOVÁ, Blanka - ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.). *Židovská menšina v Československu ve třicátých letech*. Praha: Židovské muzeum, 2004, 122 s., ISBN 80-85608-94-4.
- POJAR, Miloš - SOUKUPOVÁ, Blanka - ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.). *Židovská menšina za druhej republiky*. Praha: Židovské muzeum, 2007, 184 s., ISBN 978-80-86889-52-8.
- PRŮCHA, Václav et al. *Hospodářské a sociální dějiny Československa 1918 – 1992*. 1. díl období 1918 – 1945. Brno: Nakladatelství Doplněk, 2004, 580 s., ISBN 80-7239-147-X.
- ROGULOVÁ, Jaroslava et al. *Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918 – 1938*. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, 223 s., ISBN 978-80-970060-4-4.
- RYBÁŘOVÁ, Petra. *Antisemitizms v Uhorsku v 80. rokoch 19. storočia*. Bratislava: PRO HISTORIA, 2010, 186 s., ISBN 978-80-970060-7-5.
- SALNER, Peter. *Cesty k identite*. Bratislava: Vydavateľstvo Zing Print, 2005, 240 s., ISBN 80-889997-27-5.

- SALNER, Peter. Medzi demokraciou a holokaustom (Židia na Slovensku v tridsiatych rokoch 20. storočia). In POJAR, Miloš – SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.). Židovská menšina v Československu ve třicátých letech. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2004, s. 83 – 95, ISBN 80-85608-94-4.
- SALNER, Peter. Otváranie a uzavieranie priestoru ako súčasť židovskej tradície domova. In Etnologické rozpravy [online]. 1999, ročník 6, č. 2, s. 22. Dostupné na internete <http://www.ketno.ff.ukf.sk/rozpravy/12%20ER2-99.rtf> [citované 16. 7. 2011].
- SALNER, Peter. Slovenskí Židia v novom štáte. In SOUKUPOVÁ, Blanka – ZAHRADNÍKOVÁ, Marie (eds.). Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2003, s. 106 – 112.
- ŠEFČÁK, Ľuboš – DÚHAJOVÁ, Zuzana. Dejiny slovenského novinárstva 1918 – 1968. Bratislava: Univerzita Komenského, 1999, 241 s., ISBN 80-223-1254-1.
- TIŠLIAR, Pavol. Mimoriadne sčítanie ľudu na Slovensku z roku 1919. Príspevok k populačným dejinám Slovenska. Bratislava: STATIS, 2007, 132 s., ISBN 978-80-85659-46-7.
- TUŠER, Andrej. Systém a typológia periodickej tlače. [online] In Otázky žurnalistiky, roč. 4, 1997, s. 265 – 274. Dostupné na internete <http://www.sav.sk/journals/zurnal/full/oz0497a.pdf>. [citované 27. 11. 2010].
- VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (usp.). Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě 1. Sborník mezinárodní vědecké konference. V Praze 5. – 8. října 1998. Praha: Historický ústav, 1999, s. 1 – 368.
- VALENTA, Jaroslav – VORÁČEK, Emil – HARNA, Josef (usp.). Československo 1918 – 1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě 2. Sborník mezinárodní vědecké konference. V Praze 5. – 8. října 1998. Praha: Historický ústav, 1999, s. 369 – 612.
- VAŠEČKA, Michal. Sociologický výskum antisemitizmu na Slovensku po roku 1989 v kritickej perspektíve. In Sociológia, 2006, roč. 38, č. 4, s. 283 – 313.
- VRZGULOVÁ, Monika – RICHTEROVÁ, Daniela (eds.). Holokaust ako historický a morálny problém v minulosti a súčasnosti. Zborník príspevkov z konferencie. Bratislava: Dokumentačné stredisko holocaustu, Úrad vlády SR, 2008, 464 s.
- WISTRICH, S. Robert. Hitler a holokaust. Bratislava: Slovart, 2002, 308 s., ISBN 80-7145-682-9.

- ZEMKO, Milan. Občan, spoločnosť, národ v pohybe slovenských dejín. Bratislava: Historický ústav SAV, 2010, 280 s., ISBN 978-80-89396-05-4.
- ZEMKO, Milan. Pravidlá parlamentnej demokracie a obmedzenia v ich uplatňovaní v slovenskej spoločnosti 20. rokov 20. storočia. In ROGULOVÁ, Jaroslava et al. Od osmičky k osmičke. Premeny slovenskej spoločnosti v rokoch 1918 – 1938. Bratislava: Historický ústav SAV, 2009, s. 7 – 16.
- ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, 687 s., ISBN 80-224-0795-X.
- ZEMKO, Milan. Voličstvo strán národnostných menšín a komunistickej strany na Slovensku v parlamentných voľbách za predmníchovskej republiky. In ZEMKO, Milan – BYSTRICKÝ, Valerián (eds.). Slovensko v Československu (1918 – 1939). Bratislava: Veda, 2004, s. 179 – 198, ISBN 80-224-0795-X.